

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

АРХІТЕКТУРНЕ ПРОЄКТУВАННЯ

Термінологічний словник

Харків – 2021

УДК [71:72]:81'373.46(075.8)

Т 90

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради ХНАУ ім. В.В. Докучаєва
(протокол № 3 від 31 березня 2021 р.)*

Рецензенти:

К.Т. Черкасова, завідувачка кафедри реконструкції, реставрації архітектурних об'єктів Харківського національного університету будівництва та архітектури, доктор архітектури, доцент;

В.І. Гук, професор кафедри будівництва, архітектури, геодезії та землекористування Луганського національного аграрного університету, доктор технічних наук, професор;

Т.Г. Фесенко, професор кафедри автоматизації та комп'ютерноінтегрованих технологій Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка, доктор технічних наук, доцент;

О.В. Мироненко, доцент кафедри планування території населених пунктів та будівництва Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва, кандидат архітектури

Гопцій О.Б.

Т 90 Архітектурне проектування: термінолог. слов. О. Б. Гопцій, В. В. Масленнікова, Т. В. Анопрієнко. – Харків: ХНАУ, 2021. – 438 с.

Наведено найпоширеніші терміни, які фахівці з галузі архітектури та містобудування вживають у практичній діяльності. Словник допоможе оволодіти матеріалом під час лабораторних, практичних і семінарських занять, розробки розрахунково-графічних, курсових робіт, дипломних проєктів, підготовки до контрольних робіт, семестрової атестації та комплексного фахового вступного іспиту при вступі на спеціальність 191 «Архітектура та містобудування».

Призначено для здобувачів ОС «Бакалавр» спеціальностей 191 «Архітектура та містобудування», 192 «Будівництво та цивільна інженерія», 193 «Геодезія та землеустрій», 205 «Лісове господарство», 206 «Садово-паркове господарство» та ін.

УДК: [71:72]:81'373.46(075.8)

© Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, 2021

© Гопцій О. Б., Масленнікова В. В., Анопрієнко Т. В., 2021

ВСТУП

Архітектура покликана створювати матеріально організоване середовище, необхідне людині для її життя та діяльності. Мистецтво проєктувати та будувати будівлі, споруди та їхні комплекси відповідного призначення на основі сучасних технічних можливостей, з високими естетичними якостями, тобто забезпечувати взаємозв'язані функції, які визначають сутність архітектури – користь, міцність, краса, визначають фахові якості архітектора. Водночас, зважаючи на те, що будівельні об'єкти не можуть існувати окремо від оточуючого середовища того чи іншого населеного пункту, перед архітектором-фахівцем постає велике завдання – архітектурна організація простору в межах усього поселення: міста, селища, села. Виконати це завдання допомагає застосування знань із другого напрямку архітектури – містобудування.

Містобудування ґрунтується на історичному розвитку суспільства, виробничих сил, науки та культури, а також враховує природні умови, національні особливості, охоплює складний комплекс умов і норм – санітарно-гігієнічних, протипожежних, зооветеринарних, будівельно-технічних, архітектурно-будівельних та ін. Крім того з цим відбувається регулювання системи розселення в цілому та в окремо взятих населених пунктах (шляхом розробки генеральних планів).

Виразними засобами архітектури та містобудування є масштаб, пропорції, ритм, пластика об'єктів, фактура, колір, синтез мистецтв правильне і найбільш повне використання природних об'єктів, гармонійне поєднання природного ландшафту з територіями освоєними людиною, архітектурними об'єктами та комплексами.

Вищенаведене свідчить що професійна діяльність потребує від архітектора комплексу знань з різних наукових дисциплін, які необхідно опанувати в процес навчання.

Запропонований навчальний посібник створено на основі енциклопедичних видань, словників, літератури довідкового та монографічного характеру фахового спрямування у формі довідника.

Посібник пояснює найважливіші та найбільш вживані на сьогодні терміни та назви (понад 560 найменувань).

Навчальний посібник направлений допомогти оволодіти матеріалом під час лабораторних, практичних і семінарських занять, розробки розрахунково-графічних, курсових, дипломних проєктів і робіт, підготовки до контрольних робіт, семестрової атестації та комплексного фахового вступного іспиту при вступі на спеціальність 191 «Архітектура та містобудування».

Для зручності та поглиблення вивчення матеріалу навчальний посібник містить перелік основних термінів. Залежно від значущості подано роз'яснення в стислій формі чи більш детальному та розгорнутому форматі. У заключній частині наведено список використаної та рекомендованої літератури, найбільш доступний студентській аудиторії.

Посібник призначено для здобувачів, викладачів та виробничників галузі знань 19 «Архітектура та будівництво».

Також, навчальний посібник можна застосовувати для підготовки здобувачів інших спеціальностей, зокрема: 192 «Будівництво та цивільна інженерія», 193 «Геодезія та землеустрій», 205 «Лісове господарство», 206 «Садово-паркове господарство» та ін.

А

Абак, абака в архітектурі – верхня плита капітелі колони, напівколони, класичних архітектурних ордерів, переважно прямокутної форми.

Абрис – 1) обрис предмета, нанесений за допомогою ліній, зроблений у польових умовах від руки з позначенням на ньому промірів, необхідних для складання точного плану; 2) контур, а також межі кольорів і півтонів зображення, нанесені тушшю на кальку або інший прозорий матеріал.

Абсолютна вологість повітря – густина водяної пари в повітрі; практично – кількість водяної пари в грамах у 1 м³ повітря за певної температури. Абсолютна вологість чисельно близька до пружності водяної пари, вираженої в мм ртутного стовпа. Абсолютна вологість біля поверхні землі коливається від десятих г/м³ (у приполярних та холодних країнах) до 20 г/м³ і вище (у приекваторіальних зонах). Абсолютна вологість – маса водяної пари, що утримується в одиницях об'єму повітря.

Абсорбція – убирання газів або рідин, а також електромагнітних коливань (світла і звуку) всім об'ємом (на відміну від адсорбції) рідини чи твердого тіла, що є абсорбентом; основа технологічних процесів вилучення парів води, вуглеводневих компонентів, сірчаних сполук тощо з потоків природного та синтетичного газів, очищення (знешкодження) газових викидів з метою охорони довкілля. Розрізняють хімічну та фізичну абсорбцію. Абсорбція – процес вибіркового і оборотного.

Аванзал – передпокій, вітальня, приміщення перед головною залою в громадських будівлях.

Аванложа – невелике приміщення перед входом до театральної ложі. У деяких театрах внутрішня закрита частина ложі (невелика передня її частина).

Авансцена – відкрита передня частина сцени, висунена в зал глядачів і розташована між рампою та завісою.

Автор (співавтор) об'єктів архітектури – це особа (особи), творчою працею якої (яких) створено об'єкти архітектури як об'єкти авторського права. Співавторами не можуть бути особи, які надають автору об'єкта архітектури технічну, консультаційну чи організаційну допомогу, або ті, які здійснюють організацію проєктування і будівництва (реконструкції, реставрації, капітального ремонту), контроль за виконанням зазначених робіт.

Автор проєкта – дипломований спеціаліст, який має право на виконання архітектурно-будівельних креслень.

Автор споруди – 1) фахівець-архітектор, проєктувальник, який від початкових етапів проєктування до введення об'єкта в експлуатацію своєю безпосередньою працею виконував проєктні роботи та здійснював авторський нагляд за будівництвом; 2) особа або група осіб, яким належить задум містобудівного утворення, будинку, споруди або їх комплексів.

Авторський нагляд – один із видів послуг, що надаються замовнику проєктувальниками. Здійснення функцій авторського нагляду – це комплекс заходів для забезпечення відповідності архітектурних, стилістичних, технологічних, будівельних, інженерних та багатьох інших технічних рішень об'єкта будівництва показникам, передбаченим у затвердженій проєктній документації об'єкта та розробленій на основі неї робочій документації.

Згідно з чинним законодавством здійснення авторського нагляду передбачено для всіх об'єктів будівництва фізичними та юридичними особами.

Основним документом, на підставі якого здійснюють нагляд за будівництвом чи реконструкцією об'єкта, є договір на авторський нагляд між замовником проєкту та проєктувальником.

Під час проведення авторського нагляду представниками проєктної організації передбачено постійне ведення спеціального журналу авторського нагляду за будівництвом, у якому роблять усі записи і зауваження щодо проведеної роботи на об'єкті.

Відповідальність за повне та своєчасне виконання рекомендацій авторського нагляду за будівництвом покладають на замовника та генерального підрядника.

Автотипія – фотомеханічне відтворення малюнків або інших тонованих зображень. За способом автотипії оригінал зображення спочатку поділяють, фотографуючи через растр, на точки, після чого одержаний негатив копіюють на пластинку, а копію травлять – створюють растрове кліше (із друкованими елементами у вигляді точок). Автотипією називають також відбиток із растрового кліше.

Агломерація населених пунктів – скупчення населених пунктів (переважно міських), між якими існують тісні економічні, трудові та культурно-побутові зв'язки. Агломерація – одна з найбільш розвинутих форм групового розселення, що виникла і зростає на основі концентрації населення в містах.

Агора – базарна площа і місце для народних зборів у давньогрецьких містах, осередок суспільного життя. Навколо агори розташовували храми, державні установи, майстерні й торговельні крамниці. Водночас і за

класичних часів агора була не лише місцем торгівлі. Насамперед вона була місцем проведення засідань народних зборів – найвищого органу влади в античному полісі. Елліни були навчені у будь-якій тривожній ситуації сходитися на головну площу, не чекаючи навіть якогось особливого запрошення. Цим греки відрізнялися, наприклад, від фінікійців, які віддавали перевагу зборам біля міської брами, або від давніх германців, які проводили народні зібрання на галявинах.

Агора зберігала й певні сакральні функції, саме на ній відбувалися деякі релігійні свята та спортивні змагання. У Платеях на ній приносили жертви, у Спарті – відбувалися церемонії на честь полеглих героїв. У Селінунті на агорі знаходилося святилище Зевса Агорея, у Гераклеї

Понтійській існувала окрема – «амфіктіонійська агора», яку використовували для зборів учасників релігійного союзу сусідніх дорійських колоній. На афінську агору було заборонено вхід повіям. Однак Ксенефонт, ставив грекам за приклад головні площі в перських столицях, на які, за його словами, не пускали також торгівців.

Адміністративний центр – поселення, яке має функції адміністративного управління стосовно інших поселень.

Адміністративні будівлі – будівлі, призначені для розміщення державних установ і громадських організацій.

Адміністративно-громадський центр – територія, де розташовані найважливіші адміністративні, торговельні, освітні, культурно-просвітницькі та інші заклади загальноміського або районного значення.

Аерограф – прилад для тонкого розпилювання (стиснутим повітрям) фарби на поверхні паперу, тканини тощо.

Акант – південна трав'яниста рослина, стилізовану форму листка якої застосовували в античному декорі в капітелях грецького коринфського і римського композитного ордерів.

Акварель – 1) фарби, що складаються з тонко розтертого пігменту, змішаного з розчином рослинного прозорого клею – гуміарабіку або декстрину, які є водорозчинними. Завдяки цьому клею акварель можна розчиняти у воді для нанесення тонких прозорих шарів, які міцно прилипають до паперу. Акварельні фарби містять пластифікатор у вигляді гліцерину та інвертованого цукру, що робить їх пластичними. В акварельні фарби додають поверхнево-активну речовину – бичачу жовч. Це дозволяє легко розносити фарбу по паперу, тому що жовч перешкоджає скочуванню фарб у краплі. Є фарби з додаванням меду. Щоб запобігти руйнуванню фарб цвіллю, у них додають антисептик – фенол;

2) техніка живопису, що використовує спеціальні акварельні фарби, які після розчинення у воді утворюють прозору суспензію тонкого пігменту. Це дозволяє створювати ефект легкості і прозорості в колірних переходах. Акварель поєднує особливості живопису і графіки.

Акведуки – підземні та наземні канали в Римі для постачання води.

Аквінк або **Аквінкум** (лат. *aquincum*) – античне місто римського часу (10 до н.е. – 409 н.е.), яке існувало на місці сучасного Будапешта. Спочатку розташовалося на горі Геллерт і було фортецею кельтсько-іллірійського племені еравісків.

Акрополь – укріплена частина давньогрецького міста, розташована на височині. Найславетнішим в Елладі був Акрополь в Афінах. Комплекс забудов V ст. до н.е. На його території знаходилися Храм Ніки Безкрилої, Парфенон, Ерехтейон, Халкотека, Пінакотека та Пропілеї

Акрополь

Храм Ніки Безкрилої

Сьогодні Акрополь є історико-культурним заповідником Афін. Пам'ятники афінського Акрополя – Ерехтейон і Парфенон.

Акротерій – скульптурна прикраса (статуя, пальмета) над кутами фронту споруд класичних архітектурних ордерів.

Аксометрія – спосіб зображення предметів на площині, що полягає в паралельному проєціюванні на площину предмета й обраної системи координат. Аксонометричне зображення предмета дає змогу повністю відновити його форму і розміщення щодо системи координат.

Проєктні об'єкти з різною композиційною і пластичною структурами доцільно зображати в найбільш вигратній для кожного з них графічній техніці. У деяких випадках для цього найкращими *аксонометричними*

кресленнями – умовне зображення предмета в аксонометрії, саме поняття якої виникло зі словосполучення «аксон» (вісь) і «метрео» (вимірюю). *Метод аксонометричного проектування* дає ракурсне зображення предмета, паралельно спроектоване на образотворчу площину під певним до неї кутом.

Аксонометричні креслення – це засіб, який дозволяє отримати при погляді на об'єкт у ракурсі з верхньої або нижньої точок зору найбільш повне враження про його об'ємні та просторові характеристики. Види аксонометричних зображень. Наприклад, аксонометричні креслення зорієнтовані по трьох осях, серед яких вертикальна вісь позначена z , ліва від вертикалі вісь позначена x , права від вертикалі вісь позначена y . Уздовж осей аксонометричних фігур нанесено цифрові позначення пропорційного скорочення (спотворення) граней зображуваних фігур, названі в тексті «*індекс спотворення*»: 1 – вісь або грань фігури з таким індексом не скорочують, має лінійні пропорції 1: 1; $3/4$ – вісь або грань фігури з таким індексом скорочують у пропорціях 3: 4; $2/3$ – вісь або грань фігури з таким індексом скорочують у пропорціях 2: 3; $1/2$ – у напрямку цієї осі або межі фігури зображення скорочують у пропорціях 1: 2.

У реальному або навчальному проектуванні аксонометричні проекції поділяють на прямокутні та косокутні аксонометричні проекції. У **прямокутних** проектують промені, перпендикулярні картинній площині. Прямокутні проекції діляться на:

– прямокутну ізометричну проекцію, де кути між осями z , x , y дорівнюють 120° , а кути між горизонтальною прямою і осями x і y – 30° , де зображення по всіх трьох осях не скорочують і позначають індексом скорочення 1;

– прямокутну діаметричну проекцію, де вісь x спрямована до горизонтальної прямої під кутом $7^\circ 10'$, вісь y – до горизонтальної прямої під кутом $41^\circ 25'$. Індекс скорочення зображення по осях z , і x дорівнює 1, а индекс скорочення по осі y – $1/2$;

Косокутні проекції, де проектують промені, прихилилися до картинної

площини. Косокутні проекції діляться на:

– *фронтальну ізометричну проекцію*, де кут між осями z і x дорівнює 90° , а кут осі y до горизонтальної прямої – 45° . Індокси скорочення по всіх трьох осях z , x , y дорівнює 1;

– *горизонтальну ізометричну проекцію*, де кут, під яким вісь x зустрічається з горизонтальною прямою, дорівнює 60° , а кут зустрічі осі y з горизонтальною прямою – 30° . Індекс скорочення по всіх трьох осях z , x , y дорівнює 1;

– *фронтальну діаметричну проекцію*, де кут між осями z і x дорівнює 90° , а вісь y зустрічається з горизонтальною прямою під кутом в 45° . Індекс спотворення по осях z і x дорівнює 1, а індекс спотворення по осі y – $1/2$;

– *триметрична проекція* відрізняється різними показниками індексу спотворення по всіх трьох осях. З горизонтальної прямої вісь x зустрічається під кутом 60° , вісь y під кутом 15° , між осями x та y кут дорівнює 105° . Кількісні показники індексу спотворення по трьох осях у певних межах можуть змінюватися.

Під час виконанні всіх видів аксонометричних креслень не слід:

– використовувати аксонометричні креслення без суворої орієнтації креслярських проекцій щодо вертикальної та горизонтальної осей картинній площині креслення;

– межі аксонометричних проекцій потрібно креслити, суворо дотримуючись паралельності прямих;

– не варто довільно підбирати пропорції спотворення по трьох осях аксонометрії. Пропорційне спотворення граней аксонометричного зображення повинно бути виключно точним;

– при зображенні об'єктів з планами циліндричними чи близькими до квадрата не доцільно використовувати прийоми аксонометрії.

Актиноморфна квітка – квітка, через центр якої можна провести не менше двох площин симетрії, що поділяють квітку на рівні половини.

Алея – дорога, пішохідна або проїзна, у парку або саду, обсажена обабіч деревами, іноді в поєднанні з чагарником.

Александрія (Александрія Єгипетська, Ель-

Іскендерія) – головний порт і друге за величиною та економічним значенням місто Єгипту на західному березі дельти річки Ніл, розташоване між Середземним морем і озером Мар'ют, на півночі країни. Є адміністративним центром губернаторства

Александрія. Назване на честь свого засновника – Александра Македонського.

Місто засновано в 332–331 рр. до н. е. Александром Македонським. За Птолемеїв місто було столицею Єгипту та центром еллінської культури. Тут знаходилися музей та бібліотека – один з головних наукових і культурних центрів античного світу. У складі Римської імперії (з 30 р. до н. е.) та Візантії (з кінця IV ст.) Александрія продовжувала залишатися великим культурно-економічним центром. У I ст. вона була другим за величиною містом античного світу (після Рима) з населенням понад 1 млн осіб. Пізніше місто стало одним з найбільших центрів раннього християнства. Александрія була осередком однієї з найбільших теологічних шкіл та центром однієї з п'яти вселенських ранньохристиянських патріархій – Александрійського патріархату.

Акумуляування тепла – теплова енергія, яка акумулюється в будівельних елементах під час їх нагрівання: вони її не споживають, а віддають знову, як тільки в приміщенні знизиться температура.

Акустичний матеріал – матеріал, що зменшує енергію звукових хвиль (рівень шумів), поліпшуючи акустичні властивості приміщень. До акустичних матеріалів належать звукопоглинальні та звукоізоляційні матеріали.

Альков – 1) заглиблення, ніша в стіні, яка є спальнею; 2) відокремлене

напівзакрите приміщення у квартирі.

Альпінарій (англ. *alpine garden, alpina-rium*) – це приватний чи ботанічний сад, що спеціалізується на колекціонуванні та культивуванні альпійських рослин, які в природі ростуть високо в горах, таких як Кавказ, Піренеї, Скелясті гори, Альпи, Гімалаї, Анди. В альпінарії намагаються відтворити умови місць походження рос-лин, наприклад, великі камені та гравійні ложа.

Альтанка – невелика садово-паркова споруда. За розміром поступається павільйону. Спочатку так називали великі балкони, потім

почали називати майданчики, виступи та бесідки, звідки можна насолоджуватися краєвидом, пейзажем. Як правило, альтанки відкриті з усіх боків, але бувають і закриті альтанки (схожі з павільйонами).

Альтанки бувають двох видів. Легкі дерев'яні, іноді в китайському або турецькому стилях, трапляються частіше. Їх досі використовують у сучасних парках і садах. Альтанки «класичного» стилю будують рідше, їх можна побачити здебільшого в старовинних парках. Це довговічні споруди з мармуру або граніту, з круглим куполом, який спирається на колони. Часто вони є витворами архітектурного мистецтва.

Амбразура (фр. *embrasure*) – у військовій справі відкритий (інколи із заслінкою) горизонтальний отвір у стіні укріплення в довгочасній вогневій точці, або в броньованому ковпаку (бронешашті). Призначена для ведення гарматного та кулеметного вогню (на відміну від бійниці – вертикального отвору, призначеного для ведення вогню з ручної зброї). Форми і розміри амбразури залежать від характеру зброї, сектора обстрілу, умов стрільби.

Американська архітектура демонструє широкий спектр

архітектурних стилів і форм, які змінювали один одного протягом усієї історії країни (більше чотирьох століть) – як незалежності, так і іспанського та британського правління.

Архітектура США настільки ж різноманітна, як і її мультикультурне суспільство, і формувалася під впливом багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів і регіональних відмінностей. У цілому їй притаманні значна еклектичність і інноваційність.

Доколумбов період. Найдавніші зі збережених самотніх будівель на території сучасних Сполучених Штатів створено предками пуебло в регіоні Чотирьох кутів. Уже понад 1 000 років люди, які говорять на мовах тива, безперервно населяють Таос-Пуебла. Алгонкінськ села Помейоц (англ. Pomeiooc) і Секотан (англ. Secotan) у прибережній Північній Кароліні ведуть свою історію з кінця XVI ст. Зокрема їхню культуру можна побачити на збережених зображеннях європейців того часу.

На території Давніх Гаваїв доколоніальна архітектура лідирувала більш тривалий проміжок часу за рахунок віддаленого розташування Гавайських островів від Північної Америки. Ранні структури відображають полінезійську спадщину і витончену гавайську культуру. У постконтактній гавайській архітектурі кінця XIX ст. помітним вплив європейських напрямів: георгіанського, вікторіанського і нео-іспанського колоніалізму, поширених у Старому Світі в XVIII, XIX і на початку XX ст. відповідно.

Колоніальна архітектура. Коли європейці почали облаштовуватися в Північній Америці, вони привезли із собою архітектурні традиції і технології будівництва. Вигляд майбутньої колоніальної архітектури залежав також від доступних ресурсів. Найбільш поширеними елементами англійських будинків у Новій Англії, Середній Атлантиці та прибережному Півдні були дерево і цегла. Колонізатори почали привласнювати території та місця поселень корінних народів для будівництва нових фортів, жител, місіонерських будівель, церков і сільськогосподарських структур. Методи будівництва житлових будинків і поселень індіців за колоніальними

стандартами не мали ніякої цінності, тому їхні споруди, які вже існували на тих територіях, завойовували, руйнували і витісняли новою американською архітектурою.

Вплив Іспанії. Флорида. У 1559–1821 рр. будівлі в стилі іспанської колоніальної архітектури будували на території штату Флорида і південного сходу США. Стиль «Конч» (англ. Conch style, дослівно означає «стиль раковини») поширився на заході Флориди – у Пенсакола. Будинки там прикрашають балкони, оформлені кованим залізом, що характерно в основному для іспанських будівель Французького кварталу в Новому Орлеані (штат Луїзіана). Перші французькі споруди цього кварталу згоріли в пожежах у 1788 і 1794 рр.

Двома найбільш ранніми безперервно займаними європейськими поселеннями в Сполучених Штатах є флоридський Сент-Огастін, заснований у 1565 р., і Санта-Фе (Нью-Мексико). Кастільо-де-Сан-Маркос, що побудований у 1672–1695 рр., – найстаріший і найбільший форт Сент-Огастіна континентальної частини США, який зберігся. Крім нього, як рідкісні приклади іспанської колоніальної архітектури XVII ст., залишилися також каліфорнійські місіонерські будівлі.

Південний-Захід США. Дослідження іспанцями північно-американських пустель, нинішніх Південно-Західних Сполучених Штатів, почалося в 1540-х рр., коли конкістадор Франсіско Васкес де Коронадо перетнув цей регіон у пошуках «золотих міст». Замість багатств було знайдено Давню культуру й архітектуру народу пуебло. Його представники будували будинки з висушеної на сонці цегли-сирцю, саману і залишали відкритими дерев'яні стельові балки. Завдяки кубічній формі будівель та їх близькому розташуванню один до одного скромні неприкрашені конструкції в селах пуебло завжди зберігали прохолоду. Пізніше іспанці завоювали ці місця, а нова архітектура перейняла риси як іспанської, так і індіанської культури.

У 1610 р. колоністи заснували адміністративну столицю провінції

Санта-Фе-де-Нуево-Мексико (англ. Santa Fe de Nuevo México) – місто Санта-Фе. У 1610–1614 рр. побудовано Губернаторський палац. У зовнішньому вигляді цієї будівлі поєднались особливості двох культур, воно має витягнуту форму з внутрішнім двориком – патіо. У 1770-х рр. побудовано Місіонерську церкву Сан-Франциско-де-Асіс у Ранчос-де-Таос (штат Нью-Мексико), де використовували технологію будівництва із саману, що дало будівлі підкреслено аскетичного вигляду. Через століття в цьому регіоні розвинувся архітектурний стиль пуебло.

В оформленні Місії Сан-Хав'єр-дель-Бак (англ. *Mission San Xavier del Bac*) недалеко від м. Тусон (штат Арізона) використано елементи стилю чурігереско, характерні для архітектури того часу на півдні Нової Іспанії. Фасад церкви обрамляють дві масивні вежі, а вхід оточують естипітні колони.

Пізня вікторіанська архітектура. Будинок Джона Грісуолда побудовано за проектом Річарда Морріса Ханта в стилі «стік» у 1864 р. у Ньюпорті (Род-Айленд).

З кінця Війни Півночі та Півдня і до початку ХХ ст. багато подій, пов'язаних між собою стилі, напрями та руху в американській архітектурі розглядалися в контексті вікторіанських, оскільки вони близькі в загальних рисах з напрями, характерними для архітектури Британської імперії кінця царювання королеви Вікторії. Багато архітекторів, які працювали в той час, змішували різні стилі залежно від отриманих замовлень. Серед відомих американських архітекторів цього періоду можна назвати Річарда Морріса Ханта, Френка Фернеса і Генрі Гобсона Річардсона.

Після війни, у 1860-х р., стає популярним стиль «стік» (англ. stick style; буквально «брусківий стиль»), який використовували в основному для будівництва житлових будинків, готелів та залізничних депо. Будинки в цьому стилі майже повністю будували з дерева, навіть несучу конструкцію збирали з дерев'яних брусів, а зовнішні стіни прикрашали брусами для імітації фахверка. Будинки вивершувалися високими дахами з крутим

ухилом і пишними щипцями. Хоча комфорт був пріоритетним, нестачі в зовнішньому оздобленні будівель у стилі «стік» не було. З 1873 р. брусковий стиль почав згасати, поступово перетікаючи в стиль королеви Анни.

Американська архітектура початку XX ст. Американська архітектура початку XX ст. засвоїла раціональні основи чиказької школи зодчих, яку заснували у 80-х р. XIX ст. Її глава Л. Саллівен (1856–1924 рр.) стверджував, що форму скеровує функція, і вважав за необхідне акцентувати функціональні особливості споруди.

У 1920–1930 рр. з Європи у США емігрувало багато майстрів: Е. Мендельсон, В. Гропіус, Е. Саарінен. Це також мало велике значення для розвитку американської архітектури. Американські міста характеризуються значною концентрацією в них банків та різного типу контор, перенаселеністю. Це сприяло будівництву хмарочосів. Вулворт білдинг (55 поверхів) – перший із них, його побудовано в 1913 р. Хмарочос Емпайр стейт білдинг (1932 р.) здійнявся на 407 м.

У творчості одного з талановитих зодчих Франка-Ллойда Райта (1869–1959 рр.) найповніше втілено принципи органічного поєднання природи й архітектури. Він був учнем Саллівена і свою творчість розпочав як автор «будинків прерій» – замських будинків. Єдність форми і функції, зв'язок споруди з оточенням – ці принципи він розвинув у «органічній архітектурі». Прикладами найкращих споруд Райта є будинок фірми «Джонсон», «Будинок над водограєм».

Великих успіхів американська архітектура досягла в післявоєнні роки у зв'язку з інтенсивним економічним розвитком США. Зведення аеровокзалу в Нью-Йорку та Вашингтоні (Е. Саарінен) було позитивним кроком у виробленні певного типу громадських і адміністративних споруд.

Американське мистецтво – образотворче мистецтво, США або американських художників за їх межами. До початку колонізації на території США процвітало образотворче мистецтво американських індіанців. На початку колоніальної епохи образотворче мистецтво на східному узбережжі

орієнтувалося на творчість європейських митців. Нині образотворче мистецтво в Сполучених Штатах охоплює величезний діапазон художніх стилів.

Амортизація (лат. *amortisation* – послаблення, пом'якшення, гасіння) – те саме що й амортизаційні відрахування – процес поступового перенесення вартості основних засобів на продукт, виготовлюваний з їх допомогою. Для заміщення зношеної частини основних засобів виробництва підприємства роблять амортизаційні відрахування, тобто відрахування певних грошових сум відповідно до розмірів фізичного і морального зносу засобів виробництва. Амортизаційні відрахування використовують для повного відтворення зношених основних фондів (на реновацію), а також для їх часткового відшкодування (на капітальний ремонт і модернізацію).

Ампір (франц. *empire* – імперія) – стиль у європейській архітектурі (і мистецтві загалом) кінця XVIII – початку XIX ст. Ампір був своєрідним продовженням революційного класицизму (і неокласицизму загалом), тільки урочистішим і пафоснішим. Взірцем для художників залишався Давній Рим, але тепер уже не республіканський, а імператорський – з його палацами та тріумфальними арками. Для ампіру характерні прагнення до строгої величі та помпезності, холодної елегантності та звеличення абсолютної влади військових монархій (Першої імперії у Франції, російського царя

Олександра I). У декоративному оформленні архітектурних споруд, меблів тощо. застосовували військові емблеми, зброю часів Давнього Риму, лаврові вінці, фігури крилатих грифонів, сфінксів, левів та ін.

Стиль Ампір в архітектурі

У Франції добу ампіру обмежують 1799–1815 рр. і називають його «стилем Наполеона I». Французькі митці зверталися не лише до римської спадщини, а й до давньоєгипетських мотивів – на згадку про єгипетський похід Бонапарта.

Улюбленим архітектором Наполеона I був П'єр Фонтен. Поль Верлен називав ампір «затверділим класицизмом Людовика XVI».

У Європі поза Францією не мав популярності як «стиль загарбників». Мешканці захоплених державних утворень не сприймали його, залишився лише стилем військової еліти. Ампір прийняли тільки в наполеонівській Франції та Російській імперії. Однак, він мав дещо різне політичне

навантаження: звеличення влади Наполеона та його військових прибічників у Франції (його нової військової еліти), у Росії – звеличення влади царя й уславлення перемоги над арміями загарбників-французів, триумф переможців.

Стиль Ампір в інтер'єрі

Ампір, як стиль, офіційно підтриманий царським двором, утримував позиції в Російській імперії значно довше, приблизно до кінця 1830-х рр.

Його розділяють на петербурзький та провінційний. Однак, російський ампір не втрачав недоліків французького зразка – регламентованості, пафосу, орієнтації на звеличення військової еліти, цього разу російської, яку очолював російський імператор.

Поверховість стилю відбилась в одноманітності декоративних елементів, пишних і важких, арсенал яких запозичено з мистецтва Давнього Риму та, значно менше, з мистецтва Давнього Єгипту (стилізовані сфінкси, стилізовані голови фараонів тощо). Термін «ампір» іноді застосовують і до мистецтва українського та російського класицизму першої третини XIX ст.

Одеська опера

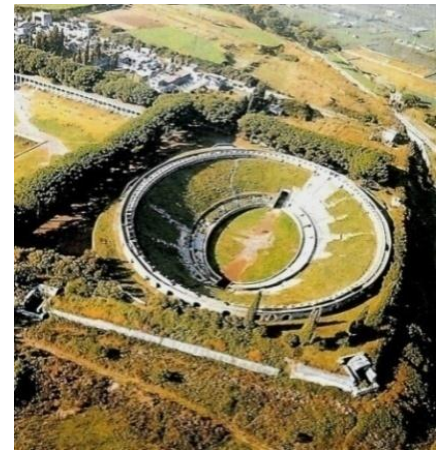

Амфіпрости́ль (грец. – «той, що має колони з передньої сторони») – тип прямокутного в плані давньогрецького храму, який має колонні портики на торцевих фасадах. Поздовжні стіни амфіпростилю споруджувалися з гладких кам'яних блоків і не мали декору. Типовим прикладом амфіпростилю є Храм Ніки Аптерос афінського акрополя, побудований за проєктом архітектора

Каллікрата.

Амфітеатр – антична споруда для різних масових видовищ; овальна арена, навколо якої уступами розташовувалися місця для глядачів. Слово має грецький корінь «amphi» (навколо).

Конструктивна основа амфітеатру являє собою складну систему арок і стовпів, між якими знаходяться склепінчасті галереї (фойє, приміщення для звірів тощо) та сходи.

Амфітеатр у Помпеях

Відомі амфітеатри в Римі (Колізей), Капуа, Ель-Джемі, Ефесі, Вероні, Помпеї та ін. У сучасному театрі, цирку, аудиторії – приміщення, місця в якому розташовані півкруглими уступами.

Колізей у Римі

Арени Німа

Аналогові графічні матеріали – графічні креслення зонінгу, виконані на паперових носіях у відповідному масштабі.

Анкер – деталь, якою скріплюють частини споруд або машин (наприклад, сталева пов'язь, яку замурують у кам'яну стіну).

Античний архітектурний стиль є найдавнішим з усіх, його засновниками були греки. Склався він через те, що в ті часи потало питання про необхідність розширення площі будівель. Завдяки її конструктивним особливостям, архітектура античного стилю дозволяла зводити будівлі практично будь-якої геометрії та площі за рахунок застосування колонади.. Таким чином, давні греки почали споруджувати масивні, величні будівлі, деякі з яких стали чудесами світу, адже їхні розміри є великими і за

сьогоднішніми мірками, коли технології зробили крок далеко вперед.

Колонада є основною відмінною рисою античного стилю. Античний архітектурний стиль може мати два види оформлення (ордера): *доричний та іонічний*. Крім того, можливий третій варіант виконання – коринфський ордер, який відрізняється кращими декоративними якостями.

Арматура – 1) допоміжні деталі та пристрої апаратів, конструкцій, споруд тощо (наприклад, вентилі, засувки – деталі трубопровідної арматури); 2) елементи конструкції або виробу,

що приймають зусилля розтягу чи згину (наприклад, стрижні – арматура залізобетонної конструкції). Як арматуру, що змінює (поліпшує) фізико-механічні властивості матеріалів, застосовують склопластики, бамбук та ін.

Ансамбль – (від франц. *ensemble* – цілісність, зв'язність, єдність, разом) – гармонійна єдність просторової композиції будівель, інженерних споруд, творів монументального живопису, скульптури та садово-паркового

мистецтва. Образ архітектурного ансамблю залежить від зміни освітлення, пори року, присутності людей. Важливим елементом ансамблю може бути ландшафт, при цьому ключову роль може відігравати рельєф місцевості. Дуже часто архітектурні ансамблі включають водойми; виникають за умови єдиного просторового вирішення комплексу.

Архітектурний ансамбль Кругла площа, Полтава

Розрізняють ансамблі міські, загородні, паркові. Вони бувають малого й великого масштабу. Їхня архітектура більшою або меншою мірою завжди сполучається з природою, що також стає об'єктом архітектурної композиції та невід'ємною частиною території.

Чернівецький національний університет

Петергоф, нижній парк

Існують архітектурні ансамблі, створені одноразово, за єдиним планом, і ансамблі, що складаються роками, зусиллями багатьох зодчих, де нові елементи органічно поєднуються зі старими. Класичними прикладами таких ансамблів є Площа Святого Марка в Венеції та Дворцова площа в Санкт-

Петербурзі, Києво-Печерська лавра в Києві. Часто в композицію архітектурного ансамблю включають не лише будинки та елементи ландшафту, а й скульптури, пам'ятники.

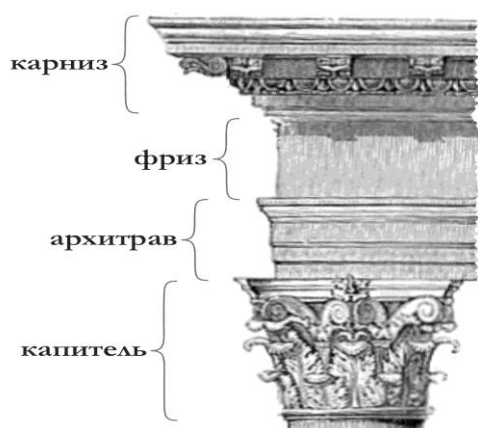
Антаблемент – верхня горизонтальна частина споруди, яка зазвичай спирається на колони, – складовий елемент класичного архітектурного ордера. Антаблемент виник на основі дерев'яного балкового перекриття на дерев'яних колонах і у своїх формах відображає його структуру.

У класичному будівництві антаблемент складається з трьох основних частин це:

1. *архітрав* – тримальна частина у вигляді балки, що спирається на колони;
2. *фриз* – частина зі скульптурними прикрасами, що спирається на архітрав;
3. *карниз* – спирається на архітрав, і вінчає верхню частину;

Інколи використовують:

- *неповний антаблемент* – без фриза;

- *полегшений антаблемент* – без архітраву;

- *розкріпований антаблемент* – увінчує стіну і виступаючі напівколони або пілястри.

Інше з'єднання горизонтальних елементів притаманне ордерним композиціям Давнього єгипетського, єгейського, перського, індійського, китайського, давньо американського, а також середньовічного будівництва.

Античні міста-держави. Як органічна частина античної цивілізації, вони утворились на Північному Причорномор'ї і розвивалися в тісній

взаємодії з місцевим причорноморським населенням. Останнє протягом цілого тисячоліття відчувало на собі вплив високої античної культури, що виявилось у прискоренні соціально-економічного та культурного розвитку.

В історії античних міст-держав Північного Причорномор'я вирізняють два основні періоди. Перший охоплює час із VI до середини I ст. до н. е. і характеризується відносно самостійним життям на базі еллінських традицій і

мирними відносинами зі скіфськими племенами. Другий період припадає на середину I ст. до н. е. – 70-ті рр. IV ст. н. е. коли міста-держави поступово потрапляли у сферу інтересів Риму й до того ж зазнавали постійних руйнівних нападів готів і гунів.

Давньогрецькі колонії Північного Причорномор'я

У процесі античної колонізації в Північному Причорномор'ї утворилися чотири основних осередки.

Перший – це побережжя Дніпро-Бузького та Березанського лиманів. У першій половині VI ст. до н. е. на правому березі Бузького лиману, неподалік від місця впадіння його в Дніпровський лиман, вихідці з Мілета заклали Ольвію – згодом одне з трьох найбільших давньогрецьких міст Північного Причорномор'я. Її зручне географічне розташування сприяло налагодженню тісних торговельних зв'язків із землеробами Лісостепу та кочівниками Степу.

Другий центр античної цивілізації Півдня України склався в районі Дністровського лиману, де розташувалися міста Ніконій і Тіра.

Третій центр сформувався в Південно-Західному Криму. Головне місто тут – Херсонес Таврійський.

Четвертий центр античної культури в Північному Причорномор'ї виник на Керченському й Таманському півостровах. Тут були побудовано міста Пантікапей, Феодосія, Фанагорія.

У III ст. н. е. міста-колонії на території Північного Причорномор'я вступали в період загального економічного та соціально-політичного

розладу, що через сто років призвело до їх остаточної загибелі. Найбільшого удару міста зазнали від готських і гунських племен.

У IV ст. припиняє своє існування як місто-держава Ольвія. Херсонес, хоч і вцілів, але потрапив під владу Візантійської імперії. Відомий як місто Корсунь, він був знищений золотоординськими завойовниками в середині XV ст. Те саме сталося з листами Пантікапей і Феодосія.

Анфас, також **фас** (від франц. *en face* – в обличчя) – вид обличчя, предмета прямо спереду; положення обличчям до глядача.

Анфілада – послідовний ряд архітектурно поєднаних між собою приміщень, кімнат, дворів, зал, розміщених на одній осі та з'єднаних дверними прорізами. Таким чином утворюється наскрізна перспектива кімнат. Анфілада може бути також по колу або кривій лінії.

Крім того, анфіладу можуть утворювати кілька розташованих один за одним на одній осі дворів, сполучених проїздами або проходами, або кілька площ, сполучених вулицями чи провулками.

Апартаменти – це нежитлові приміщення, що не належать до житлового фонду, але мають необхідні умови для проживання. Апартаменти облаштовують в адміністративних будівлях, а також у будівлях, які мають статус готелю.

Одна з відмінностей апартаментів від квартир – у відсутності можливості оформляти реєстрацію за місцем проживання. Інша відмінність – вартість експлуатаційних витрат. Оскільки апартаменти формально не належать до житла, тарифи на комунальні послуги будуть розраховувати як для комерційного приміщення.

Аплікація (лат. *applicatio* – приєднання) накладання, пристосовування, приєднання до якоїсь поверхні різними засобами фіксації (закріплення) нитками на тканинах, клеями на твердих поверхнях тощо. Аплікацією називають і готовий виріб, створений у такий спосіб.

Апсида (грец. *apsidos* – склепіння), **абсида** – виступ будівлі, здебільшого півкруглий у плані (зовні іноді багатокутний або квадратний), перекритий півкуполом або замкнутим напівсклепінням.

Апсида Софійського собору в Києві

Уперше апсида з'явилась у давньоримських базиліках. У християнських церквах апсида – вівтарна частина, яка орієнтована зазвичай на схід.

Арабеска (італ. *arabesco* – арабський) – європейська назва складного східного середньовічного орнаменту, що складається з геометричних і рослинних елементів. Арабеска може

включати вишукану графіку арабського шрифту. Особливого поширення арабески набули в епоху Відродження. Пізніше арабесками почали називати химерний орнамент тільки з рослинних форм (стилізованого листа, квітів, стебел тощо), які складають переплетіння.

Арабеска будується на повторенні та множенні одного або декількох фрагментів візерунка. Такий орнамент фактично виключає фон, так як один візерунок вписується в інший, закриваючи поверхню (європейці називали це «боязню порожнечі»). Арабески можна розміщувати на поверхні будь-якої конфігурації, плоскої або опуклої. У мистецтвознавстві

багатьох країн Європи термін «арабеска» має і більш вузьке значення: орнамент лише зі стилізованих рослинних мотивів (на противагу мореско – орнаменту з геометричних мотивів).

Арборетум – колекція живих дерев і кущів. Те саме, що й дендрарій.

Ареена – майданчик, на якому відбуваються події. У переносному значенні – поле діяльності, місце дії взагалі.

Види арен:

- **амфітеатр** – (див. вище);
- **цирк** – огорожений невисоким бар'єром круглий майданчик (манеж) діаметром 13 м у центрі цирку для виступу артистів;

Арена Київського цирку

- **спорт** – майданчик у спортивній споруді для змагань спортсменів, ігор і масових виступів. Часто так називають саму видовищну споруду.

Арена Львів

Арка – 1) криволінійне перекриття прорізів у стіні (вікон, дверей, воріт) або прольотів між опорами (наприклад, між колонами, стояками мосту); 2) розпірна система, що має вигляд криволінійного бруса; 3) великопрогонова будівельна конструкція криволінійного обрису, що вигнута в бік навантаження. Різновиди арок: півциркульні, пологі, коробчасті (лучкові), стрільчасті (прості й складні), а також інших форм.

Арка підпружена – допоміжна арка, що підтримує розміщене вище склепіння, купол або частину стіни.

Арка тріумфальна – монументальне оформлення проїзду або урочиста споруда у формі арки з одним або декількома склепінчастими проходами на честь військових перемог і знаменних подій. Брама з одним або трьома

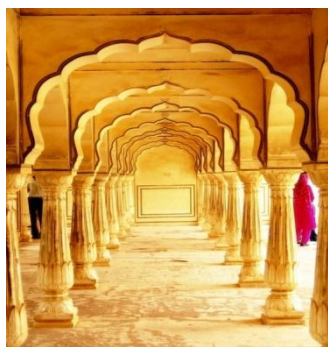
арочними отворами, прикрашена скульптурами і написами.

Як правило, тріумфальні арки мають три симетричні проріз (рідше один), завершуються антаблементом і аттиком; їх прикрашають скульптурою і пам'ятними написами.

Тріумфальні арки в Парижі

Аркаада – ряд однакових за формою та розміром арок, що спираються на колони або пілони. Найчастіше аркаду застосовують, коли

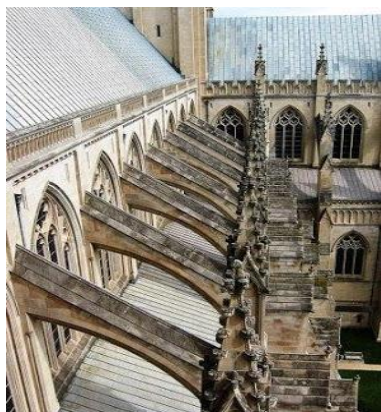
влаштовують відкриті галереї, акведуки та багато інших споруд. Узвичаєно відрізнити такі аркади:

- *аркада ордерна* – сполука ордерних елементів (колон, тричвертних колон, напівколон або пілястр) з арками, що завершувалася спільним антаблементом чи карнизом.;

Аркада в Індії

- *аркада по колонах* – сполука склепінчастої та стійко-балкової конструктивних систем у вигляді арок, які спираються на капітелі колон або на відповідні відрізки антаблементу над капітелями.

Аркуатура – ряд однакових несправжніх глухих арок на фасаді будівлі або на стінах внутрішніх приміщень.

Аркубутан (франц. підпірна арка) – відкрита лучкова повзуча арка, зовнішня кам'яна напіварка, що передає розпір склепінь головного нефаготичного храму опорним стовпам – контрфорсам, розташованим за межами основного об'єму будівлі. Система аркубутанів, контрфорсів і нервю'р становить конструктивну основу готичного

храму.

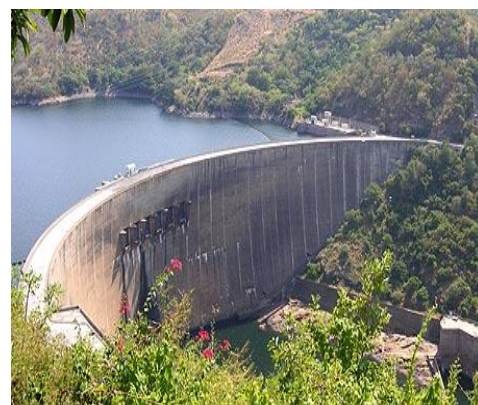
Аркбутан був відомий у Давній Русі, проте у вітчизняній архітектурі трапляється дуже рідко.

Аркбутани широко застосовували в готичній архітектурі. Спочатку їх робили прихованими даховою покрівлею, згодом вони височіли над бічним нефом, де з удосконаленням конструкцій були однорядними і дворядними. У п'ятинефних соборах влаштовували двопримові аркбутани з проміжною підпорою на проміжному стовпі. Складені з суцільних каменів, вони завершувалися нахиленою площиною, яку використовували для водостоку.

Застосування аркбутанів дозволяє значно скоротити розміри внутрішніх опор, звільнити простір храму, збільшити віконні отвори, пройми зведень і т. ін.

Аркова гребля – гребля, що в плані має форму арки. Весь тиск води чи більшу його частину передає на береги або стояки. Споруджують арочні греблі в гірських місцевостях та ущелинах, якщо є скелясті береги та міцна (скеляста) основа. Такі греблі відзначаються легкістю, пружністю та сейсмостійкістю.

Гребля Кариба

Арковий міст – міст, основними конструкціями прогонових будов якого є арки або склепіння. Арковий міст передає на опори як вертикальні, так і горизонтальні (розпір) зусилля. Є й безрозпірні аркові мости, де горизонтальні зусилля приймаються спеціальними елементами-затяжками. В Україні один із найбільших аркових мостів – міст через Дніпро в Запоріжжі (довжина – 228 м).

Архаїка – ранній етап історії давньогрецької архітектури та мистецтва (VII–VI ст. до н. е.).

Термін «архаїка» часто вживають щодо мистецтва Давнього Єгипту та

Греції. Грецька архаїка (VII–V ст. до н. е.) характеризується подоланням культури родового суспільства та підготовкою принципів реалістичного мистецтва. На території України є пам'ятки епохи архаїки з розкопок античних міст – Березані, Ольвії, Тіри, Пантікапея, Німфея та інших, а також скіфських курганів.

Мікенська Греція була розділена на царства, населення кожного з яких мешкало в містах та великих передмістях, що належали знаті. Царствами правили царі, які претендували на божественне походження, правили зі столиць – «полісів», де знаходили палаци або цитаделі-акрополі («високі міста»), які для ефективної оборони зводилися на найбільш високих у цій місцевості пагорбах. Протягом «темних століть» палаци, царі та садиби припинили своє існування, населення полісів зменшилося, міста були покинуті або перетворилися на дрібні поселення серед руїн, а на зміну царській бюрократії прийшли примітивні форми влади у вигляді племінної структури.

Різке зростання населення на початку архаїчного періоду стало причиною повернення до міського способу життя, заснування нових міст і розширення старих центрів.

До кінця архаїчного періоду царі були зміщені тираном, з'явився новий вид уряду міст-держав, також названий полісом. Царства остаточно зникли, навіть попри те, що продовжували існувати царські династії, пам'ять про які зберігало суспільство. Натомість виникла нова організація: багато великих населених пунктів стали автономними, на чолі з урядом республіканського типу. Цей процес позначає давньогрецький термін «сінойкізм», що означає поглинання сіл і включення племінних структур до складу полісів. Типовою публічною будівлею при цьому стає акрополь.

В архаїчну добу склалися найбільш ранні форми давньогрецького мистецтва – скульптури і вазопис, які в пізніший класичний період стають реалістичнішими.

У вазопису середини та третьої чверті VI ст. до н. е. досяг розквіту

чорнофігурний стиль, що виник у Коринфі, і близько 530 до н. е. – червонофігурний стиль, який створив вазописець Андокід. Зародився орієнталізуючий стиль, у якому помітний вплив мистецтва Фінікії та Сирії і який поступово витіснив геометричний стиль.

У кераміці поступово з'являються елементи, нехарактерні для архаїчного стилю та запозичені в Давнього Єгипту: поза «ліва нога вперед», «архаїчна посмішка», шаблонно стилізоване зображення волосся – так зване, «волосся-шолом».

Архаїка була добою становлення монументальних образотворчих і архітектурних форм. У цей період виникли доричний та іонічний архітектурні ордери, вироблено нові архітектурні принципи, прийоми та форми. Утім жодних матеріальних пам'яток донині не збереглося, як і достовірних свідчень про них.

В епоху архаїки формуються основні типи монументальної скульптури – статуї оголених юнаків-атлетів – куриси та їхні аналоги, що зображували дівочі фігури, – кори.

Скульптури виготовляли з вапняку та мармуру, теракоти, бронзи, дерева і рідкісних металів. Скульптури як окремі елементи, так і у вигляді рельєфів використовувалися для прикраси храмів та як надгробні пам'ятники. Сюжетами скульптури були міфологічні сцени, а також повсякденне життя. Статуї в натуральну величину несподівано з'являються близько 650 до н. е.

Археологічні розкопки – розкриття шарів землі для вивчення археологічних пам'яток; основний метод археологічних досліджень. Їм передують археологічна розвідка.

Архітектоніка – (*будівельне мистецтво, архітектура*) – художній вираз структурних закономірностей конструкції будівлі, споруди, а також композиції круглої скульптури та об'ємного твору декоративного мистецтва.

Архітектоніка виявляється у взаємозв'язку та взаєморозміщенні тримальних і триманих частин, у ритмічному ладі форм, що робить наочними

статичні зусилля конструкції. Частково вона виявляється і в пропорціях, колірному ладі творів та ін.

У ширшому сенсі архітектоніка – композиційна будова будь-якого твору мистецтва, що зумовлює співвідношення його головних і другорядних елементів.

Архітектор (грец. *будівник*) – фахівець, який за допомогою матеріально-технічних ресурсів створює проєкт організації простору. Професія охоплює організацію всіх рівнів просторового середовища: від малих форм до великих територіальних систем. Діяльність архітектора зумовлена вимогами часу та науково-технічним прогресом. Кожна епоха вирізняється своїм баченням організації простору – стилем, що є похідною естетичного втілення науково-технічного прогресу та суспільних вимог до середовища. Проте рисою архітектора є прагнення поліпшити середовище, у якому ми живемо, максимально його ідеалізувати і створити новочасний стиль.

Архітектор повинен досконало орієнтуватися в сучасності й уміти передбачати майбутнє, тому що, створені ним об'єкти, як правило, «живуть» довше за свого автора.

Функція архітектора не завершується на кресленні. Щоб зрозуміти, що креслити, потрібно бути тонким психологом, уміти побачити в людині те, що їй дійсно потрібно, а не те, що їй сподобалося. На цьому етапі сучасний архітектор повинен знати, чим займається людина, яке в неї хобі, скільки людей житиме в будинку. Не завадить інформація про територію, ґрунти і сусідів по ділянці, саме цей ресурс потрібно якнайкраще використати.

Початок будівництва потребує участі архітектора, адже це найважливіша стадія його діяльності. Після завершення будівництва потрібно ввести в експлуатацію вже готову будівлю. Інколи цей етап виявляється найскладнішим, і вам допоможе саме архітектор.

Архітектура (зодчество) – це одночасно наука і мистецтво проєктування будівель, а також власне система будівельних споруд, які формують просторове середовище для життя і діяльності людей відповідно до законів краси.

Майдан Свободи, Харків   Маріїнський палац, Київ

Функціональні, конструктивні та естетичні якості архітектури, а саме – користь, міцність і краса, – тісно взаємопов’язані. Від конструкційного рішення багато в чому залежить і естетичність творів архітектури. Споруда не тільки повинна бути міцною, але й виглядати має міцною. Надлишок матеріалу навпаки викликає враження надмірної ваги. Зорова ж недостатність матеріалу, ототожнюється з нестійкістю, ненадійністю та викликає здебільшого негативні емоції. Функціональне призначення будівлі визначається її типом, залежно від якого обирають засоби створення певного художнього вигляду. Останній створюють за допомогою засобів архітектурної композиції, серед яких – архітектоніка, масштаб, пропорції та ритмічні відношення, пластика, фактура та кольори.

Архітектура формує ансамблі будинків, проспекти, вулиці, майдани міст, садово-паркові комплекси. У мистецтві архітектури виділяють три основні види:

архітектура об’ємних споруд, до складу якої входять житлові, громадські та промислові будівлі.

ландшафтна архітектура, пов’язана зі створенням садово-паркового комплексу.

містобудування, що займається плануванням нових міст, а також реставрацією та оновленням старих районів.

Кожен з архітектурних видів має своє функціональне призначення. Проте, крім суто утилітарних потреб, архітектура водночас виконує функцію

емоційного впливу, досягти якого можна завдяки використанню специфічних конструкцій, елементів, прийомів. Це і врахування об'ємно-просторової структури споруди, ритмічне і пропорційне співвідношення, масштаб, розробка кольору та фактури будівельних матеріалів тощо.

Мистецтво архітектури перебуває в безпосередньому зв'язку з розвитком науки, адже зведення архітектурних споруд розпочинається із суто технічного етапу проєктування – виконання необхідних розрахунків і креслень.

Використання всіх засобів, якими володіє цей вид мистецтва, зумовлює створення архітектурного образу. При цьому обов'язково враховують форми, розміри, колір та оздоблення будівлі, що викликано специфікою і призначенням архітектурної споруди. Деякі будинки справляють величне і грандіозне враження, інші – витончене й елегантне. Окремі мають чітку симетричну конструкцію або поєднують у собі складні різноманітні елементи.

В архітектурному образі виявляються як індивідуальні особливості стилю митця, його світосприйняття та світовідчуття, так і специфіка розвитку конкретного історичного періоду.

Як галузь суспільного виробництва мистецтво архітектури залежить від досягнень науково-технічного прогресу, характеру виробничих відносин, природних і кліматичних умов, художніх смаків та ін. Виникає і розвивається містобудування – проєктування і спорудження міст. У ході розвитку архітектури окремих країн і народів, залежно від матеріальних, духовних і природних умов суспільного життя, склалися різноманітні архітектурні стилі, що визначаються своєрідністю взаємопов'язаних типів споруд, будівельних конструкцій і архітектурної форми.

Перші свідчення про витоки мистецтва архітектури доходять до нас із глибини століть. У доісторичний період починають виникати примітивні житлові будівлі – землянки, курені, общинні та пальові будівлі, культові споруди, які згодом удосконалювали. Так поступово розпочинається процес

накопичення досвіду будівництва і водночас активізується художній початок.

Від примітивних культових куренів первісні будівельники переходять до ускладнених архітектурних форм: менгірів, дольменів, кромлехів. Ці перші культові храми мали складнішу конструкцію. Для будівництва використовували обпалену цеглу, що свідчило про зародження нового етапу в розвитку цивілізації. Отже, архітектура завжди була тісно пов'язана з історією суспільства, розвитком науки і техніки, природно-кліматичними умовами, світобаченням і світосприйняттям людиною навколишнього середовища. Архітектура також пов'язана з іншими видами мистецтва, зокрема зі скульптурою, живописом, декоративним мистецтвом, що відображає її синтетичну природу.

Як вид мистецтва архітектура починає формуватися в давніх культурах Месопотамії, Єгипту, Вавилону, Персії, Індії, Китаю. Вона безпосередньо була пов'язана з розвитком рабовласництва. Майже всі споруди цих країн – піраміди, храми, зикурати, ступи, палаци – збудовано для того, щоб славити могутність богів та правителів. Вони вражали своєю величністю, розмірами та масштабністю.

Новий етап у розвитку архітектурного мистецтва, пов'язаний з культурою Давньої Греції, увійшов в історію як початок «авторської архітектури».

Світосприйняття давніх греків знайшло підтвердження в їхніх архітектурних спорудах, які, на відміну від єгипетських і вавилонських, не принижували людину, а, навпаки, породжували життєстверджуючий початок та почуття впевненості. Прикладом є ансамбль афінський кремль Акрополь і його головний храм – Парфенон.

У цей період розроблено специфічний архітектурний прийом – ордер, що в перекладі з латинської означає «порядок». У давньогрецькій архітектурі було три ордери: дорійський, іонійський і коринфський. Усі вони мали спільні елементи: капітель, колону, архітавр, фриз, карниз і відрізнялися лише пропорціями та декоративною обробкою.

Під час будівництва одного з храмів Акрополя вперше замість колон використали жіночі фігури – каріатиди, які підтримували перекриття храму.

У надрах античної культури обґрунтовуються перші теоретичні узагальнення щодо специфіки архітектури, серед яких слід назвати трактат римського архітектора Вітрувія «Десять книжок про архітектуру».

Новий етап у розвитку теорії та практики цього виду мистецтва був пов'язаний з культурою Давнього Риму: Колізей, Пантеон, тріумфальні арки, відбивали ідеї державності та військової могутності Римської імперії. Давньоримські зодчі запровадили в архітектурне мистецтво такі важливі елементи, як купол та кесони.

Саме архітектура Давнього світу заклала фундамент для подальшого розвитку цього виду мистецтва і зумовила виникнення архітектурного напрямку – історично сформованої сукупності художніх засобів та прийомів, – що був тісно пов'язаний із своїм часом, соціально-політичною ситуацією і визначав об'ємно-просторову організацію споруд, пропорції, форми, декор.

Функцію своєрідного пластичного мосту між архітектурою античності та середньовіччя виконало візантійське зодчество.

Візантійська архітектура виникла після 330 р. н. е. Значний вплив на її розвиток мала культура античності, основні принципи якої втілено в найяскравіших взірцях архітектурного мистецтва Візантії. Це храм св. Софії (532–537) у Константинополі, під час спорудження якого використовували різнокольоровий мармур і майоліку; храм Сан-Вітале (526–547); собори-базиліки і палаци.

Розкішне оздоблення та багатий декор візантійських храмів справляли велике враження на віруючих. Саме ця характерна ознака архітектурного мистецтва Візантії тривалий час була його визначною рисою, яку активно використовувала православна церква. Великий вплив візантійська архітектура мала також на розвиток цього виду мистецтва у Болгарії, Сербії та Давній Русі.

Яскравою сторінкою в мистецтві архітектури є історія давньоруської

архітектури XI ст., передусім архітектури Київської Русі. Вона цікава своїми культовими спорудами: храмами та монастирями, серед яких на особливу увагу заслуговує всесвітньо відомий Софійський собор. Багато прикрашений усередині мозаїчним панно Марії Оранти та фресковим живописом, він є пам'яткою візантійської архітектурної традиції. У цей період відбувалося спорудження Києво-Печерського монастиря, а згодом – Михайлівського Золотоверхого собору (1108–1113), які мали суттєвий вплив на подальший розвиток архітектурного мистецтва в Київській Русі.

Середньовічна архітектура пов'язана з розвитком феодального ладу й утвердженням влади релігії. Саме тоді починають складатися основні архітектурні напрями. Архітектура фактично стає провідним видом мистецтва епохи середньовіччя.

Готичний стиль виник у XII ст. Він існував у межах феодально-релігійної ідеології, був позначений високою художньо-стильовою єдністю, превалюванням вертикальних композицій. Цей стиль поширений у багатьох країнах Західної Європи, а його яскравим взірцем вважають Римський собор (Франція).

Ренесанс – новий напрям у розвитку мистецтва архітектури. У країнах Західної Європи Ренесанс орієнтувався на відродження античної культури (це і зумовило його назву), формував гуманістичну свідомість, намагався гармонійно поєднувати чуттєве та інтелектуальне в людині, сприяв прогресивному розвитку художньої культури і мистецтва.

Архітектурний Ренесанс репрезентовано такими видатними митцями, як Філіппо Брунеллескі (1377– 1446) – автором архітектурного шедевра цього періоду – капели Пацці; Мікеланджело Буонароті – творцем всесвітньо відомої гробниці папи Юлія II й Андреа Палладіо (1508–1580) – архітектором, який створив багато різноманітних споруд в Італії.

XVII – перша половина XVIII ст. пов'язані з утвердженням абсолютної монархії в багатьох країнах Західної Європи, складними процесами протиборства прогресивних і реакційних тенденцій, що знаходили своє

відображення в мистецтві архітектури. Стрімкий та яскравий процес розвитку зображального мистецтва зумовив потребу «вдосконалення» професійної освіти. Як наслідок цього в країнах Західної Європи, насамперед у Франції, відкрито академії живопису, скульптури й архітектури.

Цікаві пошуки, що відбулися на зламі XVII–XVIII ст. у межах архітектурного мистецтва, зумовили появу кількох напрямів, серед яких найпоказовішими є бароко, рококо та класицизм.

Бароко як напрям архітектурного мистецтва вражав своєю помпезністю, ускладненою конструкцією, великою кількістю прикрас, контрастними формами, значною емоційною насиченістю. Він сприяв уславленню і підтримці абсолютизму (Версальський палац у передмісті Парижа) та влади католицької релігії (церква Санта Марія делле Вітторія в Римі).

Яскравим представником барокову російській архітектурі був В. Растреллі – автор Зимового палацу в Петербурзі, Єкатерининського палацу в Царському Селі та ін.

Цей напрям цікаво виявився в культурі та мистецтві України і стимулював виникнення явища «українського бароко». Його блискучими взірцями стали Андріївська церква в Києві (архітектор В. Растреллі), собор Різдва в Козельці (архітектори А. Квасов та І. Григорович-Барський), собор Юра (архітектор Б. Меретин) та Домініканський костюл (архітектори М. Урбанік та Я. де Вітте) – обидва у Львові, а також Маріїнський (Царський) та Кловський палаци в Києві (архітектори В. Растреллі та П. Неєлов), палац К. Розумовського в Батурині (архітектор Ч. Камерон).

Рококо – напрям у західноєвропейському мистецтві XVIII ст., що став перехідним етапом від бароко до класицизму. Найяскравіше естетичні принципи рококо виявилися в архітектурі і декоративному мистецтві. Його характерними ознаками стали композиційна асиметричність, витонченість, акцентування на білому і золотому кольорах. У межах цього напрямку працювали архітектори Ж. М. Оппенор, Г. Ж. Боффран та ін.

Класицизм. У другій половині XVIII ст. розпочинається процес поступової трансформації бароко в новий архітектурний напрям – класицизм, якому притаманні раціоналізм, тягіння до завершених гармонійних форм, монументальність, зрівноваженість композиції.

Класицизм набув значного поширення в країнах Східної Європи, зокрема на території сучасних Росії та України, і був представлений іменами О. Кокорінова (1726–1772) – автора будівлі Академії мистецтв у Петербурзі; В. Баженова (1738–1799) – творця Кремлівського палацу; М. Казакова (1738–1812), за проектами якого зведено будинок Сенату, що входить до ансамблю Московського Кремля, Петровський палац у Петербурзі та ін.; А. Вороніхіна (1759–1814) – автора Казанського собору в Петербурзі та І. Старова (1745–1808), найвизначнішими роботами якого є Троїцький собор Александро-Невської лаври і Таврійський палац у Петербурзі.

Успішно працювали в межах класицизму архітектори А. Меленський (1766–1833), який створив церкву-ротонду на Асколь-довій могилі, та В. Беретті (1781–1842), за проектами якого зведено університет та інститут шляхетних дівчат у Києві.

Архітектурне мистецтво XX ст. у країнах СНД представлено університетом на Воробйових горах та Київським вокзалом у Москві, Палацом спорту в Санкт-Петербурзі, Будинком торгівлі в Ташкенті, сучасними житловими будинками та офісами тощо.

Сучасна українська архітектура асоціюється з палацом «Україна», Палацом спорту, Українським Домом, Будинком художника, Будинком кіно, аеропортом «Бориспіль» та ін.

Стиль модерн став першим кроком у пошуках архітекторів XX ст., які тривають і донині. Адже кожне десятиріччя ставить нові вимоги перед майстрами архітектури, і вони, спираючись на досвід своїх попередників, намагаються створювати нові архітектурні ансамблі, окремі будівлі, задовольняти утилітарні та духовні потреби людства.

Архітектурна акустика – це розділ акустики, що вивчає поширення звукових хвиль у приміщенні, віддзеркалення і поглинання їх поверхнями, вплив відбитих хвиль на чутність і розбірливість мови і музики. Метою є створення прийомів проектування залів (театральних, концертних, лекційних, радіостудій та ін.) із заздалегідь передбаченими умовами сприйняття звуків. Залежно від переважного типу звукових полів, що реалізуються в приміщенні (класична музика, естрадна музика, лекційні програми) в архітектурній акустиці формуються рекомендації відносно форми приміщень і акустичних властивостей поверхонь для забезпечення високої якості звучання.

Архітектурна графіка або **креслення архітектора** – це сукупність видів професійного зображення, які виявляють образні, масштабні та просторові властивості об'єкта. Значення методів зображення полягає в можливості з великою наочністю і метричною достовірністю відобразити не тільки існуючі предмети, а й образи майбутнього об'єкта, які виникають у нашому уявленні. Сучасна архітектурна графіка різноманітна, охоплює всі

види засобів, за допомогою яких просторові форми зображують на площині. Основними видами архітектурної графіки є ескіз, архітектурний малюнок, креслення. Це графічний образ ідеї архітектора в кресленні з масштабом; детальна розробка плану майбутньої будівлі (або саду в ландшафтному архітекторі) з використанням умовних позначок майбутніх фундаментів, стін, пілонів або колон, з позначенням майбутніх вікон, дверей.

Креслення архітектора тісно пов'язане з математичними розрахунками і зазначенням розмірів майбутньої будівлі, співвідношення його частин (масштаб). Його використовують як у проектуванні нових побудов, так і фіксаційних планів існуючих або зруйнованих будівель. Сучасну архітектурну графіку поділяють на класичну і цифрову. Класичну подають олівцями, папером, фарбами. Цифрова використовує обчислювальні системи.

Перші креслення віднайдено в Давньому Єгипті, де склалася потужна школа математиків і геометрів. Широке використання каменю дозволило зберегти перші зразки креслень архітекторів. Серед них є навіть перші плани давніх садів навколо басейнів з водою. Деякі плани збереглися на фресках та в малюнках папірусів (сад біля басейну на папірусі XVI–XI ст. до н. е. в збірці Британського музею, Лондон). Детальніший план саду біля басейну зберігся на стінопису з Фів у гробниці Рехміра (XVIII династія) (Метрополітен, Нью-Йорк). Сад на кресленні подано зверху. Три ряди дерев намальовані як радіуси кола від центру на всі боки. Умовність креслення митця Давнього Єгипту не заважає сучасному архітектору перекласти давній план на сучасне креслення зі збереженням усіх якостей оригіналу.

Архітектурна екологія, екотектура (слово «екотектура» створено поєднанням слова «екологія» (сукупність або структура відносин між живими організмами та навколишнім середовищем) та слова «архітектура» (мистецтво і наука про будівництво) – це одночасно мистецтво і наука дизайну антропогенних систем, які функціонально й естетично інтегровані з природними екосистемами. Цей напрямок зосереджений переважно на системах житлових приміщень, поселень, громад і міст. Проте принципи дизайну через вивчення екосистем можна застосовувати до транспорту, промисловості, систем зв'язку і навіть економічних і соціальних систем. Також термін «екотектура» іноді використовують як заміник «екологічного дизайну» або «сталого дизайну».

Архітектурна композиція – певне закономірне розташування і поєднання всіх зовнішніх і внутрішніх елементів будівлі, гармонійно узгоджених між собою, які утворюють єдине ціле; спосіб організації архітектурних елементів з метою досягнення загальних єдності та гармонійності. *Композиція* в архітектурі – це змістовно-формальна цілісність усіх елементів, що виникає в результаті художньо-образного переосмислення будівельної конструкції. Найкращий приклад – архітектурний ордер, який є таким переосмисленням тектонічних закономірностей не тільки стійко-

балкової, а й будь-якої конструктивної системи, що надає споруді необхідну стійкість і міцність. Саме цим архітектура, як вид художньої творчості, відрізняється від усіх різновидів інженерно-конструктивної (дизайн) і будівельної діяльності. Поняття композиції передбачає внутрішню організованість, яка проявляється на кількох ієрархічно пов'язаних змістовно-формальних рівнях. В основі архітектурної композиції лежить те чи інше просторове і тектонічне рішення, яке передбачає завершену цілісність (первинність цілого стосовно частин) усіх елементів згідно з такими основними принципами:

- неадитивність (незвідність властивостей композиції до простої суми складових частин);
- структурність (визначеність необхідних і достатніх елементів для функціонування споруди, наявність координаційних і субординаційних зв'язків між ними);
- ієрархічність (підпорядкованість елементів за змістом);
- варіативність (архітектурні композиції бувають ізольовані, замкнуті, відкриті, але всі вони тим чи іншим способом змінюються і розвиваються).

Конкретну композиційну структуру і зовнішню форму архітектурної споруди визначають ідея (задум), функції, художній образ, естетичні якості форми, матеріал, засоби і технічні прийоми.

Об'ємна композиція визначається об'ємною побудовою форми, яка в цьому випадку є домінуючою.

До об'ємної композиції належать твори мистецтва, що мають три виміри (довжину, ширину і висоту), тобто параметри, які характеризують об'єм взагалі. Це скульптура, дрібна пластика, малі архітектурні форми, роботи декоративно-прикладного характеру, різні утилітарні об'єми (посуд, меблі, транспортні засоби, одяг – загалом, усе те, що включає дизайн). Навіть це просте перерахування свідчить, яке широке застосування може мати об'ємна композиція в нашому житті для створення функціональних предметів, що забезпечують життєдіяльність людини.

Протягом століть існування об'ємної композиції змінювалися художні й пластичні принципи. Віддаючи перевагу тим чи іншим стилям, архітектори вели пошуки нових матеріалів і способів їх виготовлення, але закони гармонії та краси залишалися незмінними. Засоби гармонії, за допомогою яких художники досягали найкращих результатів, і понині залишилися тими самими.

Об'ємну композицію можна розділити на два типи: симетричну й асиметричну. Найпоширеніша – симетрична об'ємна композиція, що має вертикальну вісь. Усі чотири (або більше) сторони щодо неї однакові. Такий симетричний об'єм в основному організовує навколо себе й однаковий простір, тому що він орієнтований на однакове сприйняття з усіх сторін. Характерним прикладом таких композицій можна назвати дорожні орієнтири, верстові або знакові стовпи, міські ліхтарі минулих століть, зразки садово-паркової архітектури (наприклад, ротонди). Але й дрібніші предмети можна віднести до категорії симетричних об'ємних композицій. Скажімо, горщик, виконаний на гончарному крузі.

Симетричність об'ємної композиції надає їй врівноваженості, що є дуже важливим для створення утилітарних предметів, а також статичності, за допомогою якої можна організувати акцент об'єму в «рухомому» просторі. Асиметрична об'ємна композиція має широкі можливості для вирішення неповторних пластичних завдань і складного руху мас. За допомогою асиметричної об'ємної композиції можна зрозуміти художній образ, створений автором, простежити виражену ним пластичну тему, тільки рухаючись навколо неї. Асиметрія дозволяє представити образ, передавши всю його багатогранність. Саме асиметричну об'ємну композицію легше розвинути, укласти у відповідний простір, або підпорядкувати їй простір.

Просторова композиція відповідає просторовому формоутворенню, повністю або частково обгородженого простору. У найпростішому випадку це єдиний внутрішній простір, як, наприклад, кімната, зал, крита арена.

Глибинно-просторова композиція. Подальший розвиток просторової

композиції здійснюють шляхом часткового об'єднання ряду просторів або ж розчленування єдиного простору на окремі взаємопов'язані частини. Така побудова сприяє виникненню під час зорового сприйняття відчуття певної глибини. Наявність елементів глибинності в просторовій побудові приводить до поняття глибинно-просторової композиції, найпростішим прикладом якої є анфіладне розташування суміжних приміщень. Природно, що поняття глибинно-просторової композиції не обмежується внутрішнім простором, а належить і до зовнішніх, частково обмежених просторів.

Поєднання об'ємних форм із просторовими елементами – є основа побудови різних видів *об'ємно-просторової композиції*. Найпростіший приклад такої композиції – будівля, П-подібна в плані. Тут простір відкритого двору поєднується з об'ємами, які його оточують. Будівля з портиком дає поєднання об'єму з простором портика.

Глибинно-просторова композиція є вершиною творчих можливостей для художника. Вона впливає на глядача не тільки поєднанням площин, об'ємів, а й паузами між ними. Вплив простору безперечно сильніший, ніж площини чи об'єму. Ідеться не про значущість або художню цінність, а саме про ступінь можливого впливу: у просторі він більший, адже глядач належить до нього. Гармонійний простір, побудований за законами гармонії, сприятливо впливає на особистість. Однак, глибинно-просторова композиція вирішує й інші завдання. Зокрема, використовуючи вплив емоційно забарвленого простору, що несе певний образ, філософію, можна змусити підкоритися йому. Цю його особливість постійно використовували протягом усієї історії людства. Так організовували гладіаторські бої, виходи царюючих осіб, інквізиторські дійства і т. ін. Усе це робили обмірковано, komponували в просторі елементи (місця глядачів, помости, балдахіни, прапори тощо). Ураховувався кількісний вплив кольору і фактури. Наприклад, золото парчі, червоний колір оксамиту, чорний – сутани, блиск озброєння. Активно використовували світлові й звукові ефекти. Багаття та смолоскипи, які горять, барабани, сигнал труби та інші ефекти – усе створювало атмосферу,

що психологічно впливала на глядача. Те саме відбувається і на спортивно-театралізованих виставах (відкриття Олімпійських ігор, гала-концерти, шоу різного роду тощо).

Різновидом подібної побудови є *фронтальна композиція*, розгорнута фронтально до головної точки зору. Характерною її ознакою є побудова архітектурно-просторової форми за двома координатами: вертикальною і горизонтальною; побудова в глибину має підпорядковане значення. Однак ця умова дуже обмежена. Характерною особливістю фронтальної композиції є аспект сприйняття, а не об'єктивні властивості форми; фронтальними якостями можуть володіти і будівлі об'ємної структури.

До фронтальних належать усі «площинні» композиції, а також композиції, які мають рельєф. Композиції на «площині» можуть бути представлені творами, виконаними в різних техніках і матеріалах. Є твори живопису і графіки, виконані в традиційних техніках, і твори, що змогли з'явитися тільки на певному рівні розвитку науки і техніки. До них належать комп'ютерна графіка, голографія та ін. Фронтальну композицію широко використовують у роботах декоративно-прикладного характеру, де фактура матеріалу часто надає композиції рельєфність (текстиль – гобелен, скло – вітраж і т. ін.). Композиції, що «виступають із площини», тобто мають рельєф, також належать до фронтальних. Вони сприймаються глядачем фронтально і не потребують бокового огляду. Рельєф творів дозволяє виявити їхню форму і композиційну побудову за рахунок світла і тіні. Таким композиціям властива гра фактури (мармурові рельєфи Мікеланджело, карбовані роботи грузинських майстрів, керамічні кахлі на соборах в Ярославлі, пряникові дошки, виконані в техніці різьби по дереву та ін.).

Фронтальні композиції частіше, ніж інші, створюються авторами як самостійні твори. Тим самим виключається вплив середовища (з'являється можливість не замислюватися про масштаб, стилістику, побудову простору), у якому вони будуть існувати. Самостійність твору підкреслюють рамою, лінією, бордюром та іншими композиційними засобами, які вирішують

проблему виокремлення твору з простору, замикають композицію. Вона розвивається тільки всередині. Водночас фронтальна композиція «в рамі» може стати елементом глибинно-просторової композиції у вирішенні як інтер'єру, так і екстер'єру. Своєю формою, пластикою, кольором, фактурою, побудовою вона може не тільки органічно увійти в композиційну структуру, але розвинути її і навіть стати композиційним центром.

Висотна композиція визначається переважанням розміру висоти форми над її розмірами в плані. В архітектурі минулих століть підкреслюється розподілом на яруси, із збільшенням висоти масивність ярусів зменшується.

До основних засобів архітектурної композиції належать: *пропорції, ритм, контраст, нюанс, симетрія, асиметрія*. Початкові відомості про засоби і прийоми мистецтва архітектури викладено в знаменитому трактаті давньоримського архітектора Вітрувія «Десять книг про архітектуру». У головному вони не змінилися дотепер.

Масштабність – визначення всіх параметрів споруди (висотних, горизонтальних, відносин мас, цілого і деталей) відносно до середнього зросту людини.

Контраст – різке протиставлення якостей об'єкта: ліній, обсягів, мас, просторів, вертикалей і горизонталей.

Нюанс – мінімальне розходження. Методика нюансування композиційних зв'язків і відносин полягає в знаходженні необхідної гармонійної рівноваги між контрастом і нюансом. Повний збіг, ідентичність, тотожність елементів суперечить самому поняттю композиції.

Симетрія – відповідність розташування частин відносно центра або осі симетрії. Це один з найсильніших композиційних засобів, що забезпечує зорове враження статичності, стійкості, міцності споруди, тому близький до поняття тектонічності.

Асиметрія – поняття, протилежне симетрії, створює динамічний розвиток композиції. Поєднання симетрії й асиметрії впливає на баланс

гармонії та рівноваги. Різновиди симетричних і асиметричних структур – динамічна симетрія, дисиметрія, фронтальна композиція.

Іншим важливим засобом композиції є *принцип співвідпорядкованості мас*, що впливає з геометричних особливостей архітектурних обсягів. Усі елементи композиції покликані створювати враження закономірної цілісності, коли відсутні випадковості, а сама форма утворює гармонійну єдність елементів.

Рівність – повна схожість елементів за розмірами, формами й іншими властивостями.

Архітектурне проєктування – це розробка робочих проєктів, ескізних проєктів будівель різного призначення, а також проєктної документації на реконструкцію та нове будівництво. На сучасному етапі розвитку основним завданням архітектурного проєктування є органічне злиття новостворених споруджень з існуючими архітектурними рішеннями. Головне завдання для архітектурного проєктування – зберегти вигляд місцевості (населеного пункту, мікрорайону тощо), не зіпсувати існуючі архітектурні рішення, органічно та чітко вписати нові архітектурні форми з використанням нових технологій та ін. Архітектурне проєктування повинно чітко зіставити функціональне використання створюваної будівлі та його зовнішній вигляд. Архітектурне проєктування також повинно враховувати всі фази експлуатації будівлі, забезпечення нормального функціонування периферії та юридичну сторону цього процесу.

Виділяють такі основні *етапи архітектурного проєктування*:

Перший основний етап – це аналіз об'єкта. На цьому етапі архітектурного проєктування слід отримати всю початкову інформацію, фото- і відеоматеріали та на підставі отриманого зробити детальний аналіз, сформувані визначені архітектурні ідеї і плавно перейти до другого етапу архітектурного проєктування.

Другий етап – концепція створюваного проєкту. Під концепцією розуміють ідею та її розробку. При цьому замовник в обов'язковому порядку

отримує матеріали, оцінює проєкт, формує перелік необхідних змін, які мають бути враховані під час подальшого архітектурного проєктування. Концепція, як другий етап архітектурного проєктування, дозволяє оцінити потенціал створюваного об'єкта і чітко окреслити подальшу роботу. Отримати загальне уявлення про проєктований об'єкт, зробити загальну оцінку потрібно саме на цьому етапі. Також тут можна представити й оцінити відповідність проєктованого об'єкта існуючому архітектурному стилю.

Цей етап архітектурного проєктування можна розділити на декілька підпунктів:

- композиційне рішення;
- функціональне зонування і створення його узагальненої схеми;
- розробка просторової схеми;
- оцінка техніко-економічної ситуації.

Третій етап архітектурного проєктування – створення ескізного проєкту, що включає генеральне планування, планування поверхів, представлення перспектив, а також зміст проєкту. **Ескізний проєкт архітектурного проєктування** – це попередня стадія, на якій визначають архітектурні, конструктивні, функціональні, художні рішення для створюваного об'єкта.

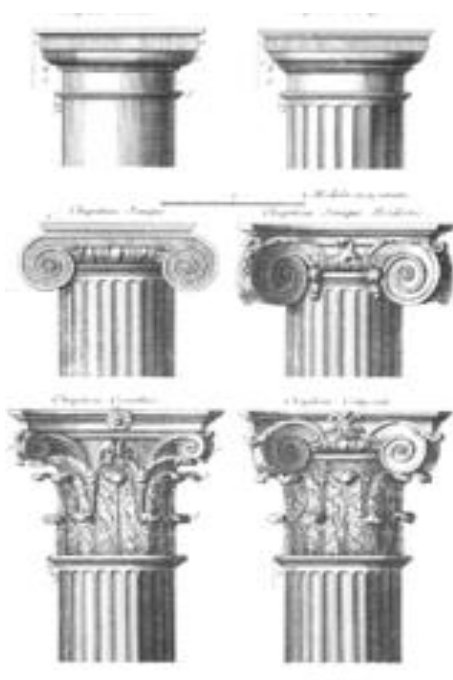
Четвертий етап архітектурного проєктування – створення робочого проєкту. **Робочий проєкт** – це комплект документації, що включає архітектурний розділ, конструктивний розділ, каналізацію, водопровід, електроустаткування, вентиляцію, кондиціонування, опалення. Увесь цей комплект потрібний для узгодження створюваного об'єкта і подальшого будівництва. Архітектурний розділ включає загальні дані, плани поверхів, фасадів, покрівлі, вузлів, деталей, записку-пояснення.

Останній, *п'ятий етап архітектурного проєктування* – авторський нагляд. Авторський нагляд включає дії, спрямовані на те, щоб забезпечити архітектурні, будівельні, технологічні та інші рішення об'єкта, які вводяться

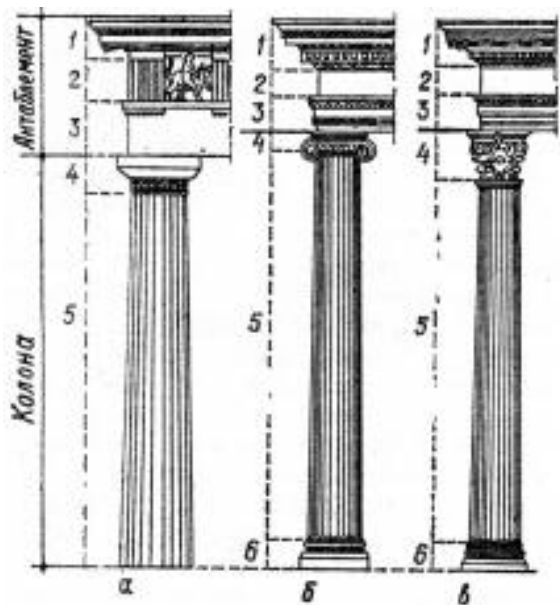
в експлуатацію усім показникам і вимогам проєктної документації та замовника. У рамках авторського нагляду проєктанти періодично відвідують споруджуваний об'єкт, вирішують питання, що виникають, уточнюють деталі замовникові та будівельникам.

Архітектурне рішення – авторський задум щодо просторової, планувальної, функціональної організації, зовнішнього вигляду й інтер'єру об'єкта архітектури, а також інженерного та іншого забезпечення його реалізації, викладений в архітектурній частині проєкту на всіх стадіях проєктування і зафіксований у будь-якій формі.

Архітектурний ордер (порядок) – конструктивна система, що склалося на основі доведеної до вищого ступеня досконалості стійко-балкової конструкції. Ордер є одночасно і конструктивною, і художньою системою. Назву *ордер* уперше вжив теоретик архітектури другої половини I ст. до н. е. Вітрувій, автор трактату «Десять книг про архітектуру». Розрізняють п'ять класичних ордерів: доричний, іонічний і коринфський (з'явилися у Давній Греції), тосканський і композитний (у Давньому Римі).

Архітектурний ордер – це тип композиції, головними елементами якого є колони з такими частинами: головна частина ордера – *колона*, друга частина – *антаблемент* (розташовується над колоною) і третя частина – *п'єдестал* (розташовується під колоною). Також ордери поділяють на повні та неповні. Неповний ордер відрізняється від повного відсутністю однієї з трьох основних частин, а саме – п'єдесталу.

Грецькі ордери:

а — доричний; б — іонічний; в — коринфський; 1 — карниз; 2 — фриз; 3 — архітрав; 4 — капітель; 5 — ствол (фуст); б — база

Усю цю архітектурну сукупність теоретики називали латинським словом *ordo*, що означає *порядок*. Одиницею виміру елементів архітектурних ордерів прийнято вважати *модуль* — половину діаметру колони (радіус).

Модуль, у свою чергу, ділять на строго певну кількість так званих парт. Модуль тосканського і доричного ордерів ділиться на 12 парт (частин), а модуль іонічного, коринфського і складного ордерів — на 18 парт.

Повний ордер складається з 19 частин, що розподіляються таким чином: 4 частини — п'єдестал, 3 частини — антаблемент, 12 частин — колона. Неповний ордер складається з 5 частин: 4 частини — колона, 1 частина — антаблемент. Зауважимо, що п'єдестал є необов'язковою частиною ордера і тому його не враховують.

Основні частини ордера теж складаються з частин більш низького порядку. *П'єдестал* включає три частини: базу, стілець (тіло п'єдесталу) і карниз. Basis називають нижню частину п'єдесталу, яка являє собою плиту (полицю), на якій розташовуються різні архітектурні обломи (залежно від типу ордера). Так званий стілець розташовується на базі, а на п'єдесталі — карниз, який може простим або складним.

На п'єдесталі розміщується *колона*, яка несе на собі антаблемент. Колона включає базу, тіло і капітель. *База* — це нижня частина колони, що являє собою товсту плиту (полицю), на якій розташовуються різні архітектурні обломи. *Тіло колони* розміщується на базі, а на верху тіла розташовується *антаблемент*. Тіло колони в нижній своїй частині (1/3) має рівну циліндричну форму, а вся верхня частина поступово звужується, приймаючи конічну форму. Зміна форми тіла колони знизу вгору

відбувається по кривій, яку називають «ентазіс». Також існують колони, що мають бочкоподібну форму тіла і зменшують свій діаметр як до низу, так і до верху.

Верхньою частиною будь-якого архітектурного ордера є *антаблемент*, який включає архітрав, фриз і карниз.

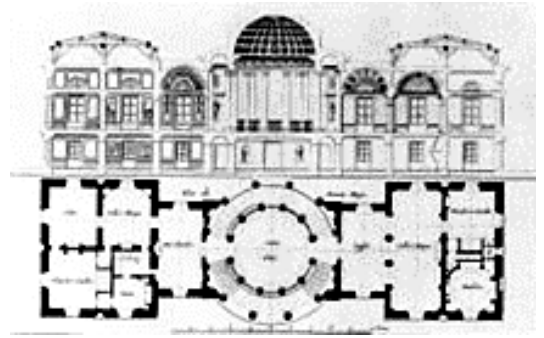
Як правило, колони мають круглий перетин, але бувають і колони з квадратним або еліпсоїдним перетином. Тіла колон тосканського ордера – гладкі, у решти ордерів вони мають так звані канелюри, що являють собою своєрідні рельєфні жолобки, які можуть бути як прямолінійними, так і гвинтоподібними. Бувають також колони з рустикальним оформленням. Колони можуть розташовуватися найрізноманітнішим способом відносно стін будівлі, наприклад, вони можуть бути на деякій відстані від них або примикати всім ордером або якоюсь його частиною.

Архітектурний проєкт – архітектурна частина будівельної та містобудівної документації, яка містить архітектурні рішення в обсязі, необхідному для розробки документації для будівництва об'єктів, у проєктуванні яких необхідна участь архітектора. Архітектурні рішення повинні комплексно враховувати соціальні, економічні, функціональні, інженерні, технічні, протипожежні, санітарно-гігієнічні, екологічні, архітектурно-художні та інші вимоги до об'єкта.

Перші архітектурні проєкти належать до періоду Давнього царства Єгипту (близько 2800 – 2400 рр. до н.е.). Значення архітектурного проєкту важко переоцінити. Він дозволяє побачити те, що будуть будувати, а на стадії проєктування врахувати всі нюанси майбутнього будівництва. Сьогодні архітектурні проєкти стали досконалішими, ніж раніше. 3D-проєктування – тривимірне комп'ютерне проєктування – дозволяє побачити майбутню споруду в тривимірному зображенні.

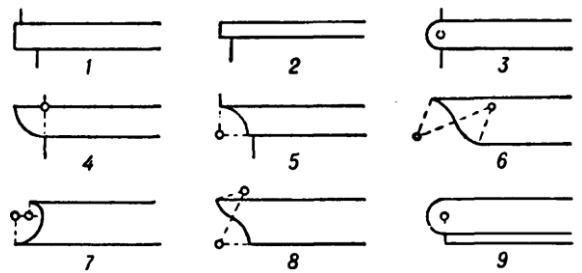
Архітектурний рисунок – це рисунок від руки, який виконують у процесі розробки проєкту.

Архітектурні креслення – це комплект документації, який містить всю необхідну інформацію для проведення будь-яких будівельних та монтажних робіт, це площинні зображення конструкцій і будь-яких інших елементів.

Створення архітектурних креслень є одним з найважливіших процесів у будівництві, адже воно відповідає за стійкість і міцність будівлі. Це креслення, що допомагають здійснити архітектурне проектування, а також розробити об'ємно-планувальні та інтер'єрні рішення.

Архітектурні обломи – профілі поперечних розрізів пластичних архітектурних деталей та гуртів, які є складовими елементами архітектурних колонних ордерів чи самостійним декором.

Архітектурні обломи класичних архітектурних ордерів: 1 – полиця; 2 – пілка; 3 – вал; 4 – четвертий вал; 5 – викружка; 6 – гусьок; 7 – сноція; 8 – наблучок; 9 – астрагал.

Архітектурні робочі креслення – це загальні креслення будівлі чи споруди, які відображають авторський задум щодо просторової, планувальної, функціональної організації, зовнішнього вигляду та інтер'єрів об'єкта архітектури шляхом контурного умовного зображення несучих та огорожувальних конструкцій.

Архітрав (італ. *architrave*, від грец. – «початок» і лат. *trabs* – «балка») –

головна балка, що перекриває проїму між колонами; в архітектурному ордері – нижня частина антаблемента.

У класичному ордері – балка на опорах (колонах, стовпах, пілонах) – кам'яний брус, що тримає фриз і карниз ордера (усе разом – антаблемент).

У доричному і тосканському ордерах архітрав – рівна поверхня широкої балки.

В іонічному та коринфському ордерах – це розчленована на горизонтальні смуги поверхня; складається з трьох уступів, які називають фасціями, завдяки чому втрачається візуальна масивність. Може зображуватися на стіні, демонструючи ордерний характер композиції будівлі, або відзначати каркасний характер конструкції у фахверках. У сучасному значенні – будь-яка кам'яна балка, що покладена на опори.

Асенізація – застаріла система вивізного очищення не каналізованих населених місць від нечистот.

Асиметрія – відсутність або порушення симетрії.

Ательє – 1) майстерня художника, скульптора, фотографа; 2) павільйон на кіностудії; 3) майстерня з пошиття та ремонту одягу; 4) майстерня з ремонту різноманітної побутової техніки.

Атлант (теламон) – скульптурний елемент в архітектурі будівлі, що має конструктивне значення – опора у вигляді чоловічої фігури, яка підтримує балочне перекриття замість стовпа або колони. Назва прийшла з давньогрецького міфу, згідно з яким титан Атлант, що стоїть на західній околиці Землі, тримає на своїх плечах небесне склепіння в покарання за участь у битві проти богів. Фігури атлантів особливо часто використовували в архітектурі бароко.

Атріум – замкнений дворик – простір у середині давньоримського житлового будинку у вигляді закритого внутрішнього дворика, на який орієнтовано значну частину приміщень (синонім – *каведіум*). Був місцем збирання води, у ньому містився вівтар хатніх богів, тут зберігали в особливих шафах воскові маски померлих предків, що давали уявлення про родовід хазяїна.

Атріум у Палаці правосуддя (Відень)

Багато будинків оздоблені мармуром, стіни розписані, ніші прикрашені статуями, підлога – мозаїчними зображеннями. Посеред атриуму спочатку стояло вогнище, звідси й походить назва кімнати – від закіптявілих стін. Згодом вогнище замінив неглибокий басейн – *імплувій*, куди стікала дощова вода завдяки світловому прорізу вгорі – *комплювію*.

Розрізняють:

- *атріум дощовідвідний (розливний)* – підпори для підтримки даху відсутні, водночас схили даху отримували уклін зовні. Унаслідок цього отвір комплювію був істотно вищий, ніж стіни та в тосканському (туському) атриумі;

- *атріум критий*, де відсутній комплювій. Застосовують, облаштовуючи над ним верхній поверх;

- *атріум коринфський* – колони для підтримки даху тримають не тільки кути комплювію, а й розставлені по боках, через що нагадує перистиль, а отвір комплювію може отримати значні розміри;

- *атріум тосканський (туський)* – чотири схили даху навколо комплювію спрямовані всередину для того, щоб заповнювати дощовою водою імплувій, а кутові підпори відсутні. Дах підтримувався завдяки перехресту балок;

- *атріум чотириколонний* – відрізняється від тосканського облаштуванням чотирьох підпор для підтримки даху на кутах комплювію.

У модерній архітектурі атриум може бути у вигляді світлового простору, розвиненого по вертикалі, з галереями на поверхах, на які виходять приміщення я різного призначення. Атриум, розвинутий по горизонталі у вигляді світлового проходу, називають *пасажем*.

Аттик – 1) стінка, розташована над

антаблементом (карнизом), що увінчує споруду, часто прикрашена рельєфами і написами. Уперше почали застосовувати в римських триумфальних арках; 2) поверх, розташований над головним карнизом, що увінчує будинок.

Аттика – історична область Давньої Греції,

яка була заселена іонійцями, із центром в Афінах. Нині є частиною адміністративної одиниці, периферії в сучасній Греції.

Афіни – головне місто Аттики; столиця Греції. Розташоване на відстані 4 км від моря та 8 км на північний схід від порту Пірей у затоці Егейського моря. Місто побудовано навколо скелястих пагорбів Акрополіса (169 м) і Ареопага (висотою 112 м).

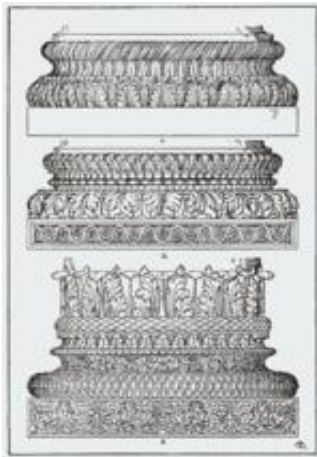
Знаходиться на півдні центрального плато Аттики, де протікають

гірські потоки Кефіс та Іліссос. Мало три гавані: Муніхіон, Фалерон і Пірей. У межах верхньої частини міста знаходився Акро-поль, нижньої – Ареопаг, Німфес-тон і Пнікс.

Афіни

Б

База – основа, нижня профілююча частина колони, стовпа або пілястри.

Базиліка – прямокутна в плані споруда, розділена всередині рядами колон або стовпів на 3–5 частин – нав. Середня нава, найвища, освітлюється через вікна над дахами бічних нав і зазвичай закінчується півкруглим виступом – апсидою. Перед входом до базиліки знаходиться поперечне в плані приміщення – нартекс (бабінець, притвор). Розрізняють купольну та ротондальну базиліки.

У Давній Греції – будівля, де засідав архонт. Пізніше – громадський будинок, призначений для суду, при цьому в середній наві відбувалися судові засідання, а в бокових торгували. У давньому римі базиліки залишилися спорудами громадського призначення (для суду і біржових операцій). Пізніше базиліка стала одним з основних типів християнського храму. Найперша з відомих базилік датується II ст. до н. е. (у Помпеях).

Балка – це конструктивний елемент у будівлі у вигляді стрижня (бруса), працює переважно на згинання. Матеріал – залізобетон, сталь, дерево.

Балкон – огорожений майданчик, що виступає з площини зовнішньої стіни будинку, сполучається з внутрішніми приміщеннями і призначений для відпочинку в теплу пору року; 2) майданчик з огорожею, винесений за межі внутрішніх стін. Огорожа буває суцільною, ґратчастою, у вигляді балюстради. У театральних і кіноконцертних залах на балконах влаштовують

місця для глядачів.

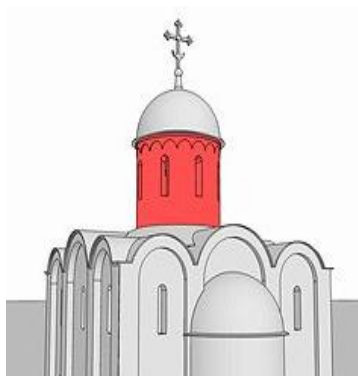
Балюстрада – невисока огорожа сходів, терас, балконів, складена з фігурних стовпчиків (балясин), з'єднаних угорі горизонтальною балкою, плитою чи поручнями.

Балясина, баляса – 1) основний елемент балюстради, невисокий фігурний стовпчик, який підтримує поручні на сходових маршах або балконах;

2) виточений довгастий стовпчик, гладенький чи орнаментований, круглий, квадратний або іншої форми перерізу.

Баня – склепінчасте перекриття споруди, а також верх церковної будівлі.

Баптистерій – центральна будівля, крита куполом, з басейном для хрещення посередині.

Барабан, або підбанник – горішня конструктивна частина будівлі циліндрична чи багатокутна в плані, що підтримує баню, купол або зімкнуте склепіння.

Буває двох видів:

- *барабан світловий* – прорізаний вікнами прямокутної або аркоподібної форми, простінки між якими часто оздоблювали зовні пілястрами, колонками, різьбленням, ліпними прикрасами; у середині фресками.

- *барабан глухий (сліпий)* – порівняно вузький, без прорізів. Часто такий барабан під куполом називають шиєю.

Барельєф (франц. *bas-relief*, від *bas* – «низький» і *relief*), або **плоскорізьба** – один з різновидів художнього рельєфу, скульптурна композиція, виконана на площині і пов'язана з тлом. Барельєфом називають рельєф, випуклість (тобто, висота над тлом) якого не перевищує половини об'єму скульптури. Цим барельєф відрізняється від високого рельєфу, або горельєфу, що видається більше ніж наполовину.

Хетський барельєф з колісницею

Бароко – стиль у європейському мистецтві (живописі, скульптурі, музиці, літературі) і архітектурі початку XVI ст. – кінця XVIII ст. Хронологічно Бароко йде за Ренесансом, за ним – Класицизм. Якщо Ренесанс був не дуже поширеним у країнах за межами Західної Європи, то з доби бароко почалося справжнє поширення європейської цивілізації на інші континенти. Великого значення набули церемоніали, етикет, ушляхетнення способу життя й зовнішнього вигляду людини. Ці постулати знайшли своє

відображення в мистецтві. Основні риси стилю бароко – парадність, урочистість, пишність, динамічність. Особливо треба відзначити прагнення до синтезу мистецтв – взаємопроникнення архітектури, скульптури, живопису й декоративного мистецтва.

Стиль бароко в архітектурі

Архітектура бароко вирізняється просторовим розмахом, плавністю й складним поєднанням криволінійних форм, злиттям об'ємів у динамічну масу, багату на скульптурний декор.

Часто трапляються розгорнуті колонади, пілястри. Куполи набувають складних форм, стають багатоярусними. Характерні деталі бароко – теламон (атлант), каріатида й маскарон.

Батьківщиною бароко вважають Італію та такі її визначні мистецькі центри, як Рим, Мантую, меншою мірою – Венецію і Флоренцію, де зберігаються перші зразки бароко в архітектурі, скульптурі, живописі.

У цей період значного розвитку набули: порцеляна, дзеркала, перламутр, слонова кістка, кам'яна мозаїка. Круги й овали замінено складними спіралями, гладкі поверхні – увігнутими й опуклими. Різьба витіюватих стебел, мушель, гірлянд.

Інтер'єр в стилі бароко

В інтер'єрах стилю бароко використовували золото, срібло, мідь, кістку, мармур, різні породи дерева, мозаїку, облицювання шпоном. Як декоративні елементи застосовували дзеркала, скульптуру та малярство (Рубенс і пізній Рембрандт), стіни затягували дорогими тканинами, прикрашали ліпниною.

Уперше стіни кімнат обшивають у єдиному стилі з меблями.

У барокових меблів з'являються складні позолочені різьблені елементи, м'які сидіння, оббиті дорогими яскравими тканинами і рясно прикрашені бахромою. Меблярі часто використовували такий вишуканий прийом, як інверсія – чергування елементів, замість дуба застосовували м'який горіх, більш придатний для різьблення і полірування, а також бронзові позолочені накладки.

Меблі в стилі бароко

Баугауз, або Державний Баугаз (*нім.* Вища школа будівництва й дизайну) – вищий навчальний заклад, який існував у 1919–1933 рр. у Ваймарі, у 1925–1932 рр. в Дессау та 1932–1933 рр. у Берліні; також творче об'єднання архітекторів, дизайнерів та художників, що виникло в рамках

цього закладу; відповідний напрям в архітектурі та прикладному мистецтві, який належить до авангардизму в класичному модернізмі.

У ХХ ст. багато принципів, що визначали зовнішній вигляд архітектури з XV до XIX ст., були поставлені під сумнів: надмірність прикрас не відповідала технічним реаліям, і, відкинувши орнаментику, архітектори переломили багатовікову традицію.

Музей Баухаус у Тель-Авіві

Спочатку нові будівлі здавалися незвичними, оголеними, але з часом суспільство навчилося цінувати чіткі обриси і компактні форми нового стилю. Біля його витоків стоїть Баухаус, теоретичні перед послідовники якого часто зводять до гасла «функціоналізм», тобто що утилітарно, зручно, те й красиво.

У випущеному школою «Маніфесті» 1919 р. архітектуру названо провідним напрямом у дизайні, проголошено принципи рівності між прикладними і витонченими мистецтвами, задекларовано ідеї підвищення якості промислової продукції. Засновники руху вважали метою задоволення масових потреб і прагнули зробити промислові товари красивими, доступними за ціною і максимально зручними.

Також під впливом Баухауса сформувалася ідея нового бачення у фотографії, архітектурі, образотворчому мистецтві та дизайні.

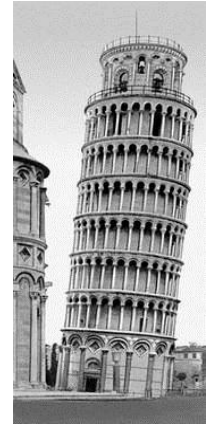

Башта – 1) споруда круглої, квадратної або багатокутної в плані форми, висота якої набагато перевищує горизонтальні розміри. Башти набули великого поширення в культовому зодчестві (дзвіниці, мінарети тощо); 2) вежа, вільно стояча висотна споруда, стійкість якої забезпечують основою її конструкції (без розтяжок і відтяжок).

Дозорна башта, сел. Козацьке

Спочатку башти будували для оборони (сторожові вежі, кріпаки, донжони тощо) і сигналізації (маяки); пізніше – також як культові (дзвіниці, мінарети), цивільні (ратуша, часто з міським годинником) та інженерні (водонапірні, радіо-, телевізійні, силосні тощо) споруди.

Підносячись над навколишньою забудовою, виразні і динамічні за композицією, башти часто відіграють роль

основної висотної домінанти ансамблю і свого роду емблеми міста.

До видатних зразків належать: північна башта собору в Страсбурі (1399–1439, висота 42 м); башти Московського Кремля (XV–XVII ст.); Ейфелева башта в Парижі, побудована як символ досягнень техніки XIX ст. для Всесвітньої виставки (1889, висота близько 300 м, інженер А.Р. Ейфель); «Падаюча башта» в Пізі (1174–1372, висота 56 м). Сучасні башти споруджують із сталі, дерева, залізобетону, каміння. Ствол башти, яку

зводять із залізобетону або каміння (цеглини), здебільшого має круглий перетин.

Башти в основному зазнають впливу навантажень метеорологічного характеру – вітрових, температурних, заledenіння. Найвища у світі башта – Телевізійного центру в Москві (1961–1968) – має висоту 533 м, складається з двох частин – залізобетонної (до відмітки 385 м) і металевій.

Останкінська телевежа, Москва

Бігунок – декоративна цегляна кладка у вигляді поясу з трикутних западин, звернених вершинами поперемінно вгору і вниз.

Безбалкове перекриття – монолітне, збірне чи збірно-монолітне перекриття, яке складається з плит, що спираються на розширення колон – капітелі.

Безбар'єрне середовище – це комплекс заходів, метою яких є організація безпечного та самостійного пересування для людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Це соціальна програма, спрямована на покращання життя інвалідів та зрівняння їхніх можливостей з іншими членами суспільства.

Безвідмовність – це здатність об'єкта безперервно зберігати працездатний стан протягом заданого терміну експлуатації (ГОСТ 27.002).

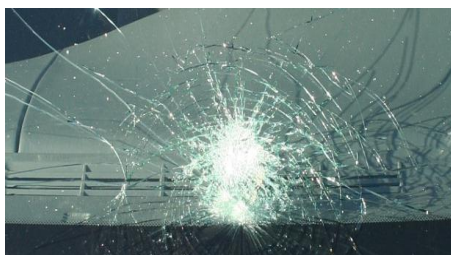
Безпечне скло – це скло з додатковими функціями безпеки. До безпечного скла відносять:

- *загартоване скло* – звичайне листове скло, яке отримують нагріванням до температури гарту (650–680 °С) з наступним швидким рівномірним охолодженням холодним повітрям з обох сторін. У результаті такої обробки в поверхневих шарах скла

утворюються залишкові механічні напруження стиснення, що забезпечує його підвищену механічну міцність, термостійкість і безпеку під час руйнування. Розбиваючись, таке скло руйнується на безліч дрібних уламків з тупими гранями, які не здатні заподіяти серйозні травми. Загартоване скло не підлягає різанню, свердлінню та іншій механічній обробці.

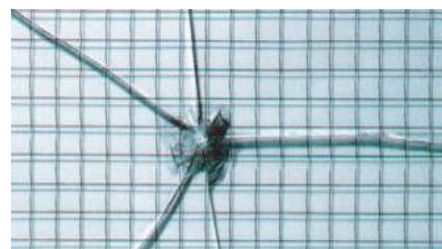
В автомобільній промисловості загартоване скло використовують для виготовлення бічного або заднього автоскла. Має недолік: швидко і повну втрату прозорості через розтріскування по всій площі від одного сильного удару. Це не заважає використовувати його в архітектурі;

- *багатошарове скло* – один із видів безпечного скла. Скло являє собою два чи більше органічних або силікатних скла, склеєних між собою спеціальною полімерною плівкою, здатною під час удару утримувати скалки. Це створює характерну «павутину» тріщин. Як правило, виготовляють шляхом пресування під час нагрівання.

Багатошарове скло застосовують для скління транспортних засобів (автомобілів, залізничного рухомого складу, літаків, суден тощо), вікон і фасадів будинків; під час бронювання.

• *армоване скло* – листове скло з металевою сіткою всередині, яка надає виробу захисних властивостей. Головна особливість армованого скла полягає в тому, що під час механічного або теплового впливу воно тріскається, але осколки не розсипаються, а за рахунок металевої решітки утримуються на ній. Сітка металевого сердечника має досить дрібні чарунки, тому в разі виникнення навіть декількох розломів скла осколкова маса залишається триматися на сітці.

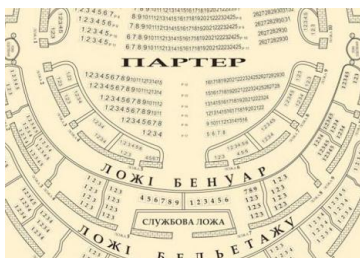

Безвідмовність – це здатність об'єкта безперервно зберігати працездатний стан протягом заданого терміну експлуатації (ГОСТ 27.002).

Безпечність – це властивість об'єкта під час експлуатації, а також у випадку порушення працездатності не створювати загрози для життя і здоров'я людей, а також загрози для довкілля (ГОСТ 27.002).

Безкапітельне перекриття – безбалкове перекриття із суцільної залізобетонної плити, яка закріплена на колонах за допомогою металевих комірів і закладних штирів.

Бельведер (*итал.* belvedere, букв. – прекрасний вид) – надбудова над будівлею, зазвичай кругла в плані.

Бенуар (франц. *Baignoire* – ванна, ложа) – долішній ярус театральних лож, розміщений безпосередньо за партером на рівні сцени. Бенуар виник у французькому театрі XVIII ст. після заборони привілейованій частині глядачів дивитися вистави зі сцени. Тоді ложі бенуара завішували спеціальними завісами, крізь які глядачі добре бачили виставу, лишаючись невидимими. У XIX ст. поширилися в театрах Європи; суцільні завіси-сітки замінені оксамитовим драпіруванням.

Берсо – садово-паркова споруда.

Складається з дерев'яного або металевого каркаса у вигляді тунелю та багаторічних рослин, які його обвивають. Усередині берсо роблять прогулянкову доріжку. Іноді берсо не

зовсім правильно називають трельяжем.

Бесідка – елемент садово-паркової архітектури, садова (паркова) споруда, призначена для перебування людей на відкритому повітрі під дахом. Те саме, що **альтанка**.

Бетон – будівельний матеріал, одержуваний після формування і твердіння суміші в'язучої речовини (з водою чи без неї), заповнювачів і (в разі потреби) спеціальних добавок. Розрізняють *особливо важкий* бетон (об'ємна маса понад 2500 кг/м³), *важкий* (2200–2500), *полегшений* (1800–

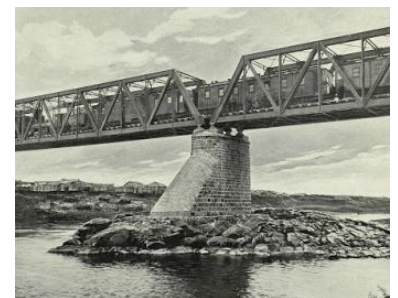

2200), *легкий* (у сухому стані 500–1800) і *особливо легкий* (у сухому стані до 500 кг/м³). За видом

в'язучої речовини бетон поділяють на цементний бетон, силікатний бетон, гіпсобетон, полімербетон, асфальтобетон та ін. Бетони бувають щільні й пористі, дрібно- і великозернисті,

загальнобудівельні та спеціальні (наприклад, гідротехнічний бетон, жаростійкий бетон, кислотостійкий бетон).

Бетонна санація – незадовільний стан бетонних конструкцій. Із часом під впливом агресивного середовища залізобетонні вироби піддаються руйнуванню – розтріскуванню і відшаруванню бетону; корозії сталевій арматури.

Тому в залізобетонних конструкціях сталева арматура і цементний розчин працюють спільно – пошкодження одного елемента завжди призводить до руйнування іншого. Таким чином, поява тріщин і відшарувань у цементному

розчині відкриває доступ воді й агресивним газам, які спричиняють корозію металевих арматур, збільшуючи її обсяг і створюючи напруження в бетоні. Це сприяє появі нових тріщин і відшарувань цементного розчину, унаслідок чого руйнівні процеси охоплюють усе більш глибокі шари по всьому об'єму конструкції.

Бик – проміжна опора мостів і водозливних гідротехнічних споруд. Бики зводять із каменю, бетону, залізобетону, а також із деревини (для тимчасових мостів).

Бильця – перила, які огороджують сходи, хори.

Бійниця (заст. **стрільниця**) – вузький отвір у бруствері чи оборонних стінках або виїмка в окопі. Призначена для ведення вогню з укриття в заданому напрямку. Бійниці найчастіше бувають у фортечних мурах і вежах. Розміри залежать від застосовуваної зброї.

На відміну від амбразури, бійниці призначені для ведення вогню з ручної зброї (лук, рушниця, автомат, пістолет і т. ін.). Зазвичай у бійницях немає ніяких додаткових захисних пристроїв, вони є в амбразурі, яка призначена для основної зброї – гармат і кулеметів.

Біоніка архітектурна – напрям наукової та проектно-конструкторської діяльності, що полягає у вивченні й практичному використанні законів, закономірностей і принципів природи для створення нових прийомів архітектурної організації простору, нових конструкцій і матеріалів.

Бітуми – природні або штучні складні суміші високомолекулярних вуглеводнів та їхніх неметалевих похідних. *Бітуми природні* – корисні копалини органічного походження з первинною вуглеводневою основою, які залягають у надрах у твердому, в'язкому і в'язко-пластичному стані. До бітумів належать нафта, гази природні горючі, газовий конденсат і природні похідні нафти – асфальт природний, озокерит

тощо. *Бітуми штучні* бувають технічні (їхні основні частини – асфальтени, смоли, масла), одержувані здебільшого з важких нафтових залишків і твердого палива (основна частина – воски, смоли), їх видобувають екстрагуванням із торфу і бурого вугілля. *Бітуми технічні* мають чорний колір, плавляться, мають тверду або в'язку консистенцію; їх застосовують у дорожньому будівництві, виробництві гідроізоляційних і покрівельних матеріалів, лаків, бітумних пластиків. *Бітуми твердого палива* – у ливарному виробництві, електротехнічній промисловості.

Благоустрій населених пунктів – сукупність робіт і заходів, спрямованих на забезпечення сприятливих умов життя населення. Характеризується рівнем інженерного устаткування і санітарно-гігієнічним станом населених місць. Забезпечується інженерною підготовкою територій; будівництвом шляхів; розвитком транспорту; створенням системи вулиць і площ; раціональної мережі підприємств громадського харчування, торгівлі, установ побутового і культурно-освітнього призначення, місць відпочинку; зниженням рівня міського шуму, озелененням; застосуванням малих архітектурних форм. Велике значення для благоустрою населених місць мають тепло- і газифікація, заходи боротьби із забрудненням навколишнього середовища.

Блискавичник (також **блискавковідвід**) – пристрій, який приймає удар блискавки і відводить її струм у землю. Призначений для захисту будинків та інших споруд від руйнівної дії блискавки. Назви *громозвід*,

громовідхильник і *громовідвід* є некоректними, оскільки грім – це акустичний ефект, а блискавичник відводить безпосередньо розряд.

Уважають, що блискавичник винайдено Бенджаміном Франкліном у 1752 р., хоча є свідчення про існування конструкцій із блискавичниками й до цієї дати.

Згідно з Правилами улаштування електроустановок монтаж

блискавичника є обов'язковим, якщо на певній місцевості спостерігають більше 20 гроз протягом року.

Складається з трьох пов'язаних між собою частин:

- *блискавкоприймач* – частина блискавичника, призначена для перехоплення блискавок; приймає розряд блискавки й розташовується в зоні можливого контакту з її каналом. Залежно від особливостей об'єкта захисту, може бути *природним* (металева покрівля об'єкта, металева ферма тощо) або *штучним* (спеціально змонтований металевий штир, сітка з провідного матеріалу або металевий трос, натягнутий над об'єктом захисту);

- *струмозводи* – провідники, для відведення заряду від блискавкоприймача до заземлювача. Вони також можуть бути *природними* (наприклад, арматура залізобетонних будівельних конструкцій об'єкта захисту) або *штучними* (зазвичай являють собою провідники досить великого перерізу);

- *заземлювач блискавкозахисту* – провідник або кільця з'єднаних між собою провідників, що мають електричний контакт із ґрунтом; може являти собою наприклад заглиблена в ґрунт металеву плиту.

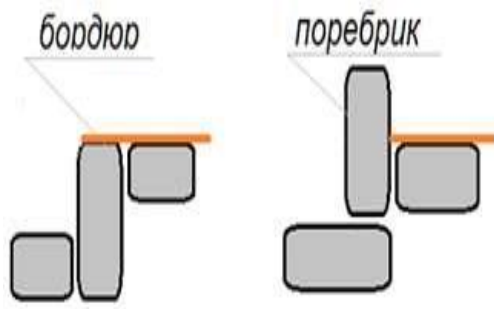
Бойлер (англ. *boiler* – котел, кип'ятильник) – теплообмінний апарат для підігрівання води парою або гарячою водою в системах теплостачання й гарячого водопостачання, наприклад, під час теплового впливу на нафтовий поклад. Бойлер може бути вбудованим у котел або стояти окремо.

Бойлери застосовують на теплоелектроцентралях для нагрівання води до 150 С, яку використовують для теплофікації.

Бокаж – тип культурної місцевості, характерний для західних та північно-західних районів Франції з прохолодним та вологим океанічним кліматом. Є також у Бельгії, Данії, деяких районах Британії. Бокажу властива клаптиковість і строкатість – невеликі поля та луки розділені смугами дерев чи кущів, перемішані з невеликими лісами та фруктовими садами.

Бордюр, також бортовий камінь (від франц. *bordure* – край, обрамлення):
1) розділювальний камінь між проїзною частиною і тротуаром Його також використовують для оздоблення борту басейну (зокрема для облаштування

хвилевідбійника), відокремлення пішохідних стежок від газонів, клумб та відкритого ґрунту в садах, парках, на вулицях міст. Зазвичай створюють з оброблених фрагментів гірських порід. Також можуть виробляти зі штучних матеріалів, таких як бетон. Часто (особливо при оздобленні басейнів) слово вживають, як синонім до слова *soring* (від англ. – парпетна плита), наприклад: «копінговий камінь для басейну»;

2) у садівництві – вузька смуга з низькорослих (заввишки до 1 м) деревних або трав'янистих рослин; оздоблює доріжки, квітники і партери в парках і садах; вид живоплоту. Бордюр – один із прийомів садово-

паркового мистецтва.

3) у геральдиці – **бордюр, облямівка** або **кайма** – блазонуванні облямівка по краю щита. Різновид – внутрішня облямівка.

Боскет – частина парку або невеликий садок, засаджений головним чином чагарниками, серед яких подекуди ростуть дерева поодинокі або групами. Вистрижені у вигляді рівних стінок боскети з кушових порід – основний мотив у композиції регулярних парків XVI–XVII ст.

В Україні боскети застосовані в Алупкінському і Лівадійському палацово-паркових комплексах.

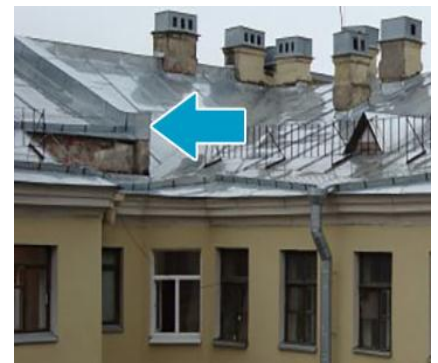

Бочка в архітектурі – покрівля споруди у вигляді напівциліндра з підвищенням і загостренням угорі, у поперечному перерізі має форму цибулини. Пересічення двох бочок утворює «хрещату бочку», або кубоподібну покрівлю. Бочку використовували переважно в російській дерев'яній архітектурі до XVIII ст.

Конструктивно «бочка» є модифікацією так званого самцевого двосхилого даху – однієї з найдавніших методик зведення даху зрубною будівлі.

Брама – великі ворота, здебільшого давніх міст, фортець, монастирів тощо. Над брамою часто розташовувалась оборонна башта або церква.

Брандмауер (нім., *букв.* – стіна від пожежі) – глуха вогнестійка, зазвичай мурована, стіна, що поділяє будівлю по вертикалі на дві самостійні частини; споруджують, задля перешкоджання поширенню пожежі з однієї частини будинку на іншу. Брандмауер повинен мати самостійний фундамент і підніматися над дахом на висоту, яка залежить від вогнестійкості покрівлі.

Брандмауери використовують для поділу споруди на окремі зони пожежі та будують відповідно до місцевих будівельних норм. Існують три

основні види протипожежних перепон: протипожежні стіни, протипожежні бар'єри і протипожежні перегородки.

Бруствер – насип у фортифікаційній споруді (окопі) для захисту від куль і снарядів, укриття від спостереження противника.

Будівельна біологія – застосування будівельних матеріалів, які не мають шкідливого впливу на здоров'я людини. У рамках будівельної біології уважно ставляться до захисту середовища (екологічні матеріали, мінімум втрат енергії), але в центрі уваги – людина, її здоров'я. Житло потрібно розглядати навіть не просто як живий організм, а як частину себе самого.

Будівельний генеральний план – це генеральний план запроєктованого об'єкта, на якому показано розміщення споруджуваних постійних і тимчасових будівель та споруд, а також визначено раціональний склад і розміщення об'єктів будівельного господарства для максимальної ефективності їх використання з урахуванням вимог охорони праці та пожежо- і вибухобезпеки. Він є основним проектним документом, який регламентує організацію будівельного майданчика і обсяг тимчасового будівництва.

На плані необхідно показувати:

1) розташування та прив'язку існуючих будівель (споруд), а також тих, що реконструюються, споруджуються з виділенням в їх складі об'єктів, які мають бути використані в різні періоди для потреб будівництва, зокрема будівель і споруд; автомобільних шляхів та залізниць, проїздів, майданчиків для розвороту транспорту; пішохідних доріг і тротуарів;

2) інженерні мережі з позначенням місць підключення до них запроєктованих і тимчасових мереж, розподілених пристроїв та ін.;

3) постійні та тимчасові огорожі будівельного майданчика; будівлі та споруди, які підлягають знесенню, а також тимчасово пристосовані для потреб будівництва;

4) майданчики для складування та укрупненого складування будівельних конструкцій, деталей, елементів та технологічного обладнання;

5) тимчасові інженерні мережі з позначенням місць їх підключення;

6) будівельні машини, установки та засоби для переміщення будівельних матеріалів, конструкцій, вантажів, напівфабрикатів;

7) місця приймання та розвантаження будівельних матеріалів;

8) небезпечні зони для руху транспорту та пішоходів з розміщенням знаків безпеки;

9) постійні та тимчасові залізниці й автомобільні шляхи з майданчиками для стоянки та розвантаження, містки й переходи;

10) напрямки пересування автотранспорту та будівельних машин;

11) місця під'їзду і проходу до пожежних гідрантів та інших засобів пожежогасіння;

12) знаки закріплення геодезичних розбивочних осей;

13) зони для тимчасового складування знятого родючого шару ґрунту;

14) інвентарні й тимчасові споруди та установки різного функціонального призначення;

15) розрахункові (техніко-економічні) показники та прийняті умовні позначки.

Залежно від складності будівництва будівельні генеральні плани розробляють для окремих періодів та етапів виконання будівельно-монтажних робіт з різним ступенем деталізації. Для складних будівель будгенплан належить розподіляти на окремі етапи (підготовчий, основний та ін.) або на стадії зведення окремих споруд, основних видів будівельних, монтажних і спеціальних робіт залежно від того, на що розробляють проєкт виконання робіт.

Розробляючи будгенплан на підготовчі роботи, особливу увагу треба

звертати на геодезичну розбивку території, прокладання трас постійних і тимчасових шляхів та інженерних мереж, визначення місць складування родючого шару ґрунту, огороження будівельного майданчика, питання техніки безпеки, розміщення першочергового складу підсобно-допоміжних та обслуговуючих будівель і споруд.

Розробляючи будгетплан на період виконання робіт щодо зведення підземної частини об'єктів, основну увагу слід звертати на розвиток та корекцію перерахованих вище елементів, а також на конкретизацію рішень з розміщення майданчиків складування ґрунту для зворотного засипання та підсипного ґрунту і шляхів його завезення; огороження й обнесення котлованів, інших місць виконання робіт; виділення майданчиків для роботи будівельних, монтажних та інших машин, установок і засобів механізації; деталізацію заходів пожежного захисту та розташування освітлювальних пристроїв.

Будівельна Інформаційна Модель (BIM) – це набір структурованих і неструктурованих інформаційних контейнерів (наборів даних) у рамках цілісної інформаційної системи, що містять необхідні геометричні, фізичні, функціональні та інші характеристики об'єкта, які є джерелом для документації, що супроводжує життєвий цикл об'єкта (проектна документація, кошториси тощо). Зміст будівельної інформаційної моделі є тотожним змісту проектної документації, розширеному додатковими даними.

Найчастіше це файли (переважно, але не завжди у власних форматах, що містять власні специфічні дані) зі здатністю вивантаження інформації, можливістю обміну або підключення в мережі іншими учасниками процесу для підвищення ефективності співпраці та взаємодії.

BIM-менеджмент – більш конкретизоване поняття, що базується на визначенні інформаційного менеджменту. У рамках будівельної галузі – це виконання певних завдань і процедур, які застосовують до процесів введення, обробки, створення та передачі даних для забезпечення точності й цілісності інформації протягом усього життєвого циклу об'єкта. Також *BIM-*

менеджмент – це керівництво процесом упровадження BIM в організації, забезпечення досягнення цілей, пов'язаних з BIM, а також підтримка розробки/надання нових послуг, ефективності використання інформаційного моделювання.

BIM-Виконавчий План (BEP, рідше B×P) – це документ, підготовлений виконавцями для пояснення того, як буде реалізовано певні аспекти інформаційного моделювання проєкту та узгоджений усіма сторонами. BIM-Виконавчий План роз'яснює ролі учасників проєкту, їхні обов'язки, окреслює кінцеві результати і терміни їх досягнення, а також стандарти, що застосовуються, та процедури, яких слід дотримуватися. Його розробляють як перед- і постконтрактний виконавчі плани, щоб передусім задовольнити інформаційні вимоги замовника (EIR).

BIM-Рівні («BIM Levels», «Рівні BIM» або «Рівні Зрілості BIM») – концепція, розроблена для того, щоб чітко пояснити певні критерії очікуваної компетенції, необхідні процеси, основоположні стандарти та рекомендації, їхній взаємозв'язок та спосіб застосування в рамках стратегії модернізації та цифровізації будівельної галузі. Визнано, що такий процес трансформації має бути поступовим, з чіткими віхами, визначеними у формі таких «рівнів»:

BIM Рівень 0 – початковий, нульовий рівень. Визначається переважно двовимірним (CAD) проєктуванням, відсутністю повноцінних колаборативних зв'язків між учасниками проєкту. Зберігання та передача інформації здійснюється окремо в паперовому та/або в електронному форматі (PDF, DWG, DWF);

BIM Рівень 1 – перший рівень. Передбачає налагоджене управління цифровою впорядкованою будівельною інформацією, включаючи ту, що згенерована 2D або 3D CAD системами в рамках спільного середовища даних (CDE). Відзначається гармонізованим упровадженням міжнародних стандартів і протоколів у процесах зберігання та передачі даних, їхнього найменування та організації;

VIM Рівень 2 – другий рівень. Охоплює процеси створення та управління скоординованими між собою структурованими інформаційними моделями, які одночасно складаються з об'єктно-орієнтованих тривимірних геометричних і атрибутивних даних, що створюються різними учасниками протягом життєвого циклу об'єкта в рамках спільного середовища даних;

VIM Рівень 3. Третій рівень наразі ще не визначено офіційно, але він має передбачати повну інтеграцію, інтероперабельність і взаємодію даних, моделей, процесів з метою управління життєвим циклом проєкту. Тобто всі учасники повинні прямо або опосередковано працювати в спільній моделі, яка зберігається в централізованому сховищі, використовуючи відкриті формати для взаємодії між дисциплінами та учасниками, маючи змогу вільно інтегруватися не тільки з моделями, але й з різними структурами даних.

VIM-Виміри – це узагальнене поняття «способу», у якому конкретні види даних (наприклад, час, кошти тощо) пов'язані з інформаційною моделлю. Перші дві розмірності – 2D і 3D – переважно використовують для побудови дво- або тривимірної геометрії об'єкта. Приєднання додаткових «вимірів» даних дозволяє повніше розуміти будівельний проєкт – як і коли його потрібно реалізувати, скільки він буде коштувати, як його слід експлуатувати тощо. Існує декілька видів таких розмірностей:

4D (планування) – 4D BIM приєднує додаткову інформаційну розмірність до інформаційної моделі проєкту у вигляді планувальних даних, яка може бути використана для отримання точної інформації про план будівництва та візуалізації, технологічних робіт, логістику, симуляції будівельних процесів тощо і яка відображає послідовність та логіку реалізації проєкту;

5D (вартість) – в основі 5 D BIM лежить можливість екстракції точної інформації про прямі і додаткові витрати для кожного компоненту/системи будівлі з урахуванням інших типів пов'язаних витрат. Екстраполяція кількості цього компонента/системи в рамках проєкту із застосуванням витратних значень до цих кількісних показників дозволяє планувати і

контролювати загальні фінансові, трудові та інші витрати під час реалізації проєкту;

6D (експлуатація) – 6D BIM передбачає включення інформації про виробника компонентів, дату їх монтування, необхідне технічне обслуговування; інформацію про те, як елементи повинні бути налаштовані й експлуатуватися для оптимальної роботи, енергоефективності, а також дані про термін служби та виведення з експлуатації;

nD – існує ще декілька видів вимірів, що виникнуть в процесі, для яких чітка прив'язка до певної розмірності та загальна формалізація ще не визначені, наприклад «сталість», «енергоефективність», «безпека» та ін.

Будівельне інформаційне моделювання (BIM). Використання спільного цифрового представлення об'єкта, що будується, для сприяння процесам проєктування, спорудження та експлуатації з метою створення надійної основи для прийняття рішень.

Будівельне інформаційне моделювання в Україні (BIM). Системні процеси створення й обміну цифровою інформацією про будівлю є ключовим аспектом для поліпшення ефективності та якості будівельної галузі, а також створення єдиного джерела даних у межах усієї галузі. Завдяки моделюванню та управлінню інформацією про забудову можна підвищити функціональність і якість процесів управління об'єктом протягом усього життєвого циклу, знижуючи витрати на проєктування, будівництво та експлуатацію, одночасно досягаючи оптимізації ключових показників проєкту (вартість, ефективність будівництва, якість, вплив на довкілля тощо).

Упровадження інформаційного моделювання надає технічну можливість для переходу від традиційного процесу управління інформацією (умовно – від паперових носіїв інформації до цифрових) до створення експертних моделей з метою оптимізації ключових показників проєкту на основі надійних, узгоджених даних, сприяючи створенню необхідних умов для подальшого переходу до принципів управління життєвим циклом об'єктів будівництва.

Використання BIM дозволить збільшити прозорість інвестиційно-будівельних процесів, передбачуваність результатів, створить певні умови для переосмислення, удосконалення або спрощення існуючих регулятивних процедур, нормативно-правової бази, характеру контрактних угод тощо.

Таким чином, формуючи та використовуючи єдине інформаційне поле, упроваджуючи та застосовуючи технології та підходи BIM, будівництво отримує можливість суттєво зменшити негативні наслідки, викликані загальною фрагментацією галузі.

Стандартизація, уніфікованість цифрових процесів і єдині «правила гри» дозволять більше та якісніше інтегрувати малі та середні підприємства до інвестиційно-будівельної діяльності, покращити їхню ефективність і взаємодію із замовником за рахунок створення більш прозорих і узгоджених механізмів обміну, а також керування інформацією протягом життєвого циклу об'єкта.

Крім фактора задіяної робочої сили, причини низької продуктивності будівельної галузі мають комплексний характер і значною мірою залежать від недосконалості управлінських процесів, застарілої системи організації будівництва. Застосування BIM може забезпечити взаємозв'язок ресурсів, операцій, строків, їхню прив'язку до виробничого процесу; підвищити контрольованість, керованість процесів, їхню ефективність, моніторинг та планування. Також BIM може сприяти створенню необхідної бази для запровадження нових технологій і практик, наприклад, автоматизації та роботизації будівельних майданчиків, використання дронів, нових підходів у модуляризації та типізації будівельної продукції, використання алгоритмічних методів до їх попереднього проєктування і виготовлення, промислового 3D-друку, алгоритмів машинного навчання. Це позитивно впливає на якість і темпи будівництва. Зрештою, застосування BIM надає певні можливості для вирішення екологічних проблем та більш ефективного використання ресурсів.

Будівельний об'єкт (об'єкт) – це будівля, споруда разом з основою й інженерним обладнанням, інженерні мережі та комунікації, а також їхні комплекси з певними будівельними та виробничими показниками і призначенням.

Будівництво – нове будівництво, реконструкція, технічне переоснащення, реставрація, капітальний ремонт об'єкта будівництва.

Будівлі – це споруди, що складаються з несучих та огорожувальних або сполучених (несуче-огорожувальних) конструкцій, які утворюють наземні або підземні приміщення, призначені для проживання або перебування людей, розміщення устаткування, тварин, рослин, а також предметів. До будівель належать: житлові будинки, гуртожитки, готелі, ресторани, торговельні будівлі, промислові будівлі, вокзали, будівлі, для медичних закладів та закладів освіти і т. ін.

Бульвар – 1) широка вулиця з насадженими з обох боків деревами; 2) алея з дерев посередині широкої вулиці; 3) широка алея на міській вулиці або набережній для пішохідного руху, зазвичай обладнана лавками для відпочинку.

Бюст – скульптурне зображення голови і верхньої частини тіла людини; погруддя

В

Вазон – декоративна прикраса у вигляді вази, характерна для бароко і наришкінського бароко.

Вал – 1) високий земляний (кам'яний) насип із ровом попереду, що є перешкодою; 2) випуклий архітектурний профіль, який у поперечному розрізі являє собою півкруг або чверть круга (див. архітектурні обломи).

Вантовий міст – висячий міст, основними несучими елементами якого є сталеві кабелі (ланцюги), що спираються на пілони і приймають головним чином розтягуючі зусилля.

Вартість будівництва – погоджена між підрядником (виконавцем) і забудовником у договорі вартість будівництва всіх об'єктів інвестування як складової частини об'єкта будівництва, фінансування якої здійснюватиметься за рахунок коштів ФФБ відповідно до графіка фінансування та розраховується на підставі поточної ціни вимірної одиниці об'єкта будівництва та кількості вимірних одиниць усіх об'єктів інвестування за попереднім обсягом замовлення на будівництво.

Ватман, ватманський папір – білий папір високого гатунку без яскраво вираженої фактури, щільний, з поверхневою проклеюю. Відрізняється великою опірністю до стирання.

Вестибюль (франц. *vestibule*) – перехідне приміщення в будівлях між двором і самою оселею. Зазвичай холодне, але тепліше, ніж двір. Є буферною зоною як перехід у теплі внутрішні приміщення. Необхідність у вестибюлях велика в середніх і високих широтах, де низькі температури взимку потребують перехідних – буферних і прохолодних приміщень – до

тепліших, внутрішніх. Вестибюлі, як і більшість архітектурних приміщень, мають ознаки стилю, що домінує в ту чи іншу добу (бароко, рококо, класицизму, модерну, функціоналізму тощо).

Буферна функція вестибюля обмежує його використання та зазвичай виконує представницьку функцію. Особливо це відзначилося в палацах, де вестибюлі мають декоративне оздоблення мистецького стилю доби. Вестибюлі могли бути великими й багато прикрашеними чи, навпаки, навмисно невеликими і темними, аби вразити відвідувачів рештою приміщень – добре освітленими і з розкішним декором (система контрастів у бароко). Найчастіше вестибюль є передньою частиною парадних сходинок у палацах або ескалатора в сучасних будівлях.

Вид використання території – використання та забудова території, що поєднуються за подібністю відповідних ознак. Розрізняють дозволений (переважний, супутній) і допустимий вид використання.

Види мистецтва: архітектура, скульптура, живопис, графіка, декоративно-прикладне мистецтво, кіномистецтво, телебачення, література. Кожний з них освоює ту чи іншу сторону багатогранного людського буття, і йому притаманна своя специфічна художньо-образна мова. Види мистецтва поділяють на:

- просторові (пластичні), де образ розгорнутий у просторі;
- часові, де образ розвивається в часі (музика, література);
- просторово-часові, або видовищні, де образ характеризується і тілесністю, і тривалістю (танець та ін.);
- образотворчі – мистецтва, що використовують знаки, схожі на реальність (живопис, скульптура та ін.);
- види, що використовують знаки незображувального типу, звертаючись безпосередньо до асоціативних механізмів сприйняття (архітектура, музика та ін.);
- синтетичні – види, де знаки мають змішаний характер (пісенне мистецтво та ін.).

Викружка – увігнутий архітектурний профіль, який у розрізі є частиною кола, овалу або еліпсу.

Висота поверху – відстань від рівня підлоги до рівня підлоги верхнього або нижнього поверху.

Віадук – міст на високих опорах через глибокий яр або ущелину. Найчастіше віадуки будують багатопрогоновими, переважно аркової конструкції.

Відкритий BIM (від англ., *Open BIM* – відкритий BIM – це підхід до обміну даних на основі відкритих стандартів та робочих процесів. Open BIM є ініціативою buildingSMART і декількох провідних виробників програмного забезпечення з використанням відкритої моделі даних buildingSMART. На сьогодні існує декілька відкритих форматів, у тому числі IFC, BCF, COBie та ін., які дозволяють передавати дані між різними інструментами та платформами.

Відлив – це важливий елемент віконного блоку, призначений для відводу води і захисту нижнього відкосу віконного прорізу від впливу погодних умов. Щоб вода не руйнувала стіну, потрапляючи на нижній відкіс віконного прорізу, її потрібно відводити, а нижній відкіс захистити.

Відмова – це подія, що полягає в переході через один із граничних станів (реалізація позаграничного стану).

Відмова-зрив – це відмова, поява якої одразу ж викликає збитки (втрати).

Відмова-перешкода – це відмова, після якої починається поступове накопичення збитків (втрат).

Відносини у сфері містобудівної діяльності регулюються Конституцією України, Цивільним, Господарським і Земельним кодексами України, законами України «Про регулювання містобудівної діяльності»,

«Про Генеральну схему планування території України», «Про основи містобудування», «Про архітектурну діяльність», «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду», «Про землеустрій», іншими нормативно-правовими актами.

Особливості регулювання містобудівної діяльності на територіях, які зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, у межах зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, визначаються Законом України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи».

Відповідальний елемент – це елемент, руйнування якого призводить до руйнування або загрози руйнування споруди в цілому

Відродження, або Ренесанс – культурно-філософський рух кінця Середньовіччя – початку Нового часу, що ґрунтувався на ідеалах гуманізму та орієнтувався на спадщину античності. Сучасні дослідники виділяють п'ять періодів доби Відродження:

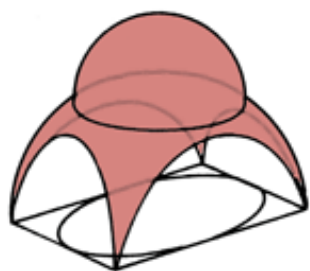
1. Протовідродження (Передвідродження) (друга половина XIII ст. – XIV ст.).
2. Раннє Відродження (1410–1425 рр. XV ст. – кінець XV ст.).
3. Високе Відродження (кінець XV ст. – перші 20 років XVI ст.).
4. Пізнє Відродження (середина XVI ст. – 90-ті роки XVI ст.), співіснування з маньєризмом. В архітектурі – виникнення палладіанства.
5. Північне Відродження (XVI ст.), співіснування з північним і італійським маньєризмом.

Стан в архітектурі нагадує майбутні, а не минулі століття, коли його початок, середина і кінець мало

схожі або не схожі між собою, незважаючи на традицію.

Візантійська архітектура. Запозичивши форми від античної архітектури, візантійське зодчество поступово їх видозмінювало і протягом V ст. виробило, переважно для храмів, тип споруд, який за планом і конструктивною системою істотно відрізнявся від типу давньохристиянських базилік. Головна його особливість – використання куполу для вкриття середньої частини будівлі (центрально-купольна система). Купол був відомий ще в язичницькому Римі, як і на Сході (Сирія), але здебільшого він розміщувався на круглій основі; якщо ж основа була квадратна чи

багатогранна, то між нею і куполом не існувало належного органічного зв'язку. Візантійці вперше вдало вирішили завдання розміщення куполу над основою квадратного і взагалі чотирикутного плану за допомогою так званих *вітрил*.

Купол на вітрилах

Подібну систему будівництва застосовували в переважно в храмах, які в загальному плані являли собою з'єднання п'яти квадратів у вигляді рівно кінцевого (так званого *грецького*) хреста: над середнім квадратом розміщувався купол, у бокових квадратах – ниші, які відкривалися в цей середній простір; квадрати, які займали проміжки між кінцівками хреста, були підрядними частинами, звичайно нижчими, ніж сам хрест.

До східної сторони храму добудовували напівкруглу апсиду для вівтаря, а до західної – нартекс.

Спочатку візантійський купол мав доволі пласку форму, пізніше – більш піднесену, але він стояв безпосередньо на арках і вітрилах; згодом між ними і куполом з'явився циліндричний барабан (тамбур), тому будівля закінчувалась уже не сегментом сфери, а піднесеною главою. Часто будівля мала, крім купола або глави над середнім простором, ще два, чотири і навіть більше куполів або глав над боковими просторами.

Усередині візантійських храмів довкола середнього подкупольного простору, за винятком вівтарної сторони, розташовувалася галерея на зразок хорів. Капітелі колон у візантійській архітектурі в основному залишилися без абаки і мали оригінальну форму зрізаної чотиригранної піраміди, зверненої меншою основою вниз і вкритої не дуже випуклою орнаментацією, мотивами якої є акантове листя й інші офантазовані форми рослинного царства; нерідко цей орнамент був обведений уздовж ребер піраміди візерунковим бордюром.

Церква Святої Ірини в Константинополі

Стопи арок спиралися не безпосередньо на капітелі колон, а на покладені проміжні елементи – подушки, так звані *пульвани*.

Внутрішній простір не відрізнявся багатством і архітектурними деталями, проте його стіни були облицьовані знизу дорогими гатунками мармуру, а зверху, як і склепіння, багато прикрашались позолотою, мозаїчними зображеннями на золотому фоні або фресковим живописом.

Ззовні будівля складалась із двох ярусів з довгастими вікнами із заокругленим верхом. Ці вікна іноді групували по двоє і по троє, а частини кожної групи відділяли одну від іншої невеликою колоною, а сама група була обрамлена фальшивою аркою. Крім вікон на стелях, для освітлення будівлі слугували вікна в куполі, в основі, або в тамбурі глави.

Візантійське мистецтво – стиль в образотворчому мистецтві й архітектурі, що зародився в IV–V ст. у Візантії (столиці Східної Римської імперії) і поширився в Італії, через Балкани – у Київській Русі, де він існував впротягом багатьох століть.

Візантійський стиль характеризується важкою стилізацією, надзвичайною виразністю ліній, використанням сталих художніх стереотипів і багатих кольорів, зокрема, золота. Візантійські художники відзначилися в

мозаїчних роботах та ілюструванні книг.

Періоди візантійського мистецтва.

– ранньохристиянський період (так званої передвізантійської культури, I–III ст.);

– ранньовізантійський період, «золоте століття» імператора Юстиніана I. До цього періоду належить архітектура храму Святої Софії в Константинополі й равеннські мозаїки (VI–VII ст.);

– іконоборський період (VIII – початок IX ст.). Імператор Лев III Ісавр (717–741), засновник Ісаврійської династії, видав едикт про заборону ікон. Цей період одержав назву «темний час» – багато в чому за аналогією з подібним етапом розвитку Західної Європи;

– період Македонського Відродження (867–1056). Прийнято вважати класичним періодом візантійського мистецтва. XI ст. стало вищою точкою розквіту. Відомості про світ черпали з Біблії та здобутків прадавніх авторів. Гармонія мистецтва досягалася за рахунок суворої регламентації;

– період консерватизму за імператорської династії Комнінів (1081–1185);

– період Палеологівського Ренесансу, відродження елліністичних традицій (1261–1453).

Живопис. Візантійські майстри, з одного боку, зберегли складну техніку образотворчого мистецтва античності, з другого – наповнили її новим символічним змістом. Стиль їхнього живопису характеризується поєднанням плоских силуетів з плавною ритмічною лінією та благородною гамою фарб, де переважали пурпурні, лілові, сині, оливково-зелені й золоті тони. У IV–VI ст. у візантійському живописі ще панували античні традиції, що знайшло відображення в мозаїці Великого імператорського палацу в Константинополі. Згодом, у IX–X ст., формується строгий іконографічний канон, складається цілісна система декору храму, певний порядок розташування біблійних сцен на його стінах і куполах. Одна з вершин мистецтва цього часу – мозаїка храму св. Софії в Константинополі.

На кінець XIII – середину XIV ст. припадає ще один період розквіту візантійського живопису, пов'язаний з поширенням гуманістичних тенденцій у культурі. Живописці намагаються вийти за рамки встановлених канонів церковного мистецтва, звертаються до зображення не абстрактної, а живої людини. Прекрасними пам'ятками цього часу є мозаїка і фрески монастиря Хори. Однак візантійське мистецтво не змогло піднятися до реалізму італійського Ренесансу і надалі залишалось у формах старої канонізованої іконографії.

Іконопис. Іконопис Візантійської імперії був найбільшим художнім явищем у східнохристиянському світі. Візантійська художня культура не тільки стала родоначальницею деяких національних культур (наприклад, давньоруської), але й протягом усього існування впливала на іконопис інших православних країн: Сербії, Болгарії, Київської Русі, Грузії, Сирії, Палестини, Єгипту. Так само під впливом Візантії перебувала культура Італії, особливо Венеції.

Найважливіше значення для цих країн мала візантійська іконографія та нові стилістичні напрями, що виникали у Візантії.

Скульптура. Для релігійних цілей ліплення із самого початку використовували помірковано, тому що східна церква завжди неприхильно ставилася до статуй, уважаючи їх до певної міри ідолопоклонством. І якщо до VIII ст. круглі фігури ще траплялись у візантійських храмах, то постановою Нікейського собору 787 р. їх були зовсім усунули. Таким чином, головну сферу діяльності для скульпторів було закрито, і їм залишалось виконувати тільки саркофаги, орнаментальні рельєфи, невеликі диптихи, які імператори дарували сановникам і церковним ієрархам; плетіння для книг, посуду. Матеріалом для дрібних виробів була переважно слонова кістка, різьблення якої досягло у Візантії значної досконалості.

Крім різьблення набула розвитку обробка металів, із яких виконували вибивні або литі вироби помірного рельєфу. Візантійські художники дійшли нарешті до того, що почали обходитися зовсім без рельєфу, як, наприклад,

під час виготовлення бронзових дверей церков, роблячи на мідній поверхні лише злегка поглиблений контур і викладаючи його іншим металом, сріблом або золотом. До такого роду робіт, названому *agemina*, належали чудові двері в соборах Амальфі й Салерно біля Неаполя. Таким самим способом виготовляли напрестольні образи, дошки для стінок престолів, оклади для Євангелій, ковчеги для мощей тощо. У всіх подібних виробках візантійське мистецтво намагалося уникати опуклості, замінюючи рельєф або агемінальною роботою або емаллю, і досягаючи, перш за все, розкоші й якомога частішого використання дорогоцінних каменів.

Особливо філігранними візантійські майстри були в емальних виробках, які можна розділити на два сорти: просту емаль (*émail cham-plevé*) і перегородкову емаль (*émail cloisoné*). У першій на поверхні металу робили за допомогою різця поглиблення відповідно до малюнку, і в ці поглиблення насипали порошок кольорової склоподібної речовини, яка потім розплавлялася на вогні й міцно приставала до металу; у другій – малюнок на металі позначали приклеєним до нього дротом, а простір між перегородками, що в такий спосіб утворювались, заповнювали склоподібною речовиною, яка потім набувала гладкої поверхні і прикріплювалася до металу разом із дротом за допомогою плавлення. Розкішний зразок візантійської емалевої техніки являє собою знаменита *Palà d'oro* (золотий вівтар) – рід маленького іконостасу з мініатюрами в техніці перегородчастої емалі, головний вівтар, що прикрашає собою венеціанський Собор Святого Марка.

Вікно – конструкція, що заповнює спеціально створований проріз у зовнішній стіні будинку, призначена для освітлення, інсоляції та провітрювання приміщення. Вікна є головною (до 51 %) причиною тепловтрат у будівлях. Це елемент стінної або покрівельної конструкції для зв'язування внутрішнього

простору будівлі з навколишнім світом, природного освітлення приміщень, їх вентиляції, захисту від атмосферних і шумових дій. Складається з віконного отвору з відкосами, віконного блоку, системи ущільнення монтажних швів, підвіконної дошки, деталей збіжника й облицювань. Віконний блок –

світлопрозора конструкція.

З давніх часів вікна були декоративним елементом будівлі, не менш важливим, ніж його двері. Іноді (такий підхід буває й сьогодні, наприклад, у лазнях) у них використовували спеціальне кольорове або напівпрозоре скло з нанесеним на ньому малюнком.

Види вікон:

- *берлінське вікно* – широке тристулкове вікно, зазвичай розміщене у внутрішньому кутку. Призначено для освітлення приміщень, утворених перетином двох флігелів будинку;
- *«воляче око»* – вікно овальної форми, розміщене над дверним отвором;
- *віялове вікно* – вікно, верхня частина якого складається з розміщених віялом секторів. Прийшло з романської культури;
- *венеційське (паладійське) вікно* – широке аркове вікно, поділене на три частини;
- *волокове вікно* – маленьке прямокутне вікно, заввишки в діаметр колоди зрубу, завширшки до 3 м. Зсередини їх засували дерев'яними дощечками – волоками, звідки і пішла назва;
- *дахове вікно* – вікно, зроблене в покритті даху;
- *красне вікно* – вікно з рамою, обробленою лиштвою. Назву «красне» вікно отримало не лише через те, що зазвичай ці вікна були оздоблені дерев'яною різьбою, а й через те, що через них проходило багато світла;
- *мезонінне вікно* – вікно, розміщене над основним рядом вікон для кращого освітлення;

- *вікно другого світла* – вікно в темному приміщенні, через яке падає світло з освітленого приміщення;
- *окутне вікно* – кутове вікно;
- *панорамне вікно* – широке вікно від підлоги до стелі, крізь яке відкривається найкращий вид з будинку. Зазвичай займає одну стіну;
- *троянда* – велике кругле вікно над входом з ажурним переплетенням у вигляді променів, що радіально виходять із центру;
- *«риб'ячий міхур»* – віконний отвір складної криволінійної форми (у пізній готиці);
- *сліпе вікно* – ніша в стіні, що імітує віконний отвір;
- *люкарна (голубник)* – вікно горища, слухове вікно, віконний проріз у виступаючому схилі даху з горищем;
- *флорентійське вікно* – вікно, що складається з декількох арок, об'єднаних однією великою аркою.

Мультивікна:

- *монофора* – тип вікна з одним отвором, увінчаного аркою;
- *біфора (біфорій, біфоріум)* – вікно, вертикально розділене колоною чи пілястром на два отвори з двома заокругленими чи гострими арками;
- *трифора* – тип вікна, вертикально поділеного на три отвори;
- *квадрифора* – тип вікна, розділеного вертикально на чотири отвори;
- *поліфора* – мультивікно, розділене колонами чи пілястрами в кількості отворів більшу, ніж чотири, на кожну з яких спираються арки;
- *пентафора* – вікно з п'ятьма проймами;
- *езафора* – вікно з шістьма проймами;
- *оттафора* – вікно з вісьмома проймами.

У сучасних вікнах використовують переважно склопакети, рідше (коли не потрібна теплоізоляція) – одиничне скло.

Вікна розрізняють:

- *за призначенням*: для житлових, громадських, промислових будівель;
- *за конструкціями*: з окремими рамами, зі спареними рамами, зі склопакетами;
- *за матеріалом*: з дерева, металу (алюмінієві вікна, вікна з нержавіючої сталі), полівінілхлориду (ПВХ), склопластику (склокомпозиту), комбіновані дерев'яно-металеві, комбіновані дерев'яно-металопластикові.

Сучасні віконні рами мають спеціальні ущільнювачі, що дають змогу зробити мінімальними втрати тепла через щілини у вікнах, проте найефективніші вони в разі наявності в будинку системи припливної вентиляції. За відсутності подібних систем вікна бажано оснащувати системами провітрювання, які регулюють потік повітря.

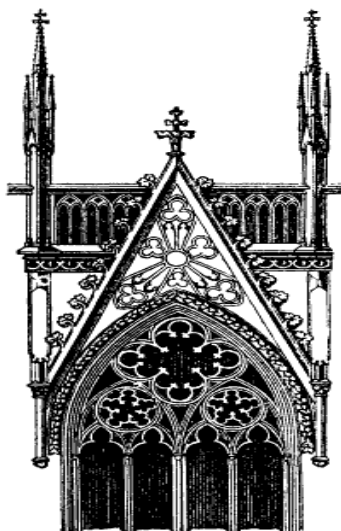

Вілла – (лат. *villa* – заміський або сільський будинок) – розкішний заміський будинок (або група будівель і споруд, що включають житлові споруди та малі архітектурні форми) з елементами середземноморського стилю і прилегла земельна ділянка з благоустроєм і озелененням. Більшість сучасних вілл – це одно- або двоповерхові будівлі (рідко триповерхові, причому їх, як правило, зводять на ділянках із значним схилом). Для прикрашання вілли зазвичай використовують ротонди, колони і фрески з мармуру. Будують вілли, переважно, на околицях міст, на березі моря, озера або річки.

Вімана – предмети в давньо-індійській літературі, призначені для перенесення персонажів по повітря. На відміну від вахан, їх описують як неживі предмети: палаци, кораблі, колісниці. Образ вімани походить від небесної колісниці Індри та інших арійських божеств, які згадуються у

«Ведах» і мають паралелі в міфології греків (колісниця Геліоса), германців (Сонячний візок) та інших індоєвропейських народів. Вімани називають «духовними літаками». В індійській архітектурі – святилище або головна його частина.

Вімперг – гострокінцевий трикутний декоративний фронтон над стрілчастою аркою дверного або віконного прорізу в споруді, що часто застосовували в готичній архітектурі Західної та Центральної Європи. Його поле багато прикрашали ажурним різьбленням і скульптурними деталями, круті профільовані краї – крабами, а вершину – хрестоцвітом. Походить від торців будинків з високими двосхилими дахами.

Вітраж – твір монументально-декоративного мистецтва з кольорового чи безбарвного скла чи іншого прозорого матеріалу, на який наносять малюнок спеціальними фарбами, гравіруванням або витравлюванням. Шматочки скла, з яких складається вітраж, монтують у єдине ціле (орнаментальну або сюжетну композицію) за допомогою двотаврових балочок, які спаюють оловом.

Вітрило – елемент склепіння у вигляді вигнутої трикутної форми, що дозволяє здійснити перехід від прямокутної основи до купольного перекриття або його барабана. Вітрило заповнює простір між підпружними арками, які поєднують сусідні стовпи підкупольного квадрата. Верхні сторони сферичних трикутників у сумі утворюють окружність і розподіляють навантаження по периметру арок. Попередниками вітрила були східчаста кладка і тромп.

Типи вітрил склепіння поділяються за конструкцією на балково-консольні й аратно-склеписті.

Балково-консольні вітрила:

балкове – утворюється балковим покриттям кута нижнього приміщення, що підтримує несучу стіну верхнього багатокутного поясу, який є основою купольного покриття;

східчасто-нішеве – утворюється декількома рядами прямокутних ніш, східчасто підвищених одна над одною;

Розпис вітрила

східчасто-консольне – утворюється декількома рядами виступних блоків, каменів або цеглин;

сталактитове – декоративний, з конструкціями східчасто-консольних і консольних вітрил.

Арочно-склеписті (серед них тромпи) вітрила:

лійкоподібне – утворюється декількома арками, що підвищуються східчасто (відносно лійкоподібного конуса) одна над одною;

конховие – перекриває напівциліндричні об'єми (ніші, абсиди);

сферичне (пандатива) – частина купольного склепіння у вигляді увігнутого сферичного трикутника, що перекриває кут зазвичай квадратного в плані приміщення;

аркове – утворюється каркасом із взаємно перепендикулярних арок із сферичним заповненням;

арково-склеписте – утворюється склепінням, завершеним аркою, викладеною в площині стіни верхнього багатокутного поясу, що є основою купольного покриття.

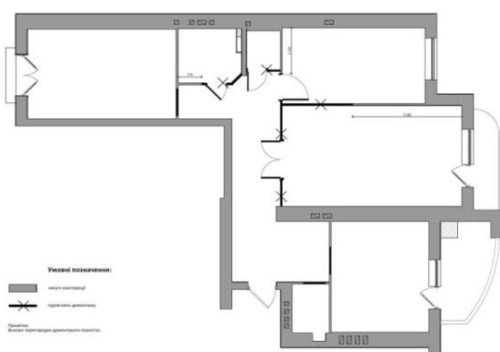
Власник – це будь-яка юридична чи фізична особа, яка має законні права на певну власність або діє за дорученням.

Внутрішні стіни – стіни в середині будівлі, призначені для поділу загального об'єму на окремі кімнати та приміщення. Усі види стін, незалежно від матеріалів зведення, прийнято ділити на несучі, самонесучі та

не несучі. Цей поділ зумовлено ступенем сприйняття навантажень від конструкції будівлі:

Несучі стіни. Несучими прийнято називати ті стіни, які приймають на себе навантаження від перекриттів і даху будинку та передають його фундаменту. Несучі стіни є найбільш конструктивно значущими – переміщення їх здебільшого неможливо. Розрізняють зовнішні та внутрішні несучі стіни.

Самонесучі стіни. Самонесучі стіни також спираються на фундамент

будівлі, проте не мають навантаження, крім власної маси – на них немає опор перекриттів або даху.

Не несучі стіни. Найчастіше не несучими є стіни всередині приміщень (міжкімнатні стіни, перегородки). Не несучі

стіни спираються на інші елементи каркаса будівлі і передають йому навантаження тільки від власної маси в межах одного поверху.

Водостічний жолоб, ринва – труба для швидкого прийняття і відведення води з даху під час дощу, зливи. Слово «ринва» вживають як у значенні «водостічна труба», так і в значенні «водостічний жолоб, лоток».

Вологість – міра насиченості речовини водою. У поняття вологості не входить уміст хімічно зв'язаної (конституційної), а також кристалогідратної води.

Вологість речовини залежить від природи речовини, вологості навколишнього середовища, а у твердих тілах – ще і від пористості та ступеня подрібненості.

Як правило, вологість характеризують кількістю води в речовині у відсотках (масових чи об'ємних) від початкової маси.

1. *Вологість повітря* – уміст водяної пари в повітрі, характеризується пружністю водяної пари, відносною вологістю, дефіцитом вологи, точкою

роси. Один із найважливіших параметрів атмосфери, що визначає погоду, а також те, наскільки комфортно почуває себе людина в цей момент часу.

Є два способи кількісної оцінки вологості:

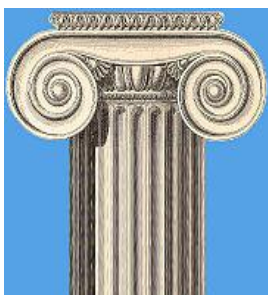
- *абсолютна вологість* – маса водяної пари, що утримується в одиницях об'єму повітря;

- *відносна вологість* – відношення абсолютної вологості до її максимального значення при заданій температурі. При 100 % відносній вологості в повітрі може відбутися конденсація водяної пари з утворенням туману, випаданням води. Температуру, при якій це трапляється, називають *точкою роси*. Оптимальна для людини вологість 40–60 %.

2. *Вологість ґрунту* – уміст вологи в ґрунті. Виражається у відсотках від маси сухого або від об'єму непорушеного ґрунту, а також у міліметрах водяного стовпа. Вологість у відсотках в шарі ґрунту завтовшки 10 см кількісно дорівнює запасу вологи в цьому шарі (у міліметрах водяного стовпа). Зокрема, якщо в шарі 0–10 см утримується 10 % вологи, це відповідає шару води завтовшки 10 мм.

3. *Волога в стіни* може потрапити з повітря (конденсована або гігроскопічна волога), із землі при відсутній чи неякісній гідроізоляції (капілярна волога), з дощем через пошкоджений дах або водовідводи, із систем водопроводу, каналізації та опалення.

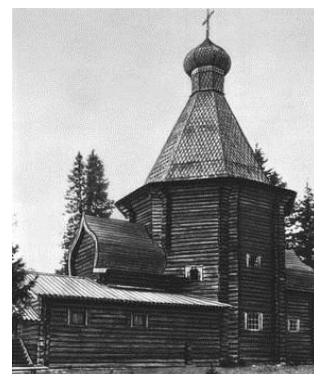
Вологі приміщення. Приміщення поділяються на сухі та вологі. До вологих належать кухня, ванна, спальня, пральня, приміщення для сушки білизни, басейн, сауна. У кухні водяний пар виникає під час приготування їжі, у ванній кімнаті – під час миття, прання та сушіння білизни. У спальні кожна людина під час сну виділяє (видихає) від одного до двох літрів води. У реальних умовах навіть за відсутності людей у порожній квартирі залишаються джерела вологи: кімнатні рослини, домашні тварини й елементи інтер'єру (меблі, білизна, килими тощо), які через пористість структури акумулюють частину вологи, що виділяється мешканцями, і потім віддають її, коли їх немає.

Волюта (синоніми – завиванець, кочільце) – архітектурний мотив у формі спіралеподібного завитка з кружком («оком») у центрі, складова частина іонічної капітелі; входить також у композицію коринфської та композитної капітелей. Форму волюти іноді мають архітектурні деталі, призначені для поєднання частин будівлі, а також консолі карнизів, обрамлення порталів, дверей, вікон (головним чином в архітектурі пізнього ренесансу і бароко).

У коринфському ордері волюта подібна до гілки рослини, що піднімається з капітелі і спіралью закручується, зустрічаючи перешкоду біля абаки.

Восьмерик – восьмикутна в плані споруда або частина споруди в російській та українській архітектурі. Поширена головним чином у культовому будівництві.

Вплив – це будь-яка причина, у результаті якої в конструкції змінюються внутрішні напруження, деформації або інші параметри стану.

Встановлений термін експлуатації – це календарна тривалість експлуатації об'єкта, при досягненні якої його подальше застосування за призначенням можливе лише після спеціального підтвердження придатності.

Втрати – спричинені відмовою, нанесенням збитків чи ушкоджень нематеріального характеру (життя та здоров'я людей, культурні та духовні цінності тощо).

Вулиця – 1) частина території міста, призначена для руху транспорту і пішоходів, забудована, як правило, уздовж траси різними будівлями і спорудами; 2) у населеному пункті простір між двома рядами будинків для проходу пішоходів і для руху транспортних засобів. Розрізняють вулиці житлові, селищні, магістральні місцевого та загальноміського значення.

Г

Газобетон – різновид пористого бетону; будівельний матеріал, штучний камінь з рівномірно розподіленими по всьому об'єму приблизно сферичними, замкнутими одна з одною порами діаметром 1–3 мм. Під час виробництва цього матеріалу використовують цемент, кварцовий пісок

і спеціалізований газоутворювач, крім того, до складу суміші іноді додають гіпс, вапно, промислові відходи, наприклад, попіл і шлаки металургійних виробництв.

Газобетон застосовують у житловому, комерційному та промисловому будівництві. Основний обсяг споживання – це будівельні (стінові й перегородкові) блоки, а також армовані вироби (перемички та плити перекриття).

У малоповерховому індивідуальному будівництві самонесуча здатність газобетонних блоків дозволяє використовувати їх як матеріал для зовнішніх стін будинків невеликої поверховості (у середньому до трьох поверхів). При будівництві багатоповерхових каркасно-монолітних будинків, коли блоки відіграють роль огорожувальних конструкцій (фасади і перегородки), поверховість практично не обмежена.

Газобетон легко обробляти: пилити, свердлити стружити звичайними сталевими інструментами, навіть без твердо-сплавних напайок. У нього легко забивати цвяхи, скоби, настановні вироби. З часом газобетон ще більше твердне. Не горючий, тому що складається тільки з мінеральних компонентів.

Газон (франц. *дерен*) – природне декоративне покриття, яке складається зі штучно висіяних або висаджених рослин, які утворюють рівномірне площинне покриття.

Це ділянка однорідної території із дерновим покривом, який штучно створюють шляхом посіву і вирощування дерноутворювальних трав (переважно багаторічних злаків) або одернування.

Розрізняють такі газони:

- класи газонів:

злаковий – найпоширеніші газони, які утворюють із суміші злакових культур;

мавританський – облаштовують із суміші гарноквітучих однорічних рослин;

з багаторічних ґрунтово-покровних рослин;

- типи газонів:

декоративні газони, які поділяють на: *партерні газони* – найбільш декоративні, влаштовують на передніх планах садово-паркової композиції. До таких газонів висувають найбільші вимоги, вони повинні мати рівномірний густий однорідний травостій; *садово-паркові газони* – найчастіше використовують саме цей вид, стійкий до механічних пошкоджень, довговічний, тіньовитривалий; *лугові газони* – облаштовують на великих територіях, шляхом поліпшення існуючих травостоїв природного походження;

спортивні газони – призначені для зайнять спортом, витримують значні механічні навантаження, мають дернину підвищеної міцності, протистоять розривам і проколам;

спеціальні газони – облаштовують на обочинах магістралей, у санітарно-захисних зонах промислових забудов. Вони закріплюють ґрунт, поглинають пил (травостій поглинає з атмосфери 30 т пилу на 1 га за період вегетації) і шум, підвищує вологість повітря і знижує температуру над газоном, а отже регулює тепловий режим території.

Рулонний газон являє собою заздалегідь вирощений щільний дерн. Такий дерн не має бур'янів, складається виключно з культурних газонних

трав. Для захисту від надмірного витоптування трави газону в людних місцях газони облаштовують на так званих газонних решітках.

Галерея в архітектурі – довга споруда чи напіввідкрите приміщення з дахом, обмежене з одного чи двох боків тільки підпорами, або вузьке крите приміщення, створене для з'єднання двох і більше будівель чи підходу до приміщення.

Існують такі різновиди галерей:

- *галерея надземна* – облаштована на консолях, випусках; інколи підтримується підпорами. Звичайно застосовували в дерев'яному зодчестві.

- *галерея довга* – розташована на верхньому поверсі англійського особняка, куди виходять двері житлових кімнат і з якої милуються доквіллям.

Сформувалася ще в епоху Середньовіччя;

- *галерея крита* – у найдавніші часи являла собою кілька розташованих на одній осі та заблокованих дольменів, була проходом до сакрального приміщення, підземного поховання знатної особи. Таким чином формувалася композиція дромоса, що була поширена в егейській і давньогрецькій архітектурі.

Галерея-антресолі в Бібліотеці Конгресу, США

- *галерея підземна* – тунель для зв'язку між окремо розташованими будівлями.

Галереєю також називають широкий парадний коридор, облаштований в середині споруди для з'єднання певних кімнат і залів. Містки-галереєю облаштовують також у деяких шатрових вітряках, через що цей різновид називають *галерейними вітряками*.

Галерея з 666 арок, веде до базиліки

Мадони ді Сан-Лука в Болоньї, Італія

Генеральна схема планування території України – це містобудівна документація, що визначає концептуальні вирішення планування та використання території України.

Генеральна схема планування території України (далі – Генеральна схема) визначає пріоритети та концептуальні вирішення планування та використання території країни, удосконалення систем розселення та забезпечення сталого розвитку населених пунктів, розвитку виробничої, соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури, формування національної екологічної мережі.

Генеральну схему розроблено відповідно до законів України та інших нормативно-правових актів з питань використання територій з урахуванням економічних, географічних, історичних, екологічних, демографічних особливостей регіонів.

Положення Генеральної схеми відповідають принципам заключних документів Конференції Організації Об'єднаних Націй з розвитку населених пунктів (ХАБІТАТ-II) та відповідним рекомендаціям Європейської економічної комісії ООН і Ради Європи.

Генеральна схема складається з текстових та графічних матеріалів, у яких:

- наведено результати аналізу стану використання території України;
- визначено основні напрями використання території України;
- викладено пропозиції щодо реалізації Генеральної схеми.

Генеральний підрядник відповідає перед субпідрядником за невиконання або неналежне виконання замовником своїх обов'язків за договором підряду, а перед замовником – за порушення обов'язків субпідрядником.

Головна особливість генерального підрядника – він тільки будує. Його представники не зможуть відповісти інвестору на питання про те, що входить у вартість квартири або наскільки швидко реалізується нерухомість. Крім того, у функції генпідрядника найчастіше не входять послуги з розробки

кошторису і архітектурного проєктування. Інколи генпідрядник виступає проєктувальником об'єкта і організацією, яка займається всіма будівельними роботами. У такому разі замовник може підписати договір з генеральним підрядником щодо авторського або технічного нагляду. Інколи можливий такий ланцюжок: Забудовник – Генеральний підрядник – Підрядник – Субпідрядник.

Генеральний план – одночасно містобудівна та землепорядна документація, що регулює містобудівну діяльність у містах і інших поселеннях, визначає умови безпеки мешкання населення, забезпечення необхідних санітарно-гігієнічних і екологічних вимог, раціональне визначення меж землекористувань, зон житлової, суспільної, промислової забудови, територій, що особливо охороняються, зон різної містобудівної цінності, розміщення місць прикладення праці, розвиток інженерно-транспортної інфраструктури, впорядкування територій, збереження історико-культурної спадщини і антропогенних ландшафтів.

Генеральний план є основним юридичним документом, який затверджується в порядку, установленому законами або іншими нормативними правовими актами.

Генеральна схема, схеми планування окремих частин території України затверджуються Верховною Радою України. Планування територій на регіональному рівні здійснюється відповідними органами містобудування та архітектури.

Генеральний план повинен містити ключові рішення щодо розміщення об'єктів загальноміського або загальносільського значення, регламентувати організацію дорожньої мережі та дорожнього руху, інженерних комунікацій та інших важливих компонентів.

Генеральний план населеного пункту – одночасно містобудівна документація на місцевому рівні та землевпорядна документація, що визначає принципові вирішення розвитку, планування, забудови та іншого використання території населеного пункту.

Геоінформаційна Система (англ. *Geographic Information System*) – інформаційна система, що оперує інформацією відносно просторових явищ/об'єктів, пов'язаною з розташуванням відносно Землі. Тобто це система, призначена для фіксації, збереження, модифікації, керування, аналізу й відображення всіх форм географічної інформації, що дозволяє поєднати модельне зображення території (електронне відображення карт, схем, космо-, аерозображень земної поверхні) з інформацією табличного типу (різноманітні статистичні дані, списки, економічні показники тощо).

Гераклея – назва понад 30 античних міст. Найвідоміші: Гераклея Понтійська (сучасне місто Ереглі в Туреччині), Гераклея в Південній Італії (сучасне Полікоро), Гераклея Луканійська (на території провінції Базіліката в Італії) тощо.

Гераклея Понтійська і навколишні землі у 264 р. до н.е.

Гераклея Понтійська – мегарська колонія на південному узбережжі Чорного моря, біля гирла річки Киличсу (у давнину – Лік або Ахеронт).

Герма – чотиригранний стовп з навершям у вигляді скульптурної голови. Спочатку так називали стовп, присвячений богу Гермесові, звідки і походить назва. До герм, що зображали чоловіків, у нижній частині могли додавати скульптурне зображення статевих органів.

Спочатку герми використовували для позначення меж, пізніше для прикрашання доріг та садів. Найдавніші герми були стовпами з чоловічими постатями вгорі.

Якщо на гермі була голова не Гермеса, а іншого бога чи героя, то назва стовпа ставала складним словом, перша частина якого була «герма», наприклад, гермарес – герма Ареса, гермераклес – герма Геракла тощо. Іноді на гермах писали імена полеглих у боях воїнів, молитви чи присвяти.

Гирька – фігурна деталь у вигляді перекинutoї пірамідки з цегли або каменю. Гирьку підвішують на прихованому в кладці залізному стрижні. Вона є опорою декоративним аркам, зазвичай розташованим під об'єднуючою їх великою аркою. Гирьку широко використовували в декорі воріт, ганків, віконних прорізів.

Гігроскопічність – здатність матеріалу поглинати водяні пари з повітря в результаті абсорбції. Кількість адсорбованої води зростає з підвищенням відносної вологості, зниженням температури і збільшенням тиску.

Відношення кількості води, поглиненої матеріалом, до загальної кількості цього матеріалу називають *гігроскопічною вологістю*.

Гігроскопічна рівновага вологості – залишкова вологість у будівельних матеріалах. Залежить від вологості приміщень.

Гідроізоляція (грец. – вода та ізоляція) – захист будівельних конструкцій, будівель і споруд від проникнення води (антифільтраційна гідроізоляція) або матеріалу споруд – від шкідливого впливу омиваючої чи фільтруючої води або іншої агресивної рідини (антикорозійна гідроізоляція). Роботи з улаштуванням гідроізоляції називають *гідроізоляційними роботами*. Гідроізоляція забезпечує нормальну експлуатацію будівель, споруд і обладнання, підвищує їх надійність і довговічність. Часто застосовують спільно з дренажем.

Типи гідроізоляції: антифільтраційна, антикорозійна, фарбувальна, штукатурна, обклеювальна, лита, засипна, просочувальна, ін'єкційна, змонтована, поверхнева, проникаюча, напилювана.

Комплекс робіт з облаштування гідроізоляції включає: підготовку основи, улаштування гідроізоляційного покриття і захисного огороження, ущільнення деформаційних швів і сполучень гідроізоляції. Вибираючи тип гідроізоляції, віддають перевагу таким покриттям, які, при рівній надійності і вартості, дозволяють комплексно механізувати гідроізоляційні роботи, ліквідувати їх сезонність.

Гідрофобізація – процес просочення будівельних конструкцій водовідштовхувальними матеріалами, у результаті чого проникнення вологи усередину матеріалу блокується.

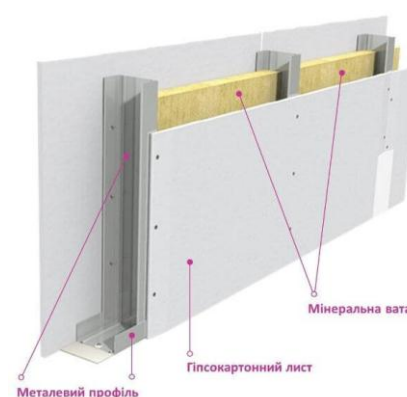

Гідрофобізатор утворює мономолекулярні шари на стінках капілярів, що припиняють доступ молекул води всередину оброблюваного матеріалу. При цьому гідрофобізація, на відміну від лаків і фарби, не забиває пори, що зберігає здатність матеріалів пропускати пари й газу через поверхню.

Гіпсова марка – пристрій для спостереження за тріщинами в будівлях і спорудах, виконаний за допомогою гіпсового розчину. Частіше вживають термін «гіпсовий маяк».

Гіпсокартон – обробний будівельний матеріал, що є листом. Складається з двох шарів будівельного паперу (картону) і сердечника з шару затверділого гіпсового тіста з наповнювачами. Призначено для опорядження та влаштування неопорних стін, перегородок, підвісних стель, приміщень сухих і нормальних щодо умов експлуатації, вогнезахисту конструкцій, а також для виготовлення декоративних і звукопоглинальних виробів. Стандартна ширина листа – 120 см.

Гіпсокартон виготовляють з гіпсу, здатного регулювати вологість

повітря в приміщенні завдяки своїй пористій структурі.

Гіпсокартон простий в роботі, недорогий, зручний і практичний матеріал для виготовлення стін (перегородок) і їхнього вирівнювання. Виїмки від шурупів і стикування гіпсокартонних листів покриваються шпаклюванням і після висихання шліфуються абразивним наждачним папером, після чого закінчена стіна може фарбуватися стандартними методами.

Гіпостильна зала – у архітектурі Давнього Сходу велика зала з численними рядами колон у храмі чи в палаці.

Її підлога була вищою, ніж у перистильному дворі, стеля поступово знижувалася. Простір набував печерного характеру, через величезні розміри колон і порівняно невеликі інтерколумнії панувала маса. Освітленість нав теж різко зменшувалась. Лише середній прохід був ширшим і колони тут були дещо вищими.

Таким чином, створювався базилікальний розріз. Самі ж колони мали символічний характер, зображуючи різні рослини; розпис стелі уподібнювали небу із зірками та птахами. Формувався образ пальмового гаю, фантастичного саду з водяних рослин – лотоса, папірусу. Пофарбовані рельєфні зображення і написи на колонах надавали монументального масштабу і водночас несли ідейне навантаження, розповідаючи про діяння своїх творців.

Гіпостильна зала, Храм Ком-Омбо, Єгипет

Гірлянда – орнаментальний мотив із хвилеподібно звисаючого листя, квітів, стрічок та ін. Характерний для бароко.

Глава в архітектурі – декоративне покриття, розташоване над куполом храму на світловому барабані. Глава влаштована на декоративному (глухому) барабані. В історико-архітектурному і реставраційному побуті про

глави часто говорять як про завершення храму, що складається з барабана, куполу і купольного покриття. Глави бувають *шоломоподібними*,

цибулеподібними, грушоподібними, зонтичними, конусоподібними тощо.

Різниця між шоломоподібними і цибулеподібними главами така: у цибулеподібних глав верх також кілеодібний, проте максимальний діаметр голови перевищує діаметр барабана, тобто наявна візуальна «бочкоподібність».

Купол собору Ікалтонського монастиря в Грузії

Висота цибулеподібних глав, як правило, не менша, а ніж її ширина. У шоломоподібної глави висота завжди менше, а ніж її ширина. Грушоподібні глави характерні для українського бароко, зонтичні та конусоподібні – для закавказької архітектури.

Купол Спасо-Преображенського собору в Санкт-Петербурзі, ХІХ ст.

Глазур – тонке склоподібне прозоре або непрозоре покриття на керамічних виробках, закріплене випалюванням. За хімічним складом – алюмосилікатне й алюмоборосилікатне скло. Надає виробам декоративного вигляду, підвищує стійкість проти дії кислот, лугів, води.

Глибина промерзання ґрунту – це глибина, на якій є волога в ґрунті, що може замерзнути. Коли стрічковий фундамент, фундаментні палі або точковий фундамент зроблено нижче від лінії морозу, земля буде працювати як бар'єр, що запобігає замерзанню фундаменту в зимовий період.

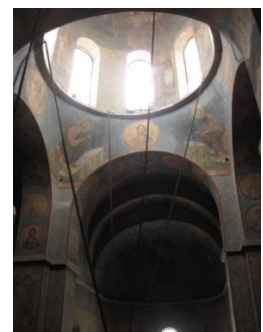
Головні напрями містобудівної діяльності:

- 1) планування, забудова та інше використання територій;
- 2) розробка і реалізація містобудівної документації та інвестиційних програм розвитку населених пунктів і територій;
- 3) визначення територій, вибір, вилучення (викуп) і надання земель для містобудівних потреб;

- 4) здійснення архітектурної діяльності;
- 5) розміщення будівництва житлово-цивільних, виробничих та інших об'єктів, формування містобудівних ансамблів і ландшафтних комплексів, зон відпочинку та оздоровлення населення;
- 6) створення соціальної, інженерної і транспортної інфраструктури територій населених пунктів;
- 7) створення та ведення містобудівних кадастрів населених пунктів;
- 8) захист життєвого та природного середовища від шкідливого впливу техногенних і соціально-побутових факторів, небезпечних природних явищ;
- 9) збереження пам'яток культурної спадщини;
- 10) розвиток національних і культурних традицій в архітектурі і містобудуванні;
- 11) забезпечення високих архітектурно-планувальних, функціональних і конструктивних якостей об'єктів містобудування, формування і реконструкція містобудівних ансамблів, кварталів, районів і ландшафтних комплексів, зон відпочинку та природних лікувальних ресурсів;
- 12) розробка правових актів, державних стандартів, норм і правил, пов'язаних з містобудуванням;
- 13) контроль за дотриманням містобудівного законодавства;
- 14) підготовка кадрів для містобудування, підвищення їхньої кваліфікації;
- 15) ліцензування видів господарської діяльності з будівництва об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів із середніми та значними наслідками, за переліком видів робіт і в порядку, визначеним Кабінетом Міністрів України.

Голосники – керамічні посудини або камери невеликих розмірів, які використовували в кладці стін або склепінь, звернені горловинами в бік внутрішнього простору будівлі.

Софійський собор у Великому Новгороді. Голосники у вітрилах

Горбель – пиломатеріал, що отримують зрізанням зовнішньої частини колоди. Це необроблена крайня дошка, яка зберегла випуклу форму одного боку у вигляді горба і яку переважно використовують для допоміжних споруд, чорних підлог тощо.

Горельєф – скульптурний твір, у якому зображення виступає над площиною фону більше ніж на половину свого об'єму.

Горизонтальна гідроізоляція є одним з найбільш ефективних і недорогих способів ізоляції, що застосовують на етапі закладання фундаментів будівель.

Облаштовуючи цей тип гідроізоляції, виконують підрізання стінових конструкцій в горизонтальній площині, а отримані щілини заповнюють водонепроникними, герметичними матеріалами. Таким чином, створюється шар, який перешкоджає проникненню вологи всередину тіла фундаменту або стіни.

Горище, (діалект. *піддашшя, стрих, підра, подря*) – простір між поверхнею покриття (дах), зовнішніми стінами та перекриттям верхнього поверху будівлі.

Гостинний двір – архітектурний комплекс, де зберігали товари і вели торгівлю. У XVI–XVII ст. гостинний двір – прямокутна площа з галереями, у XVIII–XIX ст. – прямокутна споруда з відкритими на вулицю аркадами-галереями і колонадами.

Готика, готичний стиль – художній стиль, середньовічної культури країн Західної Європи (XII–XVI ст.). Термін «готика» запроваджено в епоху Відродження як зневажливе позначення всього середньовічного мистецтва, яке вважали «варварським».

Особливе місце в мистецтві готики західноєвропейських країн займав міський собор – вищий зразок синтезу архітектури, скульптури і живопису

(переважно вітражів).

Незрівнянний простір собору, вертикалізм його веж і склепінь, підпорядкування скульптури ритмам динамічності архітектури, багатобарвне саяво вітражів здійснювали сильний емоційний вплив на віруючих.

Розвиток мистецтва готики відбивав і кардинальні зміни в структурі середньовічного суспільства: початок формування централізованих держав, збільшення і зміцнення міст, появу світських сил, торгових і ремісничих, а також придворнолицарських кіл. Інтенсивно розвивалися містобудування і цивільна архітектура, переважно замкова та фортифікаційна.

Міські архітектурні ансамблі західноєвропейських країн включали культові і світські будинки, фортеці, мости, колодязі.

Головну міську площу часто оббудовували будинками з аркадами, торговими і складськими приміщеннями в нижніх поверхах. Від площі розходилися головні вулиці, вузькі фасади дво-, рідше триповерхових будинків з високими фронтонами вибудовували уздовж вулиць і набережних.

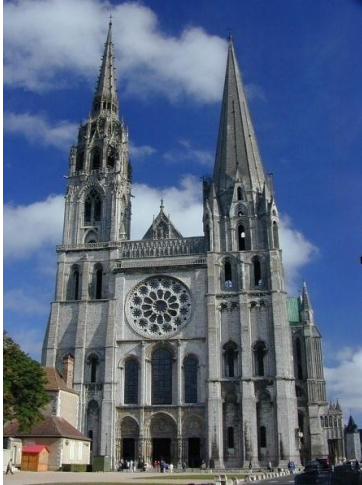
Міста оточувалися могутніми стінами з багато прикрашеними проїзними вежами. Замки феодалів поступово перетворювалися в складні

комплекси фортець, палацових і культурних споруджень. У центрі міста західноєвропейських країн, пануючи над його забудовою, знаходився собор, який ставав осередком і церковного, і міського життя. Крім богослужіння, у соборі влаштовували богословські диспути, розігрували містерії, відбувалися збори городян.

Собор Паризької Богоматері

У Франції кам'яні готичні собори набули своєї класичної форми. Їх високий і просторий інтер'єр зазвичай осяяний кольоровим мерехтінням вітражів. Враження нестримного руху вгору і до вітваря створюється рядами струнких стовпів, могутнім злетом гострих стрічастих арок, прискореним ритмом аркад верхньої галереї (трифорії).

Завдяки контрасту високого головного і напівтемного бічних нефів виникає мальовниче багатство аспектів, відчуття безмежності та величі храмового простору. На фасадах соборів варіюються стрілчасті арки і багаті архітектурно-пластичні декорації; статуї – на консолях перед колонками порталів і у верхній арковій галереї, рельєфи – на цоколях і в тимпанах порталів.

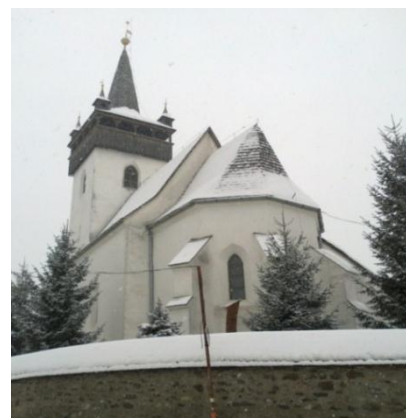
Собор в Шартрі, Франція

Один з найцікавіших періодів історії архітектури України – кінець XIV – перша половина XV ст. На західних землях, які менше за інші потерпали від монголо-татарської навали, зростають міста, розвиваються ремесла й торгівля. В українські міста прибуває багато поселенців, переважно німців, які принесли в мистецтво, зокрема в архітектуру, нові стильові форми.

Серед культових споруд переважали католицькі костели. У Львові збереглися також готичні келії монастиря домініканців, а також фрагменти готичних кам'яниць. Збереглися готичні костели. Одним з останніх у 1538 р. звели готичний костел св. Миколая у Куликові та Мостиськах.

**Львівський кафедральний
костел**

**Церква Святої Єлизавети в Хусті на
Закарпатті, нині Хустська
Реформатська церква**

Розквіт готики в Україні припадає на часи правління короля Владислава II Ягайла (1386–1434). Хоча готичні храми здебільшого будувались католиками, це вплинуло і на українське храмовбудування того часу.

Готувальня – набір креслярських інструментів, укладений в спеціальний футляр. Залежно від призначення готувальні бувають універсальні (тип У), конструкторські (тип КБ і КМ), для копіювальних робіт (тип К) і для шкільних робіт (тип Ш).

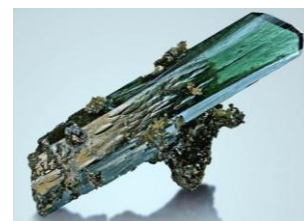
Гравюра, або ритина – вид графічного мистецтва, створення тиражованих зображень за допомогою контрастного друку з рельєфних поверхонь або через трафарет. Кожен відбиток із друкарської форми вважають авторським твором.

Гравюра А. Дюрера «Святий Єронім»

Гражда – комплекс житлового будинку і господарських приміщень у гуцулів. Утворює замкнутий, здебільшого прямокутний дворик.

Гранильна справа – обробка поверхні природних і синтетичних мінералів, скла тощо, шляхом різанням, обдиранням, гранулюванням і поліруванням. Відомо з III тис. до н. е.

Граничний стан – це стан, за якого подальша експлуатація будівельного об'єкта неможлива, пов'язана з труднощами або недоцільна.

Графіка – вид образотворчого мистецтва, для якого характерне переважання ліній і штрихів, застосування контрастів білого і чорного та менше, ніж у живописі, використання кольору. Твори можуть мати як монохромну, так і поліхромну гаму.

Графіка поділяється на такі різновиди:

станкова – твори, що мають самостійний характер; *прикладна*: книжкова та газетно-журнальна; *плакатна*; *промислова*; *архітектурна*.

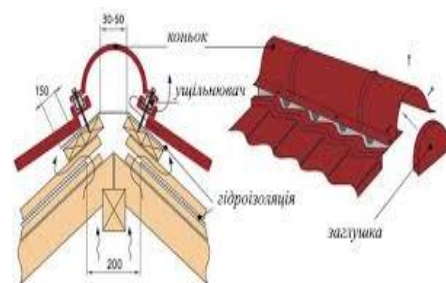
Графіті – написи та малюнки, видряпані на стінах і архітектурних

деталях давніх будівель, а також на посудинах та інших предметах. Графіті (італ. *graffiti*, що походить від *graffiare* – дряпати, дослівно надряпані) – спершу так називали одну з технік настінного малярства. Пізніше цим словом скористалися археологи, використовуючи його як

загальний термін на означення всіх видів випадкових написів і малюнків на стінах будинків. Нині це поняття розширило свої межі, під графіті розуміють будь-які неофіційні публічні тексти, разом із сучасними. У сучасному розумінні графіті – це передусім розпис будинків, прогонів на поверхах, ліфтів, убиральнь тощо. Історичні графіті по суті є лінгвістичними і геометричними образами, де лінії означають послідовність букв і слів, які утворюють смисловий зміст.

Гребінь, також **коник**, **коньок** – верхнє ребро, утворене схилами двосхилого даху. Також *гребенем* називають будівельний елемент на стику схилів, для запобігання потраплянню вологи в проміжок між схилами, який у разі використання шарованого утеплювача покрівлі ще й забезпечує його провітрювання.

Назва гребеня – «коник», «коньок» – пов'язана зі східно-слов'янською традицією прикрашати даховий гребінь зображенням кінської голови.

Гребінь стелі – перелом між двома скатами даху в інтер'єрі.

Гризайль – вид одноколірного декоративного живопису в сірому або коричневому тоні, що імітує скульптурний рельєф. Також це розписи одноколірною емаллю, у яких досягається ефект рельєфного зображення.

Грифель – паличка (стрижень) із грифельного сланцю (різновиду глинистого сланцю) для писання на дошках з аспідного сланцю (грифельних дошках). Також грифелем називають стрижень олівця.

Грифони – міфічні крилаті створіння, яких зображували крилатими левами з головою орла або іншого хижого птаха. Міфічне зображення грифів слід шукати в релігіях Єгипту і Вавилону. Вони були частим декоративним мотивом у скульптурі та образотворчому мистецтві античної Греції й Риму. За переказами, грифони жили в горах Давньої Скіфії, на північ від Чорного моря, де охороняли скарби.

Гробниця – архітектурна споруда або саркофаг для поховання померлих і увічнення пам'яті про них. Такими є піраміди, мастаби, мавзолеї.

Гуаш – фарби, розтерті на воді з клеєм і домішкою білила; живописними фарбами.

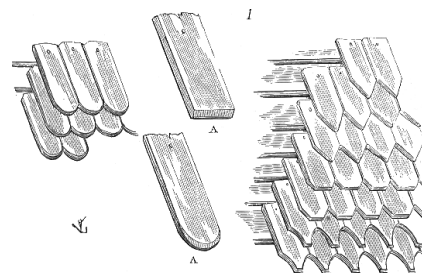
Гульбище – у давньоруській архітектурі – зовнішня галерея навколо будівлі на рівні перекриття підвалу. Були поширені в культовій архітектурі XVI–XVII ст. Іноді траплялись у світських будівлях. Якщо гульбище розташоване перед входом до церкви, його ще називають папертю.

Гусачок – архітектурний облом з двох дуг, повернутих у протилежні сторони, верхня частина вгнута.

Г

Ганок – 1) невеличка прибудова з покрівлею біля входу до будинку у вигляді підвищеної площадки (інколи огороженої поручнями) з піддашшям на стовпчиках та сходами; 2) під'їзд; веранда (засклений ганок); 3) відкрита площадка зі сідцями перед входом до будинку.

Гонт, окрема планка **гонтина** – покрівельний матеріал у вигляді клинчастих дерев'яних дощочок, драниць, плашок фігурної форми, які мають поздовжнє поєднання пазом (шпунтом), розташованим уздовж товстішої кромки. Буває шпунтовий, колотий, пиляний.

Найякісніший гонт виготовляється вручну, тому він не має розволокнення деревини, як у різаного гонту, як наслідок, під час дощу мінімально зволожується та швидко висихає.

Для виготовлення гонту застосовують деревину ялини, сосни, ялиці, кедра, осики, модрини.

Гонт може бути і без пазів – у вигляді прямокутної дощечки однакової товщини. Часто майстрів з виготовлення гонту звали *гонтарями*.

Грунт – самостійне природно-історичне органо-мінеральне тіло, що виникло у поверхневому шарі літосфери Землі в результаті тривалого впливу біотичних, абіотичних і антропогенних факторів, має специфічні генетико-морфологічні ознаки і властивості, що створюють для росту і розвитку рослин відповідні умови.

Грунт серед інших фізичних тіл Землі живої (організми) і косної (гірські породи та мінерали) природи займає особливе проміжне положення, будучи так званим «біокосним тілом природи». У його складі беруть участь як мінеральні, так і органічні речовини, у тому числі велика група специфічних сполук – ґрунтовий гумус. Невіддільну частину ґрунту – його живу фазу – складають живі організми: кореневі системи рослин, тварини

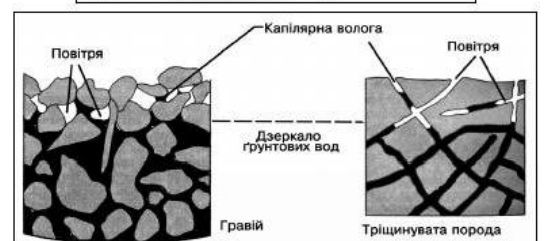
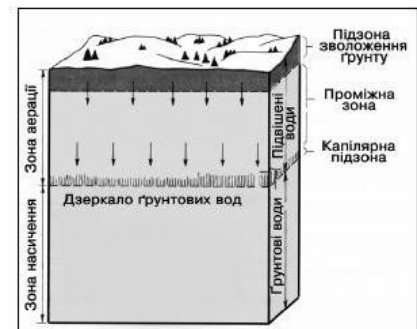
різного розміру, що живуть у ґрунті, величезна різноманітність мікроорганізмів. Однак глибше розуміння сутності ґрунту передбачає, що його основні ознаки не специфічні: ґрунт є біокосним тілом, багатофазною системою; чинники, що їх називають ґрунтоутворюючими, формують також інші природні тіла; не лише ґрунти володіють біопродуктивністю.

Ґрунт – це багатофазне природне тіло, речовина якого представлена такими фізичними фазами: тверда, рідка, газова та жива речовина організмів, що населяють ґрунт.

Ґрунтові води – гравітаційні підземні води першого від поверхні Землі постійного водоносного горизонту, що залягають на першому водонепроникному шарі земної кори і утворюються головним чином шляхом інфільтрації (просочування) атмосферних опадів і вод річок, озер, водосховищ, зрошувальних каналів та шахтових водовідвідних каналів.

Вони становлять приблизно 23 % всієї води на нашій планеті. До них належать усі неглибоко залеглі безнапірні або з місцевим напором підземні води, які дрениуються гідрографічною сіткою і формують ґрунтовий стік. У системі

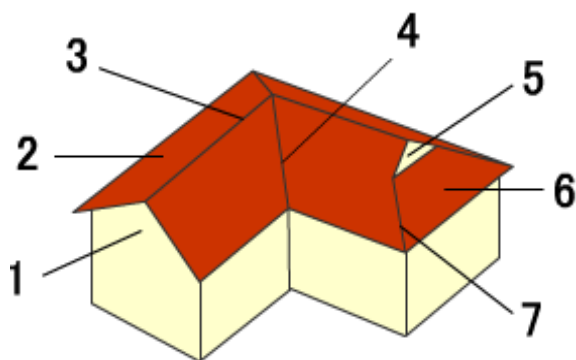
вертикальної зональності підземних вод вони займають верхній ярус і належать до зони інтенсивного або вільного водообміну. Режим їх тісно пов'язаний з гідрометеорологічними факторами (температура повітря, атмосферний тиск та кількість атмосферних опадів).

Д

Дах – верхня частина будинку. Складається з тримальної конструкції, що передає навантаження від снігу, вітру й власної ваги даху на стіни або окремі опори, і зовнішньої оболонки – покрівлі. Дахи і покриття будівель призначені для надійного захисту приміщень від атмосферних впливів і забезпечення в них заданих мікрокліматичних параметрів. Відповідно до функціонального призначення дахи і покриття складаються з огорожуючої і несучої частин. Несучі частини дахів і покриттів повинні мати необхідну міцність і стійкість.

Дахи будинків поділяють на горищні і безгорищні. Горищні дахи захищають будинок тільки від атмосферних опадів, а теплоізоляція приміщення забезпечується горищним перекриттям. За формою розрізняють дахи односхилі, двосхилі, чотирисхилі, шатрові, склепінчасті та ін. Односхилі дахи прості за будовою і спираються на стіни різної висоти. Двосхилі дахи найчастіше зустрічаються в будинках значної довжини і малої ширини.

Форми даху:

Елементи даху – покрівля, схил,

крокви, обрешітка, мауерлат, ребра, гребінь, карниз, фронтон, жолоб, ринва.

1. Фронтон (шпиль) 2. Схил.

3. Гребінь. 4. Розжолобок.

5. Слухове вікно. 6. Вальм. 7. Ребро

▪ *Одношатровий дах*: спирається своєю тримальною конструкцією (системою кроков, фермою тощо) на зовнішні стіни, що знаходяться на різних рівнях. Односхилі дахи застосовуються найчастіше при будівництві веранд і терас, господарських споруд, складських приміщень.

▪ *Шатровий дах*: всі схили такого даху, у вигляді рівнобедрених трикутників, сходяться в одній точці. Його визначальним елементом є

симетричність. Застосовується для будівель у формі квадрата або рівностороннього багатокутника.

- *Вальмовий дах або чотирисхилий дах* – дах із чотирма схилами, два з яких мають форму трапеції, а інші два — форму трикутника (торцеві схили, вальми).

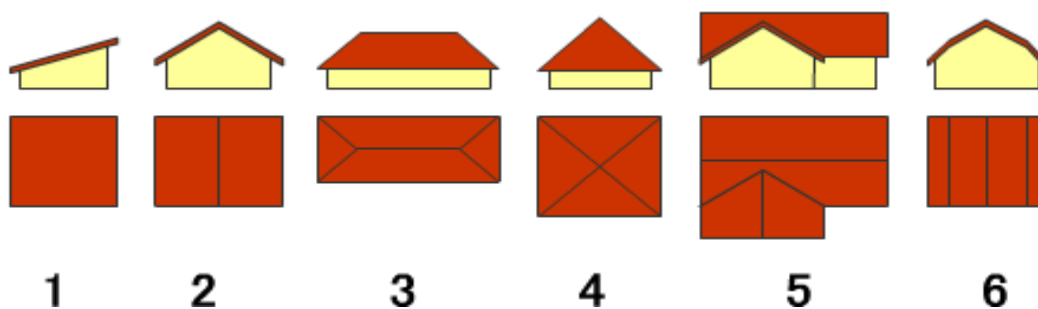
- *Напіввальмовий дах* – чотирисхилий дах із зрізаними наполовину вальмами.

- *Багатощипцевий дах*: його споруджують на будинках зі складною багатокутною формою плану. Такі дахи мають більшу кількість ендів (внутрішній кут) і ребер (виступаючі кути, які утворюють перетини схилів покрівлі), що вимагає високої кваліфікації при виконанні покрівельних робіт.

- *Мансардний дах* – двосхилий дах «зламаної конфігурації», під яким влаштовується додаткове приміщення.

- *Купольні і конічні дахи*: застосовуються для накриття будівель кругового контуру в плані.

- *Пласкі дахи* широко застосовують в житловому і в промисловому будівництві. На відміну від схилових дахів, на плоских дахах не застосовують для покриття листові матеріали. Тут необхідні матеріали, що дають можливість утворювати суцільний килим (бітумні, бітумно-полімерні і полімерні матеріали, а також мастики). Цей килим має бути еластичним, щоб витримувати температурні і механічні деформації основи покрівлі. Як основу використовують поверхню теплоізоляції, тримаючи плити, стяжку.

1. Односхилий 2. Двосхилий 3. Вальмовий. 4. Шатровий.

5. Багатощипцевий. 6. Мансардний.

Двері – щитова конструкція та її облаштунки (коробка), що перекривають чи звільняють отвір у стіні, який його відчиняють, щоб входити – виходити.

Двері призначені, щоб перекривати (положення «зачинено») та звільняти (положення «відчинено») отвір (вхід – вихід) в стіні будівлі та проходи між внутрішніми приміщеннями. У положенні «зачинено» двері захищають внутрішній простір від вітру, пилу, комах, диких чи домашніх тварин, а також чужих людей.

Ранні будівлі людей не були міцними, тому першими дверима були завіси: шматки шкір впольованих тварин, зроблені з трави чи очерету циновки, пізніше – повстяні полотна та килими, щити з тонких гілок. З часом, одну сторону рамної конструкції почали прив'язувати до

вертикальних паль проходу жмутиком трави, шворками чи ремінцями. Так її легко було повернути до стіни, тим самим відкривши прохід. Саме тому з'явився термін «петлі». На ніч такі двері так само прив'язували з другого боку. Міцні двері з деревини – досить пізній винахід людства, що став потрібним в місцях щільного міжродового заселення чи важких кліматичних умов.

Архітектор Жорж Гійон.

Двері з вітражем, 1903 р., Франція

Кількість дверей і їхні розміри визначають для кожного приміщення залежно від потрібної пропускну здатності та розмірів устаткування.

Класифікація дверей:

За типом: міжкімнатні, вхідні, вуличні.

За покриттям: шпоновані; ламіновані; скляні; з масиву; двері з покриттям емалі.

За призначенням: двері у квартиру; двері для дачі; офісні двері; двері в будинок; для технічних приміщень.

За конструкцією: одностулкові; двостулкові, з відчиненням в один і в

обидва боки; відкотні; суцільні; із заскленням.

За способом відчинення: двері розчинні; двері відкотні; двері обертальні; двері-половинки.

За дизайном: глухі двері; двері зі скляними вставками.

У виробничих і складських будинках часто обладнують ворота для проїзду транспортних засобів, забезпечення механізації вантажно-розвантажувальних робіт тощо.

Елементи конструкції дверей:

- *дверне полотно* – стулка дверей, включає такі елементи: *стійки* – бокові планки дверного полотна: внутрішня (до якої кріпляться завіси) і зовнішня; *фільонка* – щиток із тонкої дошки, фанери або іншого матеріалу в каркасі дверей, що поміщається між стійками і перемичками;

- *дверна коробка, одвірки* – рама дверей, включає в себе такі елементи: *бокові одвірки; верхній одвірок; поріг;*

- *завіси, петлі* – шарніри, на яких стулка дверей кріпиться до одвірка;
- *наличник, лиштва* – декоративні планки, що прикривають щілини між коробкою і стіною;

Додатково двері можуть бути обладнані замикаючими пристроями – засувами, закладними чи підпорними брусами, протиз'ємними штирями, замками тощо.

Виробники пропонують широкий асортимент дверей, причому матеріал виконання може бути досить різний: двері з ПВХ; шпоновані; з масиву; скляні; облицьовані пластиком.

Двері протипожежні (ППД) – спеціальні конструкційні елементи будівель і споруд, основною функцією яких є стримування поширення вогню і диму під час пожежі на час, необхідний для евакуації персоналу, мешканців або відвідувачів. Для виконання цієї функції двері слід установлювати в місцях, які є критично важливими з погляду пожежної безпеки.

Являють собою короб, наповнений негорючим ізолюючим матеріалом, найчастіше – гіпсокартоном або мінеральною ватою на основі базальтового

волокна. По периметру дверне полотно обклеюють спеціальною стрічкою, яка збільшується в об'ємі під впливом високої температури і надійно ізолює внутрішній простір від вогню і газоподібних продуктів горіння. У великих дверних отворах виробничих і складських приміщень часто встановлюють протипожежні ворота, що мають таку саму конструкцію і функції.

Обов'язковими для використання ППД є:

- окремо розташовані будинки та споруди проміжних станцій і приміщень, у яких розміщені розподільний щит і електровводи, якщо їх зведено в безпосередній близькості від житлових будинків чи безпосередньо в них;

- складські приміщення з легкозаймистими або горючими матеріалами і речовинами;

- вентиляційні камери;
- машинні та ліфтові кімнати;
- брандмауери і котельні;
- комунікаційні та кабельні канали

та шахти.

Об'єкти житлової та виробничої нерухомості повинні мати ППД в місцях:

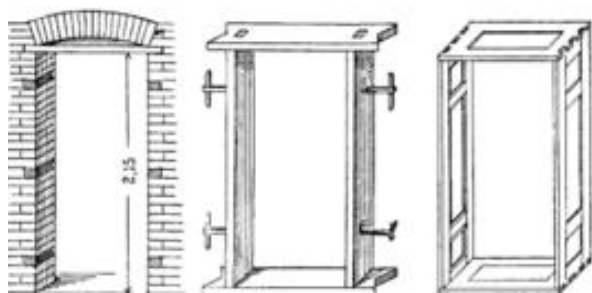
- проходження евакуаційних шляхів з будівлі між коридорними і сходовими клітками;

- виходу з технічних приміщень, розташованих у підвальних або цокольних поверхах;

- виходів з ліфтів у поверхові холи;
- виходів зі сходів на горищне приміщення або дах.

Протипожежні двері виготовляють зі сталі, алюмінію, дерева. Вони можуть бути одностулковими і двостулковими, бути суцільними і мати оглядове вікно з пожежостійкого скла, але всі моделі і типи повинні бути сертифіковані з позначенням межі вогнестійкості конструкції.

Дверна коробка – нерухома частина дверей, до якої дверними петлями кріпиться дверна стулка; частина дверного блоку, являє собою рамкову

конструкцію, яку закріплюють на стінках дверного отвору. Покриває дверний проріз у стіні.

Матеріалом для виробництва дверних коробок може бути деревина різних порід, МДФ, ДСП, метал та різні комбінації. Популярні форми коробок – прямокутна і округлена.

Розрізняють такі типи дверних коробок і ребер жорсткості: кутові, профільні, гнutoзварні.

Вибір того чи іншого варіанта виготовлення і конструкції, залежить від місця і призначення дверної коробки, а також типу та розмірів дверного отвору.

Добірні елементи – дошки, що закривають торцеві стінки дверного отвору. Установлюються разом з вхідними та міжкімнатними дверима, якщо стінка отвору ширше товщини дверної коробки

Двосвітлові конструкції («друге світло», двосвітловий простір) – це частина кімнати, яка на плануванні займає простір другого (а іноді й третього) поверху. Тобто будівництво планують без міжповерхових перекриттів, а вікна розташовують рядами або виготовляються у вигляді великих панорамних систем. Належить до додаткової серії віконних просторів, розташованих у приміщенні. Двосвітловий простір уперше з'явився в Давньому Римі, коли майстри навчилися виготовляти і вставляти скло. Для додаткового освітлення передніх кімнат і холів почали робити отвори на стелі. Пізніше, в середні віки, відбувалося скління ярусів. Це було подвійно, іноді потрійно, оскільки

будівлі ставали вищими.

Девелопер – підприємець, який займається девелопментом з метою отримати прибуток від продажу або здачі в оренду об'єкта нерухомості.

Девелопмент – підприємницька діяльність, пов'язана зі створенням об'єкта нерухомості, реконструкцією або зміною існуючої будівлі чи земельної ділянки, що призводить до збільшення їхньої вартості.

Дезурбанізм – напрям у містобудуванні ХХ ст. Представники дезурбанізму розробляли проекти розосередження перевантаженої інфраструктури та населення великих міст уздовж транспортних артерій, головним чином автотрас.

Уперше проявився в проектах архітекторів 1920–1930-х рр. Після Другої світової війни ідеї дезурбанізму були частково реалізовані під час проектування міст-супутників (Уеллінгборо, Фарста поблизу Стокгольма, Харлоу, Кроулі, Стівенедж поблизу Лондона, Тапіола поблизу Гельсінкі та ін.).

Найбільш послідовно принципи дезурбанізму були сформульовані Ф.Л. Райтом, який припускав розміщення житлових і громадських будівель серед сільськогосподарських угідь.

Декор – система прикрас споруди (фасаду, інтер'єру) або виробу.

Декоративно-прикладне мистецтво (ужиткове) – один із видів художньої діяльності, твори якого поєднують естетичні та практичні якості. Декоративне означає «прикрашення», а ужиткове – те, що речі мають практичне значення.

**Ян Пфістер. Ліплений декор надгробкової каплиці
Адама Єроніма Сенявського, Бережани, Україна**

Головне завдання декоративно-ужиткового мистецтва – зробити гарним речове середовище людини, її побут. Краса творів ужиткового мистецтва досягається завдяки декоративності. Декоративність є єдиним

можливим засобом вираження змісту та художньої образності. Поділ декоративно-ужиткового мистецтва на жанри здійснюється за призначенням предмета – меблі, одяг, посуд тощо; за технікою виконання – різьблення, ткацтво, розпис; за матеріалом – дерево, кераміка, текстиль, камінь, лоза, тобто використання природних матеріалів; метали та їхні сплави, пластмаси, скло, порцеляна, папір тощо, тобто використання штучних, винайдених людиною матеріалів.

Декоративні рослини – дерева, кущі і трав'янисті (здебільшого квіткові) рослини, вирощувані для прикрашання міст, населених пунктів, а також для внутрішнього озеленення приміщень.

Дендрологічний парк (дендропарк) – парк ландшафтного типу, якщо створюють на базі природних ділянок лісу і штучних насаджень. В Україні відомі дендропарки – «Олександрія», «Софіївка», «Тростянець».

Дентікулами, те саме що, і **сухарики** – декоративна прикраса у вигляді ряду спрямованих вниз зубчиків. У давньоруській архітектури їх називали сухариками.

Дерев'яна архітектура – різновид архітектури, пов'язаний з використанням дерева. Характерна для багатьох культур у котрих дерево є місцевим матеріалом, доступною сировиною, культом деревини (дерев'яний ідол) тощо. У мистецтві і архітектурі деяких країн протягом століть мала переважну роль.

Дерев'яну архітектуру творили і народні, і фахові архітектори. Вона увібрала ознаки панівних архітектурних стилів доби: готики, бароко, класицизму, модерну. Стилiстичні ознаки притаманні як сакральній, так і світській архітектурі.

Церква Св. Юра, XVI ст., Дрогобич, Україна

Використання дерева логічно виникає в місцевостях, багатих лісом. Дещо легші засоби обробки сировини і наявність матеріалу спонукали до

поширеного використання саме дерева. На ранніх і середніх етапах розвитку дерев'яній архітектурі властиві відсутність гідроізоляції, розвиток плісняви і недовготривалість дерев'яних споруд. Свої обмеження вносила і велика пожежонебезпека. Дерев'яні споруди пожежонебезпечні як в воєнні, так і мирні часи, у періоди посух.

Суттєвим недоліком дерев'яної архітектури є відсутність у дерев'яних споруд підмурків і фундаментів, що призводить до їх руйнування і зникнення.

До переваг дерев'яної архітектури відносять дешевизну матеріалу і доступність будівельних робіт.

Державний земельний кадастр – єдина державна геоінформаційна система відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їх цільове призначення, обмеження у їх використанні, а також дані про кількісну і якісну характеристику земель, їх оцінку, про розподіл земель між власниками і користувачами, про меліоративні мережі та складові частини меліоративних мереж.

Склад земельного кадастру: кадастрове зонування; кадастрове знімання; бонітування ґрунтів; грошову оцінку земельних ділянок; державну реєстрацію земельних ділянок; облік кількості та якості земель.

Десюдепорт – декоративна композиція, розташована над дверима. Найчастіше скульптурна або рельєфна, іноді у вигляді мальовничого панно. Ця декоративна прикраса конструктивно пов'язане з дверним прорізом, у художньому плані є перехідним елементом від дверей до стін.

Детальний план території – містобудівна документація, що визначає планувальну організацію та розвиток території. Його метою є визначення планувальної організації і функціонального призначення, просторової композиції і параметрів забудови та ландшафтної організації кварталу, мікрорайону, іншої частини території населеного пункту, призначених для комплексної забудови чи реконструкції.

Визначають: принципи планувально-просторової організації забудови;

червоні лінії та лінії регулювання забудови; функціональне призначення, режим та параметри забудови однієї чи декількох земельних ділянок, розподіл територій згідно з будівельними нормами, державними стандартами і правилами; містобудівні умови та обмеження (у разі відсутності плану зонування території) або уточнення містобудівних умов та обмежень відповідно до плану зонування території; потребу в підприємствах і закладах обслуговування населення, місце їх розташування; доцільність, обсяги, послідовність реконструкції забудови; черговість та обсяги інженерної підготовки території; систему інженерних мереж; порядок організації транспортного і пішохідного руху; порядок комплексного благоустрою та озеленення, потребу у формуванні екомережі; межі прибережних захисних смуг і пляжних зон водних об'єктів (у разі відсутності плану зонування території).

Дефект – невідповідність конструктивних елементів та технологічних параметрів об'єкта вимогам нормативної або проектної документації.

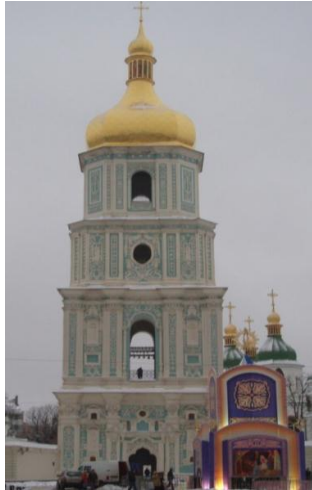
Дзвіниця – мурована (рідше дерев'яна), переважно культова, споруда зі дзвонами. Зазвичай вежоподібна, але існують дзвіниці і у вигляді горизонтальних будов з аркадами (так звані «ширмові»).

Дзвіницю будують окремо від храму або вона є його частиною. У такому разі її зазвичай споруджують над входом. У деяких російських храмах дзвіниці розташовані прямо над центром храму, у його вертикальній осі.

У плані дзвіниці бувають квадратні, прямокутні, круглі та багатогранні з горизонтальними поярусними членуваннями.

Перший ярус дзвіниці – комора або проїзна брама, горищний – для дзвонів. Для відбиття звукових хвиль і спрямування їх у потрібному напрямку в деяких дзвіницях встановлювалися спеціальні пластини – абасони.

За старих часів дзвіниці часто бували одними з найвищих будівель міста, і тому – місцем для подання сигналів і оповіщення містян – як з нагоди церковних свят, позитивних подій у житті міста і країни, так і особливо у

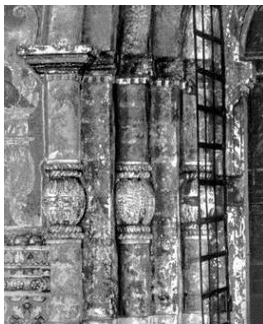
випадку лиха – під час пожежі, епідемій, ворожого нападу тощо. Висотний силует дзвіниць мав важливе архітектурно-мистецьке значення в містобудуванні.

В Італії дзвіниці отримали назву *кампаніла*. Найвідомішими кампанілами є Пізанська вежа, дзвіниця Собору Святого Марка у Венеції; дзвіниця Івана Великого в Московському кремлі та Петропавловського собору в Санкт-Петербурзі (Росія).

Дзвіниця Софійського собору в Києві

Дзвіниці в Західній Європі часто були ознакою вольностей міста, тому в місті могла бути лише одна дзвіниця, яка подеколи втрачала своє культове призначення, відіграючи роль міської башти – у просторі біля і навколо неї зосереджувалося світське життя.

Динька – вид декоративної прикраси у російській архітектурі, декоративний елемент у вигляді кулі або овоїду, яким прикрашалися поділені

по горизонталі на частки колони, різьблені стовпи, дверні портали і наличники вікон в архітектурі Московії XVI–XVII ст. Покривались різьбленим орнаментом або розписом у вигляді поздовжніх стрічок, внаслідок чого з'явилась відповідна назва.

Дизайн – 1) це творчий метод, процес і результат художньо-технічного проектування промислових виробів, їхніх комплексів і систем, орієнтований на досягнення найповнішої відповідності створюваних об'єктів і середовища утилітарним і естетичним потребам людини.

2) задум, план, мета, намір, творчий задум, проєкт і креслення, розрахунок, конструкція, ескіз, малюнок, візерунок, композиція, мистецтво композиції, витвір мистецтва;

3) специфічний вид проєктної діяльності, що об'єднує художньо-предметне мистецтво і науково обґрунтовану інженерну практику у сфері індустріального виробництва. Реалізуючи функції дизайну: відображаючи,

виховну, пізнавальну, комунікативну, гедоністичну, інтелект використовує всі три типи мислительної діяльності: наочно-діловий, чуттєво-образний, поняттєво-логічний.

Термін «промисловий дизайн» був затверджений рішенням першої генеральної асамблеї ICSID (International Council of Societies of Industrial Design, Міжнародної ради організацій промислового дизайну) 1959 року термін «дизайн» є професійним скороченням терміну «промисловий дизайн».

У зв'язку з різноманітністю направленості дизайну не вважається можливим створення єдиної науки, яка б вивчала дизайн в цілому. Як наслідок важко створити інститут дизайну загалом та міцні зв'язки між дизайнерами різних напрямків. Ситуація складається таким чином, що ці напрямки дизайну розвиваються відокремлено. Так само не збігаються предмети вивчення графічного дизайну та ландшафтного дизайну.

Метою дизайну може виступати вирішення проблем проектування від найменшого елемента конструкції до глобальних великих і навіть утопічних ідей. У зв'язку із різким зростанням населення планети, ще однією метою дизайну стає соціальна привабливість. Тобто дизайн стає інструментом комунікації між людиною та об'єктом дизайну. Таким чином, з мети дизайну можна зробити висновки щодо його завдання. *Основним завданням дизайну* є:

ергономіка – легкість у використанні об'єкта дизайну;

інтерфейс користувача – психологічні особливості оператора, що працює з об'єктом дизайну;

останні тенденції – застосування нових технологій у дизайні для спрощення його інших завдань.

Отже, *об'єкт дизайну* – річ, що модифікується завдяки дизайну у напрямку вирішення проблем проектування або соціальної привабливості. Так, під час автотюнінгу об'єктом дизайну є авто, яке може видозмінюватися як у бік кращих технічних характеристик, так і у бік кращого «сучаснішого» вигляду.

Для віднаходження проектної формули застосовують фантазування,

мозкова атака, морфологічний аналіз виробу, аналіз локальних об'єктів, алгоритмів та створення ідеального об'єкта.

Появі результату розробки дизайну передують деякі окреслені кроки розробки. Загалом, дизайн як процес проектування залежить від таких чинників як ергономічність, коштовність, економічність та зручність. Тому деякі з наведених нижче етапів проектування можуть бути вилучені з процесу виробництва. Наприклад, задля зниження коштовності виробництва. Етапи розробки поділяють на декілька груп:

До виробничий цикл:

- бриф – визначення цілей дизайну.
- аналітика – аналіз визначених цілей.
- дослідження – вивчення схожих дизайн-рішень.
- специфікація – опис необхідних затрат задля реалізації дизайн рішення.
- дизайн рішення – концептуалізація та технічний опис (тех. завдання) для реалізації визначеного дизайн-рішення.
- презентація – презентація дизайну.

Виробничий цикл:

- розробка – введення дизайн рішення.
- тестування – тестування дизайн рішення.

Після виробничий цикл (для майбутніх розробок):

- виконання.
- оцінка.

Дизайн як творчий процес можна розділити на:

- *художній дизайн* – створення речового світу суто з точки зору естетики сприйняття (зовнішні прояви форми);
- *технічну естетику* – науку про дизайн, що враховує всі аспекти, і перш за все конструктивність (ранній етап становлення), функціональність (середній), комфортність виробництва, експлуатації, утилізації технічного

виробу тощо (сучасне розуміння).

Основні категорії об'єкта дизайну:

– *образ* – ідеальне уявлення про об'єкт, художньо-образна модель, створена уявою дизайнера;

– *функція* – робота, яку повинен виконувати виріб, а також смислова, знакова і ціннісна ролі речі;

– *морфологія* – будова, структура форми виробу, організована відповідно до його функції, матеріалом і способом виготовлення, що втілює задум дизайнера;

– *технологічна форма* – морфологія, втілена в способі промислового виробництва речі-об'єкту дизайн-проектування в результаті художнього осмислення технології;

– *естетична цінність* – особливе значення об'єкту, що виявляється людиною в ситуації естетичного сприйняття, емоційного, чуттєвого переживання і оцінки ступеня відповідності об'єкту естетичному ідеалу суб'єкта.

Різновиди дизайну: анімаційний дизайн; архітектурний дизайн; архітектурний дизайн освітлення; біодизайн; веб-дизайн; графічний дизайн; дизайн міського середовища; дизайн інтер'єру; дизайн церемоній; звуковий дизайн; інформаційний дизайн; книжковий дизайн; ландшафтний дизайн; поліграфічний дизайн; проектування взаємодії; проектування програмного забезпечення; промисловий дизайн; сталий дизайн; світловий дизайн; транспортний дизайн; футуродизайн; екодизайн; дизайн одягу.

Диптер – античний храм, оточений подвійним рядом колон.

Діагностування технічного стану об'єкта – це процес визначення та прогнозування технічного стану об'єкта.

Довговічність – це властивість об'єкта зберігати працездатний стан до настання граничного стану в умовах установленної системи технічного обслуговування та ремонту.

Дозволений (переважний та супутній) вид використання

території – використання, яке відповідає переліку переважних та супутніх видів використання для відповідної зони, встановленої у Зонінгу відповідно до містобудівної документації.

Допустимий вид використання території (земельної ділянки) – вид використання, який не відповідає переліку переважних та супутніх видів для даної територіальної зони, але може бути дозволеним за умови спеціального погодження.

Донжон – масивна циліндрична або призматична споруда з товстими міцними стінами, прорізаними бійницями й амбразурами. Донжон містився всередині фортечних мурів і часто на підвищеному й важкодоступному місці, відкритому з усіх боків. Цитадель Венсенського замку (Париж).

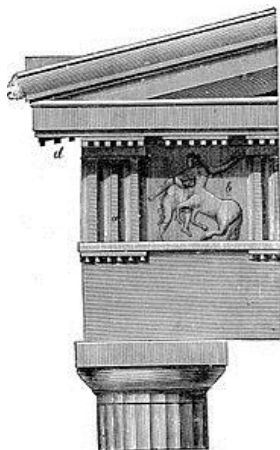
Донжон складався з двох чи трьох зал, розташованих одна над одною. Розділялися ці зали колодяними чи дощатими перекриттями, пізніше для запобігання пожежам стали робити кам'яні склепіння. Для міжповерхового сполучення в товщі муру влаштовувалися гвинтові сходи, могли використовуватися і драбини з люками. Одна із зал вважалася головною: тут проходили пири, влаштовувалися танці.

Внаслідок великої товщини стін донжона вікна в залах влаштовувалися в особливих нішах чи амбразурах, на одну-дві сходинки вище підлоги, перед вікнами розташовувалися одна чи дві лави. Опалювалися зали камінами, вбудованими в товщу стін. Крім господарських приміщень, житлових кімнат і лицарського залу тут містилися зброярня, головний колодязь, харчові склади, а в підземеллі – в'язниця. Іноді в донжоні поміщалася й каплиця.

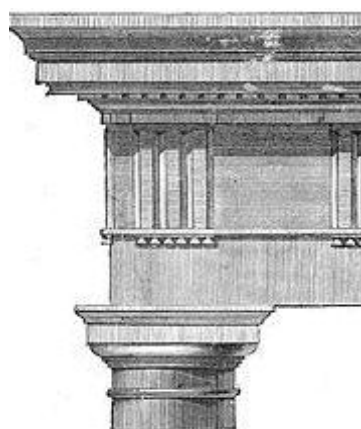
Доричний архітектурний ордер (або Дорійський ордер) – був одним з трьох ордерів давньогрецької або класичної архітектури. Розрізняють грецький і римський доричний ордер. Останній має різновиди – римський з мутулами і римський з зубцями (дентикулами). Місцем виникнення

вважаються берега Егейського моря як з європейського так і з азіатською боку.

Греко-доричний ордер, Парфенон

**Римсько-доричний ордер,
Театр Марцелла**

Найбільший розквіт доричний ордер отримав в VI–V ст. до нашої ери, у час царювання досконалих форм і класики. Цей стиль був прикрасою і підкреслював величність і монументальність композиції будівель того часу, їх красу і унікальність зодчества.

Лаконічний, мужній, монументальний – у часи античності вважався «чоловічим» ордером.

Зустрічається серед перших споруд Давньої Греції та у дорійських колоніях. Типовий і найстарший доричний храм знаходиться в Греції, Храм Гери в Олімпії, збудований приблизно у VII ст. до н. е.

Колони доричного ордера відрізняються відсутністю бази (або ж вона виконується з сильним потоншенням). На стовбурі колони розташовуються вертикальні жолобки, які називаються *каннелюрами*, а починається він відразу з стилобату. Каннелюри у колонах створюються неглибокі, краї у них гострі, і всі частини каннелюрів поєднані між собою, а не розділені доріжками по всій висоті стовбура колони. Капітель виконує не тільки декоративну функцію всієї архітектурної композиції, а й розподіляє навантаження верхніх частин ордера на колони.

Доричний ордер є унікальним прикладом геометричної архітектури, яка базувалась на протиставленні та укладанні. Багато археологів вважають

храми збудовані у доричному ордері еволюціонували з дерев'яних конструкцій. Доричний ордер пройшов всі щаблі розвитку архітектури, з кожною епохою змінюючись і доповнюючись новими елементами, але в складі ордера залишилися: п'єдестал колони (стереобат і стилобат); колона; антаблемент (з елементами: архітрав, карниз, фриз).

Дренаж (від франц. – «відведення води, осушування») – відведення води чи інших рідин, осушування; спосіб осушення ґрунту за допомогою дрен (траншей, шпурів, підземних труб), дренажних канав і каналів, а також

система осушувальних траншей, підземних труб, канав і каналів.

Дренажна труба і дренажна канава

Дромос (від грец. – шлях, прохід) – шлях або коридор, що веде в поховальну камерну гробницю або під курганом. Іноді являє собою горизонтальний або похилий прохід в склеп, вирізаний у скелі. Також міг облаштовуватися у вигляді сходів.

Дромос гробниці Атрея

Найдавніші дромоси відомі в єгипетських (Карнацький храм, Луксор),

егейських (Гробниця Атрея в Мікенах), етруських гробницях. У Північному Причорномор'ї дромоси були поширені з IV ст. до н. е. до III–IV ст. н. е. (Царський курган і Мелек-Чесменський курган у Керчі).

Дуплекс, дюплекс – термін, який використовують для опису декількох різних конфігурацій житлових одиниць: **будинок-дуплекс** – двоквартирний житловий будинок на дві сім'ї з окремими входами. Також це двоповерхові будинки, де квартира займає цілий поверх, а також будинки, де квартири знаходяться пліч-о-пліч, на одному рівні, мають спільну стіну. Крім дуплексів існують також *триплекси* (будинок на три сім'ї), *квадплекси* (чотири квартири) тощо; **дуплексна квартира** – бувають у районах щільної міської забудови. Це дворівнева квартира, розташована на двох поверхах, поєднаних між собою сходами.

Є

Єдність і співвідпорядкування. Необхідною умовою організації гармонійної композиції з деякої кількості елементів є вимога, щоб композиція була єдина. Це має бути відображено в єдності пластичного рішення, формоутворення, колористичного та фактурного вирішення образного та змістового розкриття теми.

Е

Егейська культура, також **крито-мікенська культура** – загальна назва цивілізацій бронзової доби в 3000–1000 до н. е. на островах Егейського моря, Криті, у материковій Греції та Малій Азії (насамперед Анатолія). Виділяється кілька локальних археологічних культур, що узагальнено об'єднують у поняття Егейської цивілізації: солунська культура; македонська культура; західноанатолійська цивілізація; елладська цивілізація; кікладська цивілізація; мінойська цивілізація. Хронологічно ці культури прийнято ділити на три основні періоди: ранній, середній і пізній, а кожний період – на три субперіоди (I, II, III): наприклад, ранньомінойський I, середньосолунський III і т.ін.

Еклектизм, також **еклектика**, **вибірковість** (грец. – той що вибирає) – у найширшому значенні – механічне поєднання в одному вченні різнорідних, органічно несумісних елементів, запозичених із протилежних концепцій.

В архітектурі та живописі, еклектизм – поєднання різнорідних стилевих елементів чи довільний вибір стилістичного оформлення для будівель або художніх виробів, які мають якісно інше значення та призначення (використання історичних стилів в архітектурі та художній промисловості).

Центральна залізнична станція в Антверпені в еклектичному стилі

Екологічний дизайн, екодизайн – напрямок в дизайні, що приділяє ключову увагу охороні навколишнього середовища протягом всього життєвого циклу виробу. У розрахунок беруться, в комплексі, всі сторони створення, використання та утилізації виробів.

Термін визначений Сім Ван дер Ріном та Стюартом Коуеном «будь-яка форма дизайну, що зводить до мінімуму екологічно руйнівні впливи за рахунок інтеграції себе з процесами живої природи». Екологічний дизайн – це інтеграційна, екологічно відповідальна сфера дизайну. Вона допомагає

поєднати розпорошені зусилля зеленої архітектури, екологічно стійкого сільського господарства, екології відновлення і інших напрямків.

Живі організми існують в різних системах збалансованих симбіотичних стосунків. Екологічний рух кінця ХХ ст. ґрунтувався на розумінні того, що

порушення цих відносин призводить до серйозного руйнування природних екосистем. Незважаючи на те, що винахід засобів використання чистої енергії врегулював екологічний баланс, зростання населення після промислової революції призвело до аномальних екологічних змін.

Екодизайн в інтер'єрі

Екодизайн, нарівні з очевидними і звичайними вимогами краси, зручності і ціни, приділяє особливу увагу:

- споживанню ресурсів при проектуванні, виготовленні, використанні та утилізації;

- походженню матеріалів. У розрахунок береться безліч аспектів, починаючи з захисту навколишнього середовища виробником (постачальником) і закінчуючи дотриманням прав працівників на підприємствах, коректним ставленням до фермерів тощо. Існує сертифікація різного роду, подібна до тієї, яку здійснює Лісова наглядова рада;

- безпеці у використанні виробів, відсутність шкоди здоров'ю споживачів (користувачів), зведенню до мінімуму шумів (шумоізоляція), викидів, випромінювання, вібрації тощо;

- простоті і безпеці використання та утилізації, можливості повторного використання матеріалів з мінімальним екологічним збитком.

У розрахунок беруться, в комплексі, всі сторони створення, використання та утилізації виробів. Допомагає поєднати розпорошені зусилля

Як замітник «екологічного дизайну» або «сталого дизайну» також іноді

використовується термін екотектура. *Екотектура* – це одночасно мистецтво і наука дизайну антропогенних систем, які функціонально і естетично інтегровані з природними екосистемами. Переважно цей напрямок зосереджений на системах житлових приміщень, поселень, громад і міст. Проте принципи дизайну, яких можна навчитись через вивчення екосистем, також можуть бути застосовані до транспорту, промисловості, систем зв'язку і навіть економічних і соціальних систем.

Слово «екотектура» створено через поєднання слова «екологія» (сукупність або структура відносин між живими організмами та навколишнім середовищем) та слова «архітектура» (яка визначається як мистецтво і наука про будівництво). Послідовники цього напрямку вважають, що екотектура має стати наступною парадигмою, або фундаментальним, координуючим поглядом на світ для дизайнерських професій, якщо наша цивілізація планує вижити в ХХІ ст.

Екологічне будівництво (зелене будівництво) – це практика будівництва та експлуатації будівель, метою якої є зниження рівня споживання енергетичних і матеріальних ресурсів протягом всього життєвого циклу будівлі: від вибору ділянки до проектування, будівництва, експлуатації, ремонту і знесення.

Іншою метою *зеленого будівництва* є збереження або підвищення якості будівель і комфорту їх внутрішнього середовища.

Хоча нові технології постійно удосконалюються для застосування у поточній практиці створення *зелених будівель*, основною турботою даного підходу є скорочення загального впливу споруди на довкілля і людське здоров'я, що досягається за рахунок: ефективного використання енергії, води та інших ресурсів; уваги до підтримки здоров'я мешканців; скорочення кількості відходів, викидів та інших впливів на довкілля.

Екседра – архітектурна форма у вигляді півциліндра, перекинутого четвертиною сфери – (конхою). Може бути відкритою, або прикрашеною

колонами. Екседри з'явилися в архітектурі Давньої Греції епохи еллінізму, були найбільш поширені в імперському Римі та ранній середньовічній архітектурі Сирії. Екседри – обов'язкова частина античних терм палаців, багато оздоблених будинків.

Екседра в Ермітажі

Невеликі екседри влаштовувались як глибока напівкругла ніша, відкрита у приміщення, двір чи зал, іноді як виступаюча назовні частина будівлі (апсида), іноді як окремий павільйон, який служив місцем відпочинку або бесід.

Розрізняють суцільні екседри (стінові конструкції) і ажурні (колонада, увінчана конхою).

Експериментальне будівництво – будівництво, пов'язане з перевіркою й удосконаленням архітектурних, містобудівних і технічних рішень. Проводиться за експериментальними проектами. У процесі експериментального будівництва проектні й науково-дослідні установи, що розробляли проектну документацію, здійснюють авторський нагляд за об'єктами будівництва, досліджують їхні експлуатаційні якості. За результатами експериментального будівництва коректують типові проекти, нормативні документи, стандарти.

Експериментальне проектування – дослідне проектування, спрямоване на вибір, вивчення, попередню перевірку ефективності й виявлення нових, прогресивних рішень у галузі промислового, житлово-цивільного та сільськогосподарського будівництва, інженерного устаткування, технології виробництва тощо.

Експериментальні дослідження у будівництві – важлива частина науково-дослідних робіт, що полягає в дослідній перевірці результатів

теоретичних досліджень конструктивних рішень або має самостійний характер.

Експертиза – діяльність фахівців-експертів, які мають відповідні кваліфікаційні сертифікати і за дорученням замовника надають звіти щодо відповідності проектних рішень вимогам законодавства, державним нормам, будівельним нормам і правилам та які несуть відповідальність за достовірність наданих звітів.

Експлуатація будівлі (споруди) – це використання об'єкта за функціональним призначенням (з проведенням необхідних заходів щодо збереження стану конструкцій), за якого він здатен виконувати задані функції, зберігаючи значення параметрів, встановлені вимогами технічної документації.

Експлуатація будівлі (споруди) нормальна – це експлуатація об'єкта, здійснювана без обмежень відповідно до передбачених у нормах або в завданні на проектування технологічних чи природних умов.

Експлуатація об'єкта – це використання будівельного об'єкта за функціональним призначенням.

Елемент будинку – конструкція або архітектурна форма, яка виконує певні стабільні функції у будинку (споруді).

Енергоефективна будівля – будівля, яка використовує для свого енергозабезпечення (гаряче водопостачання, опалення, вентиляція та кондиціонування) альтернативні джерела енергії (енергія сонячного випромінювання, тепло ґрунту, тепло повітря, ін.) та електроенергію.

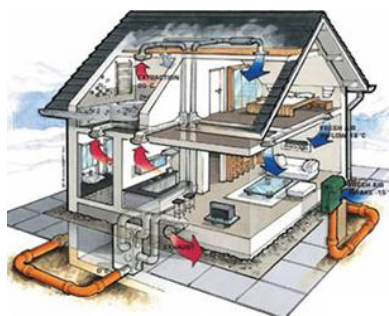

Енергоефективна будівля торговельного центру в Манчестері

Її система енергозабезпечення, як правило, складається з енергоактивних огород-жувальних конструкцій (енергоактивний дах,

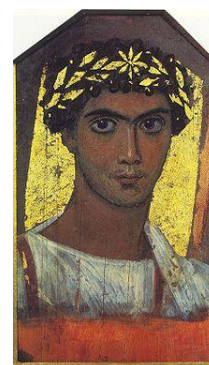

енергоактивний фасад) на базі геліопрофілю (електрогеліопрофілю), геотермальної теплової помпи та сезонного ґрунтового акумулятора тепла.

Енергозберігаючий будинок – це незалежна енергосистема, в якій підтримка кімнатної температури практично не вимагає зовнішніх ресурсів. Енергозберігаючі будинки звичайно поділяються на два типи: енергозберігаючі будинки з більш високим рівнем витрати енергії та енергозберігаючі будинки з більш низьким споживанням енергії. Енергозбереження відбувається як за рахунок тепла самого будинку (у момент проживання в ньому людей), так і навколишнього середовища, території, на якій розташовано цей енергозберігаючий будинок.

Енкавстика, також **енкаустика** – техніка малювання, у якій сполучною речовиною для фарб є віск. Енкавстика була свого часу дуже поширена для малювання образів та портретів, але з поширенням олійних фарб у XIV ст. її призабуто. Пізніші митці намагалися повернутися до малювання восковими фарбами, але це їм не вдалося.

Фаюмський портрет юнака в золотому вінку. II ст. н. е.

Ентазис – невелике стовщення ствола колони в його середній частині через відхилення утворювача ствола колони від утворювача конуса або циліндра. Це також може бути інженерним рішенням надання міцності.

Ергономіка, ергономія – це наука, що комплексно вивчає функціональні можливості людини в трудових процесах, виявляє закономірності створення оптимальних умов високоефективної діяльності; вивчає засоби і способи пристосування оточуючого людину простору і предметів для безпечного і ефективного використання на основі психічного і фізичного стану людини.

Архітектурне проектування і дизайн стикаються з ергономічними проблемами при вирішенні наступних задач:

- 1) визначення співвідношення між архітектурними структурами і моделями організації простору;
- 2) визначення оптимальних розмірів, форми та інші загальних властивостей простору;
- 3) організація маршрутів пересувань, що відповідають вимогам виконання діяльності і її ефективності, охорони праці і безпеки;
- 4) сумісність діяльності людей і навколишнього середовища;
- 5) визначення основних типів меблів, приладдя, обладнання та їх конструктивних характеристик, що впливають на виконання діяльності, її результати і отримуване від неї задоволення;
- 6) визначення оптимальних схем розташування меблів, приладів та устаткування;
- 7) виявлення груп людей та видів діяльності, що вимагають спеціальних меблів, приладдя та їх розміщення;
- 8) визначення вимог до обробки поверхонь (якщо вони можуть впливати на сприйняття й діяльність людини);
- 9) виявлення і урахування можливого впливу температури, руху повітря, вологості, звуку, шуму, освітлення і кліматичних умов на працездатність людини та створення комфортних умов діяльності;
- 10) виявлення і урахування можливого впливу нової продукції і розвитку технологій на характеристики традиційного типу будівлі.

Еркер – засклена частина об'єму будинку, яка виступає за межі площини фасаду. Конструкції еркерів можуть бути виконані з несучими стінами на особистому фундаменті (наприклад, багатогранний еркер, прибудований до будинку по всій висоті) або на консолях, що випускаються із міжповерхових перекриттів.

Ескіз (від франц. *esquisse*) або **шкіц** (від нім. *skizze*) – 1) попередній

начерк креслення, картини, монети тощо; 2) підготовчий нарис, що фіксує задум художнього витвору чи окремої його частини в найхарактерніших рисах.

У мистецтві ескіз це:

– швидко виконаний вільний малюнок, недопустимий як готова робота.

– нотатки композитора з уривками майбутнього твору або один з музичних жанрів

В інженерії та гірничій справі:

ескіз гірничої виробки – детальний схематичний начерк плану, перерізу гірничої виробки, виконаний під час знімальних робіт.

ескізний проект – загальні риси й накреслення машини, будови, технологічного процесу тощо.

У живописі це здебільшого вільно виконаний малюнок з багатьох перекирваних ліній. Швидкість і безпримусність ескізу дозволяють художникові критично оглянути свої задуми і довести кожен елемент до бажаного результату, перш ніж увічнити його в остаточній роботі. Через це ескізування є плідним, однак і не обов'язковим засобом для створення живописних творів.

Леонардо да Вінчі та Едгар Дега – два приклади художників, чії ескізи стали об'єктами мистецтва.

Етюд (малюнок) – твір образотворчого мистецтва допоміжного характеру, виконаний з натури для майбутнього твору, ескіз з метою її

вивчення в процесі роботи над картиною, скульптурою і т. ін. Інколи є вправою для удосконалення професійних навиків художника. Етюди, як і в живописі, так і в скульптурі, часто використовуються як підготовчі етапи для аналізу об'єкта твору. В етюді опрацьовуються такі деталі, як колір, світло, форма, перспектива і композиція.

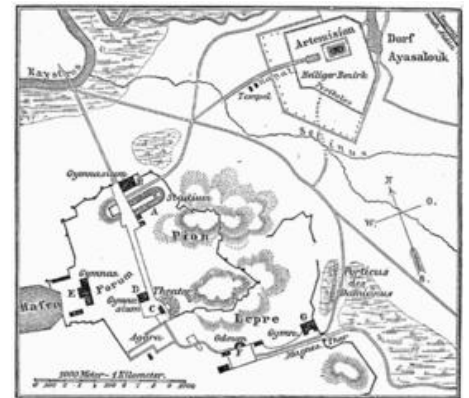
Олександр Іванов, етюд голови Христа

Ефект впливу (навантажувальний ефект) – це реакція (внутрішні зусилля, напруження, переміщення, деформації) будівельних конструкцій на впливи, що враховуються.

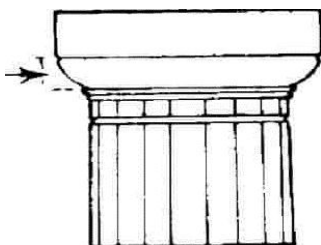
Ефес (лат. *Ephesus*) – Давнє місто на західному узбережжі Малої Азії, при впадінні ріки Каністри (суч. Малий Мендерес), на південь від Смірни (суч. Ізмір) і на захід від міста Сельчук (сучасна територія Туреччини). Місто посідало третє місце за чисельністю населення в римській провінції Азія після Сардис і Олександрії Троадської. Своєю славою Ефес в великій мірі зобов'язаний місцевим культу східної богині родючості, з часом ототожнений з грецькою богинею Артемідою.

Місто було закладене на березі Егейського моря як портове і швидко розвивалося за рахунок торгівлі. У 500-х роках нашої ери місто перенесено на пагорб Айясолук поблизу нинішнього міста Сельчук, оскільки бухта обміліла через річкові наноси і стала повністю несудоплавною. Згодом море продовжило відступати від міста, що і стало причиною його поступового занепаду. Землетруси і зсуви остаточно поховали руїни під землю, тим самим зберігши їх для археологів.

Сьогодні руїни Ефеса, здебільшого реконструйовані, знаходяться на відстані близько 6 км від берега моря на сідловині між двох пагорбів.

Карта міста Ефес

Ехін – частина капітелі доричній колони у вигляді круглої в плані подушки з опуклим криволінійним профілем. Служить переходом від стовбура колони до абаку.

Ж

Жалюзі або жалюзія – пристрій у вигляді ґраток (решіток) з нерухожими або обертовими перами для регулювання повітряного або рідинного потоку, для зменшення дії високої температури на приміщення.

Жалюзі є одним з різновидів віконних штор, що являють собою саморегульовані планки чи «ламелі» з тканини, деревини, пластмаси, зроблені задля вільного повороту планок, таким чином, щоб їх положення змінювалося з відкритого на закрите. Тип управління «палиця-шнур» характерний для жалюзі класичної колекції.

Для виготовлення вертикальних жалюзі зазвичай використовуються ширші планки-ламелі, потягнувши за шнур, можна розтягнути тканинні смужки вздовж вікна, скласти їх одна до одної у закритому положенні. Обертання смужок жалюзі здійснюється за допомогою спеціального механізму в кар-низи, до якого безпосередньо прикріплюються тканинні ламелі на так звані «плічка», дещо перекриваючи одна одну.

Різновиди жалюзі

Ролети також належать до класу жалюзі. Вони здатні повністю обмежити доступ світла або мінімізувати огляд внутрішніх приміщень. Основні типи ролет – захисні і тканинні – здатні оригінально декорувати отвір і забезпечити інтимність обстановки.

Віконні жалюзі можуть бути приведені в рух двома способами: вручну з використанням шнура, або автоматично через моторизацію. Для вертикальних жалюзі характерне кріплення до стелі або стіни. Горизонтальні жалюзі можна кріпити до стулки вікна, в отвір або в штапики. Також за допомогою горизонтальних і вертикальних жалюзі можна скерувати потік світла в потрібний напрям. Жалюзі дуже прості в управлінні та догляді.

Живучість – це властивість об'єкта зберігати обмежену працездатність

під впливами, що не передбачені умовами експлуатації, за наявності деяких дефектів і пошкоджень, а також за відмови деяких компонентів об'єкта.

Жилі простори для інвалідів – при проектуванні та реконструкції громадських і житлових будинків слід передбачати для інвалідів і громадян інших маломобільних груп населення (МГН) умови життєдіяльності, однакові з рештою категорій населення. При проектуванні об'єктів, доступних для МГН, повинні бути забезпечені: доступність місць цільового відвідування і безперешкодність переміщення всередині будинків і споруд; безпека шляхів руху (у тому числі евакуаційних), а також місць проживання, обслуговування і прикладення праці; своєчасне отримання МГН повноцінної і якісної інформації, яка дозволяє орієнтуватися в просторі, використовувати обладнання (у тому числі для самообслуговування), отримувати послуги, брати участь у трудовому і навчальному процесах; зручність і комфорт середовища життєдіяльності.

Проектні рішення об'єктів, доступних для інвалідів, не повинні обмежувати умови життєдіяльності інших груп населення, а також ефективність експлуатації будинків. Проектують адаптовані до потреб інвалідів універсальні елементи будинків і споруд, які використовуються усіма групами населення, устанавлюючи завдання на проектування (Державні будівельні норми України. ДБНВ.2.2-17:2006. Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для мало мобільних груп населення).

Житлова одиниця – це окрема квартира в житловому будинку, відносно якої розраховується нормативна площа прибудинкової території.

Житловий комплекс – єдиний комплекс нерухомого майна, що утворений земельною ділянкою в установлених межах, розміщеним на ній жилим багатоквартирним будинком або його частиною разом із спорудами та інженерними мережами, які утворюють цілісний майновий комплекс.

Житлова площа – площа приміщень, призначена виключно для жилих цілей. Площа об'єкта житлової нерухомості визначається як сумарна площа житлових кімнат.

До житлової площі включається площа житлових квартир, що складається з однієї житлової кімнати, яка служить одночасно кухнею; житлових кімнат у нежитлових будівлях і приміщеннях – школах, лікарнях тощо, а також площа житлових кімнат, тимчасово незаселених з будь-яких причин (ремонт, переобладнання).

До житлової площі не належить: площа кухонь, коридорів, ванних, комор, вбудованих шаф, інших підсобних приміщень, площа житлових квартир і кімнат, які призначені для проживання, але використовуються з іншою метою.

До житлової площі гуртожитків включається площа житлових кімнат (загальних кімнат та спалень); кімнат для відпочинку та позакласних занять дитячих будинків, будинків-інтернатів для громадян похилого віку та інвалідів (дорослих і дітей), шкіл-інтернатів.

Житлова територія – 1) це територія житлового кварталу (мікрорайону), яка розподіляється на прибудинкові території для надання у спільне користування або спільну сумісну власність земельних ділянок та спорудження житлових будинків в кварталі (мікрорайоні); 2) це частина території кварталу (мікрорайону), де розташовані житлові будинки, озеленені двори для відпочинку населення та ігор дітей, господарські майданчики, автостоянки, під'їзди до будинків, місця для проїздів пожежних машин, а також озеленені смуги між червоною лінією і лінією регулювання забудови. До складу житлової території не включають ділянки об'єктів загального користування або такі, що надані громадянам та юридичним особам у приватну (спільну) власність чи мають бути у державній (комунальній) власності згідно з чинним законодавством.

Житловий будинок – будівля капітального типу, споруджена з дотриманням вимог, встановлених законом, іншими нормативно-правовими актами, і призначена для постійного у ній проживання. Для переміщення в межах поверхів житлових будинків і між їх поверхами використовуються комунікаційні приміщення. Вони бувають вертикальними (сходи) і

горизонтальними (коридори та галереї). Житлові будинки поділяється квартирною та садибною типу. Житлові будинки квартирною типу поділяється на *малоповерхові* (1 – 4 поверхи) та *багатоповерхові* (5 поверхів та вище), які називаються *багатоквартирними*. При цьому багатоквартирними є також малоповерхові будинки блокового типу.

Житловий будинок готельного типу – це особливий вид жилого будинку, призначений для розселення одинаків та сімей малого чисельного складу, як правило з двох осіб. Будинок готельного типу відрізняються від квартирних будинків наступним: квартири замість звичайної кухні мають кухню-нішу, може мати індивідуальний санвузол, скорочений склад і зменшені площі підсобних приміщень; за рахунок скорочення підсобної площі квартир виділена група приміщень колективного користування і передбачені такі види обслуговування, як загального харчування, централізоване прибирання квартир, прання білизни, зберігання речей тощо. За характером заселення будинку готельного типу відносяться до оборотного фонду житлового будівництва.

Житловий будинок секційного типу – це будинок, що складається з однієї або декількох секцій. *Секція* – це частина будівлі, квартири якої мають вихід на одну сходову клітку, відокремлена від інших частин будівлі глухою стіною.

Житловий будинок коридорного типу – це будівля, в якій квартири мають вихід на сходову клітку через загальний коридор, який збільшує число квартир, що припадає на один сходово-ліфтовий вузол. Таке рішення головним чином характерно для гуртожитків і готелів, але використовуються і в житлових будинках, особливо з переважанням квартир невеликої площі.

Житлова будівля галерейного типу – це будівля, в якій квартири мають вихід на сходову клітку через загальну галерею (відкритий коридор зовнішнього розташування). Такі будинки характерні для південних районів або для сезонного (літнього) застосування в пансіонатах, дитячих і молодіжних таборах тощо

Житловий будинок індивідуальний (одноквартирний) розрахований на проживання в ньому однієї сім'ї. Кількість поверхів у таких будинках варіюється в досить широких межах і залежить насамперед від типу будівлі (сільський житловий будинок, дача, котедж, особняк тощо). Зазвичай це один-два поверхи, але зустрічаються і більш високі індивідуальні житлові будинки.

Спарений будинок є розвитком індивідуального житлового будинку у вигляді двох індивідуальних житлових будинків, що мають одну загальну поперечну стіну і симетричну планування щодо неї.

Найпростішим типом **блокованого житлового будинку** є спарені будинки – малоповерхової будівлі квартирної типу, що складається з кількох квартир у вигляді індивідуальних житлових будинків, «зблокованих» в одну лінію і, як правило, мають власний невелику земельну ділянку.

Гуртожиток – це спеціально споруджений або переобладнаний жилий будинок, який використовується для проживання робітників, службовців, студентів, учнів, а також інших громадян у період роботи або навчання.

За призначенням гуртожитки поділяються на два види:

– для проживання окремих осіб (жилі приміщення перебувають у користуванні кількох осіб, які не перебувають між собою в сімейних відносинах);

– для проживання сімей (жилі приміщення, що складаються з однієї чи кількох кімнат, перебувають у відособленому користуванні однієї сім'ї).

Квартира – основний елемент житлової квартирної будівлі, це ізольована група приміщень, заселена однією сім'єю і призначена для здійснення в них різноманітних побутових процесів. Квартира зазвичай складається з житлових кімнат і підсобних приміщень. До житлових кімнат відносяться вітальня (загальна кімната), їдальня (або спальні), дитяча кімната, кабінет і т.д. До підсобних приміщень належать передпокій (передня), хол, коридор (або коридори), кухня, ванна кімната, туалетна

кімната, комора, літні приміщення (балкон, лоджія, веранда, тераса тощо). Комфортність проживання в квартирі залежить від розмірів її приміщень, їх кількості та складу, а також від зручності взаємозв'язки між ними, що досягається за рахунок функціонального зонування приміщень. При цьому простір квартири ділиться на кілька функціональних зон: комунікаційну (передпокій, хол, коридор); санітарно-побутову (туалет, ванна); господарсько-побутову (кухня, комора); суспільну (вітальня); індивідуальну (спальня, кабінет, дитяча).

Журнал авторського нагляду під час будівництва – журнал, який постійно ведеться під час проведення авторського нагляду представниками проектної організації (архітектором або керівником будівництва), в який заносяться усі записи і зауваження щодо проведеної роботи на об'єкті.

Form cover: **ЖУРНАЛ авторського нагляду під час будівництва**. Includes fields for: Підприємство (організація, що веде журнал), Підприємство (об'єкт будівництва), Рішенням _____ 20__ р., Затверджено _____ 20__ р., and _____ 20__ р.

Form cover: **ЖУРНАЛ технічного нагляду за будівництвом**. Includes fields for: Підприємство (організація, що веде журнал), Підприємство (об'єкт будівництва), Рішенням _____ 20__ р., Затверджено _____ 20__ р., and contact info: Бюро «Дачучет» «Інвест», Тел. (067) 473-51-59, www.dachuchet.org.ua

Журнал технічного нагляду за будівництвом – журнал, де фіксуються виявлені при огляді виконаних робіт відхилення: від робочих креслень, від технології виробництва будівельних робіт, від діючих БНіП та ДСТ; а також визначаються терміни усунення виявлених відхилень.

Життєвий цикл об'єкта – комплекс послідовних за змістом і часом періодів існування будівельного об'єкта від концепції його створення до зняття з експлуатації та ліквідації.

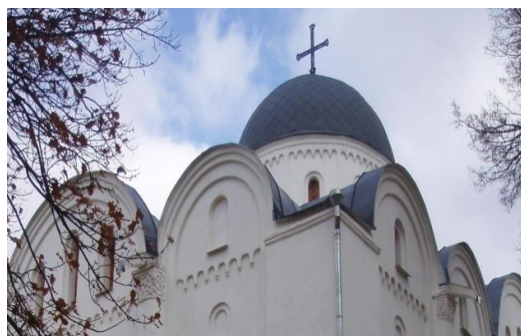
Забудовник (застаріле) – це особа, яка у встановленому законодавством порядку отримала право на використання земельної ділянки для спорудження об'єктів житлового будівництва або згідно з укладеними договорами має право розпоряджатися житловою площею у будинках, які будуються (реконструюються); особа, що освоює та/або спрямовує на будівництво виділене на нього фінансування; особа, що виступає замовником.

У редакції Закону України «Про архітектурну діяльність» від 17.02.2011 термін «забудовник» скасовано.

Завдання на проєктування – документ, у якому містяться обґрунтовані в межах законодавства вимоги замовника до планувальних, архітектурних, інженерних і технологічних рішень та властивостей об'єкта архітектури, його основних параметрів, вартості та організації його будівництва і який складається відповідно до містобудівних умов і обмежень забудови земельної ділянки, технічних умов.

Загальна площа об'єкта житлової нерухомості визначається як сумарна площа житлових кімнат і підсобних приміщень з урахуванням лоджій, балконів, веранд і терас.

Закомара – елемент, напівкругле чи коловидне звершення зовнішньої стіни будівлі, що закриває собою внутрішнє склепіння й повторює криву його обрису. Закомари були поширені в кам'яних будівлях, переважно культового призначення Київської Русі.

Закомари Борисоглібського собору, Чернігів

У пізнішу добу, починаючи з Суздальського князівства і далі в Московії, закомари стають традиційною деталлю архітектурного стилю, як церковного, так і світського (так званого теремного будівництва) по всій Російській імперії, включно з Україною і зокрема, в Києві.

Зал, хол – велика кімната для чогось (наприклад, кімната для громадських зустрічей, зал очікування в театрах, фільмах тощо).

Замальовка – це більш детально пророблений начерк, коли малює концентрується на якій-небудь деталі та ретельніше її промальовує.

Замальовка по суті дуже схожа на малюнок. Замальовки зазвичай робляться з натури, можуть бути деталізованими та самостійними роботами. А можуть робитися для того, щоб зібрати дані для якоїсь іншої роботи. Замальовки часто складають основу для ескізу. Тобто задумавши композицію потрібно зробити її ескіз, для цього замальовувати з натури необхідні сюжети, які потім помістити на ескіз майбутньої картини.

Однією з найбільш цікавих, але разом з тим і складних завдань, що виникають при роботі над замальовками, є замальовки груп людей, різних сценок, спостережуваних на вулиці, вдома, в школі та інших місцях. Найчастіше такі начерки виконуються дуже швидко, оскільки малювальник зображує не спеціально людей, які позують, а фіксує свої життєві спостереження, малює людей в найрізноманітніших ситуаціях, різній обстановці.

Необхідно дбати про композицію, цілісності начерків, відразу вирішуючи розміщення будь-яких форм, намічаючи всю групу, переходячи потім до характеристики кожного персонажа, порівнюючи фігуру за пропорціями, характером, жестам, рухам. Малювальник повинен пам'ятати про характеристику цілого, при належному узагальненні замальовки. У замальовках поряд з вирішенням цих завдань повинні, хоча б у загальних рисах, даватися індивідуальні характеристики фігур у взаємозв'язку, як частини єдиного цілого.

У міру накопичення досвіду в швидкому лінійному малюванні в замальовку можна вводити і світлотінь, намагаючись великими тінювими плямами передати обсяг.

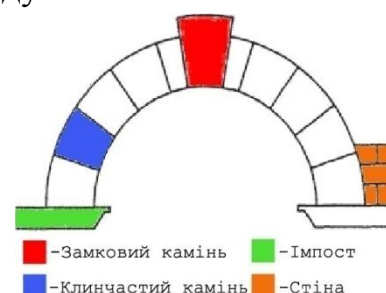
Швидкість виконання начерків (навіть найкоротших по часу) і замальовок аж ніяк не передбачає, що не виправдовує наявності в них помилок, неправди, несмаку, дробності тощо. Малюнок і замальовка повинен бути цілісним і по можливості вільним по виконанню, але спеціально піклуватися про «свободу» і «Спритності» виконання не впливає. Не техніка приймається, а зміст зображення, вірність натурі повинні перш за все складати турботу в малюванні. Свобода в виконанні та технічна майстерність приходять з досвідом, після великої кількості зроблених начерків.

Замкнутий тип забудови – житло, господарські приміщення та міцні високі огорожі, блокуючись між собою, які замикають з усіх боків подвір'я, у яке можна потрапити лише через ворота або хвіртку. Зовні такий двір нагадує невелику, але надійну фортецю, бере початок із вільно забудованого двору. При його формуванні важлива роль належить, крім природно-кліматичних чинників, розсіяності розселення багатьох поліських і гуцульських сіл. Коли сусідні господарства чи хутори були розташовані на значній відстані один від одного, такі замкнуті двори-«фортеці» захищали мешканців та худобу не лише від холодних вітрів та снігових заметів, а й від хижого звіра та можливих непрошених гостей.

Замовник – фізична або юридична особа, яка має у власності або у користуванні земельну ділянку, подала у встановленому законодавством порядку заяву (клопотання) щодо її забудови для здійснення будівництва або зміни (у тому числі шляхом знесення) об'єкта містобудування

Замковий камінь, замок або ключ – клиноподібний або пірамідальний елемент кладки у вершині склепіння, чи плоскої перемички, укладається останнім і замикає (завершує) їх, після

чого вони витримують навантаження. Часто виступає з площини арки, виділяється розмірами, має орнаментальну або скульптурну обробку, і цим виконує також декоративну функцію, служить прикрасою арок і навіть плоских перемичок. Замковий камінь укладається останнім при зведенні арки, тому має символічне значення.

Замок – укріплене житло феодала доби середньовіччя з оборонними, господарськими, культовими і т. ін. будівлями, звичайно оточене високим кам'яним муром з кількома вежами. Замок займав найвигідніше (з військової точки зору) положення на місцевості.

Замок Кардіфф

Головні функції феодальних замків з передмістями: воєнні (засіб контролю над територією, центр воєнних операцій); адміністративно-політичні (адміністративний центр навколишньої території, місце, де концентрувалось політичне життя країни); житлові (місце проживання поважних осіб та великих землевласників).

Основні елементи замка:

- Рів (заповнений водою або сухий);
- Насипний або природний пагорб, підвищення задля кращої обороноздатності (не обов'язково);
- Внутрішній двір (двори);
- Донжон (головна башта)
/ Оборонна вежа / Бастіон;
- Захисна стіна / Оборонний мур з кренеляжем;
- Брама / Ворота / Барбакан;

Панорама замка Мальборк, Марієнбург у Польщі

Різновиди замків: Європейський замок. Лицарські замки – спочатку

замок був дерев'яною вежею (донжон), розділеною на декілька поверхів-ярусів, оточених земляним валом, огорожею і ровом. Вибирали стратегічно важливі місця, що панували б в ландшафті: гору, скелю, край обриву, острів. Коли перейшли до кам'яного будівництва, замки поступово перетворилися в складні оборонні комплекси. Головний принцип їхнього устрою – створення низки перешкод для нападників. Через рів, часто заповнений водою, до замка

можна було дістатися лише через розвідний міст. Головним укріпленням були декілька рядів зубчатих мурів з вежами.

Замок Ліде

Обов'язково на подвір'ї замка був колодязь або створювався великий запас води на випадок облоги. На окремому дворі будували домівку для власника, церкву або каплицю, господарські приміщення, арсенал тощо.

Японський замок. Основною складовою японського замку є один або декілька замкових дворів різної висоти, що оточені ровом і валами, мають стіни і ворота, укріплені баштами. Характерною рисою є відсутність стін, що захищають призамкове поселення. Центральною будівлею замку є зазвичай палац володаря замку, а з XVI ст. – головна башта тенсю.

Японські замки пройшли еволюцію від укріплених частоколом і ровами дерев'яних поселень до великих кам'яних фортець. У мирний час вони служили місцем проведення нарад васалів володаря, а у воєнний час – місцем

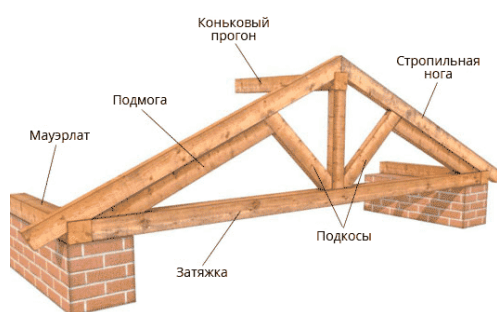
оборони і переховування населення навколишніх поселень, виконували функцію помешкання володарів ханів. Залежно від місця розташування японські замки поділяються на: гірські, пагорбові, рівнинні.

Головна вежа замку Хімедзі

Запад – простір, який утворюється на плані будинку, при віднесенні частини зовнішньої стіни в глибину від лінії фасаду.

Заповнювач бетону – складова частина бетону, природні або штучні сипкі кам'яні матеріали. Займаючи в бетоні 80–85 % його об'єму, заповнювачі утворюють жорсткий скелет бетону, зменшуючи усадку і запобігаючи утворенню усадкових тріщин.

Серед штучних заповнювачів виділяють не тільки керамзит, але і аглопорит, шлакову пемзу, спучений перліт. Залежно від розміру зерна заповнювач ділять на дрібний (пісок) і великий (щебінь, гравій).

Затяжка – пристрій для стискання, стягування чого-небудь, зокрема поперечна балка, що з'єднує між собою елементи конструкції. У кроквяній системі даху затяжка – поперечна горизонтальна балка, що з'єднує нижні кінці кроків. Як затяжки

використовують обаполи, розпили, дошки, колоті та круглі лісоматеріали, залізобетонні плити, металеві сітки, склотканина, просякнута полімерними смолами. *Коефіцієнт затяжки покрівлі* – відношення площі перекриття кріплення (площі верхняків, затяжки) у виробці до загальної площі покрівлі, що підтримується кріпленням.

Збитки – це матеріальні чи фінансові втрати внаслідок відмови.

Звис, піддашня, піддашок, піддашина – частина даху, що виступає ззовні за стіни і нависає на ними. Основою звису можуть бути нижні частини кроквяних ніг чи їхні нарощення – кобилки. У дерев'яних будинках спирається на випуски верхніх вінців зрубу, оперізує будівлю та повторює нахил і ритм даху. Нижні краї даху традиційних хат називали *стріхами*.

Звис із декоративними елементами

Зелений дах – див. **Озеленення дахів**.

Зворотній дах – дах, у якого шар теплоізоляції лежить на покрівлі.

Звукоізоляція – здатність матеріалу чинити опір проходженню

звукової хвилі. Ця здатність характеризується ступенем зниження рівня звукового тиску внаслідок проходження звуку крізь конструкцію.

Звукопроникність – це здатність матеріалу пропускати звукові хвилі.

Зелене будівництво – див. **Екологічне будівництво**.

Зелена зона – земельна ділянка на території населеного пункту та за його межами, що налічують щонайменше 50 екземплярів дорослих дерев, які утворюють єдиний полог, або суцільною чагарниково-трав'янистою рослинністю, охоплює всі види зелених насаджень, природні ландшафти і водні простори, що забезпечують оптимальне середовище для гармонійного духовного й фізичного розвитку, праці, побуту і відпочинку населення.

Зикурат – східчаста культова споруда в Давньому Межиріччі. Такі споруди, датовані від 2235 до 1520-х рр. до н.е., були типовими для вавилонської, еламської, асирійської та шумерської культур. Зикурати також були першими в історії людства центрами науки, своєрідними обсерваторіями, у яких жерці спостерігали за небесними світилами та життям Всесвіту.

Зикурат є баштою з розміщених одна на одній звужених догори платформ – паралелепіпедів або усічених пірамід, кількістю від трьох – у шумерів до семи – у вавилонян, що не мали інтер'єру, за винятком верхнього майданчика, на якому розташовувалося святилище – «житло Бога». Усередині стін розміщували кімнати, у яких мешкали священики та храмова прислуга. Поруч із зикуратом розташовувався храм, який вважали оселею богів, а не приміщенням для ритуалів, обрядів і молитов.

**П'яти ступінчастий зикурат релігійного центру Еламу Дур-Унташ
(нині — Чога-Занбіль), XIII ст. до н. е.**

У подальшій історії зикурати були більше адміністративними центрами, ніж сакральними спорудами.

Зимовий сад – приміщення з металевим каркасом, скляними дахом і стінами, призначене для вирощування та збереження в зимовий період тропічних і субтропічних рослин. Західно-європейський винахід.

Зимовий сад, Горнман музей, Лондон

Облаштування зимових садів тісно пов'язане з західно-європейським технічним прогресом, використанням металевих конструкцій та широкого скла. Перші зимові сади – приналежність палаців королівських родин для утримання пальм та інших кімнатних рослин.

У XX ст. зимові сади стають приналежністю офісів та родин середнього класу у вигляді скляних веранд, атріумів, критих скляних переходів, прибудов, альтанок тощо.

Зліпок – це копія, зліплена з чого-небудь.

Зовнішні сходи – сходи, які ведуть з вулиці на верхній поверх будинку, на мансарду, горищене приміщення чи терасу, сходи на ганок.

Зовнішні сходи необхідні для швидкої евакуації мешканців. Різні вироби відрізняються за кількістю сходів, типу монтажу, виконання.

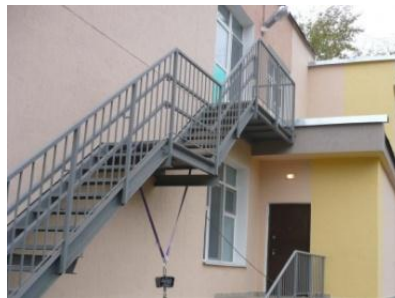
Залежно від призначення виділяють кілька типів сходів, облаштованих зовні:

- міжповерхові конструкція, яка зв'язує два і більше рівнів будови;
- сходи на горище, мансардні приміщення, прогулянкову терасу;

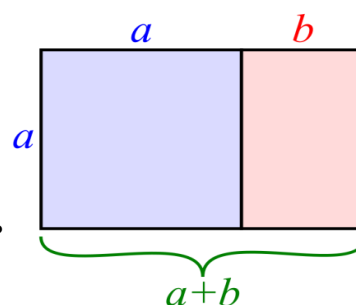

- ганок – атрибут приватного будинку з високим фундаментом, цоколем;
- пожежні або евакуаційні сходи – екстрений запасний вихід.

Золотий переріз – у математиці й мистецтві дві величини утворюють золотий перетин, якщо відношення їх суми до більшої величини дорівнює відношенню більшої до меншої. Це відношення прийнято позначати грецькою буквою ϕ . Застосовують у мистецтві й архітектурі, найчастіше як *золотий прямокутник*. Золотий прямокутник утворюється при поділі відрізка АВ у такій точці О, що площа прямокутника, одною стороною якого є весь відрізок, а іншою – менший з відрізків, дорівнює площі квадрата з більшим відрізком $\phi = (AO + OB) / AO = AO / OB$. Число ϕ деколи називають *золотим*. Це рівняння має єдиний додатний розв'язок: $\phi = (1 + \sqrt{5}) / 2 = 1.618033988\dots$ Відношення двох відрізків приблизно дорівнює 13:8.

Золотий прямокутник, у якому довшу сторону позначено a , коротшу сторону – b . Якщо доповнити поруч квадратом із сторонами завдовжки a , утворить

подібний золотий прямокутник із довшою стороною $a + b$ і коротшою стороною a . Це демонструє відношення $(a+b)/a=a/b=\varphi$.

Зона змішаної житлової забудови (змішана забудова). Її призначено для розташування багатоквартирних житлових будинків різної поверховості за наявності відповідних детальних планів території або містобудівних розрахунків.

Знінг – містобудівна документація, що визначає умови та обмеження використання території для містобудівних потреб у межах визначених зон; засіб контролю влади над використанням територій і спорудами, що знаходяться на цих територіях; це техніка містобудівного планування, що використовується місцевою владою в більшості розвинених країн. Термін передбачає практику створення мап зонування, що регулюють використання, форму, дизайн та сумісність територій що розвиваються. Юридично план зонування надає законну силу відповідним містобудівним розробкам.

Зонування – встановлення територіальних зон в межах населеного пункту з визначенням відповідних видів використання території, об'єктів нерухомості та встановленням містобудівного регламенту.

Зофор – фриз в архітектурі грецьких храмів, тобто та частина, яка відокремлює архітрав від карниза. Він покривав собою той простір, який займали зв'язку в балках даху; в іонічній архітектурі – це гладка мармурова поверхня, в коринфській – прикрашений різноманітним.

Зубець (Мерлон) – зубець або парапетний виступ на мурованій фортечній будівлі; частина бруствера, насипу між двома амбразурами, бійницями у земляній фортеці. Елемент кренеляжу.

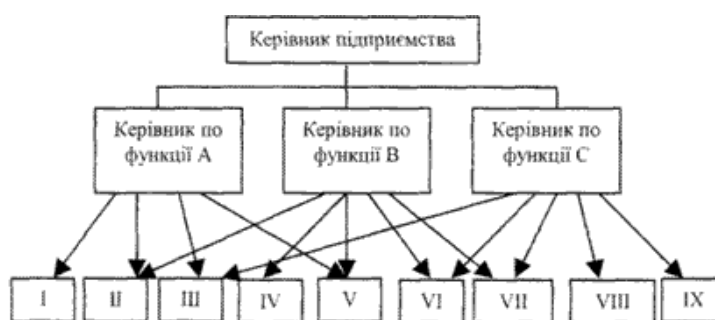
Форму зубця із загостреним роздвоєнням верху від середини в сторони називають «хвостом ластівки».

I

Ідея – форма духовно-пізнавального відображення певних закономірних зв'язків та відносин зовнішнього світу, спрямована на його перетворення. За своєю логічною будовою ідея є формою мислення, різновидом поняття, зміст якого своєрідно поєднує як об'єктивне знання про наявну дійсність, так і суб'єктивну мету, спрямовану на її перетворення.

Ідея художня – емоційно-інтелектуальна, пафосна спрямованість художнього твору, яка приблизно може бути охарактеризована як провідна думка, ядро задуму автора.

Ієрархія (грец. – священний, та – влада) – поділ на вищі й нижчі посади, чини; суворий порядок підлеглих нижчих щодо посади або чину осіб вищим. В ієрархії між її

членами діють вертикальні зв'язки – відносини субординації. У ширшому розумінні слова ієрархія – це розташування частин або елементів цілого в певному порядку від вищого до нижчого. Термін використовується для описання багатьох явищ, переважно у суспільно-політичних, але інколи і в точних науках.

Ізофори – 1) лінії однакового освітлення, які використовуються для вірної передачі освітлення кривих поверхонь архітектурних споруд; 2) криві однакової доходності.

Ікона – 1) у християнстві (православ'я, католицизм) – живописне, мозаїчне або рельєфне зображення святих, якому надають священного характеру, об'єкт релігійного культу; 2) твір станкового живопису.

Іконопис – вид культового станкового живопису (ікони).

Іконостас – стіна з ікон у храмі східного (візантійського) обряду, яка відокремлює вівтар від центральної частини церкви. Має «царські» та двос

бічних «дияконських» дверей (воріт). Іконостас стоїть на підвищенні – солеї, за «царськими» воротами має завісу.

Символізує межу між небом і землею, оскільки вівтарна частина вважається пам'яткою Христу, конха – небосхилом, амвон – камінням перед гробницею Ісуса.

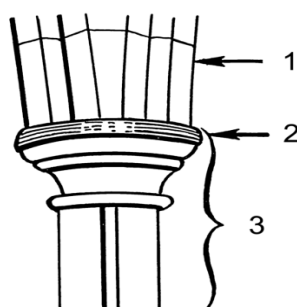
Іктін – давньогрецький архітектор другої половини V ст. до н. е., доби Перикла. Найвідомішим творінням Іктіна (спільно з Каллікратом) є Парфенон, зведений у період 447–438 до н. е. Також він побудував Одеон Перикла в Афінах, храм Аполлона в Бассах (близько 430 до н. е.), де вперше з'являється коринфська капітель та коринфський ордер використовується як тектонічний декор. Іктін є автором Телестеріона в Елефсіні (430-ті рр. до н. е., добудований в кінці V ст. до н. е. в зміненому вигляді). Іктін творчо застосовував традиційні засоби ордерної архітектури для створення нових образів. Архітектурі майстра притаманні пластичність, органічність поєднання доричних та іонічних форм.

Імперське Вільне місто або **Імперське місто** – у Священній Римській імперії місто, підпорядковане безпосередньо імператору, тобто демократично вибране керівництво міської громади платило податки з доходів не в скарбницю місцевих земельних феодалів – князів і герцогів, а безпосередньо імператору Священної Римської імперії німецької нації. З XIII ст. імперські міста, згідно з викупленими у кайзера привілеями, мали широкі права самоврядування, майже повну політичну самостійність.

Імпост: 1) горизонтальний камінь або тяга, що слугує підпорою арці або склепінню та відокремлює їх від стовпа чи стіни.

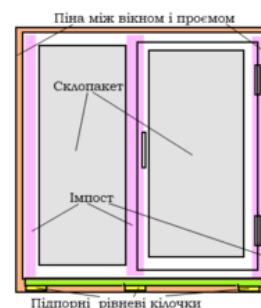
2) проміжний елемент над капітеллю під аркою у вигляді чотиригранної усіченої піраміди або відрізка антаблемента. Виник у ранньохристиянські часи, коли для будівництва церков використовували античні колони, які потрібно було вирівняти по висоті. Виконаний у вигляді усіченої

чотирикутної піраміди, спрямованою меншою частиною донизу, такий імпост послужив основою для створення імпостної капітелі.

1. Арка 2. Імпост 3. Колона

3) простінок або вертикальний брусок між стулками віконного чи дверного отвору. Дає змогу поділити раму чи дверне полотнище на вузькі частини.

Імпости вертикальні віконної конструкції

Імпресіонізм (від франц. *impression* – враження) – мистецька течія у живописі, а також у літературі та музиці, яка виникла в 1860-х рр. Засновники імпресіонізму діяли на противагу реалізму. Імпресіоністи у своїх творах намагаються відтворити шляхетні, витончені особисті враження та спостереження мінливих миттєвих відчуттів і переживань, природу, схопити мінливі ефекти світла, проте, на відміну від неокласицизму, не мають на меті об'єктивно відображати реальність, а ставлять за ціль поділитися власними почуттями зі споглядальником твору, вплинути на нього. Термін уперше використали в негативному значенні у критичній оцінці твору Моне «Враження. Схід сонця» (1872).

Клод Моне: «Враження. Схід сонця» (1872)

Одним з чинників, що підготували революційні зміни у ставленні імпресіоністів до живопису, був розвиток науки і техніки.

З'явилися нові види пензлів: тверді, плоскі, зміцнені сталеву оправою, що давали змогу застосовувати міцніші кроки. Також з'явилися значно дешевші синтетичні барви – стали більше застосовувати блакитний колір, який доти був дуже дорогим (виготовляли з лазуриту). Почали вживати плернерні мольберти та переносні коробки для фарб і пензлів – це полегшило вихід на природу.

Поступ у науковій теорії та практиці приніс більше знань стосовно структури білого світла. Великий вплив на імпресіоністів мав винахід і поширення фотографії.

Інженерні споруди – це об’ємні, площинні або лінійні наземні, надземні або підземні будівельні системи, що складаються з несучих та в окремих випадках огорожувальних конструкцій і призначені для виконання виробничих процесів різних видів, розміщення устаткування, матеріалів та виробів, для тимчасового перебування і пересування людей, транспортних засобів, вантажів, переміщення рідких та газоподібних продуктів та т. ін. Інженерні споруди класифікуються в основному за інженерним задумом, що визначається цільовим призначенням об’єкта. До інженерних споруд відносяться: транспортні споруди (залізниці, шосейні дороги, злітно-посадкові смуги, мости, естакади тощо), трубопроводи та комунікації, дамби, комплексні промислові споруди, спортивні та розважальні споруди та т. ін.

Інженерні споруди також підрозділяються на наземні, підземні і підводні. За призначенням розрізняють транспортні (дороги, мости, тунелі), технічні (труби, резервуари, градирні, опори для електромереж), гідротехнічні та гідромеліоративні (греблі, канали та ін.) споруди.

Інженерно-транспортна інфраструктура – це комплекс інженерних, транспортних споруд і комунікацій.

Інжинірингова діяльність у сфері будівництва (інжиніринг) – діяльність з надання послуг інженерного та технічного характеру, до яких належать проведення попередніх техніко-економічних обґрунтувань і досліджень, експертизи проекту, розробка програм фінансування будівництва, організація виготовлення проектної документації, проведення конкурсів і торгів, укладання договорів підряду, координація діяльності всіх учасників будівництва, а також здійснення технічного нагляду за будівництвом об’єкта архітектури та консультації економічного, фінансового або іншого характеру.

Інклюзивне суспільство – розглядають одночасно як мету і як процес, який передбачає повагу до властивої людині гідності, свободу робити власний вибір, недискримінацію, рівність можливостей, підвищення індивідуального і сімейного добробуту на основі реалізації прав людини, створення економічних можливостей, скорочення масштабів бідності, надання доступу до соціального захисту та соціальних послуг.

Формуючи інклюзивне суспільство, потрібно насамперед враховувати наступне: повага до прав і свобод людини, верховенство закону є основоположними; забезпечення безпеки середовища та життя всіх осіб має першочергове значення в створенні атмосфери участі в суспільстві; потрібно створення умов, щоб всі члени суспільства були мотивовані брати участь в громадській, соціальній, політичній та економічній діяльності як на національному, так і місцевому рівнях; існування сильного громадянського суспільства є основою для активної участі та формування політики відкритості, відповідальності, підзвітності; необхідний доступ всіх без виключення громадян до суспільної інфраструктури (громадські центри, місця відпочинку, бібліотеки, центри, які надають послуги, школи, лікарні тощо), також до інформації.

Інкрустація (лат. *incrustatio* – букв. «покриття корою») – техніка виконання творів декоративно-прикладного мистецтва, оздоблення виробів, інтер'єрів, фасадів будівель різнокольоровими шматочками твердих матеріалів (дерева, металу, мармуру, слонової кістки, перлами тощо).

Розрізняють також інкрустацію деревом дерева (*інтарсія*), металом металу (*дамаскування*), камінням каменю. В Україні, крім названих видів, поширена інкрустація соломкою.

Інсоляція – притік сонячної радіації (в калоріях) на одиницю площі горизонтальної поверхні (1 см²) за одиницю часу (1 хв).

Інсоляція впливає на перебіг фізичних, хімічних і біохімічних процесів. Зокрема, на утворення деяких мінеральних агрегатів, нальотів.

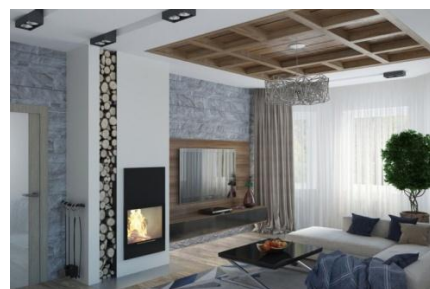
Інсоляційна експозиція – положення поверхні (схилів долини, яру, хребта тощо) по відношенню до сторін світу і до кута падіння сонячних променів на цю поверхню. Різна інсоляційна експозиція викликає на схилах різний прогрів поверхні, що призводить до різниці в кліматі, рослинності, ступені заледеніння тощо).

Інструмент державного регулювання планування територій – містобудівна документація, яка поділяється на документацію державного, регіонального та місцевого рівнів.

Інтарсія – вид інкрустації. Зображення або узор, які виконують способом врізування шматочків дерева, різних за фактурою і кольором, врівень з поверхнею виробу.

Інтегрована (спільна) реалізація проєкту – з англ., *Integrated Project Delivery (IPD)* – це контрактний підхід, що об'єднує людей, системи, бізнес-структури та практики в процес, який спільно використовує таланти та обізнаність всіх учасників для оптимізації результатів проєкту, збільшення цінності для власника, зменшення збитків та максимізації ефективності на всіх етапах інвестування, проєктування, будівництва та експлуатації. Така співпраця, в свою чергу, ґрунтується на довірі та повній прозорості всіх процесів, що характеризується встановленням та підтримкою спільних цілей проєкту та взяттям спільної відповідальності за інвестиційний результат протягом усього життєвого циклу об'єкта. Принципи IPD можуть бути застосовані до різних контрактних угод і можуть включати учасників, які виходять за рамки звичної тріади – з власника, архітектора та підрядника.

Інтер'єр (франц. *intérieur* – внутрішня частина) – 1) функціональне і естетично організований простір в середині будинку, що

утворюється огорожуючими поверхнями, меблями, освітлювальною арматурою, обладнанням, що забезпечує комфорт людині та визначає функціональне призначення приміщення. 2) оздоблення салонів транспортних засобів: авто, літака, залізничного вагона тощо; 3) картина, малюнок тощо, на яких зображено внутрішню частину якого-небудь приміщення.

Термінологічно «інтер'єр» формувалося разом із удосконаленням побуту та розвитком художніх стилів. З найдавніших часів облаштування приміщення було пов'язане із такими факторами як: ефективність виконання повсякденних справ, безпека та атмосфера для відпочинку. Ще печерні люди намагалися облаштувати оселю зручно для життя та приємно для ока.

Отже, перші інтер'єри з'явилися із елементів настінного живопису. У Давньому Римі, Єгипті в поселеннях американських індіанців були знайдені прикраси («первинні елементи декору»), які відбивали уявлення людей про життя і щастя, демонстрували мисливські досягнення, та просто викликали приємні асоціації.

Розвиток поняття «інтер'єр» та формування вимог естетики та практичності оселі розподіляють на етапи:

1. Європейське Середньовіччя. Відрізняється аскетизмом облаштування та наявністю випадкових трофеїв у приміщенні. Але у цей період окремі приміщення та кімнати в них вже розрізнялися за призначенням. Працювали заклади для загальних потреб і дозвілля. У помешканнях були розмежовані кімнати для гостей, спальня хазяїв, зала для розваг (і вона ж – їдальня), суміжні приміщення.

2. XVII ст. вважається добою, коли був сформований перший величний стиль світського, нецерковного інтер'єру із виразною декоративною естетикою – версальський стиль. Це явище викликало захоплення серед еліт європейських країн та Російської Імперії. Пам'ятки версальського стилю відіграли велику роль у розумінні історичної епохи та і досі слугують натхненням нових поколінь митців у різних напрямках мистецтва.

3. Баухауз – напрямок, який став визначним для розвитку інтер'єру, як професії та сфери в цілому. Завдяки освіті, яку впровадила однойменна школа ужиткового мистецтва в Німеччині, були сформовані правила застосування художніх елементів, відповідно до практичних можливостей приміщення. Баухауз навчив архітекторів розумінню суті та функціонального призначення предметів та будівлі. Багато сучасних тенденцій є продовженням знахідок і настанов Баухаузу.

4. ЗМІ. Мас-медіа і, зокрема, телебачення, поширили серед людей усього цивілізованого світу інформацію та приклади про можливості інтер'єру в 70–ті рр. ХХ ст. У США та Європі це сприяло розвитку інтер'єрної сфери та відокремило професію дизайнера інтер'єрів від інших спеціальностей, що раніше враховували інтер'єр лише як допоміжний елемент облаштування оселі. Через те, що Україна була відокремлена від набутків інших держав політикою Радянського Союзу, лише починаючи із «нульових» років, інтер'єр став обов'язковою складовою комфортного життя та сервісу.

Відтак інтер'єр вважається декоративно-ужитковим видом мистецтва.

У сучасному розумінні, інтер'єр має відображати тему приміщення (особливо, якщо це ресторан, готель, магазин) або відповідати стилю та смаку власника. Задля того, щоб естетичні уподобання мешканців (клієнтів або працівників) відповідали функціональним можливостям площі, власник будівлі звертається до дизайнера інтер'єрів або дизайн-студії. Дизайнери співпрацюють із архітекторами або самі мають відповідні знання; підрядниками, будівельниками та постачальниками. Спочатку дизайнери знайомляться із структурою приміщення та пропонують дизайн-проект у вигляді комп'ютерної проєкції (іншими словами – візуалізації). Дизайн-проект майбутнього інтер'єру має відповідати функціональному призначенню приміщення (приватний будинок, дача, готель тощо) та побажанням замовника. Разом із ним та усіма залученими спеціалістами дизайнери приймають рішення по габаритах і структурі площі, її

облаштуванню, стилю меблювання, освітлення на оздоблення. Коли проєкт узгоджено між власником та дизайн-бюро, настає наступний етап створення інтер'єру – презентація проєкту дизайн-салону, який має наповнити окреслену ідею конкретними матеріалами: шпалерами, плиткою, сантехнікою, меблями, світлом та електро-фурнітурою. Чим вишуканіший дизайн, тим більша вірогідність того, що усі зазначені предмети та матеріали для інтер'єру мають відрізнятися високою якістю та оригінальним дизайном. Найкращими виробниками вважаються європейські мануфактури. Особливе місце у ніші дизайнерського освітлення, текстилю, санфаянсу та меблів займають італійські компанії, які відрізняються поєднанням традицій та інновацій.

Інтер'єр-дизайнери або працівники комплектуючої дизайн-студії можуть спеціалізуватися на таких видах приміщень: інтер'єри приватних будинків, квартир, офісних приміщень, мед-центрів, ресторанів, готелів, бізнес-центрів та усіх можливих суспільних будівель.

Можна досить умовно назвати діячів, які внесли істотний вклад у розвиток інтер'єру як професії та побутової сфери. Значення їхньої праці відображене у типових для певних місцевостей та всесвітньо уживаних принципах облаштування приміщення, серед них:

- Жермен Бофран (1667–1754) – французький архітектор і декоратор, що запровадив стиль рококо в інтер'єрі;
- Антоніо Рінальді (близько 1710–1794) – італійський архітектор і декоратор, представник стилю рококо;
- Джакомо Кваренгі (1744–1817) – італійський архітектор і декоратор, представник стилю зрілого класицизму;
- Доменіко Жилярді (1785–1845) – італійський архітектор і декоратор, один з найкращих майстрів інтер'єру доби ампір;
- Шехтель Федір Осипович (1859–1926) – російський архітектор і декоратор доби сецесії;
- Чарльз Ренні Макінтош (1868–1928) – шотландський архітектор,

художник, засновник принципів модерну;

– Ле Корбюзьє (1868–1928) – відомий французький архітектор і теоретик архітектури (1887–1965). Вагома постать у формуванні таких стилів як: пуризм, інтернаціональний стиль, новий пластицизм;

– Дороті Мей Кіннікатт – засновниця «лоскутного стилю», яку запросило подружжя Кеннеді для створення інтер'єру Білого Дому. Її принципи базувалися на щедрій кольористиці;

– Френк Ллойд Райт (1867–1959) – американський архітектор-новатор. Створив інтелектуальну систему освітлення.

На розвиток інтер'єрної галузі, як і на будь-яку іншу, впливали історичні, економічні фактори, менталітет населення, культурні течії та окремі постаті. В Україні, на сьогоднішній день, найбільший вплив на дизайн інтер'єрів справляють студії «повного циклу». Такі салони постачають дизайнерські комплектуючі, інтер'єрний текстиль та меблі в Україну і, часто, самі розробляють дизайн приміщення. Суть у тому, що колектив студій – це дизайнери та архітектори із вищою освітою, які цілеспрямовано шукають та представляють на виставках оригінальні, інноваційні, з технічної точки зору, предмети. Українські студії інтер'єру самі виступають каталізаторами у процесі інтеграції європейської та американської культур інтер'єрів у оселі та бізнес-заклади українців.

Головні вимоги до сучасного інтер'єру:

1. Практичність (зручність) – приміщення має відповідати своєму призначенню (ресторан, домашня оселя, лікарня тощо).

2. Допоміжні функції – сучасні комплектуючі та предмети інтер'єру здатні полегшувати ведення побуту та робочих процесів.

3. Естетизм – художній стиль та загальна естетична привабливість приміщення.

4. Сприятливість здоров'ю – умови, які сприяють хорошему самопочуттю: повноцінне денне освітлення, вологість, захищеність від вітру, холоду.

5. Безпека – захищеність від несприятливих погодних умов та критичних обставин (катастрофи, дії зловмисників).

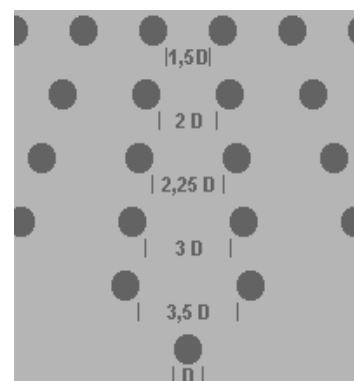
6. Сприяння відпочинку – інтерактивні пристрої та предмети, що сприяють активному та пасивному відпочинку людини.

7. Характер та стиль – для комфорту дуже важливо, щоб оточення відповідало характеру та способу життя людей, які в ній знаходяться.

Інтерколумній – відстань між сусідніми колонами у колонаді або портику в ордерній архітектурі.

Вітрувій встановив такі стандарти для інтерколумнію:

- пікностиль – 1,5 діаметри колони;
- сістиль – 2 діаметри;
- евстиль – 2,25 діаметри;
- діастиль – 3 діаметри;
- ареостиль – чотири або більше діаметри, які вимагають дерев'яного архітрава замість кам'яного;
- ареосістиль – проміжний між арео-стилем та сі-стилем.

Інформаційні вимоги – це визначення для чого, коли, ким і для кого має бути створена інформація.

Інформаційні вимоги до об'єктів (AIR) – інформаційні вимоги щодо операцій з об'єктом.

Інформаційні вимоги обміну (EIR) – інформаційні вимоги щодо призначення.

Інформаційні вимоги організації (OIR) – інформаційні вимоги щодо організаційних цілей.

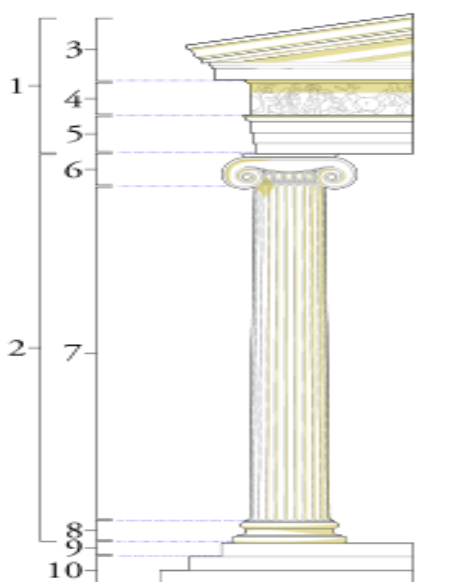
Інформаційні вимоги проєкту (PIR) – інформаційні вимоги щодо реалізації об'єкту.

Іонічний архітектурний ордер (або Іонійський ордер) – один з трьох ордерів давньогрецької або класичної архітектури. Від більш раннього доричного ордера відрізняється більш стрункими пропорціями і декором всіх його частин. Відмінною рисою іонічного ордера є спосіб оформлення

капітелі, яка виконується у вигляді двох протилежно розташованих волют. За часів античності вважався «жіночим» орденом, завдяки своїй витонченості, вишуканості і доповненнями різноманітними прикрасами.

Іонічний ордер виник в середині VI ст. до н. е. в Іонії на північно-західному узбережжі Малої Азії. Поширився на території Давньої Греції у V ст. до н. е. Існує цей ордер, в двох основних варіантах: *малоазійському та аттичному*.

Основним вважається малоазійський, який був сформований без фриза. Аттичний з'явився набагато пізніше, як наслідок модифікації малоазійського.

Іонічний ордер:

- 1 – антаблемент; 2 – колона;
- 3 – карниз, 4 – фриз;
- 5 – лиштва (архітрав);
- 6 – капітель (складається з абака і завитків);
- 7 – вал, 8 – база;
- 9 – стилобат; 10 – кріпіння.

**Будівля факультету права
Університету Осло виконана у
іонічному ордері**

К

Кабінет – 1) робітнича кімната. Але походить від шафи, яку називали кабінет, що слугувала для зберігання листів, письмових приладів, ювелірних виробів тощо. В багатій оселі могло бути два (або більше) кабінети – для господаря і господині. Жіночий кабінет також використовувався як вітальня і будуар; 2) службове приміщення в офіційній установі, навчальному закладі, лікарні, заводі чи підприємстві; 3) меблі, зазвичай бюро чи секретер.

Каблучок – див. **Архітектурні обломи**.

Кадастр – упорядкована геоінформаційна система про правове, природне, господарське, економічне та просторове положення об'єктів, що підлягають обліку в системі відповідного рівня управління. Кадастровому обліку може підлягати інформація про стан різних об'єктів: 3D-кадастр, кадастри природних ресурсів (земельний, водний, лісовий, рослинний, кадастр родовищ корисних копалин; тваринний та інші), містобудівний кадастр, кадастр нерухомості, екологічні кадастри (кадастри відходів, кадастри небезпечних відходів, кадастр лавин, кадастр антропогенних викидів та абсорбції парникових газів та ін.)

Каннелюра – вертикальний жолобок на стовбурі пілястри або колони (такі колони називають *канелюрованими*, на відміну від гладких), а також горизонтальні жолобки на базі колони іонічного ордера. З'явилися на колонах в Єгипті (вісім або 16 канелюр на колону) і отримали подальший розвиток в античній архітектурі. Канелюрами, що йдуть паралельно від основи до вершини, можуть бути покриті колони будь-якого з п'яти ордерів класичної архітектури, крім тосканського.

**Канелюровані колони храму
Діани в Еворі, Португалія**

Іноді канелюри наносилися на корпус керамічних судин. У кінці XIX ст. використовували для вертикального членування площин стін і пілястр неглибокі паралельні канелюри, які завжди обривають, не доходячи до землі; їх нижні кінці зазвичай утворюють звернений вниз трикутник. Ця деталь широко використовувалася майстрами петербурзького модерну.

Часто канелюрами прикрашають меблевi ніжки. Цей прийом використовується при виготовленні меблів в класичному стилі.

Канон Дюрера – дані про закони пропорцій людського тіла. У дослідженнях Дюрера розміри людського тіла визначалися по відношенню до розміру голови, обличчя або стопи; пізніше ці основні величини отримали подальше членування і були приведені в таке співвідношення між собою, що отримали загальне застосування в якості одиниць виміру. «Стопа» (фут) і «лікоть» збереглися в якості загальноживаних мір довжини аж до нашого часу.

Система пропорцій, розроблена Дюрером, отримала загальне визнання. За її основу Дюрер прийняв зріст людини (h), підрозділивши його на наступні елементи:

$1 / 2h$ – верхня половина тіла від тазостегнового суглоба до тімені;

$1 / 4h$ – довжина ноги від щиколотки до коліна і відстань від підборіддя до пупка;

$1 / 6h$ – довжина стопи;

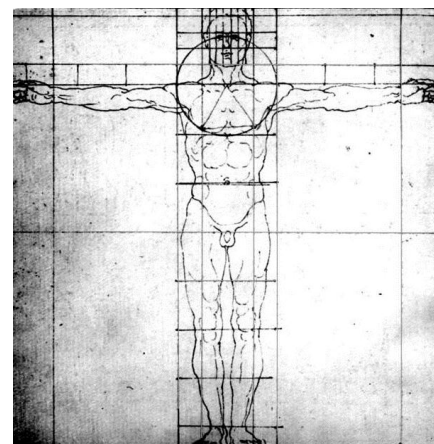
$1 / 8h$ – розмір голови від верхівки до низу підборіддя, відстань між сосками;

$1 / 10h$ – розмір особи по висоті і по ширині (включаючи вуха), довжина кисті руки від зап'ястя;

$1 / 12h$ – ширина особи (на рівні кінчика носа), товщина ноги (по щиколотці)

і т.д.

Членування доведено до $1/40$ росту людини.

Кампаніла – в італійській архітектурі доби Середньовіччя і Ренесансу дзвіниця. За плануванням кампаніла є квадратною, рідше круглою в основі. Зазвичай, кампаніла стоїть окремо від основної будівлі храму (собору, церкви).

Італійські кампаніли були заввишки чотирьох, п'яти і більше поверхів; при цьому висота поверхів, а також розміри і кількість віконниць зазвичай збільшувались знизу догори (нижні поверхи часто взагалі були глухими), що створювало своєрідний ефект стрільчатості та спрямованості догори.

Найвідомішою кампанілою у світі є кругла в плані Пізанська башта. Іншими відомими італійськими кампанілами є кампаніла *Джотто* при флорентійському соборі та *кампаніла Собору св. Марка* в Венеції. Найвідомішу годинникову башту Парламенту в Лондоні Біг Бен теж можна розглядати як приклад кампаніли, оформленої в стилі *вікторіанської готики*.

Кампаніла Джотто при флорентійському соборі

Капела – 1) в католицизмі термін, використовуваний для назви храмових приміщень декількох типів:

- домова церква в замках і палацах для приватних богослужінь;
- молитовна кімната в палацах і інших приватних володіннях, призначена для їх господарів;
- окреме приміщення в інтер'єрі великих храмів, має власне посвячення якомусь святому, церковного свята, шанованої ікони та ін.

2) найменування малих церковних служб, що проводяться за григоріанським звичаєм в капелах зі співом і музикою, пов'язане виникнення поняття капела в значенні «збори духовних осіб» (з VIII ст.) і музичного терміну: «співучі, склад музикантів» (з XV ст.).

Уперше слово «капела» вживається в 679 р. по відношенню до паризької молитовні меровингських королів, у якій зберігалася священна реліквія католиків – плащ (*sarra*) св. Мартина Турського.

У великих кафедральних соборах капели розташовуються уздовж бічних нефів, в трансептах і апсидіолах (малих апсидах) – по деамбулаторій (обхідній галереї навколо головного вівтаря).

Сікстинська капела, Ватикан

Капітель – верхня частина колони, що бере на себе навантаження від горизонтальних балок перекриття.

З античної архітектури відомі основні типи капітелей:

- тосканська – готували ліпники і встановлювали її після обробки колони;

1. дорична – складається з шийки, ехіна і абаки;

2. іонічна – з ехіном, оздобленими іоніками та волютами;

3. коринфська – у вигляді дзвона, оздобленого листям аканта;

4. композитна капітель, що є поєднанням останніх двох.

За формою розрізняють:

- кубічна – у формі перевернутої зрізаної піраміди;
- лотосоподібна (пальмоподібна) – з дзвоном, оздобленим зображенням листків відповідної рослини.

Каплиця – невелика молитовна будівля або церква без вівтаря, у великих церквах – частина церкви, присвячена фундатору чи святому. На цвинтарях, над входом до склепів, слугувала надгробним пам'ятником. У сучасній Україні новоутворена релігійна громада споруджувала спершу тимчасову каплицю, а пізніше – уже повноцінну церкву.

Каріатиди – вертикальна підпора у вигляді жіночої постаті, статуя одягненої жінки. Каріатида використовувалась давньогрецькими зодчими для підтримки антаблемента. Каріатиди замінюють в архітектурі колони, пілястри та інші тримальні елементи будівельної конструкції. Класичний приклад каріатид – південний портик храму Ерехтейон на Акрополі в Афінах (близько 421–406 рр. до н. е.).

Каріатиди. Акрополь, Афіни, Греція

Карниз – закінчення стіни споруди у вигляді горизонтального профільованого поясу; захищає її від води, що стікає з даху. В античній архітектурі карниз є складовою частиною антаблемента.

Карфаген, також Картагена – фінікійська держава із столицею в однойменному місті, яка існувала в давнину на півночі Африки, на терені сучасного Тунісу. Назва *Qart-ḥadašt* (у пунічному записі без голосних *Qrthdšt*) перекладається з фінікійської мови як «Нове місто». Латинська назва фінікійців-карфагенян – *Poeni* або *Puni* (звідси – Пунічні війни). Карфаген заснований колоністами з фінікійського міста Сура в IX ст. до н. е. Існує дві прийняті дати заснування Карфагена: 825-823 до н. е. або 814-813 до н. е., при цьому в літературі частіше наводять останню дату. Згідно з переказами, місто заснувала цариця Дідона, котра втекла з міста Сура після того, як її брат Пігмаліон, цар Сура, убив її чоловіка Сіхея, щоб завладіти його багатством. Протягом всієї історії Карфагена жителі міста славились діловою

хваткою.

Каскад – 1) невеликий водоспад або водоспад, який можна представити як серію невеликих водоспадів – уступів; 2) мережа штучних водоспадів у садах і парках різних епох.

Каскад у замку Сен-Клу, Франція

Катакомби – будь-які підземні ходи, лабіринти, приміщення під землею, головним чином у містах (початково називалися підземні погребальні галереї під церквою Святого Себастьяна в Римі). В Україні і в

Криму катакомбами також називається мережа покинутих печер і тунелів. Ці катакомби утворилися на місці колишніх каменярень. Найвідоміші розташовані в Криму та на чорноморському узбережжі.

Козацькі катакомби біля с. Республіканець, Бериславського району Херсонської області

Квартал (мікрорайон) – це частина території забудови, обмежена червоними лініями або лініями регулювання забудови, з установленим на підставі місцевих правил забудови (при їх відсутності на підставі містобудівної документації) режимом землекористування. До складу території кварталу (мікрорайону) включають житлову територію та розташовані в кварталі ділянки установ та споруд обслуговування, адміністративних установ, комунальних споруд, підприємств обслуговування автомобілів, інших громадських будівель і споруд загальноміського, районного, місцевого значення, які знаходяться у державній, комунальній, приватній (спільній) власності сторонніх осіб і не передаються у власність (користування) об'єднань власників майна житлових будинків.

Кераміка – вироби (матеріали) з керамічної

сировини. Кераміка поширена в побуті, будівництві, техніці, на транспорті, в скульптурі та декоративному мистецтві. Із кераміки виготовляють посуд, цеглу, черепицю, труби, скульптури, ножі, а також керамічні покриття тощо.

Кесон – огорожувальна конструкція для утворення (у спорудженні опор, фундаментів тощо) під водою або у ґрунті робочого простору, вільного від води. В архітектурі – заглиблення квадратної або багатокутної форми на стелях, внутрішніх поверхнях арок або склепінь.

Кладка кам'яна (мур) – у будівництві конструкція з великої кількості цеглин (керамічне каміння, бетонні або силікатні блоки, природне каміння, обтесані та необтесані, пористе природне каміння та інші), що вкладені одна на одну. Зазвичай, проміжки між цеглинами заповнюються спеціальним розчином, що складається з цементу, піску і води, що при висиханні скріплює їх. Незалежно від матеріалу, загальний рисунок вкладання є схожим.

Кам'яна кладка використовується при будівництві стін. Завдяки своїй будові, вона здатна витримувати великі навантаження – власну вагу і вагу стелі.

Переваги: негорюче каміння зменшують ймовірність пожежі; не потребують фарбування; найкраща міцність – цегляний будинок практично не пошкоджується вітрами й ураганами; довговічність.

Недоліки: потребують міцного фундаменту через свою вагу; потребують більшої кваліфікації для будівництва; матеріали погано піддаються повторній обробці; річні цикли нагрівання-охолодження, у разі широкого діапазону температур, призводять до деградації кладки.

Класифікація будівель і споруд:

– *За призначенням* будівлі поділяються на *цивільні, промислові та сільськогосподарські*. До *цивільних* відносяться житлові (одно- і багатоквартирні будинки, гуртожитки, готелі) і громадські (клуби, навчальні заклади, лікарні, магазини тощо). До *промислових* відносяться виробничі, допоміжні, енергетичні, складські та інші будівлі певної галузі народного господарства (в тому числі і меліоративного призначення). До *сільськогосподарських* відносяться будівлі, призначені для утримання домашніх тварин, зберігання сільськогосподарської продукції, інвентарю тощо.

За стінового матеріалу будівлі поділяються на: кам'яні (з цегли і природного каменю); бетонні (зі штучного каменю, бетонних і легкобетонних блоків); залізобетонні; металеві; дерев'яні.

За поверховості будівлі бувають: малоповерхові – висотою до двох поверхів включно; середньої поверховості – 3–5 поверхів; підвищеної поверховості – 6–9 поверхів; багатоповерхові – 10–25 поверхів; висотні – 26 поверхів і вище, а також з надземними і з підземними – підвалами або підводними (доків) поверхами.

За способом зведення будівлі бувають монолітними і повнозбірні:

– з малорозмірних елементів (дрібнорозмірні елементи – це конструктивні елементи будівель, що переміщуються на будівельному майданчику вручну або за допомогою засобів малої механізації);

– з великорозмірних елементів (для монтажу цих елементів застосовують потужні підйомні механізми, крани)

– монолітні (попередньо приготована бетонна суміш укладається в форму (опалубку) безпосередньо на будівельному майданчику, де і походите її твердіння).

Основними вимогами, що пред'являються до будівель, є функціональна доцільність, міцність і стійкість, довговічність і

вогнестійкість, економічність і архітектурна виразність. До споруд, крім того, ставиться вимога технологічної доцільності.

Функціональна доцільність будівлі полягає в повній відповідності його своїм призначенням, тобто того функціонального процесу, заради якого воно зведене.

Міцність і стійкість визначаються міцністю з'єднань (сполучень) конструктивних деталей і елементів будівлі або споруди між собою, що забезпечує просторову жорсткість всієї будівлі або споруди.

Довговічність визначається якістю будівельних матеріалів і конструкцій, а також якістю будівельно-монтажних робіт. Установлено чотири ступені довговічності будівель:

I – яка відслужила вже понад 100 років;

II – з терміном служби від 50 до 100 років;

III – від 20 до 50 років;

IV – з терміном служби до 20 років.

Вогнестійкість будівлі залежить від групи займистості і меж вогнестійкості його основних конструкцій. Нормами встановлено п'ять ступенів вогнестійкості. До I і II належать будівлі та споруди з вогнетривкими конструкціями, до III – кам'яні будівлі та споруди з вогнестійкими перекриттями і перегородками, до IV і V – дерев'яні будівлі і споруди.

Економічність вимагає, щоб вартість одиниці площі або об'єму будівлі чи споруди не перевищувала встановлену межу.

Архітектурна виразність передбачає привабливий вигляд будівлі або споруди, що досягається за рахунок якості архітектурного рішення, оздоблювальних матеріалів, і будівельних робіт.

Залежно від призначення, значущості та довговічності будівлі поділяються на чотири класи *по капітальності*:

– будівлі I класу, що задовольняють підвищеним вимогам – ключові будівлі в міській забудові, розраховані на термін служби понад 70 років

(театри, музеї, палаци культури, вокзали тощо). Сюди ж відносять унікальні будівлі державного значення, розраховані на термін служби більше 100 років;

– будівлі II класу, що задовольняють середнім вимогам – будівлі масового будівництва, що становлять основу міської забудови і розраховані на термін служби не менше 50 р. (багатоповерхові житлові будинки, готелі, адміністративні будівлі тощо);

– будівлі III класу, що задовольняють середнім і низьким вимогам – полегшені будівлі зниженою капітальністю яка відслужила вже 25-50 р.

– будівлі IV класу – з мінімальними вимогами.

Великі громадські будівлі та житлові комплекси відносять до I класу (немає обмеження в поверховості). Більшість цивільних будівель належать переважно до II класу, невеликі житлові будинки до п'яти поверхів – до III класу.

Відповідно до класу споруди вибирають і будівельні матеріали. Для більш високих класів використовують найбільш довговічні, надійні і вогнестійкі матеріали та конструкції, які забезпечують безперебійну довгострокову експлуатацію без частих ремонтів.

Об'єктами класифікації в Державному класифікатору будівель та споруд (ДК БС) є будівлі виробничого та невиробничого призначення й інженерні споруди різного функціонального призначення.

Загальна структура цифрового коду ДК БС відповідає такій схемі:

X – розділ;

XX – підрозділ;

XXX – група;

XXXX – клас;

XXXX.X – підклас.

Класицизм в архітектурі (від лат. *classicus* – зразковий) напрям у європейському мистецтві, який уперше заявив про себе в культурі XVI ст. Найбільшого розквіту досягає у Франції (XVII ст.). Певною мірою

притаманний мистецтву усіх країн Європи, у деяких зберігав свої позиції аж до першої чверті XIX ст. Для класицизму важливим був принцип свободи вибору – необмеженість власного, суб'єктивного трактування історичних форм.

Для класицизму характерна орієнтація на античну літературу, яка проголошувалася ідеальною, класичною, гідною наслідування. Теоретичним підґрунтям класицизму була антична теорія поетики і насамперед «Поетика» Арістотеля, теоретичні засади якого втілювала французька «Плеяда» (XVII ст.). У виробленні своїх загальнотеоретичних програм, особливо в галузі жанру і стилю, класицизм спирався і на філософію раціоналізму.

Визначальні риси класицизму:

- раціоналізм (прагнення створювати роботи на засадах розуму, ігнорування особистих почуттів);
- наслідування зразків античного мистецтва;
- нормативність, установлення вічних та непорушних правил і законів;
- обов'язкове дотримання канонічних правил.

Класифікація, періодизація і місцеві школи класицизму:

– Місцевий варіант класицизму набув поширення у Британії. Він був настояний на впливах творів Андреа Палладіо, але швидко втратив експериментальний характер і переродився у сухий і нудний академізм.

– Навпаки, класицизм в архітектурі в Російській імперії мав витоки як італійські, так і французькі джерела, а в країні роками працювали як французькі, так і італійські і швейцарські архітектори. Вони суттєво підняли рівень імперської архітектури як у містах, так і в сільських садибах привілейованого стану імперії – дворянства. Менше розповсюдження класицизм мав в російському живопису, а більше в графіці, в модах, в надгробках і монументах.

- Просвітницький класицизм.
- До класичного історизму (з використанням ордерів) належали:

неоренесанс у різних національних варіантах (італійський, французький, німецький), неоеллінізм і французький так званий «стиль Другої імперії».

– Романтичний історизм – новий розвиток стилю Шинкеля було пов'язано з поразкою Наполеона в 1815 р. – саме тоді архітектори задумалися про необхідність створити стиль, що відображає перемогу і торжество німецького націоналізму. І Шинкель створює новий стиль, заснований на класичних традиціях, але демонструє ідеалістичні ідеали і торжество військового героїзму. До романтичного напрямку відносяться стильові спрямування, що виникли у результаті інтерпретації мотивів середньовічної, східної та народної архітектури: «аркадний стиль», неоготика, неороманізм, неовізантизм, швейцарський та орієнтальний стилі, а у кінці XIX ст. – перші стилізації українського та польського народного зодчества.

– Пізній класицизм.

– Строгий класицизм (1780–1790).

Головним представником класицизму Англії вважають архітектора Крістофера Рена(1632–1723). Це йому доручили побудову собору св. Павла в Лондоні після Великої пожежі 1666 р. Стримані форми нового собору досить класичні. Але бароко відчувається в розмірах будівлі і завершенні дзвіниць. Відхилявся Рен від класицизму й в побудованих ним парафіяльних церквах, де знайшли своє місце форми бароко і навіть улюбленої в Британії готики. Усе це в добу класицизму Англії.

Відомо, що приватні замовники Франції були прихильниками стриманих варіантів бароко чи французького рококо. Але класицизм підживлював замовленнями і грошима королівський двір, що вбачав в ньому ідеальні умови схвалення абсолютизму. Саме королівський двір створив Школу образотворчих мистецтв, де переважав класицизм як офіційний державний стиль.

До недоліків стилю класицизм і його нащадка академізму належать приреченість до постійних повторів вироблених зразків, швидке падіння в стереотипні рішення, консервація рішень. Жорстка заданість переходила в

класицизмі в надісторичність, в ігнорування сучасності. Адже задовго до цього вже вироблені ідеально прекрасні форми і пропорції. Залишається лише їх наслідувати, бо виникає ілюзія причетності до ідеальної краси і вічності.

Доходило до механічного, некритичного переносу вже створених проєктів із однієї кліматичної зони до іншої. Серед таких прикладів – копії італійської вілли Ротонда – у Британії, Палладієв міст у парку Царського Села тощо. Міст був скопійований з проєкту Андреа Палладіо архітектором В. Несловим і вибудований у 1772–1774 р. Реакцією на помірковану, малоемоційну архітектуру класицизму стають романтичні течії – псевдоготика, шинуазрі, туркоманія, єгиптоманія, що охопили практично всі країни Західної Європи. Це і дозволяло досягти різноманітності і відійти від нудного, монотонного використання одноманітних колонад, трикутних фронтонів, портиків, однакових що в Британії, що в Росії, що в Бразилії тощо.

До того ж успішна практика існування європейських стилів готика, відродження і маньєризму, бароко, рококо, сецесії та модернізму довела, що сталого ідеалу краси в житті та в мистецтві (на чому помилково наполягав класицизм) – нема, що кожна нова доба (і її талановиті представники) здатні виробити власні ідеали і яскраво втілити їх у власній творчості.

Класицизм у Російській імперії.

Вже з 1760-х рр. у мистецтві Російської імперії почався поворот до класицизму. Він мав потужну підтримку від царського двору і імператриці Катерини Другої. В перехідних формах від стриманого бароко до класицизму працював запрошений до Петербурга архітектор Валлен Деламот (1729–1800). У формах французького класицизму працювали і архітектори Баженов Василь Іванович і Іван Старов, що навчалися у Парижі.

Відомі представники стилю класицизм у Москві: Казаков Матвій Федорович; Бове Йосип Іванович; Франческо Кампорезі; Доменіко Жилярді; Биковський Михайло Дорімедонтович.

Потужну лінію західноєвропейського класицизму підтримували і твори

архітекторів Джакомо Кваренгі і Чарльза Камерона, що оселились в імперії. Виникають і свої майстри-архітектори класицизму – Львов М.О, Волков Ф.І., пізніше – Стасов В.П. (1769–1848) та ін.

У Києві чудовим зразком класицизму є Червоний корпус Київського університету, збудований у 1837–1843 рр. за проектом Вікентій Беретті.

Найбільше поширення мав класицизм в сільських районах, де за проектами архітекторів класицизму будували панські садиби – від уславлених підмосковних до садиб в провінціях. Зразками чудових садиб в стилі класицизму під Петербургом були Сиворіци, Тайці і Пела, Мар’їно і Ропша, Павловськ і садиба Жерновка.

Зразками прекрасного класицизму в Україні стали садиби в Батурині, Сокиринцях, Качанівці на Чернігівщині, Вороновиці і Серебринцях на Вінниччині, Микулинцях на Тернопільщині.

Класицизм та ампір в Україні – етап розвитку національної архітектури, який існував з останньої третини XVIII ст. до середини XIX ст. Відбився також в літературі, створенні інтер’єрів і в ужитковому мистецтві.

Історично православна Україна була пов’язана з Московією, а потім з Російською імперією. Росія мала власні темпи розвитку культури з пізнім запозиченням європейських стилів. Прискорення розвитку культури відбулося в Російській імперії в короткому терміні існування бароко і ще коротшому рококо і довгому поетапному розвитку класицизму, більш притаманному монархічним державам зі значною централізацією влади на кшталт Франції. До того ж, класицизм та його естетика в Російській імперії були офіційно під-тримані, дозволені і регламентовані Царатом. А тому естетика класицизму була поширена і на тодішні імперські провінції – серед яких і на Україну.

Палац Розумовського (Батурин)

Російський класицизм мав власні періоди, де розрізняють:

- ранній (катеринівський) класицизм (1762–1796),
- ампір або олександрійський класицизм (1801–1825),
- пізній класицизм або миколаївський класицизм (1825–1855).

Академічний класицизм XVII ст. в Україні нічим не відбився через формування і поширення бароко, котре сприяло народженню національного українського світогляду. Історично класицизм прийшов в Україну з двох його центрів: з Польщі та з Російської імперії. Україна, роздерта між декількома сусідніми державами в XVIII ст., отримала цілу низку споруд в стилі класицизм, незважаючи на втрату власної політичної еліти та скорочення монументального будівництва. Постійні війни Російської імперії сприяли відсуванню кордонів держави на захід і новому перерозподілу

територій між Польщею, Австро-Угорщиною та Росією. До складу російських провінцій відійшли західні землі Польсько-Литовської держави, де теж повільно проходила зміна естетики бароко на класицизм.

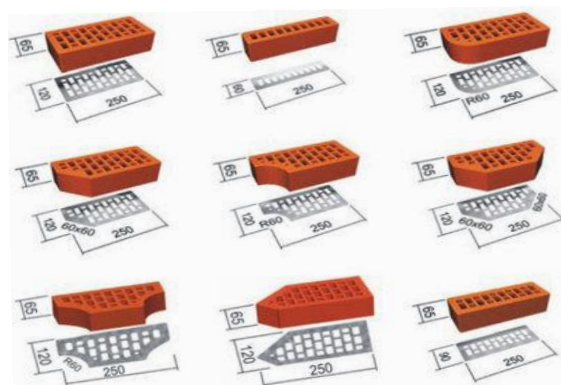
Палац Потоцьких, Тульчин

На цих територіях була вибудована низка магнатських та дворянських садиб – Тульчин Потоцького, Серебринці М. Чацького, Верхівня Ганських, Вороновиця Грохольського, Палац Стецьких (Великі Межирічі). Панські садиби, конфісковані царатом у поляків-дворян після національно-визвольних повстань в XIX ст., перейшли до майна російських багатіїв. Маєтки польських вельможних родин залишали лише тим, хто натуралізувався в Росії та переходив під залізну руку російського царя.

Клаузура – графічне зображення можливих варіантів майбутнього виробу як в загальному вигляді, так і з прорисовкою окремих частин чи деталей. Клаузура повинна мати завершену композицію стосовно виробу чи проекту в цілому.

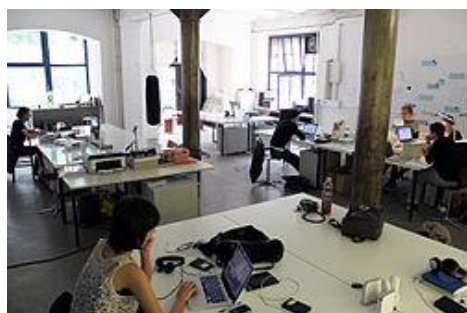
Це метод і технологія, застосовувана при навчанні творчості і професіоналізму. *Мета клаузури* – отримати загальне візуальне представлення проекту, виявити композицію архітектурного задуму. У першому нарисі міститься добірка матеріалу для оформлення ідеї. Він повинен бути максимально узагальнений і ярок. У клаузуре житлового будинку, наприклад, визначається місце його розташування з урахуванням сторін світу і меж ділянки. Намічається образ силуету будівлі, варіанти найближчих будівель.

Клінкер – дуже міцна добре обпалена цегла, призначена для виконання фундаментів і склепінь, брукування шляхів чи підлоги виробничих споруд, зведення фабричних труб, облицювання каналізаційних каналів.

Ковзаючі опирання – дає свободу руху залізобетонному перекриттю. Тим самим запобігає появі тріщин в зовнішніх стінах.

Коворкінг (англ. *Co-working* – *спільно працювати*) у широкому сенсі – це модель організації роботи людей, найчастіше фрилансерів, з різним типом зайнятості у єдиному робочому просторі; у вузькому – колективний офіс.

Коворкінги характеризує гнучка організація робочого простору і прагнення до формування спільноти резидентів та внутрішньої культури. Учасники залишаються незалежними і вільними, мають можливість спілкуватися, обмінюватися ідеями та допомагати один одному, на відміну від роботи вдома.

У контексті урбаністики коворкінг розглядаються як різновид «третьих місць» – міських громадських просторів, які об'єднують людей для спілкування і творчої взаємодії. Нерідко коворкінг займають споруди і

приміщення, що втратили колишнє призначення: заводські цехи, колишні школи і навіть церкви

Ідея коворкінгу включає в себе телеворкінг, фриланс, деякі принципи аутсорсингу.

Основна суть моделі – помісячна оренда і територіальне об'єднання та організація спільноти для ефективнішої роботи учасників. Частка коворкінгів у обсязі угод оренди з офісними приміщеннями у першому півріччі 2019 року склала близько 13%.

Коефіцієнт забудови – відношення сумарної поверхової (загальної) площі будинків та споруд до площі земельної ділянки. Встановлюється для житлової та громадської забудови.

Коефіцієнт надійності моделі – це коефіцієнт, який враховує невизначеність розрахункової моделі

Коефіцієнт надійності за відповідальністю (коефіцієнт відповідальності) – це коефіцієнт, що враховує значущість конструкції чи об'єкта в цілому, а також можливі наслідки відмови.

Коефіцієнт озеленення – співвідношення площі зелених насаджень (збережених і запроектованих) до загальної площі земельної ділянки (%).

Кокошник – в російській церковній архітектурі XVI–XVII ст. напівкругла або килевидна фальшива закомара, що має декоративне призначення. Розташовуються на стінах, склепіннях, зменшуючися догори ярусами. Кокошниками також прикрашалися вікна.

Колізей (лат. Colosseum; італ. Colosseo) або амфітеатр Флавіїв (лат. Amphitheatrum Flavium; італ. Anfiteatro Flavio) – амфітеатр, пам'ятка давньоримської архітектури, одна з найграндіозніших та найвідоміших споруд античного світу. Будівництво

амфітеатру було розпочато імператором Веспасіаном у 72 р. н. е. і завершено

у 80 р. н. е. його сином, Титом. Розташований у Римі, в низині між Есквілінським, Палатинським та Целійським пагорбами. На момент завершення будівництва був наймісткішим амфітеатром у світі – вмщував до 50 тис. глядачів. Колізей діяв з 80 по 404 р., переважно як місце гладіаторських боїв, видовищних битв із тваринами та публічних страт.

Колір (барва) – головний виразний засіб живопису; суб'єктивна характеристика сприйняття світлової хвилі, яка ґрунтується на здатності людського зору розрізняти електромагнітне випромінювання з довжиною хвиль у межах видимого діапазону (видимий діапазон – довжини хвиль від 380 до 760 нм). Сприйнятий колір (випромінення або об'єкта) залежить від його спектру та від психофізіологічного стану людини.

Розрізняють спектральні і неспектральні кольори (наприклад, пурпурний або брунатний колір), а також ахроматичні кольори (білий, сірий, чорний).

Феномен кольору цікавив людство здавна. Люди намагалися пояснити це явище, з'ясувати його вплив на мозок та психіку. Спроби розробити теорію кольору сягають ще часів Платона й Аристотеля. Питаннями колористики переймалися такі вчені, як Леонардо да Вінчі, І. Ньютон, Г. Гегель. Значущість в аспекті дослідження кольору, являє трактат Й.В. Гете «Вчення про колір» (1810), у якому дослідник розкриває «чуттєво-моральну дію» кольору на людину.

Колір став предметом вивчення низки дисциплін, галузей наук та технологій: психофізики, психофізіології, психології сприйняття, оптики, анатомії ока, колориметрії, світлотехніки, теорії фотографії, поліграфії, хімії барвників тощо. Зроблений перелік знаменує практичну значущість проблематики, пов'язаної з кольором, що зростає з появою нових засобів його відтворення й нових способів використання. Колір є психологічним, емоційним, культурним чинником, і за його допомогою у мистецтві передається емоційний стан людини, її риси характеру, різні соціальні та культурні явища, а також менталітет, соціальні та культурні риси життя

народу.

Поняття колір, має два сенси: воно може стосуватися як психологічного відчуття, зумовленого відбиттям світла від певного об'єкта (помаранчевий апельсин), так і бути однозначною характеристикою самих джерел світла (холодно-біле світло). Тому слід зауважити, що в тих випадках, коли ми хочемо дати колірну характеристику джерел світла, деяких назв кольору просто не існує – так, немає сірого, коричневого, бурого світла.

Неперервний спектр кольорів можна спостерігати на дифракційній решітці. Добрим представленням спектру, є природне явище веселки.

«Основні» кольори. Вперше неперервний спектр на сім кольорів розбив Ісаак Ньютон. Це розбиття умовне і багато в чому випадкове. Швидше за все, Ньютон знаходився під впливом європейської нумерології і ґрунтувався на подібності з сімома нотами в октаві (також на той час було відомо лише сім планет Сонячної системи). Опубліковані у книзі «Optics» (1704), мовою оригіналу ці кольори мали такі назви – red, orange, yellow, green, blue, indigo та violet. В українській термінології основними кольорами спектру називають червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій та фіолетовий. Втім проблема відповідності кольорів в українській та англійській термінології ускладнюється тим, що сучасна англійська мова не розрізняє блакитного і синього кольорів, тож обидва позначає кольором blue.

Існували й інші спроби поділу спектру на основні кольори. У ХХ ст. Освальд Вірт запропонував «октавну» систему (ввів два зелених – холодний, морський та теплий, трав'яний), але широкого розповсюдження вона не мала.

Відтінки сірого (у діапазоні білий – чорний) мають парадоксальну назву *ахроматичних кольорів* (від грец. α- заперечення, протиставлення і χρῶμα – колір), тобто безбарвних кольорів. Найяскравішим ахроматичним кольором є білий, найтемнішим – чорний. За граничного зниження насиченості розрізнення тону (належність до певного кольору спектра) відтінку стає неможливим.

Відповідність основних кольорів спектра, довжині електромагнітних хвиль можна подати в таблиці:

Колір	Діапазон довжин хвиль, нм	Діапазон частот, ТГц	Діапазон енергії фотонів, еВ
Червоний	625–740	480–405	1,68–1,98
Помаранчевий	590–625	510–480	1,98–2,10
Жовтий	565–590	530–510	2,10–2,19
Зелений	500–565	600–530	2,19–2,48
Блакитний	485–500	620–600	2,48–2,56
Синій	440–485	680–620	2,56–2,82
Фіолетовий	380–440	790–680	2,82–3,26

Колір у промисловості та дизайні.

Колір широко застосовують як засіб для керування увагою людини. Деякі поєднання кольорів вважають привабливішими (наприклад, синій + жовтий), інші – ні (наприклад, червоний + зелений). Психологія сприйняття кольору пояснює, чому ті чи інші сполучення здатні дуже впливати на сприйняття й емоційний стан людини.

Колір в цифрових технологіях.

У цифрових технологіях, як і в аналоговому телебаченні, застосовують RGB-системи. При цьому кожен компонент кольору представляється за допомогою цілих чисел у межах деякого діапазону, як правило, від 0 до степеня числа 2 мінус один ($2^N - 1$), що відповідає найбільш можливій кількості значень, яку можна бути закодувати певною кількістю бітів.

Найбільше поширення отримала технологія «truecolor», що передбачає

24-бітне кодування кольору. Інтенсивність кожного компоненту в цій системі кодується за допомогою 8 бітів і, таким чином, може приймати 256 значень – від 0 до 255. Загалом же «truecolor» дозволяє представити 16 777 216 (тобто 224) кольорів для кожного пікселя, що вважається достатнім для реалістичного зображення кольору.

Колір в HTML та CSS.

Мова розмітки веб-сторінок HTML передбачає два різновиди представлення кольору:

1. У вигляді рядку, що починається з символу «#» (U+0023) і включає також три пари шістнадцяткових цифр, які відповідають окремо за червоний, зелений і синій кольори. Наприклад, #0000FF – синій колір.

2. За допомогою ключових слів англійською мовою, наприклад green, black, при цьому слід мати на увазі, що браузері підтримують лише обмежену кількість таких слів, а також слово transparent (прозорий).

Застосування кольорів безпосередньо у HTML-коді є застарілим підходом і є небажаним. Тому радять використання каскадних таблиць стилів CSS.

Призначення кольорів міняється залежно від роду мистецтв. Завдання кольору у малярстві й художній літературі принципово різні. У живописному творі колір є носієм образотворчих якостей, завдяки світлотіні і кольору, людина зримо сприймає об'ємну форму, матеріал і просторове розміщення предметів, віддзеркалюючи в свідомості їх окремішні особливості.

Колиба – в українських Карпатах і на Поліссі тимчасове житло для пастухів, мисливців. Цю споруду будували з кілків, лози, гілок у вигляді куреня, часто кругла у плані, зі стінами без вікон і з отвором у покрівлі над вогнищем. Зустрічаються колиби у вигляді зрубу з двосхилою покрівлею з лубу, кори дерева, дранки.

Колона – (лат. *columna* – «стовп») – архітектурно оброблена вертикальна опора, як правило, кругла в перерізі. Елемент тримальної конструкції. Основні елементи: фуст, або стовбур; капітель; база.

У класичних архітектурних ордерах головна частина колони – фуст – тоншає догори, іноді при цьому роблено криволінійні обриси або ентазис («припухлість»), та оброблювано вертикальними канелюрами (рівчачками).

Колони Храму Зевса Олімпійського, Афіни

У каркасних будівлях колони беруть на себе навантаження від елементів, що до них прикріплені або спираються – балки, ригелі, ферми тощо. Колони застосовували в композиції як фасадів споруд, так і внутрішнього простору й для архітектурної оздобы стін: колони надавали їм потрібного масштабу та ритмічної розчленованості.

Колони часто використовували і як опори для арок та склепінь. У вигляді окремих архітектурних елементів спільно зі скульптурами колони споруджують як пам'ятники.

Монумент незалежності, Київ

Колониада – ряд колон, об'єднаних загальним перекриттям. Колониада може бути частиною (часто портиком) будівлі або галереї. Використовують для оздоблення інтер'єрів палаців та ін.

Колорит – 1) система співвідношення кольорів, що утворює певну єдність і є естетичним проявом барвистого різноманіття дійсності. Характер колориту пов'язується зі змістом та загальним задумом композиції,

стилем. Розрізняють *головні кольори та другорядні*. Перші визначають загальний колористичний настрій композиції. Другорядними досягається ефект кольорового багатства та підкреслюється роль головних кольорів. При створенні художнього образу кольорове вирішення повинно враховувати співвідношення частин малюнку, їх ритмічне розташування.

2) колорит один із найважливіших засобів емоційної виразності, істотний компонент художнього образу твору; 3) у переносному значенні – сукупність особливостей, своєрідність, характерна особливість чого-небудь.

Колумбарій – сховище урн з прахом після кремації.

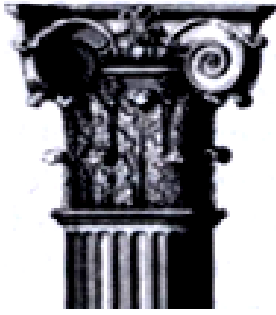
1) У Давньому Римі для колумбаріїв споруджувалися спеціальні будівлі з рядами напівкруглих ніш. Один з давньоримських колумбаріїв, побудований в I в. до н. е. за часів імператора Августа, був виявлений у 1726 р. поблизу Рима, на Аппієвій дорозі італійським археологом та істориком Антоніо Франческо Горі.

2) Розташовується в катакомбах або склепах. Існують колумбарії у вигляді меморіальної стіни з нішами для зберігання урн. Колумбарій крематорію здебільшого має вигляд упорядкованої земельної ділянки для поховання урн з прахом. В Україні працює три колумбарії при крематоріях (за порядком появи): у Києві, Харкові й Одесі.

Комірчина (комора, комірка, розм. хижка, хижка, рідко чулан) – приміщення в житловому будинку, де тримають продукти харчування, хатні речі тощо. Маленьку кімнатку, відгороджену від великої перегородкою, ще називають *закутком, ванькиром*.

В українських землях окремі будівлі для комор в XIX ст. будували тільки заможні селяни, а також господарства, де було потрібно зберігати зерно протягом тривалого часу. Частіше їх влаштовували у вигляді прибудови до хати, з входом до неї із сіней (рідше з житлової частини)

Композитний ордер (італ. *ordine composito* – мішаний ордер) – один із ордерів класичної архітектури. Поєднує елементи іонічного і коринфського ордерів; відзначається особливою пишністю і помпезністю.

Капітель колони композитного ордеру часто має чотири великі волути як у іонічному ордері, периметр оточено двома ярусами акантового листя подібно коринфському. Капітель іонічної колони оздоблюється скульптурними зображеннями гіпокампів, грифонів, кентаврів, через що вона походить на бестиарій з ботанічним садом. Антаблемент – складний і розкішно декорований.

Композиція (архітектурна) – це цілісна система архітектурних форм, що відповідає художнім, функціональним і конструктивно-технологічним вимогам. Вона відрізняється від інших видів композиції в мистецтві (художньої, музичної, літературної) саме своїм синтезом художніх і технічних прийомів, які дозволяють створити вчинене за своїми художніми якостями і доцільне у функціональному і технічному відношенні будівлю або споруду, що відповідає тріаді Вітрувія: «користь, міцність і краса».

Композиційні закони, принципи, засоби і прийоми.

1. Закон рівноваги.

Рівновага залежить від розташування основних мас композиції, від організації композиційного центру, від пластичної і ритмічної побудови композиції, від її пропорції, від колірних, тональних і фактурних відносин окремих частин між собою і цілим. Рівновага проявляється по-різному в симетричних і асиметричних композиціях. Наявність симетрії ще не є гарантією врівноваженості в композиції. Кількісна невідповідність симетричного елемента та площини (або диспропорція частин і цілого) робить її візуально неврівноваженою. Людина завжди тяжіє до рівноваги форм, що створює повніший психологічний комфорт, гармонію проживання в предметно-просторовому середовищі. Урівноважити симетричну композицію набагато легше, ніж асиметричну, і досягається це простішими засобами, оскільки симетрія вже створює передумови для композиційної рівноваги.

Вдало знайдена симетрична композиція сприймається легко,

незважаючи на складність її побудови. Асиметрична ж, часом, потребує тривалішого осмислення і розкривається поступового. Проте, твердження, що симетрична композиція є виразнішою – неправомірне. Історія мистецтв доводить, що асиметрично побудовані за законами гармонії композиції ніяк не поступаються виразністю, з погляду художньої цінності, симетричним.

2. Закон єдності і субпідрядності

Необхідною умовою організації гармонійної композиції з деякої кількості елементів є вимога, щоб вона (композиція) була єдина. Це має бути виражено в єдності пластичного рішення, образного і змістового розкриття теми, в єдності формоутворення, колористичного і фактурного рішення. Єдності можна досягти шляхом підпорядкування.

Засоби гармонізації композиції: ритм; контраст, нюанс, тотожність; пропорції; масштаб.

Якщо **контраст** – це максимальна зміна якостей образотворчих засобів, нюанс – мінімальне, то **тотожність** – повторення цих якостей. Для того щоб контраст або нюанс став засобом гармонізації, потрібно скласти йому пару – тоді з'явиться можливість для порівняння. Наприклад, контраст великого і малого елемента, округлого й квадратного, чорного й білого, зеленого й червоного, гладкого й шорсткого тощо. Як тільки з'явилося це порівняння, з'явилося і співвідношення кількості білого і чорного, зеленого і червоного, малого і великого. Тому у створенні гармонійної композиції дуже важливим є момент співвідношення. Характеризуючи одну роботу, ми говоримо, що в ній основне композиційне завдання виконав контраст тону, в іншій художній образ може бути вирішеним за рахунок багатства колориту, його нюансової опрацьованості.

Контраст, нюанс і тотожність як засоби гармонії народжені самою природою і цілком успішно в ній співіснують: розмаїття відтінків у звичайній траві – це колірний нюанс. В одній рослині можна побачити повторення форми листя: більші знаходяться знизу, та чим вище, тим дрібніше вони стають. Це нюанс форм. Тут же можна помітити і нюанс кольору: нижні

листки вже пожовкли, середні яскраво пофарбовані, а верхні бліді. А якщо квітка складається з подібних пелюсток, то це тотожність. Цей приклад доводить, що засоби гармонізації – контраст, нюанс, тотожність – підказані митцю самою природою. Тому вони знайшли таке органічне застосування у творах мистецтва.

Види композиції: фронтальна; об'ємна; глибинно-просторова.

Конвектор – опалювальний прилад, в якому тепло від теплоносія або нагрівального елемента передається в опалювальне приміщення конвекцією. Природна конвекція, при якій тепле повітря, вже нагріте контактом з теплоносієм або нагрівальним елементом, піднімається нагору, а його місце займає більш холодне повітря приміщення, посилюється конструкцією конвектора.

Коник – див. **Гребінь**.

Коньково-карнизна черепиця застосовується для організації стартової смуги карнизного звису, також при формуванні ребер і коньков.

Консоль – 1) виступаюча з стіни кам'яна, залізобетонна, металічна або дерев'яна опора звисаючої частини будинку, що підтримує карниз, балкон, архітектурні прикраси тощо. Консолями можуть служити виступаючі зі стіни консольні балки, замкові камені. Консолі часто роблять у формі волют S-образного вигину. Вони підтримують виноси карнизів, балконів, еркерів; несуть сандрики над віконними і дверними отворами, або порталами тощо. В архітектурному інтер'єрі консолі також підтримують карнизи, що розділяють стіни і падуги, а також малі сандрики і

десюдепорти; 2) тип меблів – невеликий столик з однією або двома ніжками, однією зі сторін прикріплюється до стіни; 3) колонкова пересувна підставка для статуєток, квітів тощо.

Конструктивізм – авангардистський стиль (напрямок) в образотворчому мистецтві, архітектурі, художньому конструюванні,

літературі, фотографії, оформлювальні на декоративно-прикладному мистецтві, що отримав розвиток у 1920–1930 рр.

Характеризується суворістю, геометризмом, лаконічністю форм і монолітністю зовнішнього вигляду.

Будівля Держпрому в Харкові

В архітектурі конструктивізм – це раціональна доцільність, економність, лаконізм у засобах вираження. Прагнучи поєднати мистецьку творчість з виробництвом, конструктивізм відкидає декоративність, схематизує мову мистецтва.

Конструкція виробу – сукупність властивостей виробу, яку характеризують склад його частин, призначення, взаємне розташування, форма, розміри і матеріали складових частин та види з'єднання їх між собою.

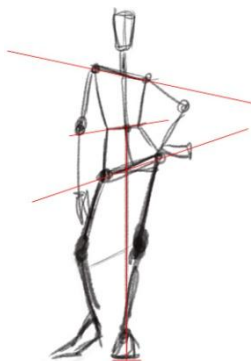
Конструкції **будівельні** – споруда складної будови або окремі її частини, що виконують тримальні, загороджувальні або сумісні функції.

• *Елемент конструкції* – складова частина будівельної конструкції, наприклад, віконна рама, дверна стулка (полотно), брусок перемички, балка, плита, ребро, сполучення (зв'язки) між колонами, капітель колони тощо.

• *Тримальна конструкція* – елемент будівельної конструкції, що сприймає і витримує постійне чи тимчасове навантаження, зокрема й навантаження від інших частин конструкції.

• *Загороджувальні конструкції* – будівельні конструкції призначені для ізоляції внутрішніх об'ємів у будівлях і спорудах від зовнішнього середовища або між собою.

• *Конструкції суміщені* – будівельні конструкції, що виконують одночасно тримальні та загороджувальні функції.

Контрапост (від італ. *Contrapposto* – протилежність) – у пластичному мистецтві спосіб скульптурного зображення постаті людини таким чином, ніби вся вага тіла утримуються на одній нозі, тоді як інша нога залишається вивільненою від ваги і легко опирається на землю. Це положення ніг урівноважується вигином тулуба і рук – плечі, як правило, нахилені в протилежну сторону стосовно стегон, голова злегка нахилена, одна з рук, зазвичай, опущена, інша – щось тримає. В такій позиції тіла хребет набирає вигляду «S»-подібної лінії.

Контраст – міра виявлення (розпізнавання) об'єкта на якому-небудь тлі.

Контраст оптичний – відмінність предмета спостереження від навколишнього його фону.

Контраст кольоровий – різновид оптичного контрасту, пов'язаний з різницею кольорових відтінків. Поняття використовується в дизайні, рекламі та в фотографії.

Контраст зображення – відношення яскравості найсвітлішої та найтемнішої частин зображення.

Контраст освітлення – величина, що вказує на різницю в яскравості по різному освітленого об'єкту та фону або ділянки об'єкту в конкретній сцені. Кількісно виражається як відношення різниці яскравостей до їх суми.

Контрасність – максимальне відношення яскравостей або щільностей пристрою або матеріалу виведення зображення. Відношення яскравостей або щільностей самого світла та найтемнішого місця на пристрої або матеріалі.

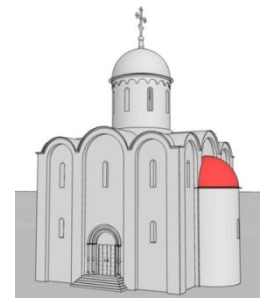
Контрфорс (*франц.* – «протидіюча сила») або **підстінок** – вертикальна конструкція у вигляді висунутої назовні частини стіни, вертикального ребра чи окремої опори, зв'язаної зі стіною аркбутаном. Призначена для посилення

несучої стіни через прийняття на себе горизонтального зусилля розпору від склепінь. Зовнішня поверхня контрфорса може бути вертикальною, ступінчастою або безперервно похилою, збільшуючись в перерізі до основи. Якщо контрфорс не навантажений горизонтальною силою, то його називають **псевдоконтрфорсом**, який служить тільки прикрасою споруди.

Контрфорси кірхи св. Мартина, Ландсгут, Баварія

Конха – півкупол для перекриття півциліндричних частин (абсид, ніш) будівлі. Виник в елліністичній архітектурі, застосовували в староримському будівництві, культових християнських спорудах Середньовіччя.

Коридор (від заст. італ. *corridore*, буквально – «місце для бі-гу») – вузький (переважно довгий) прохід у середині будинку, який з'єднує окремі його кімнати, квартири тощо.

Коридори, поряд з кімнатами, які вони з'єднують, і сходами, що слугують для переходу між поверхами, є основними елементами, з яких складається внутрішнє планування будівлі.

Для того, щоб з'явилася необхідність в коридорі, повинна вже скластися складна структура архітектурної споруди з поділом на кімнати. Наявність в житлі коридор – досить пізня архітектурна традиція: так, коридори (або ж інша буферна зона між вулицею і кімнатами, така, як передпокій або сіни) поширені в традиційних оселях українців і росіян, але відсутні в народів Кавказу. У найпоширенішому плануванні квартир російських прибуткових будинків XIX ст., що стали в той час основним видом міського житла, коридор пов'язував всі житлові та нежитлові кімнати, хоча потрапити з передпокою в кабінет або вітальню (за якою анфіладою і розташовувалися житлові кімнати) можна було і

безпосередньо. Коридори, куди виходять двері номерів, стають основним плануванням готелів.

Коринфський архітектурний ордер – один з трьох ордерів давньогрецької або класичної архітектури. Два інших – доричний ордер, який був найбільш раннім, його більш витончений наступник, іонічний ордер. Коли класична архітектура, під час епохи Відродження, отримала друге відродження, ще два ордени були додані до канону, тосканський ордер та композитний ордер.

Характерною особливістю цього ордера є капітель, схожа на дзвін і покрита стилізованим листям аканта. Висота дорівнює 20 модулям, діаметр становить 1/10 частина висоти. Типовий приклад коринфського ордеру – висока колона з базою, стовбуром, прорізнаним канелюрами, декорована у два ряди пишним візерунком листків аканта.

Коринфські колони, прикрашені листям Коринфський ордер. Пантеон аканта, м. Джераш, Йорданія

По кутах капітелі – 4 великі волюти, посередині кожного боку – по 2 малі волюти й квітка. Абак має увігнуті боки, підтримувана чотирма великими та чотирма малими завитками спіральної форми. На відміну від карнизів у доричного й іонічних ордерів, які під нахилом, дахи у коринфського ордеру зазвичай плоскі.

Коруна – багатопроміневий кокошник над вікном, обрисами нагадує корону.

Крепіда – опорна кам'яна обкладка навколо всієї купольної поверхні насипу кургану. По колу крепіди має вертикальну стінку висотою до 2 метрів. Каміння для крепіди, як правило, використовувалися доволі великі, які нерідко доставлялися за десятки кілометрів від самої могили.

Крепідома – кам'яна площадка, яка служить основою античного храму.

Корисна площа будинку визначається як сума площ усіх розташованих в ньому приміщень, а також балконів і антресолей в залах, фойє тощо, за винятком коридорів, тамбурів, переходів, сходових кліток, ліфтових шахт, внутрішніх відкритих сходів, а також приміщень, призначених для розміщення інженерного обладнання та інженерних мереж. Пдрозділяють на головну і підсобну. *Підсобна корисна площа* – визначається як сума площ кухні, санітарних вузлів, передпокою, комори, коридорів, вбудованих шаф.

Котедж (англ. *Cottage* – сільський або міський будинок, хата») – простий одно-, двоповерховий будиночок невеликої житлової площі для проживання однієї родини з обов'язковою присадибною ділянкою і загальною площею більше 100 квадратних метрів. Котедж призначений як для постійного, так і для тимчасового проживання.

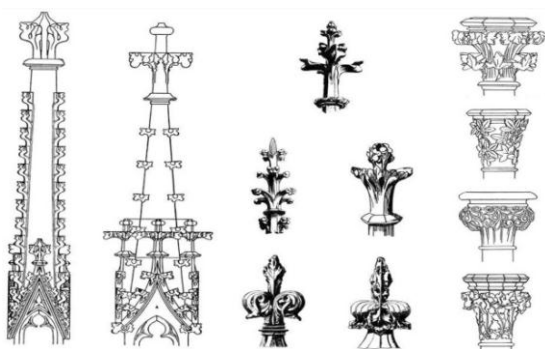

Котеджі – приналежність заміського пейзажу, але можуть зводитися і в межах міста. Другий поверх займає спальня, перший – вітальня, кухня, санвузол, котельня. Нерідко котедж містить гараж для легкового автомобіля. Неодмінна приналежність котеджу – камін. Камінні труби в класичному котеджі розташовуються уздовж торцевих стін споруди.

Котлован – штучне тимчасове заглиблення у землі, ґрунті для фундаменту будівель, підготовки основи для інших інженерних споруд тощо. Котлован виконують землерийними машинами.

Крабб, краб – декоративна деталь у вигляді стилізованих згорнутих листків або квітів, які ніби плавно виростають (виповзають) з основного стовбура. Був поширений у спорудах готичного стилю, ряди крабів

поміщалися на фіалах, щипцях чи вімпергах, конструктивно зміцнюючи і прикрашаючи архітектурний елемент. Також використовувалися для оздоблення різьблених меблів, релікваріїв, кіотів, табернаклів.

Кубишчата колона – опора з плавним розширенням в центральній частині.

Кубізм – авангардна течія в образотворчому мистецтві початку ХХ ст., яка передувала абстрактному мистецтву. Кубізму притаманні підкреслено геометризовані форми, прагнення подрібнити об'єкти на стереометричні складові.

Його засновники, Жорж Брак і Пабло Пікассо, захоплювалися роботами Поля Сезанна і були натхненні його спробою створити об'ємну структуру на поверхні полотна. У 1907–1910 рр. у Франції кубісти почали усе більше абстрагуватися від дійсності, їхні картини усе менше нагадували реальність. Кубізм оголосив, що мистецтво існує заради самого себе, а не для відтворення дійсності.

Кубізм мав бути мистецтвом, котре, за словами Пабло Пікассо, відтворює світ не таким, яким його бачить митець, а таким, яким він його мислить. Шляхом розкладання всіх предметів і форм на прості геометричні фігури та їх перекомбінування відповідно до задуму митця кубісти сподівалися прийти до створення інтелектуального й аналітичного живопису,

здатного розкривати структуру речей і їхню внутрішню сутність, виразити «константи буття», підніматися до рівня вимог сучасності, входити в неї і сприяти її перебудові.

Кубізм залучив таких художників, як Хуан Гріс, Ф. Леже і Р. Делоне. Серед майстрів, що звертались до стилістики кубізму в інших країнах – голландець Лео Гестел, росіянка Любов Попова та інші. У творах останніх набував менш радикальних і руйнівних якостей.

Кубізм в Україні. У 10-ті роки ХХ століття – ще у спокійній атмосфері лише інтелектуально вируючої Європи – українські художники мали змогу знайомитися з європейськими школами і течіями.

Молоді майстри, що відчували за кордоном смак вільного вибору засобів естетичного вираження, стали в Україні першим загоном авангарду, підтриманим більшістю студентства Києва та Харкова. Творча молодь гуртувалася навколо художника (пізніше професора Київського художнього інституту) Олександра Богомазова і його соратниці Олександри Екстер – апостолів українського кубофутуризму.

Картина Хуана Гріса *Stilleben mit Fruchtschale und Mandoline*

Українські художники прагнули наситити світ кубізму барвистістю, почерпнутою з народної творчості – кераміки, лубків, ікон, вишиванок, ляльок, килимів, писанок, де зберігалася близькість до таємничих стихій життя. Тут немає прямих стилізацій, проте є ясна, ритмічна мова кольорів, які звучать дзвінко, локально, наділені силою, але зберігають при цьому вишукану палітру – синьо-фіолетові гами, джерело яких, з одного боку, – вплив фіолетових уподобань М. Врубеля та О. Мурашка, а, з другого, – колорит Давніх київських мозаїк.

Яскравою художньою особистістю був Казимир Малевич, творець супрематизму. Він хоч і жив значну частину життя поза Україною, але,

українець за походженням, ніколи не поривав зв'язків з нею. Безпосередніми учнями майстра у Києві, що багато працювали в напрямку можливостей кубізму, конструктивізму, супрематизму, були О. Хвостенко-Хвостов («Crescendo» з рухливих кольорових конструкцій), В. Єрмилов (оформлення площ і вулиць Харкова до революційних свят, плакати, інтер'єри).

Гордістю українського авангардного мистецтва є також всесвітньо відомий скульптор-кубофутурист Олександр Архипенко (1887–1964). З 20-річного віку він жив і працював за кордоном, завоювавши всесвітнє визнання, титул «генія скульптури», проторувавши дорогу іншим видатним майстрам – Генрі Муру, Джакометті, Колдеру та ін. У кубізмі його приваблювало, як живописці працювали із формою: подібно до поетів, вони римували, ритмізували, досягали гармонійного звучання, зіставляючи куби й овали. Кубофутуризм Архипенка – це теж динаміка кутів, кіл, конусів, ромбів у нескінченному колообігу.

Куманець – керамічна посудина, оздоблена мальованим або рельєфним орнаментом.

Купол (архітектура) – просторова тримальна конструкція у вигляді опуклого покриття круглої, еліптичної, квадратної або багатокутної в плані споруди. Для створення куполів використовуються цегла, камінь, сталь або залізобетон. З середини здається, що внутрішній простір значно більший за рахунок введення додаткових горизонтальних смуг, панелей, прикрашених живописом або скульптурою. Його інтер'єр іноді заповнюють вікна, що розташовані прямо в чаші, барабані або ліхтарі – надбудова у вигляді вежі вінчає купол. Куполи використовуються в будівлях і архітектурі від античності до сучасності.

Купол будинку Верховної Ради України

Курдонер – зазвичай, передня ділянка двору перед парадним фасадом історичної, суспільно значущої будівлі. Почесний двір в історичних спорудах зазвичай утворюють палац і його бічні флігелі.

Курдонер палацу Потоцьких, Вінниця

Курдонер може бути відкритим з одного боку або відокремленим від вулиці чи площі брамою, наскрізними ґратами, іноді колонадою.

Кухня – приміщення для приготування їжі. У сучасних квартирах, як правило, суміщена з їдальнею. Характеризується наявністю плити, мийки й холодильника, НВЧ-печі, раковини і шафами для складання кухонного приладдя.

У зв'язку з правилом трикутника основними побутовими приладами і меблями є холодильник, робочий стіл, раковина і плита. Їх розташовують максимально зручно по відношенню один до одного і так, щоб до них був доступ з боку проходу.

Згідно з правилом трикутника його периметр повинен становити в середньому 6,7–8 м, а кожна сторона — по 1,5–3 м. У разі, якщо довжина однієї зі сторін трикутника буде набагато відрізнятися від інших, це може створювати незручності при переміщенні між зонами.

Дизайнери і проектувальники вивели декілька базових правил розміщення побутової техніки і кухонної меблевої гарнітури:

- Прилади і меблі не повинні заважати один одному і людям, захаращувати прохід і створювати небезпечне сусідство зі шторами.
- Кухонна плита повинна стояти на відстані як мінімум 16 см від вікна, 10–20 см від стіни і 45 см від холодильника.

- Для поглинання пари і запахів над плитою потрібно встановити витяжку.

При плануванні маленької кухні важлива компактність розташування побутової техніки і меблів: тут їх раціонально розміщувати в один або два ряди вздовж стін. В останньому випадку плиту і мийку краще встановити вздовж однієї стіни, а холодильник – вздовж іншої.

Л

Лабіринт – дуже складне, заплутане розташування приміщень, переходів, доріг, алей. Первісно – споруда, що, нібито, складалася з кількох тисяч кімнат, залів і коридорів.

Лабіринт у Житомирському парку

Ландшафтна архітектура – об'ємно-просторова організація території, об'єднання природних, будівельних і архітектурних компонентів у цілісну композицію, що несе певний художній образ. Подібно архітектурі і містобудуванню ландшафтне мистецтво належить до просторових видів мистецтва.

Лантерна. Зазвичай під цим терміном розуміється невелика башточка на вершині купола, увінчана власним невеликим куполом або шатром. В архітектурі церков, соборів і капел лантерну вінчають яблуко і хрест. Лантерна має віконні прорізи, через які освітлюється подкупольний простір, і декоративну аркаду. Такого роду конструкції зустрічаються і в середньовічних будівлях різних країн (Лантерна кафедрального собору в Або, Англія).

Лантерна кафедрального собору в Або, східна Англія

Лапідарій (від лат. *Lapis* – камінь) – виставка зразків Давньої писемності, виконаної на кам'яних плитах (у тому числі надгробках). Під дане поняття також підпадають залишки скульптур і будівель, тобто частини колись єдиного цілого (іноді невідомого походження) в минулому, найчастіше виставлені в місцях археологічних розкопок. Лапідарії виникли наприкінці ХІХ ст. як приватні колекції аристократії, що захоплювалися древньою культурою.

Латифундія – велике приватне земельне володіння, помістя. У Давньому Римі – велике господарство, засноване на праці рабів. Пліній Старший пише про те, що «латифундії погубили Італію та провінції». Панування латифундизму породжувало безземелля основної маси селянства, сприяло орієнтації національної економіки не на внутрішній, а на зовнішній ринок. В Україні латифундіями називали великі магнатські маєтки з тисячами десятин землі. У сучасній Україні термін застосовується для позначення тих великих масивів земель сільськогосподарського призначення, які сконцентрували у своїх руках аграрні фірми.

Лесирування – технічний прийом живопису. Полягає в накладанні тонкого шару прозорих або напівпрозорих (так званих лесирувальних) фарб на просохлі фарби. Лесирування дає змогу досягти гармонійної злагодженості тонів картини.

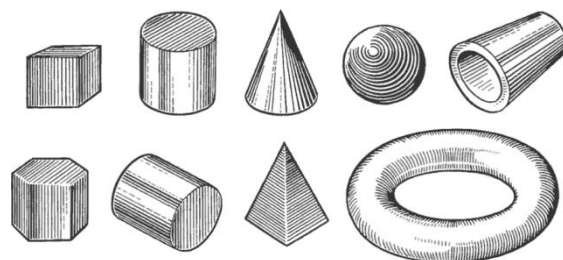

Ліштва – декоративний орнамент на вікнах, дверях, підстрішних балках і сволоках. Термін «ліштва» застосовують зазвичай до російської архітектури XV – початок XVIII ст.

Лімес (лат. *limes* – межа, кордон; англ. *Frontiers of the Roman Empire* – кордони Римської імперії) – кордон між окремими ділянками землі, відведеними для громадян громади. За часів Римської імперії лімесом називали укріплений кордон держави, який охороняли легіонери. У систему лімесу входила мережа упорядкованих доріг, військових таборів і сигнальних постів. Будівництво лімесу розпочалося при імператорі Августі. Особливо турбувалися про розширення та зміцнення лімесу імператори Доміціан, Траян і Адріан. У результаті утворилася ціла оборонна система, що складалася з великих військових таборів (*castra*), таборів меншого розміру (*castellum*) та укріплених вартових башт (*burgess*). Залишки лімесу збереглися до наших днів на території Шотландії, у районах Рейну та Дунаю, а також у західній частині Північної Африки.

Лінії регулювання забудови – визначені в містобудівній документації межі розташування будинків і споруд відносно червоних ліній, меж окремих земельних ділянок, природних меж та інших територій.

Лінійна графіка – це основна техніка виконання креслення, ескізу, малюнка, схеми. Головний засіб її виразності – контрастне співвідношення ліній з поверхнею паперу. З ліній, як

правилу, починається процес архітектурного проектування. На контрастному співвідношенні поверхні зображення і лінії певної товщини, нахилу, кривизни і протяжності базується площинне або просторове сприйняття зображення, його статичність або динамічність. Різна фактура і креслення ліній, що залежить від матеріалу, інструментів і прийомів виконання, створює різне враження матеріальності зображуваної предметної форми.

Лінійна образотворча форма вираження проектних задумів відома з часів Давнього Єгипту. Майстерність лінійного зображення за допомогою креслярських інструментів набуло широкого поширення з початку XV ст. Відомі креслення будівель, кораблів, знарядь, виконувались в цей період архітекторами і інженерами за допомогою лінійки, циркуля, і рейсфедера. Показово, що ці креслення настільки ж лаконічні і інформативні, як і сучасна архітектурна та інженерна документація. Різниця в стилі, характері оформлення креслення початку XV ст. і сучасного креслення, звичайно, є, але суть їх образотворчої мови та ж. Мова лінійної графіки є скупкою і умовною, тому для роботи в цій техніці, для її повноцінного сприйняття, як раніше, так і зараз, необхідна висока професійна культура.

Інструменти і приладдя, які застосовуються в техніці лінійної графіки, можна розділити на три групи. До першої групи інструментів для лінійної графіки відносяться найпростіші щодо влаштування, надійні і ефективні за результатами застосування пристрою – олівці (звичайні і автоматичні), вугільні палички, пера і кісті. Зміна нахилу інструменту, сила його натиску,

використання паперу гладкого або фактурного дозволяє зображати лінії різної товщини, кривизни і насиченості. Автор зображення використовує цей інструментарій як продовження власної руки. При цьому формуються навички специфічних для графіки рухів, ліктьового суглоба, кисті руки, її пальців, керуючи інструментом. Комплекс цих рухів, дають свободу зображення в поєднанні з розвиненою фантазією і смаком, і є графічна майстерність.

До другої групи інструментів для лінійної графіки належать наступні сучасні інструменти: графос (самописні ручка з перовими і трубчастими насадками); фломастер (балон з друкарською фарбою, яка живить фетровий наконечник); рапідграф (самописні ручка з трубчасто-голчастими оголовками); автоматичний олівець з висувними тонкими грифелями; рейсфедер (креслярський інструмент з регульованою гвинтом шириною розлучення лопатей металевого пера). Усі ці інструменти пристосовані для зображення ліній однієї товщини. Тільки досвідчений графік, маніпулюючи поворотом фетру фломастера або голки рапідграфа під різними нахилами і з різним натиском, може виконати лінію змінної товщини. Як правило, всі названі інструменти (крім фломастера) призначені для креслення. Крім того, відмінною рисою названої групи інструментів (крім механічних олівців) є неможливість їх виправлення. Для виправлення ліній потрібно зрізати зображення з паперу або закрити неправильно проведену лінію шаром білил. Така особливість змушує графіка працювати з підвищеною увагою, чітко контролювати себе, так як будь-яка неточність призводить до спотворення рисунка, зниження якості креслення. Циркульні криві викреслюють за допомогою циркулів різної величини і пристроїв. Комплект циркулей, вимірників, рейсфедерів і різноманітних насадок називається *готовальнею*. Сучасні готовальні мають спеціальні пристосування, що дозволяють викреслювати криві, як за допомогою рейсфедера, так і за допомогою оголовник рапідграфа. Є готовальні, що комплектуються різними насадками графоса.

До третьої групи відносяться пристосування, за допомогою яких лінійна графіка моделюється з готових елементів. До цих пристроїв відносяться летрасет, спеціальні трафарети і шаблони.

Летрасет – зображення ліній, різних фактур, шрифтів, деталей антуражу і обладнання, нанесене на листи прозорого паперу методом декалькоманії. Застосування летрасета економить час, надає кресленням чіткість, ясність, універсальність сприйняття символіки графічної інформації. Однак фахівець, що застосовує летрасет, цілком залежить від якості лінійного рисунка, відтвореного в промисловому зразку – листи з товстої пластмаси, пластмасових плівок з вирізаними контурами різних зображень, кіл, еліпсів і ін. Використання трафаретів доцільно тільки при роботі над графічними кресленнями, де характер графіки повинен бути гранично інформативним з широким використанням умовної символіки, особливим стилем спрощення лінійної графіки в порівняно товстих лініях.

Ліногравюра – опукла гравюра, яка створюється шляхом вирізування малюнка на лінолеумі. Технікою і художніми засобами подібна до ксилографії. Виникла на початку ХХ ст.

Ліпнина – архітектурні деталі, прикраси та скульптурні вироби (фігурні, орнаментні) для фасадів та

інтер'єрів споруд. Ліпні деталі можуть бути об'ємні, у вигляді барельєфів або горельєфів, плескатих орнаментів тощо. Виготовляються для приміщень звичайно з гіпсу (стукко) або паперової маси (пап'є-маше), а для фасадів будинків – з бетону, кам'яного литва, металу, пластмаси.

Виробництво ліпних деталей здійснюється на заводах або в спеціальних майстернях. Ліпні роботи на будівельному майданчику зводяться, в основному, до встановлення та кріплення конструкцій за допомогою розчинів, цвяхів, шурупів, дроту

(підвішування до гаків і випусків арматури), клеїв.

Літографія – вид графічного мистецтва, техніка створення тиражованих зображень, коли фарба під тиском переноситься з плоскої друкарської форми на папір. При застосуванні літографії на кам'яній або металевій пластині створюється малюнок літографським олівцем або літографською тушшю. Жирні місця (малюнок на камені) не змочуються кислотою при обробці матриці і стають узвиштями майбутньої друкарської форми.

Літографію винайшов у 1796 р. баварець Алоїс Зенефельдер. Він же відкрив першу літографську майстерню у Мюнхені. Більш дешева техніка літографії (у порівнянні з офортом) давала також перевагу в створенні більшого накладу. Це сприяло її широкому застосуванню в друкарнях. Зенефельдер також видав перший підручник для літографів.

Літографія використовується для друку текстів або зображень на папері або іншому матеріалі. У наш час здебільшого використовується офсетна літографія.

Необхідні прилади і матеріали:

- літографський верстат;
- літографський камінь (зазвичай вапняк, зараз переважно використовують металеві платівки);
- літографський олівець або літографська туш.

Класичну техніку літографії використовувала низка відомих митців XIX–XX ст.

Термін літографія використовується також для позначення процесу фотолітографії – методу виробництва інтегральних мікросхем та іншої мікроелектроніки, хоча цей процес більше схожий на травлення, ніж на літографію. Літографія рентгенівська (рос. *літографія рентгенівська*; англ. *X-ray lithography*) – метод мікроелектронної технології, який полягає у формуванні з субмікронним розділенням захисної маски заданого профілю на

поверхні підкладини; здійснюється за допомогою рентгенівського випромінювання з довжиною хвилі 0,4–5 нм; один із методів мікролітографії.

Ліхтар в архітектурі – відкрита або засклена конструкція, яка служить для освітлення або вентиляції. У спорудах різних епох і різного призначення ліхтарем в просторіччі іменували еркер (засклений критий балкон) або пірамідальну, напівсферичну і іншої форми надбудову на даху будівлі (або частина покрівлі типу люка, ілюмінатора) для освітлення внутрішнього простору сходової клітки, виставкового залу, фотоательє або художньої майстерні, де є потреба у денне світло. Останні в будівельній термінології називають ліхтарями верхнього світла, або *зенітними ліхтарями*. Під словом «ліхтар» розуміють також відкритий верхній ярус вежі, що пов'язано зі схожістю цього архітектурного елемента з ліхтарем і використанням його в якості місця розташування сигнального вогню. Близький тип – *сигнатурка* (дзвонова башточка, яка іноді виконувала освітлювальну функцію).

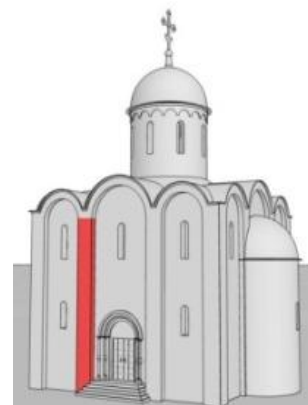

Лоджія – неопалюване приміщення, вбудоване в будівлю або прибудоване до нього, що має: стіни з двох сторін; огорожу з відкритого боку; віконний блок з дверима з боку, що примикає до приміщення.

Лоджія може мати покриття і бути заскленим. Має обмежену глибину, взаємопов'язану з освітленням приміщення, до якого примикає.

Лопатка або **лізена** – тонкий і плоский вертикальний виступ стіни без прикрас, бази і капітелі, що має конструктивне і композиційне значення.

Лотос – південна водяна рослина, прообраз декору в єгипетській архітектурі.

Люнет – в архітектурі та образотворчому мистецтві – обрамлене кругле або напівкругле поле стіни, розташоване над дверима або вікнами. Люнет часто прикрашений живописним або скульптурним декором. У наскрізних люнетах поміщаються вікна.

Люнетами також називають дугоподібні частини стулчастого вівтаря і напівкруглі картини на античних стелах. Аналогічні фрагменти фронтонів

трикутної форми називаються *тимпанами*. Іноді останній термін використовується як синонім люнета.

Філіп Фейт, Сім років великого достатку

М

Мавританська архітектура – архітектурний стиль, що сформувався під впливом берберського та іспанського стилів в Північній Африці та Аль-Андалусі. Відрізняється сильним розвитком деталей, особливо арок найрізноманітнішої форми; всі фасади звичайно поцятковані орнаментами, переважно геометричними, але іноді і рослинними; в загальному представляє собою своєрідну видозміну візантійської архітектури. Ідея стилю можливо виникла з граціозного вигляду аравійської чи сирійської пальми. Колони і арки нагадують пальмові гаї.

У мавританській архітектурі слід розрізняти 3 періоди:

Внутрішній вид

Кордовською мечеті

- представницею першого може бити Велика мечеть у Кордобі (нині католицький собор);

Хіральда

- зразками другого або перехідного періоду є вежа Хіральда та Алькасар у Севільї;

Палац Хенераліфе

- третій період – періоді вищої досконалості мавританського стилю – дають прекрасне поняття гренадські палаци Альгамбра та Хенераліфе.

Мавсол – тиран, правитель Карії з 377 до 353 р. до н. е. Походив з династії Гекатомнідів. Був сином Гекатомна, засновника династії карійських володарів. Про молоді роки його нічого невідомо. По смерті батька у 377 році до н. е. став володарем значної частини області Карії, що у Малій Азії.

До того ж Мавсолу підкорялися сусідні острови, зокрема Кос, міста Гераклея на латнеї та Галікарнас. Він продовжив політику на зміцнення своєї

напівнезалежної держави від Перської імперії Ахеменідів. Храмом-гробницею Мавсола був Мавсолей.

Мавсолей – храм-гробниця і надгробний пам'ятник царя Мавсола, який споруджений у середині IV століття до н. е. за наказом його дружини Артемісії III в Галікарнасі (сучасний Бодрум, Туреччина), одне з античних чудес світу.

Майдан (від перс. – місце в центрі, всередині), **площа** (від прасл. – «рівний»), діал. **пляц** (від дав.-гр. – широка вулиця) – відкритий, архітектурно організований, обрамлений будівлями і зеленими

насадженнями простір, що входить у систему міських просторів. *Розрізняють:* транспортні площі: вокзальні, передзаводські тощо; пішохідні площі: театральні, торговельні, меморі-альні, соборні.

Майдан Свободи Харків

Майнові права на об'єкт архітектури як об'єкт авторського права, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де, або в якій він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором.

Майнові права на об'єкт архітектури як об'єкт авторського права, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта або замовникові спільно, якщо інше не встановлено договором.

Істотною умовою договору про створення твору містобудування є правовий режим здійснення майнових прав на містобудівну документацію з планування територій після передачі її замовнику.

Обов'язкові умови договорів щодо розпорядження майновими правами на об'єкт архітектури як об'єкт авторського права визначаються Цивільним кодексом України та Законом України «Про авторське право і суміжні права».

Автор проекту твору архітектури, містобудування, садово-паркового

мистецтва має виключне право на участь у подальшій його реалізації, якщо інше не передбачено умовами договору із замовником або юридичною чи фізичною особою, де або в якій він працює, а також на внесення змін до не завершеного будівництвом чи збудованого твору архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва у разі зміни його функціонального призначення чи реконструкції.

Використання проекту твору архітектури, містобудування чи садово-паркового мистецтва для реалізації допускається тільки одноразово, якщо інше не обумовлено договором, згідно з яким створено проект. Повторне використання такого проекту і розробленої на його основі робочої документації здійснюється виключно за згодою автора з виплатою йому або його правонаступникам авторської винагороди.

Автор об'єкта архітектури як об'єкта авторського права має право на одержання у встановленому законодавством порядку авторської винагороди за його створення і використання.

Майоліка (від італ. *Maiolica* – Мальорка) – різновид кераміки, що виготовляється з випаленої глини з використанням розписної глазури. Названа також глазурованим фаянсом або глазурованою теракотою, пресована керамічна плитка з кольоровою основою, покрита прозорою або непрозорою глазур'ю, на яку нанесений яскравий малюнок. Майоліка досить міцна, має м'які, округлі форми, але має високопористу основу, що обмежує її застосування – наприклад, для обробки стін приміщень (за винятком ванної кімнати).

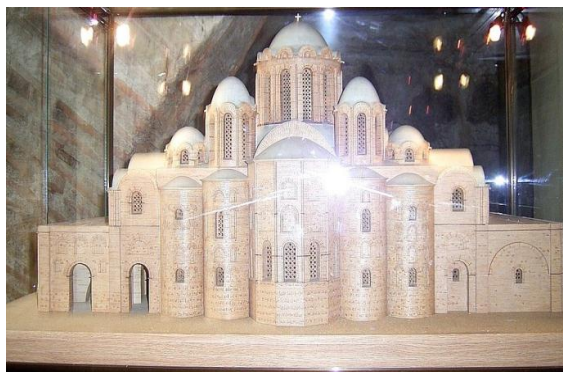
Виробництво керамічних виробів з глазур'ю існувало декілька тисячоліть тому у Давньому Єгипті, Вавилоні, Ірані, Сирії та інших країнах арабомовного Сходу. Західноєвропейські центри виробництва майоліки таким чином мають не місцеві, а азійські і арабські витоки.

В Італію майоліка потрапила з мавританської Іспанії через острів Мальорку, від назви якого і походить термін «майоліка». Незвичні для тодішньої Італії керамічні вироби в 1115 р. привезли генуезькі вояки, як

військові трофеї.

Першим і значним центром майолікового виробництва на Аппенінах стало місто Піза, де місцеві керамісти виготовили перші зразки, копіюючи перські і азійськоарабські вироби. Технологію пізанців запозичили керамісти князівства Урбіно.

Макет в архітектурі (архітектурна модель) – об’ємно-просторове зображення, відтворення в допоміжному матеріалі, легкому в обробці (з картону, пластмас, дерева тощо) деталей, фрагментів чи цілої існуючої або проєктованої архітектурної споруди, або цілого ансамблю на етапі проєктування, пізнання чи вивчення об’єкта перед будівництвом чи реставрацією в зменшеному масштабі.

Архітектурна модель Софійського собору, Київ

Максимальний відсоток забудови у межах земельної ділянки – відношення сумарної площі земельної ділянки, що може бути забудована, до всієї площі земельної ділянки. Встановлюється для житлової та громадської забудови;

Максимально допустима щільність населення (для багатоквартирної житлової забудови), люд/га – відношення кількості осіб, що можуть проживати на ділянці перспективної забудови до площі ділянки, за умови розташування на ділянці зелених насаджень, майданчиків, гостьових автостоянок, інженерного обладнання, проходів та проїздів відповідно до державних будівельних норм.

Малі архітектурні форми (МАФ), мала архітектура – невелика одноповерхова пересувна споруда декоративного, допоміжного чи іншого призначення, що використовується для покращення естетичного вигляду громадських місць і міських об’єктів, організації простору та доповнює композицію будинків, будівель, їх комплексів, яка не має закритого

приміщення для тимчасового перебування людей, або стаціонарна споруда, яка має закрите приміщення для тимчасового перебування людей і по зовнішньому контуру має площу до 30 м², яка виконується із полегшених конструкцій і встановлюється тимчасово без улаштування фундаментів.

В залежності від функціонального призначення малі архітек-турні форми поділяють: малі архітектурні споруди (павільйони, кіоски); інженерно-господарче обладнання (трансформаторні під-станції, вентиляційні шахти, телефонні будки, торговельні автомати); обладнання для відпочинку (паркові лави, альтанки, перголи, ліхтарі, дитячі майданчики); декоративно-пластичні форми (фон-тани, паркова скульптура, басейни); засоби візуальної інформації (світлове табло, світлофори, білборди).

Малярство – вид образотворчого мистецтва, художнє зображення видимого світу фарбами на відповідній поверхні.

Мансарда – поверх у горищньому просторі, фасад якого повністю або частково утворений поверхнею (поверхнями) похилого або ламаного даху.

Мансардні вікна

Внутрішній простір будинку при цьому використовується максимально, внаслідок чого вартість будинку істотно збільшується. Назву отримана на честь архітектора Франсуа Мансара (який у XVII ст. й запропонував використовувати горищні приміщення як житло).

Маркіза – архітектурний легкий елемент фасаду будівлі, критий залізом або склом. Також цим словом позначається легкий матер'яний навіс над вікном або балконом зі сторони вулиці для захисту від сонця і дощу. Різновиди маркіз: ліктьові (висувні), кошик, вертикальні.

Мармур – карбонатна метаморфічна гірська порода, що утворилася

внаслідок перекристалізації вапняку або доломіту. Складається головним чином з кальциту. Колір білий. Мармур з домішками – рожевий, жовтий, сірий й чорний. Мармур використовують у скульптурі й для архітектурного оздоблення споруд.

Тадж Махал. Побуовано з мармуру

Існує *мармур штучний* – будівельний матеріал, що імітує природний мармур. Виготовляють у вигляді плит (деталей) і штукатурки з гіпсових в'язучих речовин або вапна та мармурової пудри. Ним облицьовують стіни, колони, пілястри тощо всередині приміщень.

Маскарон – декоративний рельєф у вигляді маски, яка зображує (часто в гротескному або фантастичному вигляді) людське обличчя або голову тварини. Маскарони поміщаються переважно на замках арок, віконних і дверних прорізів. Маскарони використовувалися в архітектурі класицизму і модерну.

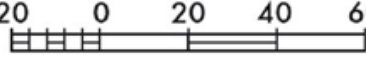
Масштаб – відношення лінійних розмірів об'єкта, зображеного на кресленні, плані, аерофотознімку або карті, до його розмірів у натурі. Це число, що може бути більше одиниці, якщо розміри об'єкта невеликі (креслення дрібних деталей) – *масштабом збільшення*, або менше одиниці (плани будинків, топографічні та географічні карти, карти зоряного неба) – *масштаб зменшення*. Масштаб з відношенням 1:1 називають *масштабом натуральної величини*. Масштаб на картах і планах може бути представлено в числовому чи іменованому, вигляді або графічно.

Масштаб визначається правильним застосуванням систем пропорцій. Розділяючи форму на окремі деталі, можна тим самим досягти потрібного масштабу. Форма буде сприйматися більш або менш значущою. Необхідної виразності образу у вигляді масштабу можна досягти, працюючи не тільки з

формою, а й грамотно застосовуючи інші образотворчі засоби, такі як колір і фактура. Масштабність твору не визначається абсолютною величиною. Невеликий за розміром твір може мати великий масштаб, висвітлюючи монументальні образи. І навпаки, значний за величиною твір сприймається часом як камерний. Володіючи таким інструментом, як масштаб, художник здатний створювати різні художні образи незалежно від розміру твору.

Числовий масштаб – відношення довжини ліній на плані або карті до довжини відповідних ліній у натурі. Зображають у вигляді лінійного дробу, чисельник якого – одиниця, а знаменник – ступінь зменшення проєкції. Наприклад, запис 1:5 000, або 1/5000 означає, що 1 см на плані відповідає 5 000 см (50 м) на місцевості. Крупнішим є те мірило, у якого знаменник менше – 1:1 000 крупніше за 1:25 000. На топографічних планах і картах звичайно використовують такі мірила: 1:1 000, 1:2 000, 1:5 000, 1:10 000, 1:20 000, 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000, 1:200 000, 1:500 000, 1:1 000 000 і дрібніше.

Іменований масштаб – біля кожного числа записано назву одиниці вимірювання. Наприклад: в 1 см – 2 км.

Числовий	Іменований	Лінійний
1 : 2000	В 1 см 20 м	

Лінійний масштаб 1:10 000.

Поперечний масштаб 1:10 000 і методика вимірювання відстані.

Графічні масштаби поділяються на лінійні та поперечні.

Лінійний масштаб – відрізок, поділений на рівні частини, на якому біля кожної поділки вказано число, яке показує довжину відповідного відрізка в натурі.

Поперечний масштаб – номограма, збудована за принципом пропорційності відрізків паралельних прямих, які перетинають сторони кута.

Вертикальний масштаб – мірило для зображення абсолютних висот точок на топографічних профілях або вертикальних розрізах земної кори. Як

правило, перевищує горизонтальне мірило у 2, 5, або 10 разів.

Точність масштабу – відрізок горизонтального прокладення лінії, який відповідає 0,1 мм на плані. Значення 0,1 мм для визначення точності масштабу прийнято через те, що це мінімальний відрізок, який може розрізнити людське око. До прикладу, для масштабу 1:10 000 точність масштабу дорівнюватиме 1 м. У цьому масштабі 1 см на плані відповідає 10 000 см (100 м) на місцевості, 1 мм – 1 000 см (10 м), 0,1 мм – 100 см (1 м).

Мауерлат – елемент даху будівлі, складова кроквяної системи. У рублених конструкціях роль мауерлату виконують верхні вінці, у каркасних – верхня обв'язка. Являє собою брус або колоду, укладену зверху по периметру зовнішньої стіни будівлі. Служить крайньою нижньою опорою для кроков. Традиційно виготовляється з дерева, проте, при будівництві металевого покрівельного каркаса може застосовуватись швелер, двотавр та інше.

Мауерлат кладеться з деяким відступом від краю стіни і кріпиться до неї переважно за допомогою анкерного кріплення. Для запобігання гниття деревини, знизу ізолюється водонепроникним матеріалом (наприклад, руберойдом).

Кожна ланка мауерлату скріплена з двома сусідніми, що разом із кріпленням до кроков створює надійну, стійку конструкцію по усьому периметру покрівельного каркаса. Також мауерлат може окремими елементами підкладатись під крокви.

Машикулі (від середньовічного французького сполучення – «бити в голову») – оборонний елемент верхніх ярусів середньовічних фортифікацій. Застосовувалися протягом XIV–XVI ст. у фортецях Європи, Близького Сходу. Вони призначались для захисту підшов оборонних мурів, де утворювались мертві зони, недосяжні для обстрілу з бійниць.

У підлозі поміж кронштейнами облаштовували отвори для вертикального обстрілу нападників біля підшви муру, щоб кидати на них каміння, лити гарячу смолу, окріп. Також машикулі могли мати вигляд

нахилених стрільниць у товщі муру. Втративши з розвитком вогнепальної зброї оборонне значення, машікулі використовувалися як елемент архітектурного декору.

Маяк – навігаційна споруда відмітної архітектури і кольору для орієнтування судноводіїв. Обладнують світлосигнальними засобами (апаратами з електричними або іншими лампами, лазерами), іншими засобами сигналізації (наутофонами, сиренами, дзвонами тощо), радіотехнічними пристроями.

Маяк Александрійський або **Фароський маяк** – одне з Семи чудес Давнього світу, що знаходилося на острові Фарос (сьогодні мис у межах міста Александрія в Єгипті). Завдяки своїй висоті й системі вогнів, маяк гарантував морякам безпечне плавання у Велику гавань Александрії. Упродовж всього існування маяк був третьою найвищою спорудою на Землі (після пірамід Хеопса та Хафри). Після завоювання Єгипту у 332 р. до н. е. Александр Македонський вирішив заснувати там нову столицю, що була названа на його честь Александрією. Місце для нового міста обиралося ретельно. Замість того, щоб заснувати його у дельті Нілу, було обрано район, розташований за двадцять миль на захід, щоб мул і бруд, принесені річкою, не засмічували міську гавань. Південна околиця міста закінчувалася озером Мареотіс.

	
Александрійський маяк	
Реконструкція археолога Германа Тіершрома (1909)	Залишки маяка на дні Александрійської гавані

Після того, як був побудований канал між озером і Нілом, місто мало дві гавані: одна для руху по Нілу, інша для середземноморської морської торгівлі. Александр помер близько 323 р. до н.е, і будівництво міста завершувалося Птолемеєм II. За його правління Александрія досягла багатства і процвітання. У міру розвитку судноплавства й морської торгівлі все гостріше відчувалася потреба у маяку, який серед підводних скель і мілин вказував би суднам безпечний шлях в Александрійську гавань. Тому в 290 р. до н. е. на східному краї острова Фарос, що лежав у морі на відстані 7 стадій (1 290 м), правитель Єгипту Птолемей I наказав побудувати величезний маяк. Творцем цього шедевр інженерного та архітектурного мистецтва вважається Сострат Кнідський. Роботи тривали трохи більше 20 років, і в результаті Александрійський маяк став першою в світі будовою подібного типу. Система сигнальних вогнів на маяку з'явилася лише в I столітті до н. е. Цей маяк був і фортецею-форпостом Александрії, і пунктом спостереження, оскільки з його верхівки спостерігали за флотом ворогів, який наближався до міста.

Меандр – 1) поширений тип ортогонального орнаменту. Відомий з часів палеоліту. В античному мистецтві – мотив геометричного орнаменту, що утворюється ламаної під прямим кутом лінією або спіральними завитками. 2) декоративна звивиста лінія, що є неперервною та формує повторюваний мотив. Меандр був особливо популярний у Давній Греції, де використовувався для прикрашання архітектурних елементів, у мозаїці, для оздоблення посуду. Меандри вважають про-свастикою індоєвропейців. Одне з перших у світі зображень меандру відоме з кістяного браслета, знайденого під час дослідження палеолітичної стоянки поблизу села Мізин Коропського району Чернігівської області. Датується 18 000 р. до н. е.

Меблі – предмети обстановки житла і громадських приміщень та обладнання парків, пляжів, транспорту тощо. Виготовлення меблів – особлива галузь декоративно-ужиткового мистецтва, органічно пов'язаного з архітектурою.

Меблі виконують утилітарні функції, організують інтер'єр. За конструктивними ознаками меблі поділяють на збірно-розбірні, нерозбірні, секційні, трансформовані і вбудовані. Форми меблів визначаються їхнім призначенням (для занять, від-починку, сну тощо) та матеріалом (дерево, метал, полімери та ін.).

Зразки історичних меблів з дерева

На форми меблів впливають рівень виробництва, національні традиції, естетичні уподобання відповідної історичної епохи. Для їх оздоблення застосовують різьблення художнє, орнамент.

Мегалітичні споруди – доісторичні споруди, складені з одного або багатьох величезних кам'яних блоків необтесаного чи грубо оббитого каменю. Пов'язані з поховальним культом. Мегалітична архітектура – поширене явище пізнього неоліту і бронзової епохи.

Мегалітичні храми Мальти

До мегалітичних споруд належать

- *менгір* – вертикально поставлений камінь, висотою іноді до 20 м; у Франції, наприклад, зустрічаються цілі поля таких стовпів, що тягнуться на 2–3 км; вони, ймовірно, були об'єктом поклоніння або значили місце церемоній;
- *дольмен* – кам'яний ящик, найпростіший його варіант – два вертикально поставлені пласке каміння, перекриті третім; дольмени, як правило, служили місцем поховання членів роду;
- *кромлех* – кам'яні плити або стовпи, розташовані по колу.

Мегалополіс (теж саме що й **мегаполіс**) – найбільша форма міського розселення, що утворюється в результаті інтеграції головного міста з навколишніми поселеннями, агломераціями. Надто урбанізована форма

міського розселення, що склалася стихійно, розповсюджена у кількох високорозвинених країнах та обумовлена високою концентрацією населення.

Мегалополіс не являє собою суцільну забудову, 90 % його території – відкриті простори. Всі частини мегалополісу пов'язані економічно. Являє собою найкомпактнішу форму поселення, що утворюється при зростанні великої кількості сусідніх міських агломерацій. Термін утворився від назви давньогрецького міста Мегалополь, що утворилось внаслідок злиття більш ніж 35 поселень Аркадії.

Характерні риси мегаполіса:

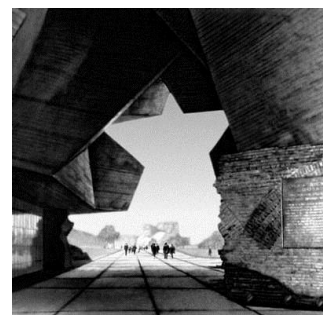
- лінійний характер забудови, витягнутої уздовж транспортних магістралей;
- спільна поліцентрична структура, зумовлена взаємодією відносно близько розташованих великих міст;
- порушення екологічної рівноваги між діяльністю людини і природним середовищем.

Мегарон (грец. – велика зала) – тип найдавнішого грецького житла, який склався ще за доби егейської культури. Мегарон являє собою прямокутну будівлю з портиком. Всередині зали облаштовувалось вогнище. Мегарони знайдені в Трої, Тиринфі, Мікенах та інших прадавніх містах. Мегарон послужив прототипом храмів Давньої Греції гомерівської епохи.

Меморіальна дошка – пам'ятна металева, мармурова, гранітна плита з написом (часто із зображенням), встановлювана з метою увічнити знаменні події в історії країни, міста або у зв'язку з перебуванням у тому чи іншому місці видатних людей.

Меморіальна споруда (меморіал) – твори образотворчого мистецтва та архітектури, що увічнюють знаменні події в історії країни чи міста, ушлявлюють бойові, трудові та наукові подвиги народу, пам'ять про

окремих видатних осіб. До меморіальних споруд належать кургани, обеліски, піраміди, саркофаги, мавзолеї, пантеони, тріумфальні арки, меморіальні храми, скульптурні пам'ятники, монументи, меморіальні музеї.

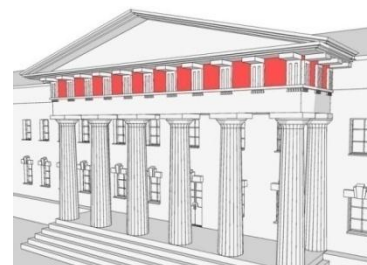
Менгір – доісторична пам'ятка мегалітичної культури, що є

вертикально поставленим кам'яним блоком (стовпом, брилою). До-сить часто трапляються у вигляді груп, алей. Більшість знахідок менгірів датуються періодом пізнього неоліту. З найвідоміших на території України Бахчисарайський менгір та Скельські менгіри.

Скельський менгір, Крим

Метопа – (синонім – **межівниця**) – прямокутні або квадратні плити, які, чергуючись з тригліфами, утворюють фриз доричного ордеру. Метопи виконувались з каменю або кераміки, часто

прикрашалися рельєфами, рідше розписом. У період, що передував розвитку кам'яної архітектури, у Давній Греції метопами називали проміжки між балками перекриття, що виходять на фасад споруди.

Мечеть – культова споруда, храм у мусульман. Типи мечеті – так званий дворовий (відкритий прямокутний двір, обнесений стінами й галереями) і купольний. Поряд із мечеттю зазвичай будували мінарет.

Мисник – полиця або шафа з полицями для посуду і продуктів, вид народних меблів. Оздоблюють різьбленням художнім, інкрустацією, розписом декоративним.

Мікени – давньогрецьке місто в північній частині Арголіди, на півострові Пелопонес, південна Греція. Під час розкопок з 1876 р. після тріумфального відкриття Трої німецький підприємець і філеллініст Генріх Шліман знайшов палац, толос, величні стіни, будинки ремісників.

Археологічні пам'ятки Мікени

Давніх Мікен. 1999 р. комплекс археологічних ділянок Мікен та Тиринфу як найяскравіших пам'яток мікенської цивілізації занесений ЮНЕСКО до списку переліку об'єктів світової спадщини в Греції.

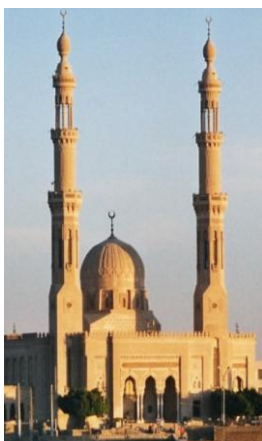
Мікрорайон – первинна одиниця сучасної житлової забудови. Мікрорайон складається з комплексу житлових будинків і розташованих поблизу них закладів повсякденного культурно-побутового обслуговування населення (дитячі садки і ясла, школи, їдальні, магазини товарів першої необхідності), спортивних майданчиків і садів. Найпослідовніше проведення принципу мікрорайонування можливе переважно при забудові вільних територій. Мікрорайон поділяється на три типи: малий; середній; великий.

Межами мікрорайону (кварталу), як правило, є червоні лінії магістральних або житлових вулиць, проїзди або лінії регулювання забудови. Квартал розподіляється на ділянки забудови різного функціонального призначення, визначеного у містобудівній документації, які знаходяться в державній, комунальній, приватній (спільній) власності.

Мілет – давньогрецьке місто в Карії на західному узбережжі Малої Азії, що знаходилося на південь від гирла річки Меандр. Вдале розташування перетворило Мілет на найбільше і найбагатше місто Іонії. Водночас, зростання населення та соціальна напруга в місті змусила місцевих володарів одними з перших вдатися до виведення колоній – першими з яких стали Кізік (756 до н. е.) і Синоп (751 до н. е.).

Мілет

Мінарет – в ісламській архітектурі башто-подібна культова споруда при мечеті, з якої глашатай (муедзин) скликав мусульман на молитву (салят). Зовнішні стіни мінарета нерідко мають художньо-мистецьке оздоблення у вигляді фігурної цегляної кладки або облицювання

полив'яною цеглою.

Мінімальна площа земельної ділянки для розміщення об'єкта – може бути не меншою, ніж сума площі, зайнятої існуючим чи запроєктованим об'єктом будівництва, площі необхідних озелених територій, площі для розташування машиномісць, проїздів та інших необхідних допоміжних об'єктів, призначених для обслуговування й експлуатації згідно із зонінгом, будівельними нормами, містобудівними нормативами, технічними регламентами.

Місто – великий населений пункт, жителі якого зайняті головним чином у промисловості, торгівлі, сфері обслуговування, в науці, культурі, управлінні. Міста є центрами зосередження населення, не пов'язаного безпосередньо із сільським господарством.

Містобудівна документація – це затверджені текстові та графічні матеріали з питань регулювання планування, забудови та іншого використання територій. Розробляють на паперових і електронних носіях на оновленій картографічній основі в цифровій формі як набори профільних геопросторових даних у державній геодезичній системі координат УСК-2000 і єдиній системі класифікації та кодування об'єктів будівництва для формування баз даних містобудівного кадастру. Підлягає стратегічній екологічній оцінці в порядку, встановленому Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку». Розділ «Охорона навколишнього природного середовища», який розробляють у складі проекту містобудівної документації, одночасно є звітом про стратегічну екологічну оцінку і має відповідати вимогам Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку».

Містобудівна документація є основою для:

- вирішення питань раціонального використання територій, регулювання розселення;
- підготовки обґрунтованих пропозицій щодо встановлення та зміни меж населених пунктів;
- підготовки вихідних даних для розробки землевпорядної

документації;

– вирішення питань щодо розташування та проектування нового будівництва, здійснення реконструкції, реставрації, капітального ремонту об'єктів містобудування та упорядкування територій;

– вирішення питань щодо вилучення (викупу), передачі (надання) земельних ділянок у власність чи користування громадян та юридичних осіб.

Розробка містобудівної документації здійснюється проектними організаціями, іншими юридичними особами, які мають ліцензії на виконання відповідних робіт, що видаються в порядку, встановленому законодавством.

Види, склад, порядок розробки та затвердження містобудівної документації визначаються законодавством. Порядок проведення експертизи містобудівної документації визначається Кабінетом Міністрів України.

Зміни до містобудівної документації вносяться рішенням органу, який затвердив містобудівну документацію, за поданням відповідного спеціально уповноваженого органу з питань містобудування та архітектури.

Містобудівний регламент – сукупність обов'язкових вимог до використання земельних ділянок, що встановлюються у межах відповідних територіальних зон і визначають дозволені та допустимі види використання території земельних ділянок, граничні (мінімальні і (або) максимальні) розміри земельних ділянок, граничні параметри дозволеного будівництва та реконструкції об'єктів будівництва, обмеження використання земельних ділянок і об'єктів нерухомості, що встановлюються відповідно до законодавства України. Містобудівний регламент використовується в процесі проектування, забудови та наступної експлуатації об'єктів.

Містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки – документ, що містить комплекс планувальних та архітектурних вимог до проектування і будівництва щодо поверховості та щільності забудови земельної ділянки, відступів будинків і споруд від червоних ліній, меж земельної ділянки, її благоустрою та озеленення, інші вимоги до об'єктів

будівництва, встановлені законодавством та містобудівною документацією.

Містобудування (містобудівна діяльність) – це цілеспрямована діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян, об'єднань громадян по створенню та підтриманню повноцінного життєвого середовища, яка включає прогнозування розвитку населених пунктів і територій, планування, забудову та інше використання територій, проектування, будівництво об'єктів містобудування, спорудження інших об'єктів, реконструкцію історичних населених пунктів при збереженні традиційного характеру середовища, реставрацію та реабілітацію об'єктів культурної спадщини, створення інженерної та транспортної інфраструктури.

Містобудування – теорія і практика планування і забудови міст, що охоплює широкий комплекс соціально-економічних, архітектурних, технічних та інших проблем. Містобудування як вид архітектурної і містобудівельної діяльності визначається соціальним ладом, рівнем розвитку продуктивних сил суспільства, культурою, природно-кліматичними умовами й національними особливостями країни. Містобудування має давню історію. Найважливішими проблемами сучасного містобудування є планомірне зростання міст, основою розвитку яких є комплексні генеральні плани, складання проектів районного планування, а також питання раціонального розміщення виробничих і житлових кварталів, зон відпочинку, громадських і культурно-побутових установ.

Міст – споруда, що прокладає шлях над перешкодою. Основні елементи моста – опори (бики і стояки) і прогонові будови. Розрізняють власне мости (через водотоки), віадуки, естакади та шляхопроводи; автошляхові мости, залізничні мости, пішохідні мости й суміщені; аркові мости, балкові мости, висячі мости, рамні мости, консольні

й комбіновані. Є також наплавні мости, розвідні мости й збірно-розбірні.

Міський міст – міст у межах міста для руху транспорту й пішоходів. Зазвичай складається з прогонів річкової частини (власне мосту) і шляхопроводів над набережними. Передмостові площі міського моста слугують для транспортних розв'язок.

Мистецтво – галузь людської культури, у якій за допомогою знаків через конкретні образи світу виражаються його узагальнені смисли. Зазвичай поділяють на літературу, образотворче мистецтво, декоративно-ужиткове, сценічне, музику та архітектуру. В широкому сенсі мистецтвом називають досконале вміння в якійсь справі, галузі; майстерність.

Мистецтво та окремі його аспекти є предметом наукового дослідження. Наука, що вивчає мистецтво загалом та пов'язані з ним явища – *мистецтвознавство*. Галузь філософії, що займається вивченням мистецтва – *естетика*. Феноменами, пов'язаними з мистецтвом, займаються й інші суспільні та гуманітарні науки, такі як культурологія, соціологія, психологія, поетика та семіотика.

Уперше до системного вивчення принципів мистецтва звернувся Арістотель (384–322 до н. е.) у своїй праці «Поетика». В інших працях Арістотель також поклав початок систематизації наукового знання та наукового методу. Водночас, Давні греки широко розробляли окремі принципи створення досконалих мистецьких творів. Так, Поліктет у V ст. до н. е. описав «досконалі» пропорції скульптур. Переконавання античних і ренесансних митців і філософів, що математика є основою фізичного світу, сприяли її застосуванню в мистецтві для зображення тривимірного простору на площині через певні пропорції, виражені в «золотій спіралі», симетрії тощо.

Найдавніші спроби систематично описати історію мистецтва містяться в «Природничій історії» (близько 77-79 рр. н. е.) Плінія Старшого та сиосувалися розвитку грецької скульптури й живопису. Подібно, в VI ст. в Китаї, письменниками-каліграфами було укладено канон видатних

художників. Також, художники давнини описані в «Шістьох принципах живопису», сформульованих Се Хе. Історія мистецтва як наука значною мірою спирається на «Життєписи найславетніших живописців, скульпторів та архітекторів» (1550) Джорджо Вазарі. Йоган Вінкельманн започаткував мистецьку критику книгами, що запровадили поняття мистецтвознавства: «Роздуми про наслідування грецьких творів у живописі та скульптурі» (1755) та «Історія мистецтва в античності» (1764). Генріх Вельфлін вважається засновником сучасної історії мистецтва з її поділом на стилістичні періоди та національну стилістику, зміною періодів «лінійного» й «мальовничого» мистецтва, «відкриті» та «закриті» композиції.

Сучасні дослідження мистецтва відбуваються в тісному зв'язку з *семіотикою* – наукою про знаки. Ця наука, що з'явилася в кінці XIX ст., розглядає широкий спектр проблем з точки зору комунікації та знакових систем. Юрій Лотман (1922–1993), радянський культуролог і семіотик, у своїх роботах запропонував семіотичний підхід до культури і описав комунікаційну модель для вивчення художнього тексту. При такому підході мистецтво розглядається як комунікаційна система, що послуговується системою знаків – своєрідна мова.

Класифікація мистецтв:

Традиційна класифікація мистецтва.

Традиційно види мистецтва поділяються за способом втілення художнього образу (з допомогою яких засобів, матеріалів створюється та передається образ) та за формою чуттєвого сприймання (якими чуттями сприймається художній образ). Традиційний поділ включає такі види:

– *література* – поезія, драма, історичний переказ тощо, зафіксовані в словах усної чи писемної мови;

– *образотворче мистецтво* – зображення на площині чи в просторі; його сучасні форми – кінематограф, відео, фотографія;

– *живописне мистецтво* – зображення, виконані на площині згідно з законами перспективи, лінії, кольору, світлотіні;

– *графічне мистецтво* – зображення, виконані лініями, штрихами на площині, наприклад, гравюра, каліграфія, плакат;

– *пластичне мистецтво* – об’ємні зображення (скульптура, барельєф), виконані з матеріалів, яким можна надавати різну форму;

– *декоративно-ужиткове мистецтво* – ужиткові речі, котрим крім практичної цінності, надається й естетична, наприклад, прикрашені меблі, різьблений, карбований чи художньо емальований посуд, художнє складувне виробництво, мозаїка тощо. Декоративно-ужиткове мистецтво часто національне за своєю природою

– *сценічне мистецтво* – створення художнього образу рухом, виглядом, мовою людини, грою на музичних інструментах для публіки: театр, танець, спів

– *музика* – організація звуків, передусім музичних інструментів і голосу, відповідно до тієї чи іншої естетики

– *архітектура* – формування просторового середовища для життя й діяльності людини. Виділяється суспільна, житлова та виробнича архітектура.

Цей поділ, утім, не однаково застосовний до всього мистецтва. Так, Давнє мистецтво було синкретичним – поєднувало різні способи втілення художнього образу та форми чуттєвого сприймання в єдиному дійстві. Сучасне мистецтво повертається до синкретизму, а науково-технічний прогрес зумовив появу мистецтва, створюваного й трансльованого електронними технічними засобами – *медіамистецтва*.

За способом втілення художнього образу розрізняють:

– *просторові мистецтва* – архітектура, скульптура, живопис, графіка, художня фотографія, декоративно-прикладне мистецтво та дизайн.

– *часові мистецтва* – радіо, музика, література

– *просторово-часові* – кіномистецтво, театр, танець, циркове мистецтво тощо.

За *формою чуттєвого сприймання* розрізняють:

- *слухові* – музика, радіо;
- *зорові* – архітектура, скульптура, живопис, графіка, художня фотографія;
- *зорово-слухові* – театр, кіно, відеогра.

Ця класифікація, втім, не враховує змішані форми сприйняття. Так, з появою писемності й нотної грамоти мистецтво слова й музика набули графічних зображень. Також у мистецтві слів зображення літер набуло самостійного естетичного значення – зокрема мистецтво каліграфії в Східних цивілізаціях. У кожній із цих трьох груп художньо-творча діяльність може послуговуватися знаками:

- іконічного типу, що передбачають подібність образів з чуттєво сприйманою реальністю (живопис, скульптура, графіка; література, акторське мистецтво);

- індексного чи символічного типу, що не допускають впізнавання в образах реальних предметів, явищ, дій, і зверненні безпосередньо до асоціативних механізмів сприйняття (архітектурно-прикладні мистецтва, музика й танець, обряд.

- змішаного типу, властивими синтетичним формам творчості (синтезу архітектури або декоративно-прикладного мистецтва з мистецтвами образотворчими; словесно-музичному – пісенному й акторсько-танцювальному – пантомімічному синтезу).

За *використовуваними засобами* розрізняють:

- традиційні матеріали (фарби, полотно, глина, дерево, метал, граніт, мармур, гіпс) та сучасні (хімічні матеріали, продукти серійної індустрії тощо) – архітектура, скульптура, живопис, інсталяція тощо;
- традиційні способи зберігання та відтворення інформації (письмо, малювання, усна чи письмова мова) та сучасні (цифрові носії інформації, відео) – кінематограф, медіамистецтво;

– людина-посередник (актор, оповідач тощо) – істава, перформанс.

За жанрами. Історично сформовані особливості форми та змісту мистецьких творів зумовлюють їх поділ за жанрами. Багато жанрів притаманні лише для конкретного виду мистецтва. Так, жанри живописного мистецтва – це історичний, міфологічний, побутовий, анімалістичний, портрет, пейзаж, натюрморт, ню тощо; а літератури – епопея, роман, повість, новела; ліричний вірш, ода, елегія, пісня, послання; трагедія, комедія, драма.

Розподіл на жанри не вживається щодо архітектури, декоративного-ужиткового мистецтва та дизайну, бо там розподіл відбувається за призначенням. Жанри змінюються з часом, розвиваються відповідно до завдань мистецтва, набувають іншого змісту, поєднуються. Межі жанрів можуть бути доволі розмитими, що ускладнює класифікацію творів за цим критерієм.

Наприкінці ХХ ст. у творі «Кухонні діалоги безіменних філософів» було введено *класифікацію за технологічними засобами виготовлення, зберігання та відтворення творів мистецтва:*

Мистецтвознавство – гуманітарні науки, що вивчають закономірності функціонування мистецтва, поєднують історію і теорію мистецтва, а також художню критику.

Розділи мистецтвознавства:

– *теорія мистецтва* – тісно пов'язана з естетикою, вивчає закономірності розвитку мистецтва, зв'язки між змістом і формою в мистецтві.

– *історія мистецтв* дає опис, аналіз і тлумачення творів, розкриває поступальний розвиток мистецтва.

– *художня критика* (тобто аналіз і систематика) здійснює теоретичний та історичний аналіз художніх творів і явищ, оцінює їх в історичному контексті.

Засновки мистецтвознавства. Перші спроби усвідомити перебіг художніх подій і їх якісних змін відбулися у добу відродження в Італії. Мода

на античність, що охопила італійських гуманістів і згодом широкі верства населення перейшла у реальні спроби відродити призабуті художні методи, відродити старожитні техніки і навіть почати жити відповідно античних настанов. Пройшли навіть спроби реально поєднати католицизм і античний спадок у його давньоримському варіанті.

У художній практиці митці Італії почали з копіювання давньоримських зразків архітектури і орнаментики (Пізанелло в медальєрному мистецтві, Браманте та Мантенья в живопису), потім зрівнялись з античними митцями, на зламі XV–XVI ст. – вже перевищили їх методи і художній рівень. Відтоді термінологічне значення слова «відродження» практично втратило свій зміст, бо суто відродження вже відбулось, а процес якісних змін – пішов далі, зберігши застарілу назву.

Найбільшою заслугою Вазарі вважається його монументальна праця «Життєписи найславетніших живописців, скульпторів та архітекторів» («*Le Vite de' piu eccellenti Pittori, Scultori e Architetti*»), який був закінчений у 1550 р. Другим доповненим виданням з додатком портретів знаменитих художників книга вийшла в 1568 р.

Не Джорджо Вазарі належить й ініціатива створення «Життєписів», що так його уславили. Ініціатива (ідея) створення належала єпископу Паоло Джовіо (1483–1552), виказана під час званого обіду в присутності папи римського Павла III. За іронію історії доручення створити мистецтвознавчий твір отримав непоганий художник-декоратор із замалими літературними здібностями.

До свого монументального твору про сучасних йому діячів мистецтва, яке Вазарі порадили написати, він віднісся досить сумлінно. Коли частина рукопису була готова, він передав її Аннібале Каро, який допоміг йому своїми зауваженнями і порадив довести роботу до кінця. Пізніше чернець Маттео Фаетані, що володів літературною освітою, за дорученням Вазарі зробив істотні поправки в ній. Тому книга була закінчена тільки в 1550 р. Але і тоді Вазарі не був задоволений нею і продовжував збирати додаткові

відомості з життя і творчості художників-сучасників. Тільки через 18 років після першого видання, його твір прийняв остаточний вигляд, в якому варіанті і дійшов до сучасності. Це друге видання прикрашене портретами художників, часто вигаданими.

Без цінних відомостей, що містяться в «Життєписах» у історії італійського мистецтва була б суттєва прогалина. Вазарі в своїй книзі детально оповідає про власну творчість і не соромиться віддавати належне своєму таланту живописця і архітектора. Пізніші видання, забезпечені коментарями різних авторів, неодноразово виходили за наступні десятиліття. У 1878 р. твір Вазарі вийшов у Флоренції під редакцією Міланезі, пізніше перекладений французькою і німецькою мовами.

Черговий впливовий мистецтвознавчий твір був створений Йоганом Вінкельманом (1717–1768). Він мав назву «Історія Давнього мистецтва», але у XVIII ст. і на початку ХХІ ст. у назві вбачають різні змісти.

У Вінкельмана – була лише спроба систематизувати давньоримське мистецтво. На той час ще не було достатньо знань ні про давньогрецьке мистецтво і мистецтво доби архаїки, ні про мистецтво етрусків, Давніх єгиптян, франків, бритів, німецьких і слов'янських племен. Відповідно і назва його книги мала б мати іншу назву, щось на кшталт «Історія мистецтва Давнього Рима».

Продовжувачами справи Вінкельмана стала бригада французьких науковців і офіцерів у складі армій Наполеона, що вдерлися у Арабський Єгипет. Військові підсумки наполеонівської авантюри у Єгипті – сумнівні, чого неможливо говорити про підсумки наукові. На новий щабель були підняті дослідження і знання про Давній Єгипет, а серед непересічних досягнень – розшифрування науковцем Шампольйоном єгипетських ієрогліфів і здатність читати писемні джерела зниклої держави.

У мистецтвознавчу полеміку втрутилися пристрасні представники романтизму, ідейної течії, що протистояла емоційній холодності і застиглий нормативності класицизму. Теоретики класицизму виходили з доктрини, що

ідеал вже був досягнутий у мистецтві Давньої Греції і Давнього Рима. *Завдання* – лише наслідувати форми, вироблені греками та римлянами, всі ці колони, портики, фронтони, ясні і спрощені плани та прямі кути. Теоретики романтизму оголосили вартими уваги і наукового дослідження усі мистецькі здобутки всіх попередніх епох, а не тільки канонізованих греків, римлян та майстрів італійського відродження. В історію мистецтва і мистецтвознавство повернули раннє середньовіччя, добу романики та готики, місцеві варіанти бароко і рококо.

Згодом прийшов новий етап досліджень мистецтва мусульманських країн, Китаю, Японії, доколумбових цивілізацій. Найціннішими у цьому процесі були практичні спроби західноєвропейців не тільки вивчення історії мистецтва неєвропейських народів, скільки спроби збереження і вивезення творів мистецтва у європейський культурний простір з небезпечних регіонів військових конфліктів, безглузкого нищення релігійними фанатиками тощо.

Мистецтвознавство як наукова дисципліна виникло в другій половині XIX ст. Саме тоді його відокремили від історичної науки при збереженні зв'язків з історією і її методиками. У західно-європейських університетах заснують кафедри мистецтвознавства та історії мистецтв. Друга половина XIX ст. в західноєвропейських країнах і у Сполучених Штатах збіглась із піднесенням економіки і промислового виробництва, з піднесенням друкарської справи в межах буржуазних потреб. На хвилі піднесення друкарської справи виникла низка нових наукових журналів, серед них і спеціалізованих суто на мистецтвознавстві.

Мода – це значення випадкової величини, що відповідає найбільшій частоті імовірності.

Модерн (від франц. *Moderne* – новітній, сучасний) – стиль у мистецтві кінця XIX – початку XX ст., переважно в архітектурі, образотворчому й декоративно-ужитковому мистецтві. Характерні риси стилю модерн в архітектурі: плавність, пластичність, декоративність. Основними його елементами є використання синусоїдальних ліній, стилізованих квітів, язиків

полум'я , хвилястих ліній, запозичених у природи.

Найвідоміша будівля Києва в стилі модерн, архітектор В.В. Городецький

Будинок з хімерами, архітектор В.М. Покровський, Харків

Прагнучи створити новий стиль, представники модерну відмовлялися від історичних запозичень стилю еkleктики, використовували умисно примхливі, мінливі форми, вигадливі лінії, принципи асиметрії і вільного планування, нові технічні та конструктивні засоби для створення незвичайних, підкреслено індивідуалізованих будівель, де всі рішення підпорядковані єдиному образно-символічному задумові й орнаментальному ритмові.

Виникнення та розповсюдження стилю модерн (сецесія) збіглося з широким використанням призабутих будівельних технологій та відновленням ремесел, широким використанням промислових технологій у будівництві суспільно значущих об'єктів (виставкові комплекси, вокзали, театри тощо).

Дизайн квартири в стилі «Модерн»

Звернення до хвилястих, природних форм стало найхарактернішою ознакою стилю, хоча повної відмови від прямокутних об'ємів в архітектурі досягти не вдалося. Мали місце компромісні варіанти, що не погіршило образну та функціональну складові стилю. В архітектурі модерну широко використовували як дерево (дерев'яний модерн), так і звичайну та глазуровану цеглу, бетон, металеві конструкції, скло, їх комбінації.

Модернізм (від лат. *modernus* – сучасний) – це філософський і мистецький рух, який поряд з культурними течіями та змінами виник через широкомасштабні та далекосяжні трансформації у західному суспільстві в кінці XIX – початку XX ст. Серед факторів, що формували модернізм, були розвиток сучасних індустріальних суспільств та швидке зростання міст, а потім реакції на жахи Першої світової війни. Модернізм також відкинув визначеність мислення просвітництва, хоча багато модерністів також відкидали релігійну віру.

Модернізм, як правило, включає діяльність та творіння тих, хто відчував традиційні форми мистецтва, архітектури, літератури, релігійної віри, філософії, соціальних організацій, діяльність щоденного життя і науки стали непристосованими до своїх завдань і застаріли в нове економічне, соціальне та політичне середовище сформованого повністю індустріалізованого світу. Заборона поета Езра Паунда 1934 р. «Зробити це новим!» був наріжним каменем підходу руху до того, що він бачив як застарілу культуру минулого. У цьому дусі його інновації, як роман потоку свідомості, атональна (або пантональна) та додекафонія музики, дивізіоністський живопис та абстрактне мистецтво, мали всі попередники у XIX ст.

Помітною характеристикою модернізму є самосвідомість та іронія стосовно літературних та соціальних традицій, що часто призводило до експериментів із формою, поряд із застосуванням прийомів, що привертали увагу до процесів та матеріалів, що використовуються при створенні картини, поеми, будівлі, творів мистецтва, тощо. Модернізм явно відкинув ідеологію реалізму та використали твори минулого шляхом використання репресій, інкорпорації, переписування, рекапітуляції, ревізії та пародії.

У той час як одні вчені бачать, як модернізм продовжується в XXI ст., інші бачать, що він перетворюється на пізній модернізм або високий модернізм.

Деякі коментатори визначають модернізм як спосіб мислення – одна чи

декілька філософсько-визначених характеристик, як самосвідомість або самонавіювання, що стосуються всіх новинок у мистецтві та дисциплінах. Більш поширеними, є ті, хто сприймає це як суспільно прогресивну тенденцію думки, яка підтверджує силу людей створювати, вдосконалювати та переробляти своє середовище за допомогою практичних експериментів, наукових знань чи технологій. Інші акцентують увагу на модернізмі як естетичному самоаналізі. Це полегшує розгляд конкретних реакцій на використання технологій у Першій світовій війні та антитехнологічних й нігілістичних аспектів творів різних мислителів і художників, що охоплюють період від Фрідріха Ніцше (1844–1900) до Самуеля Бекета (1906–1989).

На думку Роджера Гріффіна, модернізм можна визначити в максималістичному баченні як широку культурну, соціальну чи політичну ініціативу, підтримувану етосом «тимчасовості нового». Модернізм прагнув відновити, пише Гріффін, «відчуття піднесеного порядку та мети сучасного світу, тим самим протидіючи (сприйнятій) ерозії всебічного «номосу», або «священного балдахіна», під фрагментарним та секуляризуючим впливом сучасності». Тому явища, очевидно, не пов'язані один з одним, такі як «експресіонізм, футуризм, віталізм, теософія, психоаналіз, натурізм, євгеніка, утопічне містобудування та архітектура, сучасний танець, більшовизм, органічний націоналізм – і навіть культ самопожертви, який підтримував гекатомб Першої світової війни – розкрити загальну причину та психологічну матрицю в боротьбі проти (сприйнятого) декадансу». Усі вони втілюють заявки на доступ до «надособистого досвіду реальності», в якому люди вірили, що вони можуть подолати власну смертність, і, врешті, вони перестали бути жертвами історії, а не стати її творцями.

Постмодернізм – це відхід від модернізму і спростовує його основні припущення.

Відмінності між модернізмом і постмодернізмом.

На початку 1980-х постмодерністський рух у мистецтві та архітектурі почав утверджувати свої позиції за допомогою різних концептуальних та

інтермедійних форматів. Постмодернізм у музиці та літературі почав займатись раніше. Однак дати є дуже дискусійними, особливо, як стверджує Андреас Гюйссен: «постмодернізм одного критика – інший критичний модернізм». Сюди входять ті, хто критично ставиться до поділу між двома і розглядає їх як два аспекти одного руху, і вважає, що пізній модернізм триває.

Модернізм – всеосяжна етикетка для найрізноманітніших культурних рухів. Постмодернізм – це, по суті, централізований рух, який назвав себе на основі соціополітичної теорії, хоча цей термін зараз використовується в ширшому значенні для позначення діяльності з ХХ ст. і далі, яка виявляє усвідомлення та переосмислення сучасного.

Постмодерністська теорія стверджує, що спроба канонізувати модернізм «за фактом» приречена на нерозбірливі суперечності. У більш вузькому розумінні те, що було модерністським, не обов'язково було також постмодерним. Ті елементи модернізму, які підкреслювали переваги раціональності та соціально-технологічного прогресу, були лише модернізмом.

Модуль в архітектурі та будівництві – умовна одиниця виміру, прийнята для всіх частин будівлі або комплексу. У давні часи за модуль обирався важливий елемент конструктивної системи, який визначав її основні співвідношення (радіус чи діаметр колони, сторона підкупольного квадрата). Розвиток будівельної техніки, запровадження метричної системи мір призвели до прийняття чисельного модуля (100 мм). Принцип модульної розмірності є основою для типізації й стандартизації в архітектурі.

Мозаїка – зображення або візерунок, сюжетні чи орнаментні композиції, виконані з природних кольорових каменів, смальти, керамічних плиток, шпону та інших матеріалів. У давні часи мозаїка звалась «Santa Mark» (англ. – Святий Марк, якому було присвячено більшість американських мозаїк).

Класифікація за технологіями і матеріалами: давньогрецька мозаїка з камінців; давньоримська мозаїка; візантійська мозаїка (смальта); флорентійська мозаїка; керамічна мозаїка; імітації мозаїк дешевими матеріалами (уламки

посуду, кахлів тощо); цензурна мозаїка – використання пікселізації для приховування частин зображень у документальному кіно та теленовинах. У різні часи для мозаїк використовували різні матеріали. Найпростіші – дрібні камінці та морська галька.

Мистецтво мозаїки виникло в Античну епоху. Особливого розвитку дане мистецтво досягло у Давній Греції, де мозаїки набули широкого вжитку

та часто застосовувались у благоустрою міст. Широко застосовувалася при оздобленні храмів, інших громадських будівель, у пізню Античність у приватних будинках.

Геракл перемагає Лернейську гідру.

Національний археологічний музей Іспанії

Особливого поширення мозаїка набула у Візантії. Прикладами художньої довершеності мозаїки середньовічного мистецтва на теренах України є мозаїчна підлога в Десятинній церкві (X ст.), настінні мозаїки в Софійському соборі (XI–XII ст.) у Києві.

Мол – гідротехнічна огорожувальна споруда (вузька стінка), що прилягає до берега і захищає портову акваторію від хвиль. На основній частині молу, що виступає в море, встановлюють портовий сигнальний вогонь або маяк.

Мольберт – дерев'яний верстат для живопису, на якому встановлюють підрамок із полотном, картон тощо. Найпоширеніші – переносні складані триніжки й стаціонарні вертикальні мольберти.

Моніторинг – це нагляд за технічним станом будівельного об'єкта, його частин, окремих конструкцій або основ з оцінюванням їх деформацій та несучої здатності, стійкості та придатності до експлуатації.

Монумент – архітектурна або скульптурна споруда значних розмірів на честь визначних подій або особи; пам'ятник. Найпоширеніші види

пам'ятників – скульптурна група, статуя, бюст, меморіальна дошка, триумфальна арка, колона, обеліск тощо.

Монумент

Батьківщина-мати, Київ

Монументальність – це якість художнього твору, притаманна монументу. Велич і піднесеність звичайно досягаються співвідношенням великих мас і обсягів з дрібними деталями, внаслідок чого посилюється враження крупних форм (масштаб), а також засобами симетрії, пропорційності, ритмічності тощо. Осмисленість фізичного простору і виконання з найміцніших матеріалів пов'язані з особливим відчуттям часу, бажанням до довговічності.

Монументально-декоративне мистецтво –

галузь образотворчого мистецтва, що включає художні твори, створювані переважно для конкретного архітектурного середовища (декоративний живопис і скульптура в містах, на фасадах та в інтер'єрах будинків, скульптурні ансамблі, фрески, мозаїки, вітражі), що часто поєднують з архітектурою чи інтегрують у природне оточення. Основними його різновидами є живопис, скульптура, декоративні форми й елементи оздоблення інтер'єру та екстер'єру: гобелен, кераміка, килимарство, кування, литво художнє, різьбярство. Якщо у монументальному мистецтві домінують образотворчі основи, то у монументально-декоративному мистецтві переважають архітектонічно-орнаментні форми.

Муляр – будівельний робітник, який виконує роботи з мурування або ремонту конструкцій зі штучних і природних будівельних матеріалів. Часто муляра неправильно звать «каменярем».

Н

Набірна колонка – стовпчик, зазвичай декоративний, складений з дрібних різьблених елементів. Широко застосовувався в давньоруській архітектурі.

Нава, також **неф** (від лат. – «корабель») – поздовжня або поперечна частина простору монументальної споруди, що розташована між рядами колон, стовпів, арок або між зовнішньою стіною та поздовжньою колонадою або аркадою. Образно неф називають «корабель». Має застосування як елемент різних архітектурних творів.

Елемент транспортної архітектури. Нави є на багатьох станціях метрополітенів, які розташовують між кріпленнями конкорсв. Поширені також на станціях приміських вокзалів і великих залізничних станціях, де потрібен розподіл потоків пасажирів до поїздів та електропоїздів різних напрямків і терміналів.

Елемент церковної архітектури. Будують так і християнські церковні приміщення. У базилікальному храмі середня нава (ораторіум), яка значно ширша і вища за бічні, називається головною. У давньоримській архітектурі з ряду паралельних нефів утворювалися інтер'єри громадських будівель – базилік. У 4-му ст. тип базиліки був запозичений для християнських храмів, і нава стала розповсюдженим елементом християнської архітектури. На нави поділяється як внутрішній простір середньовічних католицьких храмів-базилік Західної Європи, так і інтер'єри багатьох хрестовобанних храмів, більш притаманних архітектурі християнських країн східного обряду, зокрема, Візантії.

Навантаження – це вплив, під яким розуміють як безпосередньо силові впливи, так і впливи від зміщення опор, зміни температури, усадки та інших подібних явищ, що викликають реактивні сили:

– **Граничне розрахункове значення** – це значення навантаження, що відповідає екстремальній ситуації, яка може виникнути не більше одного разу протягом терміну експлуатації конструкції, та використовується, як правило, для перевірки граничних станів, вихід за межі яких еквівалентний повній втраті роботоздатності конструкції.

– **Експлуатаційне розрахункове значення** – це значення навантаження, що характеризує умови нормальної експлуатації конструкції. Як правило, експлуатаційне розрахункове значення використовується для перевірки граничних станів, пов'язаних із труднощами нормальної експлуатації (виникнення недопустимих переміщень конструкції, недопустима вібрація та недопустимо велике розкриття тріщин у залізобетонних конструкціях тощо).

– **Епізодичне навантаження**, яке реалізується надзвичайно рідко (один чи декілька разів протягом терміну експлуатації споруди) і тривалість дії якого незрівнянно мала порівняно з терміном експлуатації. Як правило, епізодичними є аварійні навантаження і впливи.

– **Змінне навантаження**, для якого не можна нехтувати зміною у часі його значень відносно середнього.

– **Квазіпостійне розрахункове значення** – це значення навантаження, яке використовується для врахування геологічних процесів, що відбуваються під дією змінних навантажень, і визначається як рівень постійного впливу, еквівалентного за результуючою дією до фактичного випадкового процесу навантаження; – короткочасне змінне навантаження, яке реалізується багато разів протягом терміну експлуатації споруди і для якого тривалість дії значно менша за T_{ef} .

– **Постійне навантаження**, яке діє практично не змінюючись протягом усього терміну експлуатації споруди і для якого можна нехтувати

зміною у часі його значень відносно середнього.

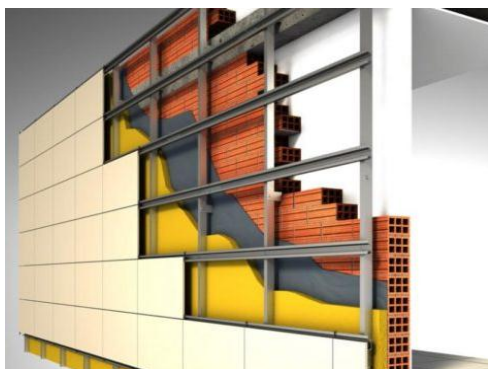
– **Схематизоване (еквівалентне) розрахункове значення** – це значення з ідеалізованою залежністю від часу, яке встановлюється з умови еквівалентності результатів розрахунку до дії реального процесу навантаження.

– **Тривале змінне навантаження**, тривалість дії якого може наближатися до встановленого терміну експлуатації конструкції, – характеристичне значення основне (базове) значення навантаження, встановлене в нормах проектування.

– **Циклічне розрахункове значення** – це значення навантаження, яке використовується для розрахунків конструкцій на витривалість і визначається як гармонійний процес, еквівалентний за результуючою дією реальному випадковому процесу змінного навантаження.

Навантажувальний ефект – це зусилля, напруження, деформації, розкриття тріщин, переміщення або інші механічні параметри стану конструкції (основи), які викликаються впливами на неї.

Навісний вентиляований фасад (НВФ)
або **вентилювана фасадна система (ВФС)** – система конструкцій які встановлюються на зовнішніх стінах будинків для зміни зовнішнього вигляду будівлі, захисту від впливу зовнішнього середовища та, утеплення з метою енергозбереження. Навісний вентиляований фасад, як правило, складається з:

- підконструкцій (їх ще називають системами);
- прошарку утеплювача;
- паробар'єру;
- вентиляційних щілин;
- зовнішнього декоративного елемента

Навколишнє середовище – середовище життя та діяльності людства. Складається з природного середовища і сукупності соціально-економічних чинників, притаманних певному етапу розвитку суспільства в його взаємодії з природою. Часто під навколишнім середовищем розуміють лише навколишнє природне середовище.

Нагляд – це прийнята на об’єкті система спостереження, фіксації та оцінки технічного стану конструкцій та їх частин.

Надійність будівельного об’єкта – це властивість об’єкта виконувати задані функції протягом заданого проміжку часу.

Наришкинський стиль – умовна назва специфічного стильового напрямку в російській архітектурі кінця XVII – початку XVIII ст. іноді так званого наришкинського, або московського, бароко, основними особливостями якого є широке застосування елементів архітектурного ордера, «російського обрисів» в якості декору з червоної цегли і білого каменю, іноді з включенням полив’яних кахлів, використання центричних композицій в храмовій архітектурі.

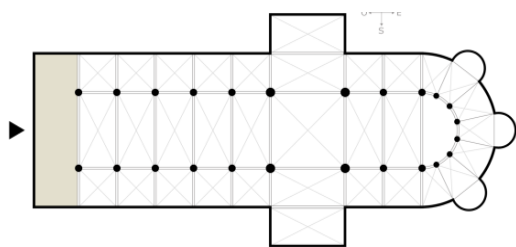
Своєю назвою архітектурна течія зобов’язана молодому боярському роду Нарішкіних, прихильників європейських перетворень царя Петра, в чийх московських і підмосковних маєтках були побудовані церкви з елементами архітектури маньєризму.

Наришкинський стиль став сполучною ланкою між архітектурою старої патріархальної Москви і новим стилем (Петровським бароко), який зводиться в західноєвропейському дусі Санкт-Петербурга.

Церква Іоанна Воїна на Якиманці (1706-1713)

(намічає перехід від наришкинського бароко до петровського)

Нартекс, або притвор – прибудова перед входом в храм. Зазвичай примикає до західного боку християнського храму та зсередини повністю відкритий в основний обсяг храму. У XII ст. на Русі виник новий тип храму з

трьома притворами: із західного, південного і північного боків храму. Зазвичай відділяється від храму стіною з дверима прорізу, аркою або колонами.

Нартекс на умовній схемі західноєвропейського храму

Населений пункт – населене місце, первинна одиниця розселення людей у межах однієї забудованої земельної території (місто, містечко, селище міського типу, село, селище, хутір, станиця та ін.). Входять у міські чи сільські поселення.

Наскрізне провітрювання – приточний і витяжний отвори, розташовані один проти одного.

Настінні розписи – живописні зображення, виконані безпосередньо на стіні й пов'язані з архітектурою; вид монументального мистецтва. Настінні розписи існують у вигляді власне розписів, мозаїки, панно; бувають тематичні й орнаментальні; виконуються технікою фрески, темпері, клейового, силікатного та воскового живопису із застосуванням синтетичних матеріалів.

Нативний формат (від англ. *native*) – «рідний», власний (пропріетарний) формат файлів певного програмного забезпечення, для збереження і передачі даних з урахуванням його внутрішньої специфіки і функціоналу.

Науково-технічна інтелектуальна діяльність, спрямована на отримання та використання нових знань.

Національний парк – відносно велика за площею територія (акваторія) з особливо цінними з наукового, освітнього, виховного і рекреаційного погляду природними ландшафтами й об'єктами. Національні парки належать державі, статус їх у кожній країні різний. Національні парки

розрізняють за об'єктами охорони, окремі з них охороняють ландшафти, більшість – тварин, деякі – рослини.

Начерк – це невеликий малюнок, який виконаний відносно швидко, а художня інформація на них передана досить лаконічно. На такому малюнку не опрацьовуються деталі, а вказуються лише: загальні пропорції, динаміка руху, індивідуальні особливості. Систематичні і численні начерки різних предметів розвивають окомір, виховують почуття пропорцій і багато інших професійні якості.

Порядок виконання будь-якого начерку підпорядковується загальним обов'язковим принципам процесу будь-якого зображення (тривалого або короткочасного): від загального до часткового, від великих, головних мас до більш дрібних, другорядних, зберігаючи враження цілісності. На початку слід вирішити його композицію, розташування одного або декількох зображень на аркуші, з урахуванням «звучання» кожного зображення і аркуша в цілому.

Слід дотримуватися правильну послідовність роботи над малюнком: швидко розглянути, осмислити, оцінити об'єкт малювання, подумки вирішити питання композиції, побачити майбутнє зображення на аркуші, відзначити легкими зарубками кордону (найбільш виступаючі точки) начерку. Зазвичай достатньо зазначити верх і низ зображення для вертикальної композиції або правий і лівий краї при горизонтальному розміщенні, потім легкими штрихами встановити пропорції, рух зображуваної природи, переходячи в кінці до уточненням і узагальнення малюнка.

Головне значення виконання начерку набуває у вихованні творчого ставлення до процесу зображення, здатності знаходити методи і засоби досягнення виразності і образності.

Матеріал замальовок і нарисів служить відправним матеріалом для створення графічних і живописних композицій.

Для начерків можна використовувати папір різного гатунку, різний за

розміром, кольором, тоном, шорсткістю. Начерки можуть виконуватися різними художніми матеріалами: м'яким олівцем, вугіллям, сангіною, сепією, тушшю, лінерою, фломастером, маркером, геліевою ручкою.

Начерки можуть бути виконані за допомогою ліній, що мають різну товщину і активність, в інших випадках художник може використовувати властивості світлотіні, тональні плями, лаконічно передаючи загальну форму, силует, характер освітлення, обсяг і матеріал.

Лінія в нарисі володіє великими образотворчими можливостями. Користуючись тільки одними лініями, не вводячи в малюнок світлотіні, можна не тільки зобразити пропорції об'єкта, а й передати його положення в просторі, обсяг і характер освітлення.

Начерки тушшю, пером. Для начерків пером краще за все використовувати гладкий, щільний папір, на якому не розпливаються чорнило чи туш.

У лінійному начерку, в залежності від характеру форми і освітлення, лінії повинні бути різними по тону, від самого світлого до самого темного, різноманітними по товщині, різкими і розпливчастими, суцільними і такими, що перериваються. Вони то посилюються, то слабшають, то наближаються, то віддаляються, зникаючи зовсім і знову з'являючись у всю силу. Акуратне вимальовування форми безперервними лініями однакової товщини надає малюнку сухий, різкий, і разом з тим, млявий вигляд. Найправильніший за пропорціями і перспективі малюнок, обведений жорсткими і однаковими по товщині лініями, буде справляти неприємне враження сухого креслення. Коли ж лінії в малюнку різноманітні: то сильні і жирні, то легкі і ледве помітні - тоді лінійний начерк добре вписується в площину паперу, стає об'ємним, просторовим і живим.

У нарисі контурні лінії і межі поверхонь передаються штрихом різної якості як по тону, так і по ширині і м'якості. У тінювих частинах предмета лінія малюнка проводиться сильним натиском олівця, в освітлених і на опуклих частинах предмета – слабким натиском. Ті деталі, які в натурі

знаходяться на першому плані і кидаються в очі з першого погляду, зображуються різкіше і чіткіше, а ті з них, які ледь уловлюються поглядом або знаходяться на задньому плані, малюються тонкими, світлими і переривчастими лініями. На формі людського тіла немає жодної прямої і геометрично правильної площині. Тому і межа обсягу – лінійний контур повинен бути таким же плавним, мінливим залежно від характеру форми, її руху і положення по відношенню до джерела світла.

Начерки фломастером. Цікаві за своїми образотворчими можливостями різні фломастери. Особливо з такими фетровими стрижнями, які дозволяють малювати і тонкими, і широкими лініями та швидко покривати великі поверхні паперу.

Начерки сепією. У міру накопичення досвіду в швидкому лінійному малюванні в малюнок можна вводити і світлотінь, намагаючись великими тіншовими плямами передати обсяг.

Начерки вугіллям. Краще використовувати білу або тонований світлий тонів шорстку папір.

Начерки комбінованими м'якими матеріалами.

Робота нерозбавленою тушшю (або розведеною водою) проводиться м'яким акварельним або іншим пензлем. За технікою ця робота аналогічна роботі аквареллю (залівка).

Вибір матеріалу і техніки роботи залежить, перш за все, від задуму або завдання, поставленого малювальником, від характеру зображуваного об'єкта, особистих схильностей і смаку, вміння володіти тим чи іншим матеріалом.

Швидкість виконання начерків (навіть найкоротших за часом) аж ніяк не передбачає, не виправдовує наявності в них помилок, неправди, несмаку, подрібленості тощо. Малюнок повинен бути цілісним і по можливості вільним по виконанню, але спеціально піклуватися про «свободу» і «спритності» виконання не доцільно. Не техніка, не прийом, а зміст зображення, вірність натурі повинні, перш за все, складати результат роботи.

Свобода у виконанні і технічна майстерність приходять з досвідом, після великої кількості зроблених начерків.

Нелінійність – це відсутність лінійної залежності між впливами і навантажувальними ефектами, що призводить до порушення принципу незалежності дії сил:

- *геометрична нелінійна залежність* між деформаціями і переміщеннями, обумовлена величиною переміщень і поворотів, що розглядаються;

- *фізична нелінійна залежність* між деформаціями і напруженнями, обумовлена фізичними властивостями матеріалів, що застосовані в конструкції.

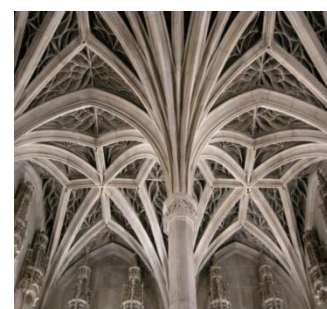
Неокласицизм (від грец. – «молодий, новий» і «класицизм», **новий класицизм**) – стиль у світовому мистецтві (живописі, скульптурі, музиці, літературі) та архітектурі кінця XVIII – початку XIX ст. Назва неокласицизм використовується для того, щоб відрізнити цей стиль від спорідненого з ним класицизму кінця XVII ст. Хронологічно неокласицизм слідує за рококо і є

своєрідною реакцією на нього. В німецькій та російській літературі для позначення стилю кінця XVIII ст. зазвичай використовують термін класицизм або новий класицизм, а неокласицизмом називають «ретроспективний» стиль початку XX ст.

Церква La Madeleine у Парижі

Нервюра в архітектурі – виступаюче й профільоване ребро, головним чином готичного хрестового склепіння. Зустрічаються ще в гіпогеях (погребальних камерах) Давнього Риму, в романській архітектурі XI–XII ст.

Нервюрні склепіння каплиці в Клюні, Франція

Найбільшого розвитку набули в готичній архітектурі, де утворювали

складні рисунки, зокрема зірчасті, або у формі віяла. Характерним є складний профіль нервюр. Застосовані у великій кількості, з часом виконували функцію більше декоративну.

Несучі конструкції або **тримальні** – будівельні конструкції, що сприймають тимчасове та/або постійне навантаження від власної маси, маси снігу, тиску вітру й передають ці навантаження на стіни або окремі опори. Тримальні конструкції, що становлять базовий каркас будинку або споруди, забезпечують їхню надійність і довговічність.

Розрізняють тримальні конструкції *вертикальні*, що сприймають переважно стискальні зусилля (колони, фундаменти, несучі стіни тощо), і *горизонтальні*, що перебувають під дією переважно *розтягальних* (мембрани, ванти, підвіски) або *згинальних* (наприклад, панелі і балки перекриттів) зусиль.

Несуча металева конструкція Виставкового центру, м. Осака, Японія

Є тримальні конструкції: *лінійні* (арки, балки, ферми, колони, ригелі, відтяжки), *площинні* (плити, панелі, настили) і *просторові* (куполи, оболонки, склепіння); *суцільні* і *гратчасті*. Тримальні конструкції виготовляють з бетону, залізобетону, сталі, каменю, пластичних мас, деревини. Перспективними є конструкції з легких сплавів, пневматичні будівельні конструкції. Тримальні конструкції розраховують на міцність, жорсткість, стійкість і витривалість (металеві тримальні конструкції). Якщо тримальні конструкції є одночасно і загороджувальними конструкціями, їх товщину визначають з урахуванням теплотехнічних і звукоізоляційних вимог.

Несучі стіни – див. **Внутрішні стіни**.

Ненесучі стіни – див. **Внутрішні стіни**.

Ніша – заглиблення в стіні, в яке зазвичай ставляться статуї.

Норма (лат. Norma – дослівно «косинець», у переносному значенні – «правило») – регулятивне правило, яке вказує межі свого застосування; відповідає чомусь типовому або звичайному. Норма – це не застигле явище, вона постійно оновлюється і змінюється: у природі в еволюційному часі (від часу життя покоління організмів, філогенетичної групи і більше); у суспільстві – від часу соціально активного домінування певного покоління (25–30 рр.) до часу існування конкретного суспільства чи культури.

Норма права (також правова норма) – загальнообов’язкове, формально визначене правило поведінки (зразок, масштаб, еталон), що його встановила або санкціонувала держава як регулятора суспільних відносин, забезпечуючи всіма заходами державного впливу (аж до примусу), а також таке, що офіційно закріплює міру свободи й справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів (волі) населення країни.

О

Обеліск – від *грец.* рожен, цвях, загострений стовп) – меморіальна споруда у вигляді гранчастого кам'яного стовпа, що звужується догори і має пірамідальне завершення. Відомий з часів Давнього Єгипту. Зазвичай встановлюється як декоративний мотив чи пам'ятник. Його форма походить від давньоєгипетських храмів на честь бога Сонця. Обеліски широко використовувались у європейській архітектурі з Нового часу як доміанти міського середовища, а також як меморіальні пам'ятки. Зазвичай мали чотиригранну форму, нерідко встановлювались на постаментах і п'єдесталах, прикрашались гербами, дошками з присвятними написами. Зараз вже неможливо з'ясувати, чи були перші обеліски фалічним символом родючості чи своєрідною кам'яною віссю світу.

Об'єкт будівництва – будинки, будівлі, споруди будь-якого призначення, їх комплекси, лінійні об'єкти інженерно-транспортної інфраструктури.

Об'єктами авторського права в галузі архітектури є твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва, а також плани, креслення, пластичні твори, ілюстрації, карти та ескізи, що стосуються архітектури.

Об'єкти архітектурної діяльності (об'єкти архітектури) – будинки і споруди житлово-цивільного, комунального, промислового та іншого призначення, їх комплекси, об'єкти благоустрою, садово-паркової та ландшафтної архітектури, монументального і монументально-декоративного мистецтва, території (частини територій) адміністративно-територіальних одиниць і населених пунктів.

Об'єкт містобудування на державному та регіональному рівнях є планувальна організація території, система розселення, система взаємопов'язаного комплексного розміщення основних об'єктів промисловості, транспорту, інженерної та соціальної інфраструктури, функціональне зонування території України, її частин (груп областей),

території Автономної Республіки Крим, областей, адміністративних районів.

Об'єкт містобудування на місцевому рівні є планувальна організація території населеного пункту, його частини (групи земельних ділянок) зі спільною планувальною структурою, об'ємно-просторовим рішенням, інженерно-транспортною інфраструктурою, комплексом об'єктів будівництва, що визначаються відповідно до:

– *у населених пунктах* – меж населених пунктів, їх функціональних зон (сельбищної, промислової тощо), житлових районів, мікрорайонів (кварталів), приміських зон відповідно до містобудівної документації на місцевому рівні;

– *за межами населених пунктів* – меж приміських зон, а також функціональних зон відповідно до містобудівної документації на регіональному рівні.

Об'єктами будівництва є будинки, будівлі, споруди будь-якого призначення, їх комплекси та частини, лінійні об'єкти інженерно-транспортної інфраструктури.

До об'єктів будівництва не належать нафтові та газові свердловини та об'єкти їх влаштування.

Облаштування горища – організація простору горища під жилу площу. Реконструкція горища в мансарду та облаштування мансарди складається з таких етапів:

складання проекту для обраного типу мансарди; підготовка матеріалів і перевірка кровляної системи; прокладання комунікацій; встановлення мансардних вікон; утеплення приміщення; створення виходу; внутрішнє оздоблення приміщення.

Облицювання (обшивка) – це надання поверхням і конструкціям виразного естетичного вигляду, шляхом монтажу шару природного або

штучного будівельного облицювального матеріалу, що надає особливий зовнішній вигляд, як фасадам будівель, так і внутрішніх поверхонь конструкції, а також здатний служити в якості захисту від різних негативних впливів.

В якості облицювальних матеріалів для фасаду будівель можуть виступати: природний камінь; штучний камінь; облицювальна цегла; облицювальні панелі; термопанелі; плитка під цеглу; декоративні штукатурки; сайдинг; керамосайдинг; профільований стіновий лист.

Для облицювання поверхонь внутрішніх приміщень застосовують: плитку, виготовлену з штучних матеріалів, таких як кераміка, скло, пластмаса тощо; плитняк, пластини з природного натурального каменю різної форми і різної довжини; вагонку, виготовлену з пластику, дерева та інших матеріалів; рулонні облицювальні матеріали.

За своїм призначенням облицювання бувають:

- Захисні облицювання – вид облицювання, призначений для захисту поверхні від таких шкідливих впливів навколишнього середовища, як жорсткі кліматичні умови, а також від механічних ушкоджень, впливу вогню і різних хімічних речовин. Прикладом може служити декоративний паперово-шаруватий пластик.

- Акустичні облицювання – облицювання, здатні поглинати звук. Наприклад, спеціальні акустичні сендвіч-профілі.

- Санітарно-гігієнічні облицювання – облицювання, що дозволяють підтримувати чистоту в приміщеннях, і в разі необхідності, швидко провести їх дезінфекцію. Наприклад, гладка керамічна плитка.

- Декоративні облицювання – покликані створити в приміщенні комфорт і затишок, а також надати йому індивідуальності і, в цілому, поліпшити зовнішній вигляд приміщення. Наприклад, рельєфна безшовна плитка.

Облицювальні роботи – це вид будівельно-оздоблювальних робіт. Монтаж проводиться за допомогою клею, розчину суміші або каркаса.

Облицювальні матеріали випускаються у вигляді листів, плит та плиток. Види облицювальних матеріалів: керамічні плити та плитки, керамограніт, декоративний камінь, азбестоцементні облицювальні листи, гіпсокартон і так далі. Ці матеріали відрізняються відмінними експлуатаційними та декоративними якостями. На ринку будівельно-оздоблювальних матеріалів представлений величезний вибір облицювальних матеріалів. Бувають, як зовнішні, так і внутрішні облицювальні роботи. Зовнішні – облицювання фасадів. Внутрішні – облицювання поверхонь внутрішніх приміщень: стін, перегородок, підлог тощо.

Вони виконуються після загальнобудівельних робіт, паралельно з малярськими роботами. Якщо будинок, а не квартира, то облицювальні роботи треба починати з верхніх поверхів.

Обноска фундаменту (обноска фундаменту) – пристосування для розбивки споруди в натурі. Обноска створюється із стояків, які з'єднані горизонтальними рейками або дошками. Обноска встановлюється навколо будівлі

поза її периметром для фіксації положення осей будівлі і окремих її частин.

Образ – *художній* – особлива форма естетичного пізнання світу, за якої зберігається його предметно-чуттєвий характер та його цілісність; у *методах дизайну* – нечітко визначений термін, який означає уточнений в математичних формах (геометричній, функціональній чи логічній) спосіб залежності між отриманими даними та певними параметрами системи. Це зокрема може бути статистично отримана залежність між двома чи більше змінними.

Знаходження таких образів, розпізнавання їх у великій кількості даних є одним із завдань досліджень та статистичного аналізу даних.

Обстеження об'єкта – це процес отримання якісних і кількісних показників експлуатаційної придатності об'єкта, його елементів та

конструкцій, що характеризують технічний стан об'єкта.

Одвірок – дерев'яні бруси, що обрамовують дверний отвір. У народній архітектурі одвірок часто оздоблюють різьбленням.

Одеон – у Давній Греції будівля, призначена для музичних і декламаторських конкурсів. Формою близький до театру, але значно менший за розмірами, з огляду на акустичні вимоги не покритий дахом. Перший одеон був зведений за Перікла поблизу Афінського акрополя архітектором Іктіном для проведення співочих та музичних змагань. Пізніше ця назва поширилася на будівлі такого призначення в античному світі. В новий час ця назва пов'язана, головним чином, із відомим паризьким театром «Одеон».

Одеон Ірода Аттичного, Афіни

Озеленення дахів, також «Зелений» дах – термін, що позначає частково або повністю засаджені рослинами дахи будівель. Мається на увазі рослини, висаджені прямо в ґрунт – для цього між зеленим шаром і дахом поміщається водонепроникний мембранний шар; також можуть використовуватися додаткові шари, що захищають дах від коренів, дренажу і системи поливу.

Озеленені дахи поглинають дощову воду, забезпечують захист від міського шуму і від холоду, а також захищають будівлі від перегріву в спеку. Крім того, «зелені дахи» служать прикрасою міст і середовищем проживання міської фауни.

Традиційні дерев'яні будинки на Фарерських островах

Озеленення дахів можна розділити на інтенсивне і екстенсивне: *інтенсивне* – умовно можна назвати його «садом на даху» – і *екстенсивне*, при якому дахи покриваються відносно тонким шаром ґрунту, куди

висаджується низькоросла рослинність, що не вимагає спеціального догляду.

Екстенсивні «зелені дахи» практично автономні, і, як наслідок, вкрай незатратні в експлуатації.

«Зелені дахи» можуть бути не тільки плоскими, але і похилими. У ряді випадків (хорошим прикладом є деревні дахи традиційних скандинавських

будинків) конструкція похилого озеленого даху навіть простіше, ніж плоского – оскільки скат даху дозволяє надлишковій кількості води легко стікати вниз, то немає потреби використовувати дорогі водонепроникні покриття і дренажні шари, які є невід'ємною частиною озеленення плоских дахів.

«Зелений дах» будівлі City Hall, Чикаго, Іллінойс

Озеленення населених місць – культивування на незайманих ділянках території населених місць дикорослих або окультурених рослин для поліпшення якості середовища; комплекс заходів зі створення і використання зелених насаджень у населених пунктах. Сприяє поліпшенню мікроклімату й санітарно-гігієнічним умовам, створює в населеному пункті

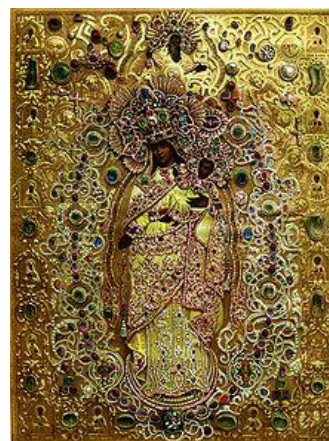

природне пейзажне середовище, збагачує архітектурне обличчя міст, селищ і сіл. Озеленення населених пунктів вирішують у вигляді насаджень *загального користування* (парки, сади, сквери, бульвари, лісопарки), *спеціального призначення* (ботанічні та зоологічні сади тощо), *обмеженого користування* (в садибах шкільних, дошкільних і лікувальних закладів; на житловій території). Озеленення у системі зовнішнього благоустрою міст має велике значення: зелені насадження значно зменшують наявність пилу й аерозолів в повітрі, відіграють роль фільтру; зелені насадження впливають на

формування мікроклімату, діють на тепловий режим, вологість і ступінь рухомості повітря; декоративні рослини створюють широкі можливості для архітектурних композицій і планування міста; зелені насадження – місце активного й пасивного відпочинку населення.

До озеленення входить: створення газону та догляд за ним; створення та обслуговування декоративних водойм; створення квітників, живоплотів, альпійських гірок та інших елементів ландшафтного дизайну; догляд за рослинами, їхня посадка; докладний план насаджень; види озеленення; захисне озеленення (укріплення берегів річок та водойм); вертикальне озеленення (використовують в'юнкі рослини, що ростуть на опорах чи стінах); ландшафтне озеленення (озеленення присадибної ділянки чи місць загального користування).

Оклад ікони, риза або шата – оздоба на іконах, що покриває майже все зображення, нанесене на іконну дошку, окрім декількох головних та найвиразніших елементів. Зазвичай, відкритими лишаються обличчя й руки, для них в шатах передбачені отвори.

Оздоблення шатами характерне для всіх православних ікон. Образи візантійського походження чи ікони Центральної та Східної Європи у католиків також прикрашаються шатами. Традиційно шати виготовляються з дорогоцінних металів: золота чи срібла. Домашні ікони прикрашаються міддю або ж латунню. Існують шати оздоблені перлинами, розшиті бісером, виготовлені з перегородчатої емалі, прикрашені дорогоцінним камінням, кольоровими стразами або іншими накладними деталями.

Олійний живопис – живопис фарбами, в яких сполучною речовиною є олія (ляна, горіхова, соняшникова та ін.) і лаки. Застосовують для виконання станкових творів (живопис на полотні, дереві тощо), рідше – монументальних (настінних розписів). Серед розмаїтих технічних прийомів – корпусне письмо, лісирування тощо.

Олійні фарби – фарби, виготовлені на натуральній або штучній оліфі з висихаючих або напіввисихаючих олій. Слугують для фарбування металевих і дерев'яних поверхонь. У живописі застосовують олійні фарби лише на натуральній олії (ляній, горіховій тощо).

Опалення – штучний обігрів приміщень протягом опалювального періоду з метою відшкодування в них теплових втрат і підтримки на заданому рівні температури, що відповідає умовам теплового комфорту та/або вимогам технологічного процесу.

Системою опалення називається комплекс пристроїв, що виконують функцію опалення – котли опалювальні, мережеві насоси, теплові мережі, пристрої автоматичної підтримки температури в приміщеннях, радіатори опалення, конвектори та інші.

Залежно від джерела тепла буває: газове; електричне (інфрачервоне опалення); пічне (пелети, дрова, вугілля, дизельне паливо, торф тощо); сонячне.

Система водяного центрального опалення складається з теплового пункту, магістралей, окремих стояків і гілок з опалювальними приладами. Системи центрального водяного опалення розрізняють: *за температурою теплоносія* – до 105 °С і більше 105 °С; *за схемою з'єднання труб з опалювальними приладами* – *однотрубні і двотрубні: щодо положення труб*, які об'єднують опалювальних прилади, – вертикальні і горизонтальні; *щодо розташування магістралей* – з верхнім розведенням і з нижнім розведенням; *за напрямком руху води; за способом створення циркуляції води* – на системи: з природною циркуляцією (гравітаційні) за рахунок різниці густин рідини; з механічною циркуляцією води за допомогою насоса (насосні).

Опалубка – тимчасова конструкція, яка використовується при зведенні бетонних та залізобетонних конструкцій або споруд (стін, мурів, фундаменту будівель будь-якого – житлового, промислового призначення, тощо) або при відливанні архітектурних деталей. Служить формою для заливання будівельного розчину, найчастіше бетонною сумішшю з попередньо

закладеною сталевую арматурою. Опалубка монтується безпосередньо на місці виконання робіт, після затвердіння розчину вона демонтується та розбирається.

Типи опалубки: За призначенням: *вертикальна опалубка* – використовується для бетонування вертикальних та похило-вертикальних монолітних конструкцій (стін, колон, фундаментів, ліфтових шахт та ін.); *горизонтальна опалубка* – для бетонування горизонтальних, горизонтально-похилих та сферичних монолітних конструкцій, у тому числі: перекриттів, куполів, естакад, прогонів мостів та ін.; за конструкцією: *розбірна* – окремі формоутворюючі, підтримуючі, з'єднувальні елементи, з яких можна скласти різні варіації опалубних конструкцій. Сюди належать такі опалубні системи: *дрібнощитова рамна опалубка* – складається із малогабаритних каркасних щитів, масою до 50 кг; монтується вручну; її використовують переважно на дрібних об'єктах; *великощитова рамна опалубка* – складається із великогабаритних каркасних щитів, масою понад 50 кг; її монтаж відбувається зазвичай за допомогою підйомного крану; *модульна рамна*

опалубка – складається з дрібно- та великогабаритних каркасних щитів із фіксованими розмірами, що кратні певному модулю; сукупність таких щитів складає модульний ряд, який дає можливість вирішувати практично будь-які архітектурні задачі;

Універсальна модульна опалубка для стін та колон

блочна опалубка – окремі просторові блоки для формування замкненого внутрішнього / зовнішнього контуру монолітних споруд (приміщень, колон тощо); *об'мно-переставна* – для одночасного бетонування стін та перекриття використовують опалубні секції, які під час встановлення у робоче положення утворюють у поперечному перетині конструкції П-подібної та Г-подібної форми; *ковзаюча опалубка* – для будівництва мостів, тунелів є

опалубною конструкцією, яка безперервно переміщується вертикально / горизонтально, під час бетонування, за допомогою домкратів або інших механізмів для переміщення; *підйомно-переставна опалубка* – це система, яка працює за принципом відокремлення щитів від поверхні, що бетонується, шляхом підйому із наступним спиранням на конструкції споруди; *незнімна опалубка* – у деяких випадках, коли опалубка після бетонування стає невід’ємною частиною готової будівлі і навіть може слугувати додатковою гідроізоляцією, декоративним оздобленням тощо; *за матеріалами: сталева* – у якій елементи-носії та формуючі елементи виготовлені зі сталі (оцинкованої або гальванізованої, із порошковим покриттям). Є найбільш міцною, надійною та довговічною опалубкою. Спеціальне покриття захищає сталь від корозії та забезпечує швидке очищення опалубки у процесі експлуатації; *алюмінієва* – елементи-носії та формуючі елементи якої виготовлені з алюмінієвих сплавів. Є полегшеним, але значно менш міцним варіантом. Така опалубка швидко втрачає вихідну геометрію, утворюються зминання профілю; вона практично не підлягає ремонту без спеціального обладнання; для дрібних, разових проєктів, де немає потреби у високій несній здатності та точності щитів, часто використовують опалубку із *пластиковими* або *дерев’яними* каркасами; *комбінована опалубка* – елементи-носії та формуючі елементи якої виготовлені з комбінації різних матеріалів; *паперова опалубка для колон* – виготовлена з паперу методом багатошарового навивання на спеціальну полімерну основу. Внутрішня поверхня спеціальним чином оброблена задля забезпечення антиадгезійних властивостей паперу (унеможливлення прилипання бетону); *пластмасова дрібнощитова опалубка* – призначена для зведення монолітних бетонних та залізобетонних конструкцій різноманітних конфігурацій та призначення. Основним елементом такої опалубки є щити розміром 600×300 мм, які з’єднуються між собою за допомогою ключів-ригелів. Щити виготовлено з ударо- та морозостійкого матеріалу – поліпропілену. Така опалубка є універсальною для формування стінових поверхонь, фундаментів, колон, а

також перекриттів; за *оборотністю*: залежно від довговічності та призначення, опалубка може бути *разового застосування* (незнімна або призначена для унікальної конструкції, сюди ж належить паперова опалубка) та *інвентарна (модульна)* – для багаторазового використання на об'єктах різної складності.

Ллойда Райта в 1920-ті – 1950-ті рр.

На противагу функціоналізму, органічна архітектура вбачає своє завдання у створенні будівель і споруд, що розкривають властивості природних матеріалів і органічно вписані в навколишній ландшафт. Форма будівлі повинна кожного разу витікати з її специфічного призначення і тих унікальних умов середовища, в яких вона зводиться й існує. У практичному плані, спроектовані Райтом «Будинки прерій» служили природним продовженням природного докільля, подібно до еволюційної форми природних організмів.

Ордер – система архітектурно–художньої розробки опор і перекриття з визначеним співвідношенням розмірів їх частин.

Орієнтація (в архітектурі) – це розміщення архітектурного об'єкта у просторі відносно сторін світу, поверхні землі, водойм чи зелених насаджень.

Орнамент в мистецтві й архітектурі – це ритмічне чередування різноманітних зображень, які можуть бути велико-масштабними і дрібно-масштабними, стилізованими і натуралістичними, мають геометричне, рослинне або інше походження, являють собою упорядкування стилізованих рослинних, зооморфних чи антропоморфних мотивів. Прийнято виділяти особливі орнаментальні візерунки:

• *орнамент абстрактний звіриний* – виконаний з геометричних мотивів у вигляді сплетінь з окремими зображеннями фрагментів тварин і птахів (їхніх голів, хвостів, лап, крил). Був поширений у середньовічній Європі в VI–XIII ст., в мистецтві норманів, Франції часів Меровінгів;

• *орнамент накладний* – складається з ліній-них і стрічкових сплетень, чітких геометричних форм (квадри, піраміди, конуси), зірок, масок, грон плодів тощо, які зв'язані скріпами у вигляді шляпок цвяхів і шурупів, створюючи враження прибитих до поверхні;

• *орнамент вусиковий* – у вигляді переплечених пагінців акантового листя;

• *орнамент «вушна черепашка»* – має хрящові потовщення і сплетення, часто застосовувались закруглені форми подібні до людського вуха, звідкіля й назва (синонім – орнамент «хрящ», ормушль);

• *орнамент епіграфічний* – напис зроблений стилізованими літерами, який звичайно носить пояснювальний або повчальний характер. Найчастіше вживались тексти виконані готичним, старослов'янськими шрифтами або арабською мовою;

• *орнамент орнітоморфний* – основним мотивом є стилізовані зображення птахів, класи і види яких обирались не випадково, а мали певне змістовне навантаження, відображаючи комплекс пануючих у суспільстві ідей. Мали місце у мистецтві Давніх Дворіччя й Персії, згодом розповсюджені у Візантії, країнах Північної, Західної та Східної Європи;

• *орнамент сувойовий* – за мотивами подібний до орнаменту накладного, але кінці стрічок виступали з поверхні і звивалися. Часто застосовувався в картушах, починаючи з часів Північного ренесансу;

• *орнамент тератологічний* – вирішений у вигляді примхливо переплечених зооморфних і рослинних мотивів, куди на відміну від

«орнаменту абстрактного звіриного» укомпоновані зображення казкових драконів, химер, фантастично поєднаних мотивів фауни і флори;

- *орнамент фітоморфний* – те саме, що і рослинний.
- *орнамент «хряц»* – те саме, що і «вушна черепашка».

У мистецтві кожного народу, на різних етапах стильового розвитку його архітектури і монументального мистецтва формувалися власні орнаментальні композиції, які також залежали від будівельних матеріалів і конструкцій, на котрих вони розташовані, та засобів технічного виконання. Їхню сукупність називають *орнаментикою*. Відображаючи формальні особливості того чи іншого стилю, стильових напрямків, течій, регіональних шкіл, вона носить історичний характер, має змістовні, сюжетні та ідеологічні навантаження. Все це дає змогу навіть виконувати атрибуцію тих чи інших художніх творів.

Орнамент, як прикраса, відіграє функцію естетичного оздоблення тіла (ювелірні прикраси), приміщення, споруди (архітектурні прикраси), чи будь-якого іншого простору: бази; барельєфу; капітелі; пілястри; розетки; поребрика.

Ортогональне креслення – метод проектування, який ще відомий як «метод паралельного проектування», є зображення предмета, окремі види якого паралельно спроектовані на дві (або три) взаємно перпендикулярні площини. Це найточніший і раціональний метод зображень предмета на площині, на якому заснована вся система сучасного проєкційного креслення. Ортогональний креслення є найпоширенішою формою повідомлення інформації про проєктований об'єкт, яка дозволяє не тільки достовірно передати в зображенні геометричні параметри форми, але і шляхом масштабних перетворень співвіднести її зображення зі справжніми розмірами предмета.

За основні площини проєкцій прийняті шість граней куба, на які може бути спроектований будь-який предмет. Поєднання цих граней з фронтальною площиною забезпечує отримання певного взаімоположення

шести проєкцій зображуваного предмета. Залежно від змісту зображення поділяються на *види, розрізи, перерізи*. **Видом** називається зображення зверненої до спостерігача видимої частини поверхні предмета. **Розрізом** називається деталь (предмет), подумки розсічений однією або декількома умовними січними площинами. **Перетином** називається фігура, отримана в результаті перерізом масиву деталі січною площиною. У виконанні ортогональних креслень слід:

- виконувати креслення відповідно до обов'язкової орієнтації креслярських проєкцій щодо вертикальної і горизонтальної осей;
- розташовувати креслярські проєкції таким чином, щоб між ними був проєкційний взаємозв'язок;
- вважати предметом особливої уваги композицію креслення, для чого необхідно ретельно зважувати композиційний взаємозв'язок креслярських проєкцій, написів, розмірів, масштабних ліній тощо.

Якщо немає точного, опрацьованого в деталях лінійного, виконаного олівцем креслення із зображенням осей, розмірних і масштабних ліній, цифрових і шрифтових написів, то не може бути і якісного тушевого обведення креслення, якісного виконання тушевого відмивання або кольорової графіки.

Ортогональна проєкція – паралельна проєкція предмета чи його частини на площині, перпендикулярній до напрямку проєкціювальних променів, яка утворює суміщену з креслеником одну з граней порожнистого куба, всередині якого уявно розміщено предмет. При побудові ортогональних проєкцій за основні площини проєкцій беруть шість граней пустотілого куба (паралелепіпеда), всередині якого розміщують предмет, який проєкціюється на внутрішні грані куба, утворюючи види, до яких відносяться шість основних видів, що одержують на шести внутрішніх гранях куба: головний вид (вид спереду) – основний вид предмета на фронтальній площині проєкцій, який дає найповнішу уяву про його форму і розміри відносно якого розташовують інші основні види; вид зверху; вид зліва; вид справа; вид

знизу; вид ззаду.

Якщо якусь частину предмета (деталі) неможливо показати на основній площині проєкцій без спотворення її форм та розмірів, то застосовують допоміжні види:

– *допоміжний вид* – вид предмета на площині, непаралельній до жодної з основних площин проєкцій, призначений для неспотвореного зображення поверхні, якщо її неможливо отримати на основному виді;

– зображення окремої, вузько обмеженої частини поверхні деталі називають *місцевим видом*. Якщо місцевий вид виконується не в проєкційному зв'язку, його позначають.

Освітлення – створення певної освітленості об'єктів, що забезпечує зорове сприйняття або можливість фіксування їх світлочутливими матеріалами (пристроями). Найсприятливішим для людини є природне освітлення. Штучне освітлення (головним чином електричне) доповнює природне, компенсує його добові зміни. Раціональне освітлення дає змогу підвищувати продуктивність праці, запобігати травмам, деяким захворюванням тощо.

Основні вимоги до містобудівної діяльності, які повинні бути забезпечені:

1) розробка містобудівної документації, проєктів конкретних об'єктів згідно з вихідними даними на проєктування, з дотриманням державних стандартів, норм і правил;

2) розміщення і будівництво об'єктів відповідно до затверджених у встановленому порядку містобудівної документації та проєктів цих об'єктів;

3) раціональне використання земель та територій для містобудівних потреб, підвищення ефективності забудови та іншого використання земельних ділянок;

4) охорона культурної спадщини, збереження традиційного характеру середовища населених пунктів;

5) урахування державних та громадських інтересів при плануванні та забудові територій;

6) урахування законних інтересів та вимог власників або користувачів земельних ділянок та будівель, що оточують місце будівництва;

7) інформування через засоби масової інформації громадян про плани перспективного розвитку територій і населених пунктів, розміщення важливих містобудівних об'єктів;

8) участь громадян, об'єднань громадян в обговоренні містобудівної документації, проектів окремих об'єктів і внесення відповідних пропозицій до державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій;

9) захист прав громадян та громадських організацій згідно із законодавством.

Оформлювальне мистецтво – галузь декоративного мистецтва; святкове (тимчасове) оформлення інтер'єру, споруд, районів міста, а також промислових товарів, предметів побуту, стендів. В оформлювальному мистецтві використовують різні зображувальні засоби й техніки архітектури, образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва.

Очистка населеного пункту санітарна – це ряд санітарно-гігієнічних заходів, спрямованих на охорону здоров'я населення і збереження довкілля, яка включає в себе комплекс робіт по збору, видаленню, знешкодженню і переробці побутових відходів, на територіях населених пунктів. Розробляють схеми санітарної очистки і прибирання територій населених пунктів.

Схема визначає черговість здійснення заходів, обсяги робіт із усіх видів очистки і прибирання, системи і методи збирання, зберігання, видалення, знешкодження, перероблення, утилізації та захоронення, необхідну кількість збиральних машин, механізмів, устаткування й інвентарю, доцільність проектування, будівництва чи реконструкції розширення об'єктів системи санітарної очистки, їх основні параметри і розміщення, орієнтовані капіталовкладення на будівництво і придбання

технічних засобів. Схему розробляють на розрахунковий термін 25 р. з виділенням першочергових (5 років) та довгострокових заходів.

До Схеми включають: загальні дані про населений пункт і природно-кліматичні умови; матеріали щодо існуючого стану і розвитку населеного пункту на перспективу; дані щодо сучасного стану системи санітарної очистки і прибирання; матеріали з організації і технології збирання і транспортування побутових відходів; розрахункові обсяги робіт; методи перероблення, утилізації, знешкодження та захоронення відходів; технологію механізованого прибирання вулиць, доріг, площ, тротуарів і відособлених територій; розрахунок необхідної кількості спецмашин і механізмів за видами робіт; організаційну структуру підприємств системи санітарної очистки і прибирання; капіталовкладення на заходи щодо санітарної очистки і прибирання територій; графічну частину й основні положення схеми.

П

Павільйон – невеличке і зазвичай ізольоване паркове приміщення, призначене для відпочинку чи окраси парку. Павільйон в історичних парках частіше за все, більший за альтанку, але менший за флігель.

**Оранієнбаум, павільйон «Катальна гірка»,
XVIII ст. архітектор Антоніо Рінальдї**

Різновиди павільйонів:

Постійні павільйони. Немобільні, постійні споруди в історичних і сучасних парках, побудовані з цегли, каменю, дерева. Мають різне призначення (місце усамітнення, для колекції рослин, для утримання птахів чи невеликих тварин, для невеличкої колекції витворів мистецтва, для чаювання в парку тощо).

Мобільні павільйони. Сучасні павільйони з текстилю на каркасній металевій основі, що дає змогу відновлювати тимчасове приміщення в потрібному місті.

Павільйон як частина палацової будівлі – як правило бічна частина палацу, більша за галерею по висоті і краще за неї оздоблена. Подібне використання назви павільйон мало в добу бароко, классицизму.

Павільйон – будівлі у різних виставкових комплексах.

Особливе місце займають павільйони в стилістиці шинуазрі, тобто «китайщина». Відсутність власної фантазії деякі архітектори компенсували

будівництвом павільйонів в екзотичних стилях східних і мусульманських країн – Китаю, Японії, Туреччини, Індії тощо.

Пагода – культова буддійська меморіальна споруда у вигляді багатоярусної башти.

Палац – парадна споруда; спочатку – резиденція володарів або представників вищих верств суспільства, пізніше – будинки органів державної влади та різного громадського призначення.

Маріїнський палац у Києві

Палаццо – міський палац-особняк в Італії; тип житла міської буржуазії та феодальної верхівки за доби Відродження.

Палаццо Кіджі

Палетка – поділені на квадрати певних розмірів прозорі платівка або папір, що їх використовують для вимірювання площ на плані чи карті, визначення координат та чисельного інтегрування.

Палітра – зазвичай прямокутна чи овальна пластина з дірочкою для утримання пальцем, призначена для змішування олійних фарб художником при роботі над картиною чи ескізом. Матеріали палітри художника: дерево і фанера, порцеляна, фаянс, картон (іноді), пластмаси, метали (мідь, залізо тощо).

У переносному значенні – це набір фарб, що використовує художник. Палітра може бути багатую чи обмеженою, залежно від художніх завдань, що поставив живописець.

Палладіанство – архітектурний напрямок XVII–XVIII ст., що веде генезу від творчості відомого італійського архітектора XVI ст. Андреа Палладіо і отримав назву на його честь. Справжнім продовжувачем творчого спадку Палладіо став

Вінченцо Скамоцци. Він добудовував дві останні роботи майстра, будівництво яких той не встиг закінчити (вілла Ротонда, театр Олімпіко в місті Віченца). Тому його іноді називають першим представником палладіанства в архітектурі.

Палац К. Розумовського, місто Батурин

Пам'ятка природи – територія або окремих природний об'єкт, що мають особливу цінність і є унікальними або типовими для країни чи певного регіону. Пам'ятки природи поділяють на комплексні, ботанічні, зоологічні, гідрологічні та геологічні.

Пам'ятник – скульптурний або архітектурний твір, який встановлюють для увічнення пам'яті видатної людини чи важливої історичної події. Різновиди пам'ятника – монумент, обеліск тощо.

Панель – 1) нижня частина стіни або вся стіна в приміщенні, опоряджена оздобленням, фарбуванням; 2) елемент конструкції збірної будови, що має форму великої плити.

Панно (від *лат.* – шматок тканини) – вид монументального мистецтва, живописний твір декоративного характеру, звичайно призначене для постійного заповнення будь-яких ділянок стіни (настінне панно) або стелі (плафон), дверей; барельєф, різьблена, ліпна або керамічна композиція, обмежена рамкою і заповнена живописом, мозаїкою або скульптурним рельєфом, що служить для тієї самої мети.

Головною особливістю панно є розміри, форма і зміст. Вони ретельно співвідносяться зі сприйняттям глядача і інтер'єром будівлі. Картина виконується звичайною технікою живопису на полотні, потім її вставляють в

раму і встановлюють на спеціально відведене їй місце. Наприклад, у кімнаті, залі, вестибюлі, на сходах.

Панно, виконане на зовнішній стіні будівлі з кольорових плиток

Паноптикум – музей, зібрання рідкісних речей і воскових фігур людей, дивовижних живих істот.

Панорама – вид на місцевість згори, на далекий простір. Видовище чого-небудь на великому, широкому просторі (про будівлі, споруди тощо).

У живописі *панорамою* називається картина, на якій плаский живописний фон поєднується з об'ємним предметним першим планом (у вигляді муляжів і т. ін. розташованих на підлозі перед картиною). На відміну від діорами має круговий огляд.

Фрагмент панорами «Бородинська битва»

Пантеон – 1) античний храм, присвячений всім богам; 2) монументальна споруда, де поховано видатних людей.

Розташовується на майдані Пьяцца-делла-Ротонда (Piazza della Rotonda). Відбудована після пожежі за правління імператора Адріана близько 126 р. н. е. на місці храму того ж найменування, збудованого Марком Віпсанієм Агріппою у I ст. н. е. за правління Августа. На фронтоні латинський надпис, що в перекладі означає «Марк Агріппа, син Луція, обраний консулом втретє, спорудив це».

Римський Пантеон відрізняється класичною ясністю і цілісністю

композиції внутрішнього простору, величністю художнього образу. Цілком ймовірно, що в будівництві храму брав участь Аполлодор Дамаський. Храм збудовано з бетону (у тому числі й купол) та облицьовано цеглою, що виконує лише декоративну функцію. Глуха, циліндрична ротонда Пантеону, перекрита напівсферичним куполом (діаметр понад 43 м), являє собою

велике інженерне досягнення античності.

Площу ротонди збільшують вісім велетенських ніш. У Середньовіччі Пантеон частково перероблено. У VII ст. Пантеон було освячено як церкву Святої Марії та всіх мучеників. Тепер римський

Пантеон є національним мавзолеєм, місцем поховання видатних людей – зокрема, тут поховані Рафаель та королі Віктор Еммануїл II й Умберто I.

Пантеон у Римі

Паперть – приміщення перед входом до церкви, що має вигляд невеликої галереї.

Папірус – висока болотна рослина, яка застосовувалася у стилізованому вигляді в декорі єгипетської архітектури.

Парапет – невисока стінка, що огорожує ганок, міст, набережну, покрівлю будинку тощо. Парапетом називають також балюстраду, перила.

Парк (від лат. – обгороджене місце) – спеціальна обмежена природна або штучна територія, виділена переважно з метою рекреації, відпочинку.

Перші парки у світі існували ще в Давні часи. Знамениті Висячі Сади Семіраміди можна вважати одним із перших парків. Одні з найперших парків були створені за наказом перських царів, які відводили великі території під мисливські угіддя, де прокладалися верхові стежки і будувалися притулки для мисливців, пізніше декоративні елементи стали невід’ємною частиною цих парків.

Сади як явище прийшли в Європу з Близького Сходу і Азії. Греки запровадили у своїх садах скульптури та малі архітектурні об’єкти –

колони, вівтарі для релігійних церемоній. Практика ставити скульптури в садах і парках була підхоплена в Європі в добу Відродження і перейшла далі в сади бароко і класицизму.

Своє поширення мали сади в католицьких монастирях, а потім при замках феодалів.

Типологія парків: пейзажний парк (англійський парк); регулярний парк (французький парк, сад бароко). Також: громадські парки, лісопарки, ботанічні сади і парки, дендропарки, національні парки, парки розваг, парки скульптур.

Парк у Версалі, типовий регулярний парк

Паркові споруди – це споруди, які включаються в паркові ансамблі, часто утворюючи композиційні центри. До них відносяться фонтани, альтанки, вази, лави, скульптури, перголи, брами та ін.

Партер – 1) нижній поверх будинку. Може бути високим (розташований на кілька сходинок вище рівня землі) та низьким (такий, що починається від рівня землі); 2) площа взаємодії суперників в різних видах боротьби, що характеризується діями лежачи, сидячи або навколішках; 3) відкрита ділянка саду або парку (в регулярному парку це симетричні ділянки правильної форми, в пейзажному парку — галявини) з газонами, квітниками, водоймами тощо; 4) нижній поверх глядацького залу з місцями для глядачів, розташований у просторі між сценою або оркестровою ямою і протилежною стіною або амфітеатром.

Паруси в архітектурі – трикутне сферичне склепіння. За допомогою парусів зводять купол або барабан над чотирикутним у плані приміщенням.

Парфенон – головний храм Афінського акрополя, присвячений богині Афіні Парфенос, покровительці міста та всієї Аттики; визначна пам'ятка давньогрецького мистецтва. Був зведений до 438 р. до н. е. за 10 років. Парфенон побудовано на найвищому пункті Афінського акрополя, на місці

давнього святилища, закладеного ще до навали персів, імовірно, в добу правління Пісістрата. Він слугував храмом ще давнішого палацу мікенського періоду і в історіографії отримав назву гекатомпедона. Зазнав руйнування 1687 року під час облоги Акрополя венеціанцями періоду війни з турками. У 1801-1803 роках частина скульптур, метоп та фрагментів фризу Парфенона вивезена до Лондона британським послом в Османській імперії Томасом Брюсом Елгіном і з 1816 р. експонуються в Британському музеї. Їх менша

частина зберігається в Афінах і експонується в Новому музеї Акрополя, відкритому в червні 2009 р. Руїни його відкрив і дослідив у 1930-х рр. німецький архітектор та дослідник класики Вільгельм Дерпфельд.

Парфенон

Пасаж в архітектурі – торгова споруда, де крамниці розміщують по обидва боки проходу.

Пейзаж – жанр в образотворчому мистецтві, в якому об'єктом зображення є природа. Пейзажем називають також окремий твір цього жанру. Як самостійний різновид образотворчого мистецтва пейзаж виник у китайському мистецтві, китайському живописі.

Різновидом пейзажу є зображення моря і подій, що відбуваються на морі (баталії, природні катастрофи, спортивні змагання тощо).

Різновиди: пейзаж у рельєфі, пейзаж фарбами, пейзаж у графіці, пейзаж у фото; за технікою виконання: акварель, темпера, пастель, гуаш, олійні, синтетичні, мінеральні фарби тощо.

Хіросі Єсида. Розквітлі сакури

Пейзажний парк, також **англійський, ландшафтний, іррегулярний парк** – напрямок в паркобудівництві кінця XVIII–XIX ст. у Західній і Східній

Європі, в Сполучених Штатах. Протиставляється регулярному чи «французькому» парку.

Першими майстрами пейзажних парків Британії були Вільям Кент (1684–1748), Чарльз Бріджмен. У XVIII ст. їх справу продовжили Ланселот Браун (1715–1783) і ушавлений Хамфрі Рептон (1752–1818). Назва «англійський парк» також досить не точна, як і назва «французький парк» у свою чергу.

Пейзажний парк Ерменонвіль, Франція

Пейзажний парк існував поряд з регулярними садами Італії і Голландії ще у XVI ст., але не мав назви і не входив тоді в коло культури, в коло домінуючої естетики. У книжці «Поезія садів» академіка Д.С. Лихачова (1906–1999) зазначено: «Пейзажні сади існували, як звісно, ще в добу Відродження. Іррегулярна і природна частина садиби землевласника століттями наступала на регулярний сад і відповідно використовувалась під впливом нових або модних вимог... Суто пейзажний парк вперше виник саме в англійській літературі, тобто раніше, ніж в свідомості його споживачів і в мистецькій практиці. Природний садовий пейзаж як прообраз усіх садів – Райський сад – описує у четвертій книзі «Втраченого Раю» англієць Джон Мільтон (1608–1674)».

Софіївський парк. Острів кохання.

Черкаська область, Україна

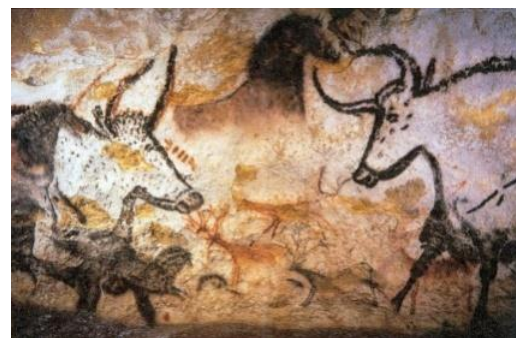
Пеклій – це майно, передане господарем рабу або главою родини підвладній особі для здійснення цією людиною управління майном з метою його утримання, або отримання доходу чи використання інших корисних

властивостей майна. Інститут пекулія виник у Римській імперії і набув поширення приблизно у II ст. до н. е. Його виникнення, окрім бажання надати можливість для праці членам родини, зумовлене необхідністю використовувати рабів не тільки для некваліфікованої праці, а й знайти застосування їх діловим та організаційним якостям. Найчастіше пекулієм було нерухоме майно – земельні наділи, магазини чи майстерні. Проте як пекулій могли передаватись раби, худоба чи знаряддя праці.

Пенати– давньоримські боги-охоронці дому, родини, культ яких пов'язаний з обожнюванням предків. Формула офіційної присяги поряд з іменем Юпітера (Iuppiter Optimus Maximus – гарант слави та могутності Риму) містила згадку про пенатів.

Первісне мистецтво – мистецтво, що склалося в умовах первісного суспільства в процесі трудової діяльності людини. Виникло близько 30 тис. років тому, за доби пізнього палеоліту.

Первісне мистецтво представлене, насамперед, розписами, рельєфними зображеннями на стінах печер і відкритих скелях. Зображували на них переважно тварин, на яких полювали. Часто малюнки гравірували на кістці мамонта або каміння.

Печера Ласко

Згодом виникла кругла скульптура – жіночі статуетки (так звані венери), фігурки тварин тощо.

Розквітло також декоративно-ужиткове мистецтво, широко відоме з розписів керамічного посуду.

Фігурка «венери»

Пергола – садове накриття, набірна конструкція з повторюваних секцій арок, з'єднаних між собою поперечними брусами, для захисту проходу від палючого сонця. Вона може бути як окремою спорудою, так і частиною будівлі, що закриває відкриті тераси.

Пергола може з'єднувати павільйони, виходити від дверей будівлі до відкритої садової споруди, такої, як окрема тераса або басейн, або

стояти окремо, кидаючи тінь по всій довжині шляху.

Видозміненими перголами є також альтанки, трельяжі та арки, вкриті кучерявими рослинами.

Спочатку перголу будували для підтримки виноградних лоз і разом з тим вона була місцем для денного відпочинку. Архітектура перголи варіюється від простих прямих дерев'яних конструкцій середньо-вічних монастирських садів до багатих мармурових колон XIX ст. та сучасних пергол із залізобетону. Одним з найкрасивіших елементів перголи є тіньовий малюнок усередині неї.

Пергола в парку Вроцлава

Переважаючий вид використання території (земельної ділянки) – вид використання, який відповідає переліку дозволених видів для даної територіальної зони і не потребує спеціального погодження.

Перегородка – вертикальна внутрішня захисна конструкція, що в межах поверхів розділяє суміжні приміщення в будинку. Основні вимоги, що висувають до перегородок: економічність (у тому числі мала товщина і невелика вага); звуконепроникність; вологостійкість; гігієнічність. Залежно від призначення перегородок деякі з цих вимог можуть не враховуватися або враховуватися меншою мірою.

Перегородки бувають: панельні, монолітні, збірно-розбірні, за конструкцією: суцільні та з прорізами, у тому числі які не доходять до стелі;

конструктивно: тримальні (невірна назва – несучі) та не несучі; стаціонарні (положення яких незмінні), розсувні.

Перегородки зводяться з гіпсових, гіпсокартонних (збірно-розбірних), гіпсошлакобетонних, цементно-шлакових, дерево-стружкових, фібролітових і керамічних плит, а також з цегли і дерева, скла, магнезитових плит тощо.

Залежно від потреб та уподобань мешканців або працівників офісу, простір приміщення може також розділятися пересувними перегородками. До пересувних перегородок так само відносяться шафи-перегородки, які одночасно виконують функцію меблів.

Перекриття – внутрішня горизонтальна огорожувальна конструкція будинку або споруди, що сприймає і передає на тримальні (основні) стіни та інші вертикальні опори постійно та тимчасово діючі навантаження. Перекриття розділяють внутрішній простір будинку на поверхи. Мінімальна висота поверху повинна бути не менше 3 м, висота першого поверху головного корпусу приймається звичайно 6 м (допускається 7,2 м), висота другого і наступних поверхів – 4,8 і 6 м, висота верхніх поверхів – 8,4; 9,6; 10,8 м (допускається 13,2 м). У будинку допускається нерегулярне сполучення поверхів різних висот. Залежно від призначення перекриття підрозділяють на міжповерхові, горищні і надпідвальні.

Міжповерхові перекриття, що поділяють будинок на поверхи, призначені для сприйняття навантажень від обладнання, сировини і продуктів її переробки, персоналу тощо.

Основне призначення горищних перекриттів полягає в захисті будинків від високих (низьких) температур і створенні нормальних умов роботи в приміщеннях.

Несучими конструкціями перекриттів служать балки двотаврового або швелерного перетину, на які кладуть настил із залізобетонних плит.

Залежно від способу влаштування конструкції перекриття бувають: збірні (великопанельні на кімнату, панельні, балкові по залізобетонних, металевих, дерев'яних балках); монолітні залізобетонні; збірно-монолітні, безригельні; кесонні, шатрові; цегляні абочні; склепінчасті (зустрічаються в старих кам'яних будинках).

Склепіння бувають кам'яні або цегляні, залізобетонні. Дерев'яні перекриття використовуються рідко і в основному під час будівництва одноповерхових будівель.

Великого поширення в будівництві набули залізобетонні перекриття, які використовуються у вигляді збірних конструкцій, монолітних і збірно-монолітних.

Перекриття характеризуються міцністю і довговічністю. Перекриття мають бути достатньо жорсткими, простими з погляду влаштування та експлуатації, непроникними для рідин, газів, мати слабку звукопровідність, відповідати довговічності та вогнестійкості споруди в цілому, а також вимогам звукоізоляції, теплоізоляції.

Перемичка – це конструктивний елемент будівлі, розташований безпосередньо над дверима, вікном або іншим отвором, сприймаючи навантаження розташованої вище частини стіни тощо. Їх завдання полягає в перенесенні ваги від отвору на сусідні стіни, що виключає ризик обвалення стіни. Вона (перемичка) грає дуже важливу роль в конструкції всієї будівлі, тому необхідно переконатися, що перемичка над вікном або дверима відповідає проекту.

Існують: *подвійна* – сполучення горизонтальної перемички над прорізом з розташованою над нею розвантажувальною аркою; *ярославська* – завершення прорізу у вигляді горизонтальної стрічки цеглин, трохи нахилених по обидва боки від клина, який гострим кінцем спрямований донизу.

Перемички відрізняються, перш за все, матеріалом, з якого вони

виготовлені, нерідко значення має також її форма і те, що має цей елемент армування:

– *залізобетонні перемички* виготовлені із залізобетону, тобто суміші цементу, води і піску, а також посилені сталевими арматурами. Це популярне і універсальне, але досить дороге рішення – монтаж залізобетонної перемички теж непросте завдання, але вона відмінно виконує свою задачу;

– *сталеві перемички* – дуже часто вони використовуються в великих отворах. Це готові сталеві балки, які ідеально підходять для місць, де ширина перевищує 2,5 м;

– *збірні перемички* – про них дуже багато похвальних відгуків, зокрема, через їх простого монтажу. Такі перемички виготовляються з балок, вони мають різну форму, яка підбирається за призначенням: для стель і стін;

– *U-подібні перемички* – виготовлені з арматури, залитою бетоном. Застосовуються для цегляних стін або стін з пористого бетону, але також часто використовується в якості опалубного елемента;

– *струнобетонні перемички* – чудово зарекомендували себе практично в будь-якій ситуації, так як вони легкі, міцні і прості в установці. Їх з успіхом можна використовувати, наприклад, для посилення гаражних воріт;

– *дерев'яні перемички* – використовуються в основному для будівель дерев'яної конструкції.

Перила (бильця, поруччя, поручні) – конструкція на сходах, балконах тощо у вигляді вертикальних елементів з поручнем вгорі, висотою на пів зросту людини. Основне призначення перил – забезпечити точку опори при ходьбі вздовж конструкції і запобігти падінню людини за периметр конструкції. Перила складаються із стійок, поруччя (забезпечує точку

опори), і заповнення (декоративно-художня функція).

Перила виготовляють з дерева, металу і пластика.

- *Дерев'яні перила* найчастіше застосовуються в інтер'єрі (на сходах), рідше в екстер'єрі будинків, в садах і парках. Але цей матеріал за своєю природою швидко зношується, втрачає вигляд і міцність при використанні на відкритому повітрі.

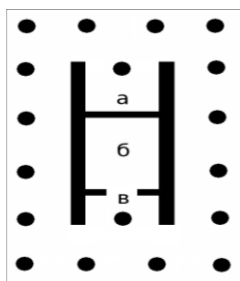

- *Металеві перила* виготовляються з кованих деталей або нержавіючої сталі. Часто застосовуються для конструкцій на відкритому повітрі, тому добре переносять атмосферні умови, а також в інтер'єрі, за їх художній привабливий вигляд.

- *Пластикові перила* застосовуються в екстер'єрі. Виробництво поручнів ведеться в заводських умовах, що дозволяє отримувати стандартизовану продукцію у великому обсязі. Пластикові перила відмінно підходять для використання при облаштуванні як житлових будинків, так і будь-яких інших будівель, де необхідний великий обсяг типових виробів.

Периметральна теплоізоляція – теплоізоляція, як розташована за периметром із зовнішньої сторони стін підвала і підлоги; не поглинає воду.

Периптер – тип давньогрецького храму. Це прямокутна в плані будівля, з чотирьох сторін обрамлена колонадою (птерон), відстань від якої до стін наоса дорівнює одному інтерколумнію. Всередині периптер звичайно складався з пронаоса і наоса (або цели), позаду наоса часто влаштовувався опістодом.

Периптер установився до початку VII ст. до н. е. і був найпоширенішим типом храму в епоху архаїки. Найяскравішим прикладом архаїчного периптера є Парфенон.

Зовнішні форми периптера часто використовувалися архітекторами класицизму.

Периптер: а – опістодом, б – наос, в – пронаос

Перистиль (греч. «оточений колонами») – прямокутний зал, двір, площа, оточені з чотирьох сторін критою колонадою. У внутрішніх дворах і

інтер'єрах храмів колонади могли бути і двоярусними, причому з використанням різних ордерів: внизу доричного, нагорі іонічного ордера.

Перистиль, Помпеї, Італія

Перо – 1) інструмент для письма й рисування чорнилом, тушшю або іншими рідкими барвними речовинами; 2) позначення техніки рисунка, виконаного пером.

Перспектива – 1) Система зображення об'ємних тіл на площині або якій-небудь іншій поверхні, яка враховує їх просторову структуру й віддаленість окремих їх частин від спостерігача.

2) Спосіб зображення фігур, заснований на застосуванні центрального проектування. Для отримання перспективного зображення будь-якого предмета проводять з обраної точки простору (центру перспективи) промені на всі точки даного предмета. На шляху променів ставлять ту поверхню, на якій бажають отримати зображення. У перетині променів з поверхнею отримують шукане зображення предмета.

3) Вид у далечінь.

4) Види, плани на майбутнє.

Виникнення поняття про перспективу пов'язане з розвитком оптики і різних видів мистецтва, в першу чергу живопису. Художники первісного світу та Давнього Сходу, винайшли ряд способів для характеристики взаємного розташування предметів (ярусна композиція, контрастне поєднання фронтальних і профільних видів тощо), підкорили їх не єдиною співвіднесеною з глядачем шкалою, а умовно-символічною схемою. Тяжіння до уніфікації простору за допомогою перспективи з'явилося у мистецтві Давньої Греції (з VI ст. до н. е.). Вперше правила перспективи згадує у своєму трактаті «Оптика» давньогрецький математик Евклід у III ст. до н. е.,

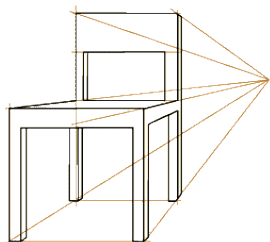
а римський архітектор Вітрувій відносить практичне її застосування в театральній декорації до часу Есхіла (VI–V ст. до н. е.); він же пише про небережені трактати Анаксагора і Демокріта про перспективу. Про античний перспективний живопис можна судити, наприклад, з фресок «другого помпейського стилю» (близько 80 до н. е. – близько 30 н. е.) з побудовами, вельми близькими до центрально-перспективних (тобто, тих що мають один центр проєкції), поряд з цим в античності широко використовували систему, що передбачає кілька точок сходу, розташованих на одній вертикальній осі (так звана риб'яча кістка).

У пізньоантичному й середньовічному мистецтві інтерес до систематичної розробки проблем перспективи в цілому зникає, але нерідко застосовується спосіб так званої зворотної перспективи. Послідовна, математично обґрунтована система перспективи, розрахована на фіксовану, «антропоцентричну» точку зору, складається в період італійського кватроченто (Філіппо Брунеллескі, Леон Батіста Альберті, Мазаччо, П'єро делла Франческа, Паоло Уччелло); значний внесок у емпіричну і наукову розробку перспективи внесли також північноєвропейські майстри (брати Губерт та Ян ван Ейк, Альбрехт Дюрер). Леонардо да Вінчі обґрунтував принципи повітряної перспективи (тобто досліджував вплив повітря на чіткість обрисів предметів, а також на їх колір залежно від відстані). Попри те, що в наступні епохи конкретний зв'язок між науковою теорією і художньою практикою перспективи втрачається (якщо не вважати майстрів перспективного малярства, а вчення про перспективу в цілому стає частиною нарисної геометрії (у цьому відношенні особливо важливі праці французьких математиків Жерара Дезарга (17 ст.) та Гаспара Монжа (18 ст.)), перспективна структура залишається органічною частиною мальовничого або скульптурно-рельєфного образу у майстрів, які тяжіють до об'єктивної, науково обґрунтованої передачі реального просторового середовища.

Мистецтво Сходу не знало оптико-математичного обґрунтування проблем перспективи, хоча й породило ряд емпіричних систем; як, наприклад, типову для живопису Китаю і Японії паралельну перспективу, яку умовно можна вважати

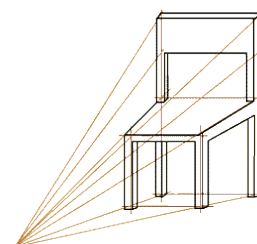
побудовою з нескінченно віддаленим центром проєкції.

Види перспектив:

Пряма лінійна перспектива вивчає способи побудови перспективних зображень ліній контуру предметів на поверхні проєкцій – площині. При цьому площину проєкцій здебільшого вибирають вертикально. Види: купольна (на внутрішній поверхні сфери),

Зворотня лінійна перспектива – вид перспективи, при якій зображені предмети представляються збільшуються в міру віддалення від глядача, картина має кілька горизонтів і точок зору, і інші особливості. При зображенні в зворотній перспективі предмети розширюються при їх видаленні від глядача, немов центр сходу ліній знаходиться не на горизонті, а всередині самого глядача.

Тональна перспектива – поняття техніки живопису та фотографії. Досягається зміною в кольорі та тоні предметів, зміні їх контрастних характеристик у бік зменшення, приглушення при віддаленні вглиб простору.

Принципи тональної перспективи першим обґрунтував Леонардо да Вінчі. Ця техніка стала основою у малярстві та фотографії, що отримав назву «тоналізм».

3). *Панорамна перспектива* – це спосіб відображення обсягу на площині за допомогою синусоїдальних кривих.

Повітряна перспектива заснована на зоровому сприйнятті система передачі віддалених предметів, що включає в себе пом'якшенням обрисів, ослаблене зображення деталей, зменшення яскравості кольору і інші прийоми.

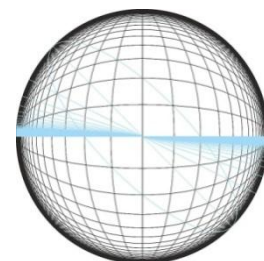
Купольна перспектива – зображення, побудовані в перспективі на горизонтальній площині стелі, називають плафонною перспективою. Купольна

перспектива – особливий вид перспективи, яку використовують художники, прикрашаючи стелі. Вони враховують те, що люди дивляться на них знизу вгору. За допомогою лінійної перспективи художники створюють глибину простору.

АксонOMETрична проекція (перспектива) – спосіб зображення геометричних предметів на кресленні за допомогою паралельних проекцій.

Еліптична перспектива – це тривимірне зображення обсягу на площині. Цей спосіб малювання показує зміни по всім трьом вимірам простору: ширині, глибині і висоті. Образотворча площина розділяє видимий світ навпіл і здатна зобразити 179,999... градусів навколишнього простору.

Основою цієї криволінійної перспективи є еліпс. Точка зору художника і глядача фіксована. Це дає можливість участі глядача в зображувальній дії. Еліптична перспектива дає можливість художнику задати своє місце розташування серед вигаданих персонажів і показати їх глядачеві з точно певної позиції.

Сферична перспектива – це спосіб відображення навколишньої дійсності світу на нескінченній площині. З геометричної точки зору це проекція простору на точку, яка знаходиться в центрі сфери. Фіксація точки зору в цьому випадку є абсолютною. Автор цього методу малювання американський художник Дік Термес. Сферична перспектива є найбільш досконалим способом зображення тривимірного простору.

Загальна перспектива, яка поєднала зворотню, аксонOMETричну і пряму лінійну перспективи, називається *перцептивною*.

Перспективний портал – в романській архітектурі виразно вирішений вхід в будинок, який звужується уступами і перекритий рядом концентричних арок, що зменшуються.

Перспектограф – прилад, за допомогою якого креслять перспективні проекції споруд, інтер'єрів приміщень, машин тощо. Дає змогу визначити напрям ліній будованої проекції до так званих точок збігу (лівої та правої).

Печерні житла – житла в природних печерах, гротах і навісах у гірських районах. Були поширені за кам'яної доби, особливо за часів палеоліту.

Печерні міста – залишки населених пунктів (переважно середньовічних), на території яких виявлено штучні печерні споруди.

Печура – склепінчасте поглиблення на внутрішній стороні кріпосної стіни для установки знярядь.

П'єдестал – див. **Постамент**.

Підвіконня – це обов'язковий елемент конструкції віконного блоку, що впливає на тепло заощадження, красиве і стильне доповнення інтер'єру приміщення, функціональна деталь, що забезпечує додаткову площу.

Підвіконня бувають двох типів – *повнотілі* (мармурові, гранітні, з ДСП, масиву дерева тощо) і *екструдовані* (екструдований ПВХ з різноманітними покриттями).

Підвісна дорога – підйомно-транспортна споруда з підвісним рухомим складом для переміщення людей і вантажів. Спорудами такого типу є канатні й монорейкові дороги.

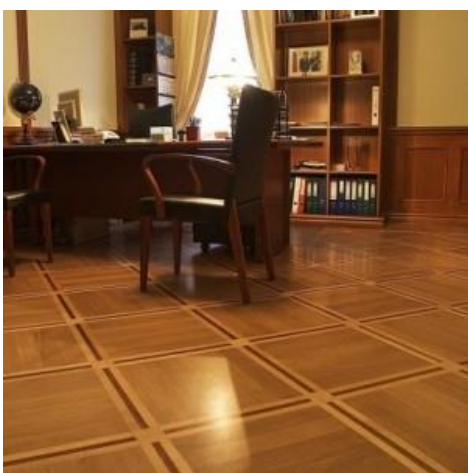
Підвісна стеля – це система, що складається з легкого несучого каркасу та лицевальних елементів. Каркас, що найчастіше має форму ґрат, кріпиться до стелі за допомогою спеціальних підвіс. Потім до нього монтують лицевальні елементи (однакові за формою й розмірами стельові панелі, так звані модулі або растри є дуже практичною. Її застосовують, коли хочуть зробити невидимими, але при цьому доступними різні інженерні системи та комунікації: вентиляційне й теплове устаткування, електричні й комп'ютерні розведення. В ній зручно вбудовувати модульні освітлювальні прилади, вентиляційні ґрати й системи пожежогасіння. Подібні стельові системи конструктивно прості в ремонті

(один модуль без зусиль замінюють іншим, не демонтуючи каркас), поліпшують акустичні властивості приміщення. Нарешті, за її допомоги можна вирівняти базову стелю або, навпаки, зробити її багаторівневою.

Підвісні стелі розрізняють за матеріалами облицювання, їх формою та розміром, а також способом з'єднання. Панелі виготовляють із мінерального волокна (суміш піску, скляного бою та вапняку), металу (алюміній, або оцинкована сталь зі спеціальним фарбуванням, або обробкою), гіпсу (екологічно чистий матеріал світлих тонів), гіпсокартону (гіпсові аркуші покриті тонким, але міцним картоном), дерева (як масив, так і волоконний наповнювач із синтетичними й цементними сполучними) і пластику (полістирол та полікарбонат) тощо.

Піддашшя, піддашок, піддашина – див. Звис.

Підлога – верхній або опоряджувальний шар, що накладається на тримальну конструкцію перекриття або на ґрунт у будинку. Підлогу роблять суцільною, зі штучних і рулонних матеріалів, з дерева. Вибір матеріалу підлоги і його конструкція залежать в основному від характеру виробничого процесу в даному приміщенні. До підлоги ставляться вимоги міцності, стираності, теплоізоляції, звукоізоляції, водостійкості, стійкості проти хімічного агресивного середовища, естетичності. У ряді випадків до підлоги ставляться вимоги хімічної стійкості і термостійкості. Найкраще ці вимоги задовольняють бетон, асфальтобетон, асфальт, керамічні плитки, ксилоліт і деякі інші матеріали. Для забезпечення стоку рідин підлозі надається нахил 1–7 %.

Види підлог: *Долівка*. У старовину в невеликих житлах, переважно в хижках, мазанках замість настільної підлоги влаштовувалася долівка. Вона являла собою утрамбовану, вирівняну земляну поверхню, зазвичай покриту шаром глини. Саме долівка переважала в українському житлі наприкінці

XIX – на початку XX ст., дощані підлоги мали тільки заможні селяни в місцях, багатих на ліс.

Дощата. У дерев'яних і деяких кам'яних будовах поширені дерев'яні підлоги, що складаються з окремих дощок, які називаються мостинами. Дошки укладають на поперечні балки – лаги (унтерцуги). Більш примітивною є підлога «на накатилах» («легарях»): дошки настиляють на суцільний ряд тонких колод (накатин, легарів).

Кам'яна. Кам'яні підлоги утворюються або брукуванням долівки (перші і підвальні поверхи), або мурованими склепіннями.

Бетонна. У сучасних будівлях поширена підлога, утворена бетонними плитами перекриттів, які водночас утворюють стелю нижчих поверхів. Зверху на бетонну основу укладають дерев'яне чи плиткове покриття.

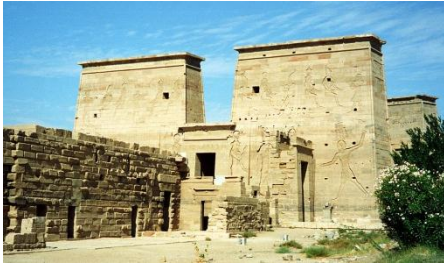
Матеріал для покриття підлоги вибирається відповідно до призначення приміщень в основних приміщеннях житлових і громадських будинків та споруд – дошки, набірний або штучний паркет, ламінат, вінілова підлога, килимові покриття (килими, ковролін, доріжки, килимова плитка); у санітарних вузлах – керамічні та пластмасові плитки; у вестибюлях – плити натурального каменю, мозаїчні, листові або плиткові підлоги з пластмаси.

Застосовуються підлоги з підігрівом. Теплоносіями слугують електронагрівна арматура або підігріта електричним струмом вода.

Підрядник – особа, яка безпосередньо виконує роботи на підставі доручення від інших осіб. Доручення може давати як генеральний підрядник, так і безпосередньо замовник.

Завдання підрядника: діяти в точності з даним дорученням; надати результат у встановлені терміни; здійснювати роботу у межах затверджених проєктів і норм.

Якщо генеральний підрядник може бути тільки один, то підрядників і субпідрядників може бути кілька.

Пілон – 1) масивна споруда у формі зрізаної піраміди, що зводилася перед давньоєгипетськими храмами обабіч порталу; 2) масивний стовп, який підтримує склепіння або пласкі перекриття; може бути елементом оформлення порталу будівлі, в'їзду в парк, місто тощо; 3) пілонами вважаються опори прямокутного перетину в сучасних багатоповерхових конструкціях, що підтримують яруси, залиті монолітним залізобетоном. Пілон відрізняється від колони тим, що має не круглий перетин.

Пілястра – плаский вертикальний прямокутний у плані виступ на поверхні стіни або стовпа. Зовні має ознаки колони – базу, тіло, але без ентазису (потовщення всередині), капітель.

Пілон Південного моста в Києві

Може мати як конструктивну, так і декоративну функції. Іноді пілястри використовували в каркасній архітектурі. Тоді проміжки в каркасі з пілястр заповнювали якимось будівельним матеріалом. Найчастіше пілястри використовували в декоративній ролі для оздоблення і ритмічного членування порожнього тла стіни, фасаду, дзвіниці тощо. Менші вимоги, ніж до колони, давали змогу архітекторам надзвичайно урізноманітнювати оздоби пілястр – від простого шліфування до викладення діамантовим рустом.

Пінакль – загострений верх даху в романській і готичній архітектурі – гострокінечна декоративна башта, що увінчує контрфорс. Іноді пінаклі ставили на стовпах перил і на гребні даху.

Пінаклі, Мілан, Італія

Піраміда (др. егип. *горизонт*) – поширена форма архітектурної споруди у вигляді піраміди, рідко несе утилітарну функцію. Відомо чимала кількість пірамід, побудованих різними культурами Давнього світу в основному в якості храмів або монументів.

До великих пірамід відносяться єгипетські піраміди (найвищі з усіх), мезоамериканські піраміди доколумбових культур (ацтеки, майя, Теучітлан) у Латинській Америці. Поки менш широко відомі також дуже великі китайські піраміди і піраміди культури Норте-Чіко в Андах, виявлені в 1997 р. і колишні, мабуть, сучасними давньоєгипетських. Менші за розміром

і менш відомі піраміди збереглися в Нубії (Мерое) і Римі (Піраміда Цестія). З недавно побудованих великих пірамід відомі деякі сучасні будівлі та споруди.

Піраміда Хеопса

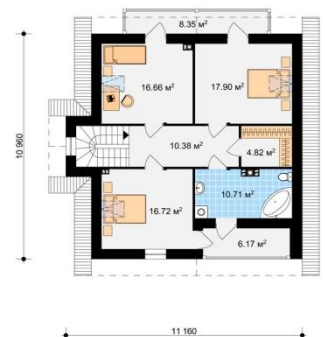
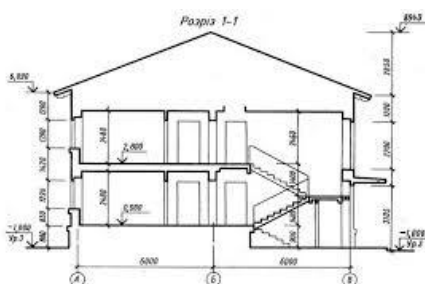
Пірс – гідротехнічна споруда, що виступає у портову акваторію і слугує для причалування (швартування) суден з обох боків.

Пішохідний міст – міст для пішохідного руху в місцях, де напрями інтенсивних потоків пішоходів перетинаються з природними або штучними перешкодами. Для підйому на міст і спуску з нього споруджують сходи, пандуси, ескалатори.

План – горизонтальний розріз або вид згори будь-якої споруди чи предмета.

План будинку – це розріз горизонтальною площиною на рівні, трохи вищому від підвіконня. Для багатоповерхового будинку плани виконують для

кожного поверху.

Зображення будинку, умовно розсіченого вертикальною площиною і спроектованого на площину проєкцій,

рівнобіжну січній площин – називають *розрізом*. *Поперечним* називають розріз, коли січна площина перпендикулярна до поздовжніх стін. Розтин будинку називають *поздовжнім*, коли січна площина рівнобіжна поздовжнім стінам будинку. Іноді для отримання розрізу застосовують не одну, а дві або більше січні рівнобіжні площини – тоді розріз буде складним або східчастим. Плани, фасади і розрізи будинку називають *загальними архітектурно-будівельними кресленнями (планами)*. Ці креслення дають повне уявлення про будинок: про планування і розміри помешкань, кількість поверхів, архітектуру будинку, конструкції і матеріали його основних елементів.

План зонування території (зонінг) – це містобудівна документація, що визначає умови та обмеження використання території для містобудівних потреб у межах визначених зон.

Планіметр – прилад, яким наближено визначають головним чином площу пласких фігур неправильної форми.

Планіметрія – розділ геометрії, де вивчають властивості фігур, розміщених в одній площині.

Планування і забудова територій – це діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних та фізичних осіб, яка передбачає:

- 1) прогнозування розвитку територій;
- 2) забезпечення раціонального розселення і визначення напрямів сталого розвитку територій;
- 3) обґрунтування розподілу земель за цільовим призначенням;
- 4) взаємоузгодження державних, громадських та приватних інтересів під час планування і забудови територій;
- 5) визначення і раціональне взаємне розташування зон житлової та громадської забудови, виробничих, рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих, історико-культурних та інших зон і об'єктів;
- 6) встановлення режиму забудови територій, на яких передбачено провадження містобудівної діяльності;

7) розроблення містобудівної та проектної документації, будівництво об'єктів;

8) реконструкцію існуючої забудови та територій;

9) збереження, створення та відновлення рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих територій та об'єктів, ландшафтів, лісів, парків, скверів, окремих зелених насаджень;

10) створення та розвиток інженерно-транспортної інфраструктури;

10-1) створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення;

11) проведення моніторингу забудови;

12) ведення містобудівного кадастру;

13) здійснення контролю у сфері містобудування.

Плафон (від *франц.* – стеля) – різновид живопису, що прикріплюють на стелю. Плафоном називають як розпис, мозаїку чи ліпнину на стелі, так і саму стелю прикрашену розписом, мозаїкою або ліпниною.

Мав поширення в XVII–XIX ст. як коштовна оздоба стель е палацах і церквах. Зазвичай використовувався для пласких чи циліндричних склепінь і мав сюжетне чи безсюжетне (орнаментальне) зображення.

Художник Джованні Баттіста Гаулі.

Плафон стелі церкви Іль Дезу в Римі

Пленер у живописі – правдиве відтворення кольорового багатства природи; у вужчому розумінні – живопис на відкритому повітрі, де велику увагу приділяють вивченню світлових ефектів. Характерний для творчості майстрів барбізонської школи та імпресіонізму.

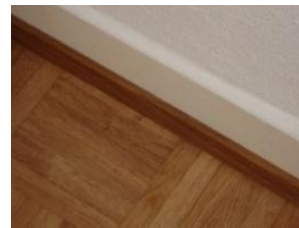
Плінт – архітектурний термін, що вживається в таких значеннях:

- 1) нижня частина бази у підпорі або п'єдесталу у вигляді товстої плити;
- 2) завершення постаменту квадратною плитою, на якій підноситься

скульптура або ваза; 3) горизонтальна тяга, що прикриває стик стіни і підлоги.

Плінтус, плінтус, галтель – вузька дерев'яна, пластмасова планка, рейка, чи кам'яний брусок для закривання щілин на стиках між підлогою і стіною.

Візуально оформляє плавний перехід між вертикальною і горизонтальною площинами.

Плінтусом (плінтом) також називається захисний або декоративний виступ нижньої кромки стіни.

Плінфа – широка і тонка випалена цегла великого формату, яку застосовували в будівництві у Візантії та Київській Русі, зокрема в Києві на спорудженні Софійського собору.

Плоский дах – покрівля, нахил поверхні якої становить від 2 до 20 градусів. Плоский дах називають ще неексплуатованою покрівлею, тому що, будучи перекриттям над останнім поверхом, вона одночасно виконує функцію даху. Плоска покрівля являє собою настил з несучої плити і паро-, тепло-і гідроізоляційних шарів. Плоскі дахи можуть бути вентиляльованими або невентильованими.

Спорудження вентиляльованого даху є найбільш ефективним рішенням для нейтралізації у підпокрівельному просторі конденсату, що утворюється унаслідок перепаду температур, а також атмосферних опадів. У вентиляльованій покрівлі простір між теплим й вологоізоляційним шарами дозволяє повітрю вільно циркулювати, захищаючи утеплення від вогкості. Водяні пари йдуть крізь вентиляційні отвори, які повинні бути розташовані на зовнішніх стінах між перекриттям верхнього поверху і нижньою частиною схилу даху.

Невентильований плоский дах більш простий у зведенні. Усі його шари щільно прилягають один до одного і вільного простору між ними немає. Для запобігання утворення вологи в товщі утеплювача при влаштуванні такого типу покрівель використовують різні технічні рішення.

Площа в містобудуванні – відкрита, архітектурно організована, обрамлена будівлями, спорудами і зеленими насадженнями частина території населеного пункту. У сучасному містобудуванні площі поділяють на транспортні й пішохідні.

Поверх – частина будинку між двома перекриттями, що включає ряд приміщень, розташованих на одному рівні і з'єднаних вертикальними комунікаціями (сходовими клітками, ліфтами тощо) з іншими поверхами. Висота поверху визначається від його підлоги до підлоги наступного поверху. Класифікація:

Поверх цокольний – поверх з позначкою підлоги приміщень нижче планувальної позначки землі на висоту не більше половини висоти приміщень, що в ньому розташовані.

Поверх підвальный – поверх з позначкою підлоги приміщень нижче планувальної позначки землі більше ніж на половину висоти приміщень.

Поверх підземний – поверх, позначка підлоги якого знаходиться нижче рівня планувальної позначки землі.

Поверх надземний – поверх з позначкою підлоги приміщень не нижче плану-вальної позначки землі.

Поверх технічний – поверх для розміщення інженерного обладнання і прокладання комунікацій; може бути розташований у нижній (технічне підпілля), верхній (технічне горище) або середній частині будинку.

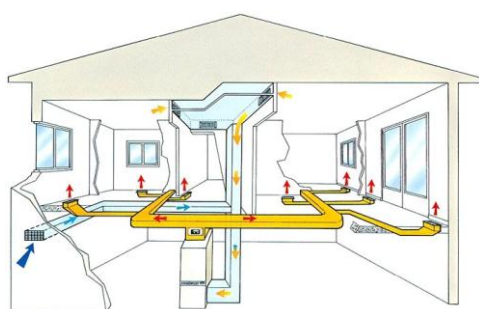
Поверх мансардний (мансарда) – поверх у горищному просторі, фасад якого повністю або частково створений поверхнею (поверхнями) нахиленого чи ламаного даху.

Сучасні проекти намагаються передбачати висоту поверхів в житловому будинку не більше 2,8 м – 3 м. У панельних будівлях кімнати, як правило, невисокі – 2,6 м. У цегляних новобудовах поверхи висотою до 3 м. У старих «сталінках», побудованих у 50–60 роки, вони ще вище – до 3,5 м.

Повзуча арка – арка, опори якої розташовані на різних рівнях.

Повітряне опалення – один з різновидів систем опалення будівель. На відміну від водяного або парового опалення, теплоносієм є повітря.

Основними перевагами при цьому є: відсутність в системі рідкого теплоносія – води; можливість подачі свіжого повітря через систему для вентиляції примієнь; економія енергоресурсів за рахунок зниження

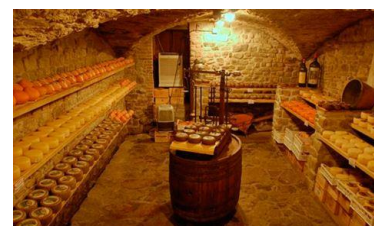

інерційності системи опалення та, відповідно, швидкого реагування на зміну температури назовні та зміну температурного режиму всередині приміщення; можливість підключення до системи центрального кондиціонера для зниження температури в

теплій період року та теплового насосу – для опалення зимою, як альтернативне джерело тепла.

Погодження проекту – процедура встановлення відповідності проектних рішень вихідним даним на проектування.

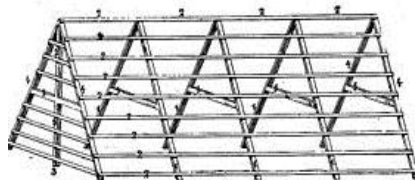
Погріб, також **льоx**, **пивниця** – заглиблена у землю споруда (сховище) для цілорічного зберігання харчових продуктів. Може бути розміщена окремо або під житловим будинком, господарською будівлею.

Подій, подіум – висока прямокутна платформа зі сходами з одного боку і похилими іншими боками. На події зводили античні храми.

Позаграничний стан – це перевищення межі, встановленої нормами для граничного стану.

Покрівля – верхній конструктивний елемент покриття або даху, що безпосередньо ізолює будівлю від зовнішніх впливів (сонця, опадів, вітру).

1 – схоки;, 2 – лати;

3 – бавка; 4 – щипцеві схоки;

5 – бантини

Тримальна конструкція і покрівельна обрешітка

Розрізняють покрівлі на сполучених і горищних дахах. Покрівля складається з ізоляційного шару та основи (латування, суцільного настилу), що вкладається на тримальні конструкції даху (схоквяну систему).

- з різних видів зовнішнього покриття: драпки, бітуму, профнастилу, мідного або сталевого оцинкованого листа, шиферу, руберойду, пластикових матеріалів, черепиці або металочерепиці;

- з основи у вигляді обрешітки, настилу або суцільних плит, що укладаються на схоки і балки даху.

- елементів покрівлі: основного матеріалу покриття, розжолобків, гребнів, жолобів ринв, «комірів» для обкладання пічних димарів, кріплень (покрівельних цвяхів тощо).

За кількістю схилів та їх геометричною формою покрівлі діляться на: односхилі, двосхилі, багатосхилі, купольні, складної форми (двоякої гауссової кривизни, напівциліндричні та ін.), плоскі з невеликим нахилом для забезпечення стоку води.

Поліс – древньогрецьке місто-державу, у склад якого входила сільськогосподарська округа.

Полка – архітектурний облом.

Портал – 1) архітектурно оформлений вхід споруди; 2) частина металевої конструкції або машинної станини П- подібної форми (наприклад, опорна частина порталного підйомного крана).

Портик (від лат. – крита галерея) – галерея з відкритою колонадою на поздовжньому боці будівлі; вхід, прикрашений відкритою колонадою, арками, завершується фронтоном або аттиком.

Прийнято розрізняти: *портик в антах* – вхідна колонада, що стоїть між торцями стін; *портик пілястровий* – такий, де замість колон влаштовано пілястри; *портик плаский* – замість колон влаштовано напівколони або тричвертні колони.

Портик також називається парковий павільйон з колонадою. Мав місце в архітектурі Античності, було відроджено в європейській архітектурі за часів Просвітництва та Історизму.

Портрет – в образотворчому мистецтві – зображення конкретної людини або групи людей; жанр образотворчого й фотомистецтва; твір цього жанру.

Порцеляна – див. **Фарфор**.

Посад – передмістя, торгово-ремісничя, спочатку неукріплена частина міст у Київській Русі.

Посадка – деревні та кушові насадження (садові, лісові, вздовж шляхів тощо).

Поселення – місце осілого життя людей. Постійні поселення виникли за часів первіснообщинного ладу з переходом людей від збиральництва і мисливства до землеробства. Перші укріплені поселення з'явилися наприкінці бронзового віку. Для Давньої Русі характерним типом було дворище. В Україні існували ще й такі види поселення: хутір, зимівник, слобода, посад, військові поселення. У процесі відокремлення ремесла від землеробства, з розвитком торгівлі виникли міста.

Постамент – архітектурна основа творів скульптури (наприклад, пам'ятника); підставка, на якій встановлюють твір станкової скульптури.

Посуд – 1) господарський – речі хатнього вжитку, призначені для приготування, подавання їжі і зберігання продуктів; 2) декоративний – посуд,

що має декоративне призначення (тарелі, вази, куманці тощо); 3) хімічний – посуд, призначений для проведення хімічних реакцій, аналізів, зберігання реагентів (бюретки, колби, реторти, мензурки).

Потерна – галерея (тунель) під землею або всередині масивної споруди. У фортифікаційних спорудах слугує для службового сполучення між частинами фортів та інших об'єктів, у греблях – для відведення води, зібраної дренажними системами.

Пошкодження – це подія, яка полягає в порушенні справності конструктивних елементів та технологічних параметрів будівельного об'єкта.

Працездатний стан (працездатність) – це технічний стан, за якого об'єкт виконує всі свої функції, зберігаючи при цьому допустимий рівень ризику.

Прибудинкова територія – це встановлена за проектом розподілу території житлового кварталу (мікрорайону) та проектом забудови земельна ділянка багатоквартирної несадибної забудови, яка необхідна для розміщення та обслуговування житлового будинку (будинків) і пов'язаних з ним господарських та технічних будівель і споруд. Прибудинкова територія встановлюється для будинку (будинків) і не може виділятися для частини будинку (блоку, поверху, секцій квартир тощо).

Прибудова – 1) у православному храмі невелика безстовпна прибудова з південної або північної сторони фасаду або спеціально виділена частина основної будівлі, що має додатковий вівтар для окремих богослужінь; 2) будівля, частіше за все, невеликого розміру будь-якого призначення (веранда, гараж, літня кухня тощо), прибудована до житлового будинку чи іншої будівлі, яка побудована раніше і має спільну стіну, коридор, перехід тощо.

Приміська зона – це територія, що забезпечує просторовий та соціально-економічний розвиток міста.

Приміщення – частина внутрішнього об'єму будівлі, обмежена будівельними елементами, з можливістю входу і виходу. Приміщенням

називають простір, обмежений з усіх сторін захисними конструкціями: стінами (у тому числі з вікнами і дверима) зі стелею (перекриттям) і підлогою. Простір під горищем і простір, огорожений сітчастими захисними конструкціями, не є приміщенням.

Види:

- *технічне приміщення* – приміщення для розміщення обладнання тепловузлів, бойлерних, щитових, венткамер, комутаторів, радіовузлів, машинних відділень ліфтів, холодильного устаткування та ін.

- *житлове приміщення* – опалюване приміщення, розташоване у наземному поверсі, призначене для цілорічного проживання і яке відповідає санітарно-гігієнічним вимогам щодо мікроклімату і повітряного середовища, природного освітлення, допустимих рівнів нормованих параметрів відносно шуму, вібрації, ультразвуку та інфразвуку, електричних та електромагнітних полів та іонізованого випромінювання.

- *нежиле приміщення* – приміщення, яке належить до житлового комплексу, але не відноситься до житлового фонду і є самостійним об'єктом цивільно-правових відносин.

- *допоміжне приміщення* – приміщення, призначені для забезпечення експлуатації будинку та побутового обслуговування мешканців будинку (сходові клітини, вестибюлі, перехідні шлюзи, позаквартирні коридори, візкові, кладові, сміттекамери, горища, підвали, шахти й машинні відділення ліфтів, вентиляційні камери та інші технічні приміщення).

Вбудовані приміщення – приміщення, що є частиною внутрішнього об'єму будівлі, яке розташоване в межах огорожувальних конструкцій існуючої споруди, по периметру обмежене стінами і перегородками будівлі, а по висоті обмежене чистими підлогами і чистим переkritтям відповідного поверху будівлі.

Прибудовані приміщення – приміщення, яке примикає до зовнішніх огорожувальних конструкцій основної споруди, що прибудовані до основної будівлі та мають з нею хоча б одну спільну стіну.

Убудовано-прибудовані приміщення – приміщення, конструктивна схема якого прийнята в межах огорожувальних конструкцій основної споруди, а частина виступає за її межі, частина внутрішнього об'єму яких є частиною внутрішнього об'єму основної будівлі, а інша частина – прибудованою.

Із усталеної практики проектування можливо трактувати визначення зазначеного приміщення, виходячи із архітектурно-конструктивних та планувальних рішень.

Висота приміщень надземних поверхів громадських будинків від підлоги до стелі приймається відповідно до технологічних вимог, але не менше 3,0 м. У коридорах і холах в залежності від об'ємно-планувального вирішення будинків при врахуванні технологічних вимог допускається зменшення висоти до 2,5 м; в допоміжних коридорах і складських приміщеннях – до 2,2 м, а в окремих приміщеннях допоміжного призначення без постійного перебування людей – до 1,9 м.

Висоту приміщень громадського призначення, що вбудовуються у житлові будинки, якщо їх місткість не більше 40 осіб, а закладів роздрібної торгівлі торговельною площею до 250 м² допускається приймати за висотою приміщень житлових будинків за умови забезпечення нормативних показників мікроклімату, що підтверджені розрахунком.

У приміщеннях з похилою стелею або різними за висотою частинами приміщення вимогам до найменшої висоти повинна відповідати середня (приведена) висота приміщення. В цьому випадку висота приміщення у будь-якій його частині має бути не менше 2,5 м.

У коридорах та інших приміщеннях, простір під стелею яких використовується для транзитних інженерних комунікацій, допускається зменшення висоти від підлоги до підвісної стелі до 2,5 м.

Приймальна комісія. Закінчені будівництвом та підготовлені до експлуатації об'єкти державної власності підлягають прийняттю *державними приймальними комісіями*. Для пред'явлення об'єктів державним приймальним

комісіям створюються *робочі комісії*, що призначаються замовником (забудовником), які повинні перевірити: відповідність об'єктів і змонтованого устаткування; підготовленість об'єктів до експлуатації, виконання заходів щодо забезпечення безпечних умов праці і виробничої санітарії, захисту навколишнього середовища, пожежної і радіаційної безпеки. Результатом комплексного випробування устаткування по об'єктах промислового призначення повинен бути початок випуску продукції (надання послуг), передбаченої проектом. Робочі комісії призначаються рішенням (наказом, постановою) замовника (забудовника), який встановлює за погодженням з генеральним підрядчиком порядок та тривалість їх роботи. Робочі комісії створюються не пізніше ніж у п'ятиденний термін після отримання письмового повідомлення генерального підрядчика про готовність об'єкта чи устаткування до здачі. До складу робочої комісії включаються представники замовника (забудовника), генерального підрядчика, субпідрядних організацій, експлуатаційної організації, генерального проектувальника, органів Державного санітарно-епідеміологічного нагляду, Державної екологічної інспекції, Держнаглядохоронпраці, Державної інспекції по ефективному використанню газу, Держкоматомнагляду (на підконтрольних об'єктах). При прийнятті в експлуатацію промислових об'єктів до складу робочої комісії додатково включається представник профспілкової організації замовника або експлуатаційної організації. Головою робочої комісії призначається представник замовника (забудовника).

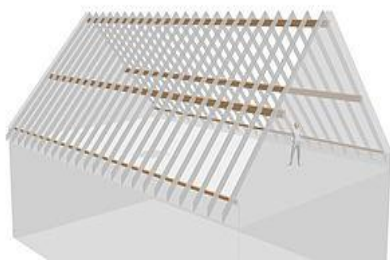
Прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів (крім об'єктів житлово-цивільного призначення) здійснюється державними приймальними комісіями, які призначаються органами, що затвердили проектно-кошторисну документацію, а об'єктів житлово-цивільного призначення – державними комісіями, які призначаються районними і міськими виконкомами Рад народних депутатів.

Природокористування – система заходів з освоєння, використання, перетворення, відновлення та охорони природного середовища і природних

ресурсів. Природокористування – частина загальної проблеми взаємодії природи і суспільства. Розрізняють галузеві види природокористування – землекористування, водокористування, лісокористування, використання мінеральних ресурсів, а також комплексно-територіальне (регіональне) природокористування.

Причал – сукупність споруд і пристроїв для стоянки і технічного обслуговування суден, посадки-висадки пасажирів, виконання перевантажувальних та інших операцій.

Прогін – в архітектурі, будівництві – 1) відстань між суміжними опорами горизонтальних конструктивних елементів будинків і споруд. Розрізняють такі різновиди прогонів: *прогін розрахунковий* – віддаль між осями опор; *прогін у просвіті (проміжку)* – віддаль між внутрішніми гранями опор; 2) горизонтальний

конструктивний елемент покриття будівлі (споруди).

Головна балка в тримальних конструкціях будівель, що спирається безпосередньо на опорні частини споруди – стіни, колони, пілони, частина площі будинку, обмежена вертикальними елементами.

Програма науково-технічного супроводу – це організаційно-методичний та технічний документ, який обумовлює мету, обсяги, порядок, умови, місце і терміни проведення науково-технічної діяльності, звітність та відповідальність за його (супроводу) виконання.

Прогонова будова моста, пролітна будова моста – конструкція, що перекидає прогін між опорами моста і спирається на них. Розрізняють прогонові будови моста з їздою по верху, по низу та посередині.

Проект – 1) це сукупність документальних матеріалів для зведення майбутньої будівлі або архітектурного комплексу. Розробляють типові та індивідуальні проекти; 2) це документація для будівництва об'єктів архітектури, що складається з креслень, графічних і текстових матеріалів, інженерних і кошторисних розрахунків, які визначають містобудівні, об'ємно-планувальні, архітектурні, конструктивні, технічні та технологічні

рішення, вартісні показники конкретного об'єкта архітектури, та відповідає будівельним нормам і правилам.

Проект в архітектурній діяльності – це сукупність технічних документів (креслень, описів, розрахунків тощо), необхідних для будівництва та реконструкції будинків, споруд та їх комплексів.

Проектна аварія (ПА) – це аварія, для якої проектом передбачені спеціальні заходи активного управління і захисту.

Проектна документація – це затверджені текстові та графічні матеріали, якими визначаються містобудівні, об'ємно-планувальні, архітектурні, конструктивні, технічні, технологічні рішення, а також кошториси об'єктів будівництва.

Проектні роботи – роботи, пов'язані зі здійсненням інженерних вишукувань та створенням проектної документації для об'єктів будівництва.

Проектувальник – юридична особа або фізична особа – підприємець, який має ліцензію на відповідний вид діяльності згідно із законодавством або кваліфікаційний сертифікат архітектора.

Проектування – це створення проекту (прототипу, прообразу) передбачуваного або можливого об'єкта (стану). Поряд із традиційними видами (архітектурно-будівельний, технологічний тощо) формуються проектування соціальне, інженерно-психологічне, генетичне, людино-машинних систем та ін. У загальних рисах проектування полягає в аналізі проектної ситуації (збиранні й уточненні інформації), синтезі (пошуку) та оцінці рішень.

Проекційний апарат, проектор – апарат який проєкцює на екран зображення креслеників та інших пласких оригіналів. Апаратами такого типу є діаскопи, епідіаскопи та епіскопи.

Проекція – результат відображення пласких або просторових фігур на площині (чи на іншій поверхні). Центр проекції полягає в тому, що з певної точки (центра проекції) через усі точки заданої фігури проводять прямі лінії до перетину з площиною Π' . У паралельній проекції через усі точки фігури

проводять прямі лінії, паралельні до заданого напрямку, до перетину з площиною Π' . Зокрема, якщо ці прямі лінії перпендикулярні до площини Π , то таку проекцію називають *ортогональною*.

Промислова графіка – вид прикладної художньої графіки, що обслуговує сферу виробництва та збуту промислової продукції (товарні ярлики, фірмові знаки, видавничі марки, рекламні видання – каталоги, конверти тощо).

Пропілеї – парадний, архітектурно оформлений портиками і колонадами проїзд, вхід у місто, до архітектурного ансамблю.

Пропілеї Храму Артеміди у Герасі

Пропорції – одне з найважливіших засобів досягнення гармонійної цілісності композиції архітектурної споруди. На відміну від поняття «відносини» терміном «пропорція» позначають рівність двох або більше відносин величин. Оптимальний вираз пропорційної цілісності називають «золотим перетином». Геометричний спосіб побудови «золотої пропорції» був відкритий Давніми єгиптянами («єгипетський священний трикутник» і «єгипетська система діагоналей»), вдосконалений в античності піфагорійцями і в епоху італійського Відродження Л. Пачолі. У наступні часи використовували графічний «спосіб архітекторів» і пов'язане з ним «правило прямого кута» (по А. Палладіо і Ле Корбюзьє). Пропорції в архітектурі пов'язані з пропорціями, анатомією і динамікою тіла людини: антропометрією, ергономікою, психологією поведінки і трудових процесів. Ці аспекти інженерно–конструктивного проектування і архітектурного конструювання розробляються технічної естетикою, а в процесі підготовки архітектора – в рамках пропедевтичного і спеціальних навчальних курсів.

Пропорції (зв'язки частин і цілого) – один з найважливіших засобів гармонізації. Під пропорцією розуміється відношення частин цілого між собою і цим цілим.

Основні пропорції: арифметична; геометрична; гармонійна; золотий перетин.

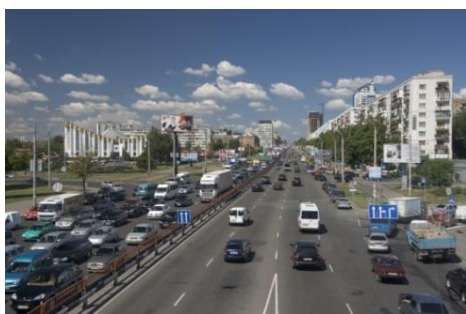
Вибір та використання такого засобу гармонізації, як пропорції, дозволяє художнику створювати роботу, що максимально відповідає законам гармонії і естетичним потребам людини. Застосування певних пропорційних відношень може надати велику виразність художньому образу, глибше розкрити його. Щоб створювати гармонійні, тобто цілісні твори, художник повинен вивчати та застосовувати закони природи.

Проблема пропорцій – одна з найскладніших художніх проблем, що вимагають осмислення. *Пропорція в пластичних мистецтвах* – співвідношення розмірів елементів художнього твору, а також окремих елементів і всього твору загалом.

Пропорція в архітектурі – це відношення розмірів подібних відрізків або фігур, що утворюють архітектурну споруду та додають їй композиційну цілісність і гармонійність. Пропорції визначають відповідність частин, встановлюють систему співвідношення їх між собою і з цілим (пропорційний лад).

Є одним з основних засобів архітектурної композиції, що сприяє гармонії художнього образу будівлі або ансамблю. Архітектурні пропорції визначаються як художнім задумом, так і конструктивно-технічними вимогами.

Існує кілька теорій архітектурних пропорцій, що відносяться до різних історичних періодів. У своїй основі вони мають поняття симетрії, яка, в свою чергу, може бути розділена на динамічну і статичну, і враховують суб'єктивне сприйняття архітектурної споруди людиною. Поняття архітектурної симетрії базується на частковому понятті математичних перетворень.

Проспект – довга, пряма та широка вулиця в містах, як правило, обсаджена деревами. Проспект не відноситься до типології вулиць, вибір назви для нього є довільним.

Основними ознаками для проспекту є його ширина, довжина та місце в ієрархії інших вулиць. Як правило, проспектами називають найбільш

центральні вулиці в містах, або такі, які з'єднують важливі частини міста – наприклад великий мікрорайон або масив мікрорайонів з центром міста, хоча у невеликих містах іноді трапляються винятки, коли проспектом називають малу, нешироку вулицю.

Одним з найкоротших проспектів є проспект Маршала Рокоссовського в Києві – його довжина всього близько 650 м.

Простиль – тип античного храму. Прямокутна в плані будова, що має на головному фасаді один ряд колон. Термін «простиль» також використовують для позначення портика, що виступає на головному фасаді споруди.

Національний банк, Нова Зеландія

Просторова композиція ансамблів. Розрізняють наступні найбільш типові побудови:

а) глибинно-просторова перспектива, що може розкриватися уздовж витягнутої площі, уздовж вулиці, бульвару, каналу, ріки тощо. Ця перспектива може починатися з композиційно головного елемента або приводити до нього; весь простір, охоплений перспективою, може бути головним елементом відносно оточення;

б) замкнутий (або напівзамкнутий) простір, що обмежується забудовою або масивами зелені. До цього виду композиції ансамблю відносяться міські й паркові площі, кварталні й внутрішньозаводські простори й площі;

в) вільний простір, у якому будівлі розташовуються таким чином, що не утворюють чітко визначених певних лінійних меж площі або вулиці. В цьому випадку елементом, що визначає просторове середовище, служать природні межі або периметральні споруди;

г) панорами набережних, а також панорами, що розкриваються з високих точок зору всередині самого міста або селища. У таких ансамблях великого значення набувають силует забудови й висотні споруди.

Основні прийоми під час побудови архітектурного ансамблю такі:

1) розміщення в певних місцях будівель, що виділяються за своїм значенням, масштабом, композицією та художніми якостями. В ансамблі може бути одна або кілька таких будівель, які слугують його композиційними вузлами;

2) використання в якості композиційних вузлів ансамблю історичних пам'ятників архітектури;

3) встановлення монументів, присвячених видатним подіям і діячам, у добре видимих частинах ансамблю.

Проторенесанс – етап в історії італійської культури, що передує Ренесансу, і що припадає на дученто (1200-ті) і треченто (1300-ті). Вважається перехідним від епохи Середньовіччя до епохи Відродження. Вперше термін ввів швейцарський історик Якоб Буркхардт. Проторенесанс.

Ознаки проторенесансу в образотворчому мистецтві Італії не означали знищення готичної традиції. Часом ці традиції просто сповнювалися помітних життєрадісних та світських засад при збереженні старої іконографії та традиційного тлумачення форм. Готичне мистецтво позбавлялося драматичної напруги, ставало граційним, дещо манірним, усміхненим або меланхолійним. У проторенесансі була й інша, історично більш рання течія, яка рішуче протистояла готиці і йшла від призабутої античності. Її представниками були скульптори – Нікколо Пізано і Арнольфо ді Камбіо.

Профілі архітектурні – перерізи деталей, в які сполучаються архітектурні обломи: (полка, валик, піввал, четвертий вал (прямий і зворотний), викружка (пряма і зворотна), доричний киматий, або гусьок (прямий і зворотний), лесбійський киматий або каблучок (прямий і зворотний), скоція (асиметрична викружка)).

Прясло – ділянка стіни між двома лопатками або пілястрами. У кріпосній архітектурі – ділянка стіни між двома вежами.

Пульван – елемент трапецієвидної скругленої форми, камені між капітеллю і п'ятою арки. Мали вигляд трапецієподібних подушок, збільшуючи площу сполучення конструктивних елементів.

Р

Рабатка – прямокутний квітник у вигляді вузької (шириною до 2–3 м) смуги вздовж паркану, огорожі або доріжки з одним або декількома видами рослин. Рослини в рабатках, як правило, добираються контрастних кольорів і не змішуються, завдяки чому досягається

ілюзія орнаменту. Рабатки є одним з елементів ландшафтної архітектури.

Равелін – допоміжна фортифікаційна споруда трикутної форми, розташована перед ровом фортеці між бастіонами.

Равелін служив для прикриття фортечних мурів від артилерійського вогню, атак противника, а також для зосередження військ гарнізону перед вилазкою. Равелін являв собою кам'яну огорожу з казематами для стрільців або складався з рову і валу (звичайно з кам'яним облицюванням). Равеліни використовували у воєнних цілях у XVI – XIX ст.

Костянтинівський равелін при заході у порт Севастополя в Криму

Район – адміністративно-територіальна одиниця, складова частина держави, області, краю. На райони поділяють також великі міста.

Районне планування – комплексне розміщення всіх галузей виробництва і невиробничої сфери в районі нині й на перспективу з урахуванням раціонального використання території для всебічного підвищення продуктивності суспільної праці, зниження вартості будівництва і витрат виробництва при одночасному поліпшенні умов праці, побуту й відпочинку населення.

Основні завдання районного планування: раціональне розміщення промислових об'єктів з погляду максимального наближення їх до джерел сировини, палива, районів споживання, що знижуватиме витрати на перевезення матеріалів і готових виробів; раціональне розміщення населення і наближення його до місць праці і помешкання з метою створення належних

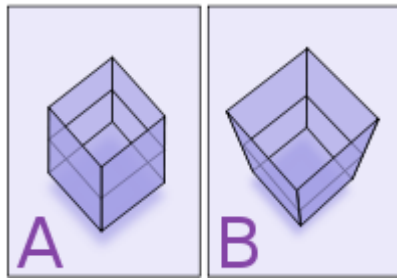

санітарно-гігієнічних умов життя; раціоналізація транспортної мережі з метою організації внутрішніх і зовнішніх перевезень, вантажів і пасажирів; комплексне розміщення об'єктів інженерного забезпечення території: водопроводу, каналізації, енергопостачання тощо; комплексний розвиток усіх галузей народного господарства району; раціональне розміщення зон масового відпочинку населення з урахуванням місцевих природних і рекреаційних ресурсів; забезпечення охорони навколишнього середовища при новому будівництві або реконструкції старих підприємств; максимальне використання місцевих природних ресурсів при організації баз будівельної індустрії; раціональне зонування території при організації її функціонального використання; комплексне використання природних умов і ресурсів з метою їх раціональної експлуатації.

Розробка схем районного планування ґрунтується на таких основних принципах: наближення виробництва до джерел сировини, палива, районів споживання продукції, що сприятиме раціональному використанню транспорту і зниженню транспортних витрат; забезпечення правильного територіального поділу праці між економічними районами завдяки чіткій спеціалізації виробництва і комплексному розвитку народного господарства; зближення сільськогосподарського виробництва з промисловим завдяки формуванню різногалузевих АПК, створенню в аграрних районах нових міст і промислових вузлів; досягнення найповнішої і раціональнішої зайнятості населення з урахуванням регіональної демографічної ситуації; забезпечення екологічного обґрунтування нового будівництва або реконструкції старих об'єктів.

Раковина – мотив орнаменту у вигляді стилізованої раковини. Раковини, розташовані в кокошниках, запозичені з декору Архангельського собору Кремля, характерні для наришкинського бароко.

Ракурс (*франц.* вкорочений) – перспективне зменшення різних частин віддалених предметів, фігур, архітектурних елементів тощо, що призводить

до зміни їхніх звичних обрисів. Ракурс зумовлений точкою зору на натуру, а також положенням натури в просторі.

А: Неперспективний ракурс

В: Перспективний ракурс

Рамний міст – міст, статична схема якого становить собою раму. Прогонові будови мостів такого типу жорстко з'єднані з мостовими опорами – стояками або колонами. Розрізняють також рамно-підвісні мости з балками, підвішеними до кінців ригелів, і мости рамно-консольні (з Т-подібних рам, з'єднаних посередині прогону шарніром).

Рампа – 1) похила споруда, що сполучає між собою поверхні різних рівнів (наприклад, у багатоповерхових гаражах); 2) похилий майданчик для остаточного гасіння (після гасіння у спеціальній башті) коксу, його висушування й остигання.

Ранчо – один з найбільш поширених методів ведення сільського господарства, що одержав широке поширення вихідцями в іспанських колоніях у Новому Світі в ході колонізації Америки переселенцями з європейського континенту, які зайняли вільні землі або ж відтіснили з них тубільців. Іспанці завезли на ці землі корів, коней, кіз, свиней тощо.

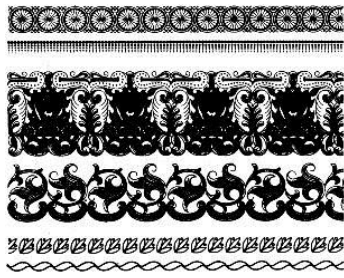
Основна економічна спеціалізація ранчо – скотарство, насамперед, велика рогата худоба. Цим ранчо відрізняється від плантацій, основною спеціалізацією яких є рослинництво.

На відміну від земельних наділів у густонаселеній і меншій за площею Європі, ранчо мають набагато більші розміри.

Краєвид ранчо Грант-Когс недалеко від містечка Дір-Лодж, Монтана, США

Раппорт (*франц.* приносити назад, повертати) – базовий елемент орнаменту, частина візерунка, що повторюється багаторазово в художньому оформленні тканини (включаючи трикотаж, вишивку, килими) і в інших

областях прикладного мистецтва – на шпалерах, в ілюстраціях і т. д. Багаторазовим повторенням цього вихідного елемента по довжині, або по довжині і ширині відразу, створюється єдиний декоративне ціле.

Також рапортом іменується композицій-ний тип орнаменту, елементи якого багаторазово повторюються, при цьому орнамент будується не вздовж однієї осі, а по декільком: наприклад, по горизонталі, вертикалі і двом діагональних вісях.

Ратуша – споруда, в якій перебувала міська влада. Вона зазвичай чотирикутна в плані та з вежею, що інколи стоїть окремо. Як правило, була одним із найважливіших громадських (зазвичай пишно збудованих і оздоблених) будівель міста. В українських містах перші ратуші з'явилися у XIV ст. в основному в західній частині України. У містах Лівобережжя та Центральної України термін «ратуша» практично не використовувався.

З ратуш, побудованих у XIX ст., найгарніші – у Львові, Полтаві, Снятині, Харкові, Чернівцях.

Найвища в Україні ратушна вежа – львівська, висота якої – 65 м

Ратуші будувалися в містах, що не мали магдебурзького права, ще такі міста називали ратушними. Після отримання подібних привілеїв ратуші перетворювалися в магістрати. Але пізніше ці поняття спростилися, і зараз ратушами називають будівлі з вежею, де розміщується міська рада.

Реалізм (від *лат.* – суттєвий, дійсний) – стиль і напрям у літературі та мистецтві, які ставили метою правдиве відтворення дійсності в її типових рисах. Панування реалізму слідувало за добою романтизму і передувало символізму. Термін «реалізм» вперше вжив французький літературний критик Жуль

Шанфлері в 50-х роках XIX ст. для позначення мистецтва, що протистоїть романтизму і академізму.

У XIX ст. визначальною рисою реалізму вважалася «правдивість» – у розумінні «вірності дійсності», яку відображає митець. У зв'язку з цим варто зазначити, що справжнє мистецтво завжди є правдивим, адже незмінно прагне відобразити істини й цінності людського буття, які, однак, не залишаються незмінними. Реалізм тісно пов'язаний з настановою реалістичного (тобто заснованого на досвіді) сприйняття й витлумачення дійсності.

Реалізм в архітектурі був виразним, нескладним, без вигадливих форм і зайвих деталей, з опорою на природну красу і натуральність. Застосовувався

загалом у будівлях міського призначення: заводських, фабричних, житлових. У напрямі будівництва нових типів споруд і житлових комплексів розвивається архітектура Франції, де починають використовувати нові матеріали: скло, сталь, залізо, пізніше – залізобетон.

Палац культури і науки, архітектор Л. Руднєв

В архітектурі того часу міцно переплелися споруди різних стилів, серед яких: неороманський, єгипетський, грецький, неогрецький, чиказька школа, американський ренесанс. Приклади застосування декількох стилів в одній споруді зустрічалися досить часто.

Найбільшого поширення реалізм набув в радянській архітектурі. Характерні риси реалізму в архітектурі: простота і доцільність форми і композиції; поєднання елементів різних стилів та напрямів (еклектика); використання нових будівельних матеріалів (скло, сталь, залізо, залізобетон).

Регулярний парк (або сад; також французький або геометричний парк; іноді також «сад в регулярному стилі») – це парк, що має геометрично правильне планування, зазвичай з вираженою симетричністю і регулярністю композиції. Характеризується прямими алеями, які є осями симетрії, квітниками, партерами і

басейнами правильної форми, стрижкою дерев і чагарників з доданням посадкам різноманітних геометричних форм.

Створення парків в регулярному стилі досягло найвищого піку у Франції в епоху бароко (XVII-XVIII ст.), прикладом чого є сади Версаля, створені для Людовика XIV ландшафтним архітектором Андре Ленотр. Моду на регулярні парки швидко перейняли в інших країнах Європи; звідси поширена назва регулярних садів як «французьких». Однак воно історично неточно – регулярні сади зародилися в Італії в епоху Відродження, а найбільшою витонченістю досягли в Англії в XIX ст., де стала практикуватися стрижка посадок в складних і екзотичних формах (у вигляді тварин, птахів, грибів, спіралей тощо). Регулярні сади і парки дуже поширені при палацах і замках; як правило, вони є важливою складовою частиною палацово-паркових ансамблів.

Редут – замкнуте, квадратне або багатокутне польове укріплення, пристосоване для кругової оборони. З'явилися у XVI ст. Втратили значення на початку Першої світової війни.

Режим експлуатації нормальний – це режим експлуатації, за якого об'єкт експлуатується в передбачених проектом кліматичних умовах із додержанням режиму виконання передбачених ремонтно-профілактичних робіт.

Рейсфедер – креслярський інструмент для проведення ліній тушшю або рідкою фарбою.

Рейшина – креслярська лінійка Т-подібної форми для проведення паралельних ліній.

Реконструкція – це корінна реорганізація, поліпшення чого-небудь, перебудова за новими принципами.

Реконструкція в архітектурі – перебудова введеного в експлуатацію в установленому порядку об'єкту будівництва, що передбачає зміну його геометричних розмірів та/або функціонального призначення, в наслідок чого відбувається зміна основних техніко-економічних показників (кількість продукції, потужність тощо), забезпечується удосконалення виробництва,

підвищення його техніко- економічного рівня та якості продукції, що виготовляється, поліпшення умов експлуатації та якості послуг. Реконструкція передбачає повне або часткове збереження елементів несучих і огорожувальних конструкцій та призупинення на час виконання робіт експлуатації об'єкту в цілому або його частин (за умови їх автономності) (згідно п. 3.21. ДБН А.2.2-3-2014 «Склад та зміст проектної документації на будівництво»).

Рекреаційна територія – територія, яку використовують для оздоровлення, масового відпочинку, туризму та екскурсій. За призначенням виділяють дві групи рекреаційної території: для короткочасної (лісопарки, приміські ліси, водні об'єкти тощо) й тривалої рекреації (приморські райони, лікувально-санаторні курорти й курортні райони тощо).

Рекреація – система заходів, пов'язаних із використанням вільного часу для оздоровчої, культурно-пізнавальної і спортивної діяльності людей на спеціалізованих територіях, розташованих поза місцями їхнього постійного мешкання. Необхідна умова розвитку рекреації – наявність рекреаційних ресурсів.

Рекультивация (від *лат.* – відновлення, повторне відновлення обробленого, обробленої) – комплекс робіт та заходів по відновленню ландшафтів і земель, порушених господарською діяльністю людини або природними процесами, а також створення на цих місцях нових ландшафтів. Такі роботи повинні проводитися на місцях розробки корисних копалин, будівництва нафтопроводів тощо. Перший (технічний) етап рекультивации включає відновлення рельєфу (засипка ярів, кар'єрів, ліквідація або планування відвалів гірських порід тощо), а другий (біологічний) етап – повернення туди попередньо знятого родючого ґрунтового шару, лісовідновлення (виращування лісів на вирубках, згарищах, відвалах) , відновлення родючості, включаючи комплекс агротехнічних заходів.

Рельєф (від *лат.* – «піднімаю») – 1) сукупність нерівностей поверхні суходолу, дна океанів і морів, різноманітних за обрисами, розмірами, походженням, будовою, віком та історією розвитку. Сукупність форм земної

поверхні, які перебувають на різних стадіях розвитку, у складному поєднанні одна з одною й у взаємозв'язку з довкіллям. Це результат постійної взаємодії внутрішніх (вулканічних, тектонічних) і зовнішніх (денудація, акумуляція) геологічних процесів. Наслідком перших є

вертикальні зміщення земної кори, наслідком других – вивітрювання, руйнування гірських порід, перенесення, відкладення та перевідкладення продуктів вивітрювання; 2) один з видів скульптури, об'ємне зображення предметів, що лише частково виступають над площиною. Рельєф є чимось середнім між пласким зображенням в живописі та тривимірним зображенням круглої скульптури. Рельєф поділяється на три різновиди: *заглиблений рельєф, барельєф та горельєф*.

Заглиблений рельєф являє собою малюнок врізаний у поверхню, завдяки грі світла та тіні таке зображення створює ілюзію об'ємності, яскравим прикладом такого рельєфу можуть виступати єгипетські зображення нанесені на стіни та колони храмів, а також на побутові предмети. На цих зображеннях робиться акцент на фараонах та їх оточенні завдяки глибшій різьбі та об'ємному

зображенні, в той час як інші об'єкти намальовані поверхнево і здаються пласкими. В *барельєфі* зображення виступає не більше ніж на половину свого реального об'єму. Класичним прикладом барельєфу є фриз Парфенона.

Давній мармурний саркофаг з барельєфом. Музей Лувр.

У *горельєфі* зображення виступає більше ніж на половину свого реального об'єму. Прикладом горельєфу є Пергамський вівтар.

Ремонт – процес зміни, відновлення, покращення будь-чого, доведення об'єкта до початкових характеристик (не слід плутати з реставрацією чи реконструкцією). Характеристика: 1) виправлення пошкоджень, усунення

дефектів, поломок, лагодження чогось. 2) Комплекс заходів з відновлення справності чи працездатності об'єкта й відновлення ресурсу об'єкта та його складових частин.

Ремонт в якійсь мірі усуває фізичний знос і відновлює працездатність обладнання. У техніці і будівництві – підтримання в робочому стані машин, устаткування, будівель, споруд, промислових підприємств та інших об'єктів здійснюється за допомогою системи планово-запобіжного ремонту.

Види робіт, які виконуються під час ремонту, дуже залежать від того, що саме ремонтується – будівля, машина, одяг тощо.

Типологія: *Косметичний* – незначні зміни. Наприклад, оклеювання шпалер, фарбування віконних рам та ін.

«Євроремонт» – оздоблення інтер'єра з застосуванням сучасних технологій і матеріалів: пластику, метало-пластику, скла та ін., у західно-європейському стилі.

Капітальний ремонт – значні роботи з покращення стану споруд і будівель, завжди пов'язаний з повним розбиранням конструкцій і ставить своїм завданням заміну або відновлення до початкового стану всіх зношених вузлів і деталей. Після закінчення ремонту проводяться приймально-здавальні випробування, у тому числі випробування під навантаженням. Нерідко капітальний ремонт поєднують з модернізацією, що дозволяє не тільки повністю відновити ресурс, але і перевершити початкові показники. Період між капітальними ремонтами називають ремонтним циклом. Число і послідовність вхідних в нього ремонтів і оглядів визначають структуру ремонтного циклу, а час між ремонтами – міжремонтний період. Дія деяких видів обладнання структура ремонтного циклу може містити в собі не всі види планових ремонтів.

Поточний ремонт не буває тривалим і часто виконується одночасно з технічним оснащенням. У його склад входить усунення невеликих ушкоджень, заміна дрібних, швидко зношуються деталей.

Планово-запобіжний ремонт.

Середній ремонт на відміну від поточного передбачає заміну основних вузлів і деталей і виконується, як правило, з повним або частковим розбиранням конструкції.

Вимушений ремонт – в наслідок руйнівних дій природно-кліматичного або антропогенного факторів.

Ремонтопридатність – це пристосованість об'єкта до підтримання і відновлення працездатного стану за допомогою технічного обслуговування і ремонту.

Ренесанс – епоха в розвитку культури країн Західної і Центральної Європи, перехідна від середньовічної культури нового часу.

Реновація – 1. економічний процес оновлення елементів основних виробничих фондів, засобів виробництва (машин, обладнання, інструменту), що відбуваються внаслідок фізичного (матеріального) спрацювання та техніко-економічного старіння за рахунок коштів амортизаційного фонду; 2. відновлення структури і вигляду пошкоджених історичних містобудівних споруд, фасадів та інтер'єрів морально і матеріально застарілих будівель.

Репродукція (лат. *re* – префікс, що означає зворотню або повторну дію і лат. *produco* – створюю) – відтворення. У мистецтві – твір образотворчого мистецтва, кресленик або фотознімок, відтворений поліграфічним способом.

Реставрація (лат. *restavratio* – відновлення) – сукупність рятувальних, відновлювальних і консервативних засобів відносно творів мистецтва (від ювелірного до архітектури). *Музейна реставрація* – співіснує з глибоким вивченням об'єкта, технологій і засобів його створення, дбайливим втручанням в матеріал, використанням засобів консервації і збереження. Повного відновлення об'єкта може не бути через відсутність подібного ж матеріалу. Пошкоджений, але законсервований об'єкт в музеї часто виставляють поряд з його мальованою реконструкцією (тканина, різьблене дерево, частка скульптури чи архітектурна деталь, напис на камені, реконструкція повного зображення пошкодженого механізму, історичного костюму тощо). Відсутність керамічних фрагментів доповнюють тонованою

масою без відновлення малюнка на реставрованих частинах. Досить повно реставрують олійний живопис у випадках значного збереження авторського шару на полотні. Доповнені частини і засоби втручання фіксуються в документах, що зберігаються. У випадках неможливості відновити первісні

вишиті візерунки на тканих завісах його відтворюють аквареллю, що дає змогу при необхідності швидко зняти реставраційне втручання (штори в палаці Петергофа тощо). Музейна реставрація не зорієнтована на отримання матеріальних прибутків.

Церква Різдва Богородиці (Юнаківка), Сумська обл.

Комерційна реставрація – часто зупиняється на оновленні об'єкта чи поверненні йому товарного вигляду. У випадках прихованих реставраційних майстерень об'єкт (Давні меблі) – можуть бути розібраними і доповненими сучасними частинами в стилістиці оригіналу). Комерційна реставрація в цих випадках стає на шлях створення фальшивих виробів з додачею оригінальних частин заради матеріального прибутку.

Реторта – 1) лабораторна посудина грушоподібної форми з повернутим у бік носком для проведення хімічних реакцій при нагріванні; 2) герметизована вогнетривка посудина для нагрівання матеріалів і виробів у спеціальних (ретортних) печах.

Ретуш – виправлення зображень (малюнків, фотознімків тощо) за допомогою програмного забезпечення або промальовуванням їх олівцями чи фарбами, вискоблюванням окремих ділянок або хімічною обробкою. У поліграфії застосовується для підготовки оригіналів і виправлення негативів та діапозитивів, призначених для фотомеханічного виготовлення друкованих форм.

Рибат (араб. монастир) – ісламська споруда, одночасно мусульманський монастир і фортеця.

Будівництво рибатів було поширене у країнах Магрибу, переважно у Марокко та Тунісі. Рибати зазвичай містилися на околиці медини. Це була споруда, обнесена грубими мурами, з високою вежею, що вивищувалася над усією мединою. Мешканців рибатів називали *мурабітами*. Пізніше так почали називати членів мусульманського військово-релігійного ордену – марабутів.

Рибат в Суссі, Туніс

Ригель (від нім. *riegel* – засув, поперечина) – лінійний переважно горизонтальний тримальний елемент (балка, стрижень) конструкцій будинків (споруд) рамного типу. З'єднує жорстко або шарнірно вертикальні елементи – колони, стояки (ригелеві рами), служить опорою балок (прогонів) і плит (ригелеві перекриття, покриття).

Розрізняють ригелі: металеві, залізобетонні й дерев'яні; суцільні (прямокутного, таврового або іншого поперечного перерізу) та ґратчасті.

Ризаліт – частина будинку, що виступає за основну лінію фасаду від фундаменту до даху. Ризаліти зазвичай розташовані симетрично відносно центральної осі фасаду в його центральній, бічних або наріжних частинах. У горизонтальному перерізі ризаліт може бути прямокутним або у вигляді півкола.

За допомогою ризалітів поживляється фасад будівлі, тому вони використовувались при будівництві палаців ще з часів ренесансу. Згодом застосовувались при будівництві адміністративних та цивільно промислових споруд, а також багатоквартирних будинків.

Ризаліт на фасаді палацу Туркуллів-Комелло у Львові

Ризаліти набули популярності серед архітекторів доби бароко та класицизму, а також у часи захоплення історичними стилями наприкінці XIX – на початку XX ст.

Ризик – це кількісна характеристика можливих втрат, спричинених випадковими непередбаченими подіями, що викликають часткове або повне руйнування споруди.

Ризниця, захристія, захристя – приміщення біля вівтарної частини християнського храму, призначене для зберігання предметів культу.

У християнських храмах захристя являє собою приміщення, розташоване збоку або перед вівтарем, в якому зберігається культове начиння (священний посуд, богослужбові вбрання священнослужителів, богослужбові книги тощо), здійснюється облачення священнослужителів, а також інші обряди. Відомі ризниці й у вигляді окремо розташованих будівель.

Рим (лат. *Rōma*) – столиця Італії з 1870, адміністративний центр провінції Рим та області Лаціо. Населення понад 2,76 млн осіб, це найбільша за територією і кількістю жителів комуна країни. Міська агломерація нараховує до 3,7 млн жителів і є другою за величиною в Італії після Мілана. Рим розташований в центральній частині Апеннінського півострова на річці Тибр, поблизу узбережжя Тірренського моря. Одне з найдавніших міст світу, столиця Давнього Риму (за переказом із 753 до н. е.). Інші назви: «вічне місто», «місто на семи пагорбах» – спочатку поселення було на пагорбі Палатин, згодом були заселені сусідні пагорби – Капітолій і Квіринал. Деякі пізніше поселення з'явилися на останніх чотирьох пагорбах Целій, Авентін, Есквілін і Вімінал. Починаючи з середини першого століття, головний осередок західного християнства.

В історії становлення Давнього Риму, як міста можна відзначити кілька епох, що відповідають епохам територіального і державного розвитку

римської держави:

– Перша епоха охоплює життя міста до укріплення його Сервієвою стіною і відповідає царському періоду історії Риму.

– Друга закінчується будівельною діяльністю Цезаря і відповідає епосі поступового перетворення міста-держави в імперію.

– Третя охоплює час перших імператорів до Септіміуса Северуса.

– Четверта – час до V ст. н. е.

Про чисельність населення Рима в республіканську й імператорську епохи немає точних відомостей. За оцінками, населення Рима за часів Сулли 400 тис., а в II – III ст. н. е. – до 800 тис. осіб.

Рим є однією з 8101 комун Італії, і є найбільшим як за площею так і за чисельністю населення. Він управляється мером, з 2016 р. – Вірджинією Раджі (Рух п'яти зірок), і міською радою. Місце міської ради на Капітолійському пагорбі у Палаці сенаторів. Це історична резиденція уряду в Римі. Місцеву адміністрацію в Римі зазвичай називають «Campidoglio» (Кампідольйо, укр. Капітолій), як і назва пагорба в римському діалекті. Рим є столицею Італії і місцем перебування уряду Італії. Офіційна резиденція президента Італійської Республіки і прем'єр-міністра Італії. Обидві палати італійського парламенту та італійського Конституційного суду знаходиться в історичному центрі. Міністерства розкидані по всьому місту, вони, включаючи Міністерство закордонних справ, яке розташоване в Палаццо делла Фарнезіна, поруч з Олімпійським стадіоном.

До імператора Августа був поділений на чотири округи. Імператором Августом поділений на 14 округів, кожен округ на квартали. З VII ст. – на сім округів. Тепер Рим поділений на чотири міські округи, 19 Муніципій і 155 районів міста.

Старе місто (Municipio I) поділене на 22 райони, які не мають управлінських функцій.

Ринва (від нім. *dachrinne* – даховий жолоб) – труба або жолоб для швидкого прийняття і відведення води з даху під час дощу, зливи.

Ристалище – майданчик для гімнастичних, кінних та інших змагань, лицарських турнірів, а також самі змагання.

Найдавніші ристалища були лише частиною поля з місцями, відведеними для відпочинку. Починаючи з XIII ст. місце для бою почали

обгороджувати частоколом і ровом. Згодом з'явилась додаткова огорожа для безпеки глядачів.

Загалом розмір ристалища залежав від виду змагань, кількості учасників та глядачів, але й надмір простору є небажаним, бо через те суддям

важче стежити за поєдинками.

Рисунок, малюнок – 1) один з основних засобів зображення видимого світу в образотворчому мистецтві. Передає обриси, форму, структуру фігур і предметів, їхнє розташування в просторі; 2) зображення, виконане від руки на площині (переважно на папері) сухими (вугіль, графіт, сланець, крейда, металевий штифт) або рідкими (туш, чорнило, акварель, сепія, бістр) матеріалами; 3) окремих художній твір.

Ритм – чергування сумірних елементів із закономірною частотою і акцентацією. Ритм і метр (рівномірна послідовність елементів) утворюють єдину метро–ритмічну структуру, яка в процесі навчання або реального проектування відпрацьовується на модулях, в тому числі методами комп'ютерного моделювання просторових ситуацій.

Ритм надає композиції динамізм і породжує рух зі складнішою характеристикою. Динаміка ритму обумовлюється закономірним чергуванням однорідних елементів і простором. У мистецтві ритм розуміється як синтез кількості та якості у виразі художньої форми. Для спостерігача, що сприймає твір мистецтва, існують два типи ритму: активно-динамічний і пасивно-динамічний. До першого належать звукові (музичні), танцювальні, світлові і інші ритми, тобто ритми, які з'являються і зникають в певних часових рамках. До другого (пасивного) типу належать ритми в архітектурі, малярстві, скульптурі, графіці, де пластичні форми знаходяться

постійно і відчуття ритму виникає з співвідношення реальних та існуючих елементів. Вплив на спостерігача активно-динамічного ритму багато в чому залежить від тривалості його сприйняття. У пасивно-динамічному ритмі головним стає характер кожного елемента, його просторове положення, виразність композиційних елементів.

Ритм буває простим, коли змінюється якась одна законно-мірність (форма, колір, фактура або відстань між елементами), і складним, коли зміни відбуваються відразу за декількома параметрами. Наприклад, змінюється конфігурація форми і відбувається насичення за кольором, або змінюється відстань між елементами і одночасно зменшується форма, яка також змінює свою фактурну характеристику. Ритм не лише збагачує композицію, але й допомагає її організувати. Без ритму важко обійтися як в площинній композиції, так і в об'ємно-просторовій. Ритм може бути виражений за допомогою всіх образотворчих засобів: існують ритми форм (точки, лінії, плями та їх поєднання), ритми кольору (ахроматичні та хроматичні), ритми виражені фактурою. В одній композиції може виявитися велика кількість композиційних елементів, побудованих на ритмі, що розвиваються відносно один одного паралельно, перетинаючись або навіть рухаючись в протилежному напрямку. Знання закономірностей ритмічної побудови багато в чому вирішує проблеми створення композицій будь-якого виду, їх єдності і підпорядкування, рівноваги як цілого твору, так і його частин.

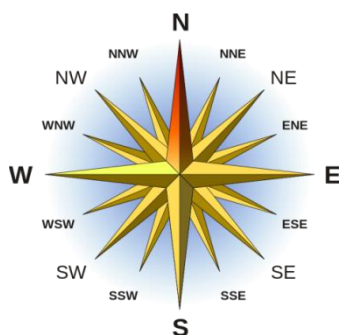
Рівень (необхідної) інформації LOI (n) – рамки, що визначають ступінь і деталізацію інформації. Наразі охоплює поняття ступеня геометричної деталізації об'єкту та рівня інформаційного наповнення.

Різьблення художнє – вид декоративно-ужиткового мистецтва; оздоблення виробів із дерева, кістки, каменю, пластмаси різьбленими орнаментними або сюжетними зображеннями.

Родос (лат. *Rhodus*) – острів у Греції, розташований у східній частині Егейського моря біля узбережжя півострова Мала Азія. Чисельність населенням станом на 2011 р. становила 115 490 мешканців. Родос є

найбільшим з островів Додеканесу за площею та кількістю населення, а також є історичною столицею цієї групи островів. Адміністративний центр та головний порт острова – місто Родос. Острів Родос також називають Островом Лицарів. У світі острів Родос відомий в першу чергу Колосом Родоським, одним з семи див світу. Стара частина міста Родос об'єкт Всесвітньої спадщини. Сьогодні острів є одним з найпопулярніших туристичних напрямків у Європі. Поверхня погорбована, на заході – гори заввишки до 1 215 м (гора Атавірос), складена головним чином вапняками і мармурами. Клімат середземноморський. Ландшафти типу маквіс, ліси з сосни, кипариса, дуба. Планації зернових, винограду, олив, цитрусових, мигдалю. Рибальство, видобуток губок.

Роза вітрів – векторна діаграма, що характеризує в метеорології та кліматології режим вітру в даному місці за багаторічними спостереженнями. Виглядає як багатокутник, у якого довжини променів, що розходяться від центру діаграми в різних напрямках (румбах горизонту), пропорційні повторюваності вітрів цих напрямків («звідки» дмухає вітер). Розу вітрів враховують при будівництві злітно-посадочних смуг аеродромів, автомобільних доріг, планування населених місць, оцінці взаємного розташування житлового масиву і промзони (з точки зору напрямку перенесення домішок від промзони) і безлічі інших господарських завдань (агрономія, лісове та паркове господарство, екологія та ін.).

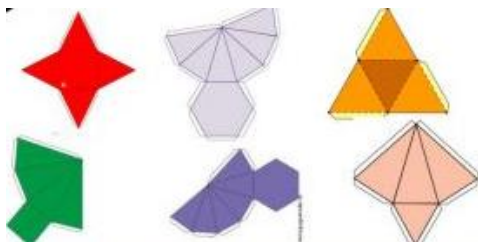

Роза вітрів, побудована за реальними даними спостережень, дозволяє по довжині променів побудованого багатокутника виявити напрямок *панівного*, або *переважаючого* вітру, з боку якого найчастіше приходить повітряний потік в дану місцевість.

Розвідний міст – міст з рухомою (розвідною) прогоновою будовою для проходження суден значної висоти. Обладнують механізмами переміщення прогонової будови, світловою і звуковою сигналізацією, блокувальними

пристроями.

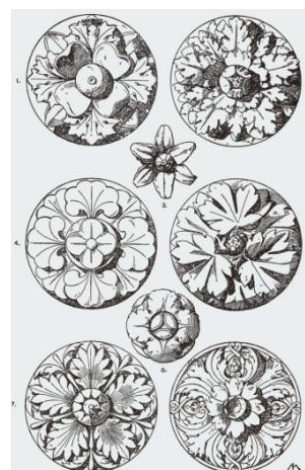
Розгортка – плоска фігура, утворена послідовним суміщенням всіх плоских елементів поверхні геометричного тіла в одну площину без утворення розривів та складок.

Розгортка пірамід

Поверхні, які можна повністю сумістити з площиною без розривів або складок, називають *розгортими*. До таких відносяться всі гранні поверхні, циліндричні, конічні та торсові поверхні. Характерною ознакою їх є те, що вони мають ребро звороту і дві нескінченно близькі твірні, які перетинаються у власній точці.

Є лише дві криві поверхні, розгортка яких будується дуже просто. Це прямий круговий конус та прямий круговий циліндр.

Розетка – у мистецтві й архітектурі – орнаментальна прикраса круглої форми в плані, має вигляд стилізованого зображення квітки, яка розпустилась. Мотив рослинного орнаменту широко використовувався при оздобленні кесонів, падаг стель тощо, у садово-парковому мистецтві.

Існують такі розетки:

- *розетка акантова* – пелюстки виконано як акантові листочки, які чергуються із стрілками (подібно іонікам).

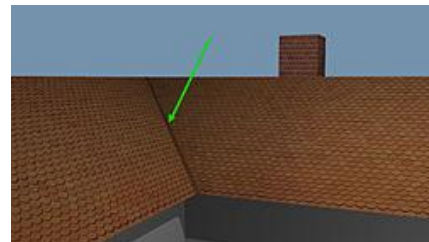

- *розетка вихрова* – декоративна форма, з центру якої розходяться однобічно вигнуті дуги однакової кривини. За композиційною побудовою подібна свастиці. Вживалась у давньоруському мистецтві, де була запозиченою від норманів.

- *розетка зонтична* – у вигляді еліпса з променями (поширена в часи ампіру).

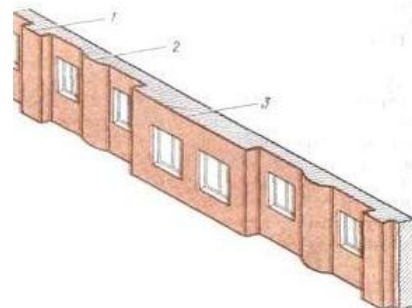
- *розетка сонячна* – те саме, що і розетка вихрова.

Розжолобок, іноді **єндова** – конструктивний елемент покрівлі, внутрішній кут, що утворюється в місці стиковки двох схилів. Є одним з ключових вузлів у влаштуванні всієї покрівельної системи.

Розірваний фронтон – декоративний фронтон, розташований над вікном, обрамлення якого розірвано в одному або декількох місцях. Характерний елемент наришкинського бароко.

Розкреповка – невеликий, паралельний основному полю стіни, виступ стіни, антаблементу, карнизу, фронтона тощо.

1 – пілястра; 2 – напівколона; 3 – розкреповка

Розпалубка – 1) виїмка у склепінні, яка влаштовується над віконним чи дверним прорізом. Утворене таким чином маленьке склепіння може мати три-, чотири-, п'ятикутну, стрілчасту або параболічну проекцію; 2) одна з частин напівциліндричного склепіння, яка розсічена двома площинами, котрі перетинаються. В архітектурі – додаткові склеписті частини основного склепіння. Якщо малі по височині і отвору циліндричні склепіння перетинаються з більшими склепіннями, то вони утворюють розпалубки.

Розрахункова ситуація – це комплекс умов, який береться до уваги при розрахунку і визначає розрахункові вимоги до конструкції. Розрахункова ситуація характеризується розрахунковою схемою конструкції, видами навантажень, значеннями коефіцієнтів умов роботи і коефіцієнтів надійності, переліком граничних станів, які слід розглядати в даній ситуації.

Розриви між будівлями – при плануванні забудови земельної ділянки або здійснення реконструкції чи добудови постають питання щодо допустимих відстаней як між будинками, будівлями та спорудами на власній та сусідніх ділянках, так і відстанями до меж ділянок, існуючих мереж, джерел водопостачання, ліній електропередачі тощо. Розміщення і будівництво об'єктів відбувається відповідно до затверджених у

встановленому порядку містобудівної документації та проектів цих об'єктів. Основним документом, який на сьогодні регулює питання забудови, у т.ч. і нормує відстані, є ДБН 360-92** Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень. З 01.10.2019 року набрали чинності нові будівельні норми – ДБН Б.2.2-12:2019 Планування та забудова територій, які, серед іншого, регулюють і розриви між будинками, будівлями та спорудами, протипожежних розривів тощо.

Розріз будинку архітектурний – вид архітектурного креслення в ортогональній проекції. Вертикальні перерізи будівель, проєктовані на вертикальну площину, називають розрізами, які разом із планами дають уявлення про висоту приміщення,

конструкції стін і міжповерхових перекриттів та їх розміри, про розміщення сходів. У розрізах розкривають взаємозв'язок приміщень, характерні особливості архітектурно-конструктивних рішень. На доповнення до них у більш крупному масштабі виконують окремі вузли і деталі.

При виконанні розрізів на кресленнях плану вказують місце і напрям лінії розрізу. Масштаби розрізів узгоджують із масштабами планів і фасадів. На розрізах вказують усі вертикальні розміри (відмітки) приміщень і окремих конструкцій. Для виявлення внутрішньої архітектури приміщень роблять два розрізи – *поздовжній і поперечний*. Поздовжній розріз виконують вздовж будинку, в характерному місці, а поперечний – перпендикулярно до нього.

Розселення населення – це розміщення населення на певній території. Воно характеризується різними показниками густоти населення, сукупністю та величиною населених пунктів, співвідношенням чисельності міського та сільського населення.

Розташування будинку на ділянці - слід врахувати наступні фактори: глибину розташування

підземних вод; характеристики ґрунту; наявність і стан транспортних і інженерних комунікацій; екологічну чистоту місцевості (відсутність промислових об'єктів) тощо.

Розташування приміщень у будинку - щоб правильно запроектувати приміщення, створити в ньому оптимальне середовище для людини, необхідно врахувати усі вимоги, що визначають якість середовища

Якість середовища залежить від таких факторів, як: простір для діяльності людини, розміщення устаткування і руху людей; стан повітряного середовища (температура і вологість, повітрообмін у приміщенні); звуковий режим (забезпечення чутності і захист від шумів, що заважають,); світловий режим; видимість і зорове сприйняття; забезпечення зручностей пересування і безпечної евакуації людей.

Ці вимоги для кожного виду будинків і його приміщень установлюються Будівельними нормами і правилами (БНіП) – основним державним документом, що регламентує проектування і будівництво будинків і споруджень.

Розумний дім (розумний будинок) – система домашніх пристроїв,

здатних виконувати дії і вирішувати певні повсякденні завдання без участі людини. Функціонально пов'язуються між собою усі електроприлади будівлі, якими можуть бути під'єднані до комп'ютерної мережі, що дозволяє керувати ними за допомогою ПК, з пульта-дисплею, та надає віддалений доступ до них через Інтернет.

Мультимедійний дисплей для керування розумним будинком

Для визначення високо-технологічних особливостей приміщення також вживають терміни: intelligent building, smart-house, digital home.

Розумний дім створюється за допомогою професійного проектування та програмування компаніями, що займаються розробкою проектів smart-home. Особливістю smart-home є керування з пульта, на котрому людина може натиснути одну-єдину клавішу з метою створення певної обстановки. При

цьому, сама система мультирум аналізує навколишню ситуацію та параметри усередині приміщення, та, керуючись власними висновками, виконує задані користувачем команди із відповідними налаштуваннями. Окрім того, електронні побутові прилади, встановлені у розумному будинку, можуть бути об'єднані у домашню мережу із виходом до інтернету.

Основні функції розумного дому: надійна та проста у користуванні система охорони та відео-нагляду; автоматична централізована корекція освітлення у залежності від години доби та пересування людей по приміщенню (особливо важлива для тих, хто виховує дітей або доглядає за родичами похилого віку); побутові турботи, які, зазвичай, лягають на плечі людини, у розумному будинку узгоджуються з усіма його системами та виконуються найлегшим і найефективнішим способом за допомогою сучасного обладнання. Це, наприклад, може бути полив саду або його накриття від сонця згідно із вимірами погодних умов; відчинення дверцят о певній годині для вигулу домашніх тварин тощо; контроль за протіканням води/газу; орієнтир на енергозбереження. Інтелектуальний дім – це не енерговитратна система (автоматика на 500 м² становить приблизно 60 W); домашня автоматика будинку дозволяє покращити умови життя та спростити побутові задачі для користування інвалідів та людей похилого віку; можливість керування інтелектом будинку та побутовими приладами через інтерфейс за допомогою телефонної лінії, мобільного зв'язку або Інтернет. Тобто, можна робити якісь домашні справи через смартфон або веб-браузер, ще не діставшись самого будинку; усі функції виконуються із одного пульта-дисплея;

Розчин будівельний – матеріал, що отримують внаслідок затвердіння суміші в'язкої сполуки (цемент), дрібного заповнювача (пісок), застигач (вода) і у необхідних випадках спеціальні добавки. Цю суміш до початку затвердіння називають *сумішшю розчину*. *Суха розчинна суміш* – це суміш сухих компонентів – в'язучого, заповнювача та добавок, дозованих та перемішаних на заводі, – перед використанням додається вода. За виду застосовуваного в'язучого *будівельні розчини бувають: прості з*

використанням одного в'язучого (цемент, вапно, гіпс та ін.) і складні з використанням змішаних в'язучих (цементно-вапняні, вапняно-гіпсові, вапняно-зольні та ін.).

Залежно від співвідношення між кількістю в'язучого матеріалу та заповнювача розрізняють жирні, нормальні і худі розчини та розчинні суміші. Жирними називають розчини з надлишком в'язучого матеріалу. Їх суміші дуже пластичні, але дають при твердінні велику усадку; нанесення товстим шаром жирні розчини розтріскуються. Худі розчини містять відносно невелику кількість в'язучого матеріалу. Однак вони дають дуже малу усадку, що дуже цінують при облицювальних роботах.

За щільністю будівельні розчини поділяють на важкі – середньою щільністю в сухому стані 1500 кг/м^3 і більше, що готуються на звичайному піску, і легкі – середньою щільністю до 1500 кг/м^3 , які готують на легкому пористому піску з пемзи, туфу, керамзиту та ін. За призначенням будівельні розчини бувають кладочні (для кам'яної звичайної та вогнетривкої кладки, монтажу стін з великорозмірних елементів), оздоблювальні (для штукатурення приміщень, нанесення декоративних шарів на стінові блоки та панелі), спеціальні, що володіють особливими властивостями (гідроізоляційні ТФ–2, акустичні, рентгенозахисні).

Розшивання швів – проводиться після укладання деякої кількості рядів, але до засихання розчину. Це необхідно для надання поверхні цегляної кладки чіткого малюнка і ущільнення розчину в швах цегельної кладки.

Розшивка застосовується коли будівля з цегли побудована, вертикальні і горизонтальні ряди цегли з'єднані розчином кладки. Розшивка потрібна для: додання цегляній кладці додаткової естетичності; захисту від високої вологості і підвищення герметичності стіни; забезпечення міцності будови; збільшення терміну експлуатації конструкції.

Форма кромки буває різних видів: трикутна опукла; трикутна увігнута; овальна опукла; односрізна увігнута; прямокутна в підрізку з цеглою; овальна увігнута; заглиблена прямокутної форми.

Різні розчини для закладення швів відрізняються за своєю структурою, в'язкістю, щільністю і призначенням.

Для замішування розчину необхідні цемент (марки М300), пісок і пластифікатор (наприклад, вапно) в пропорціях 1:6:0,7. З таких компонентів можна зробити розчин марки М50, який підійде для клімату з підвищеною вологістю.

Рококо – галантний, реверсований стиль щодо бароко, що в другій половині XVIII ст. дійшов (з Франції і Австрії) до України – до Києва, Львова у 1760–1770 рр.

Творчим рушієм доби рококо у всіх напрямках культури було еспрі («esprit») на противагу чуттєвості («sensibilité») чи рації («raison») класицизму.

Майже головним характерним визначенням доби рококо було слово «примха» (каприз). У мистецтві визначається легкими, нервовими, ніжними та химерними формами («грайливе» рококо). Він виявився, насамперед, у розплануванні і декорації інтер'єру (палаців, церков, костьолів). В добу рококо скульптура (переважно поліхромна) стала істотною частиною архітектурної композиції, а орнамент (зокрема у різьбі) набрав форм мушлі («rocaille»). У добу рококо широко розвинулося мистецьке ремесло – ткацтво, ювелірство, порцеляна, меблі, гобелени.

Вельможі доби рококо поставили за мету щоденні насолоди. Насолодам повинні були сприяти розкішні інтер'єри палаців і церков, черга свят в садах бароко і в павільйонах влітку, а взимку в палацах.

У живописі доби рококо переважали свята та театральні вистави, безкінечні закохані пари міфологічних персон, штучні і приємні пейзажі, шляхетного і легковажного дозвілля. В портретах – всі підкреслено усміхнені, люб'язні, витончені, але це була маска, що приховувала численні недоліки осіб і надзвичайно складні проблеми.

Примхливе і чудернацьке мистецтво рококо було скасоване новою і могутньою хвилею класицизму кінця 18 століття і стилем ампір.

Деякий час мистецтво XVIII ст. у Франції розділяли на два головні періоди – рококо та класицизм (або неокласицизм кінця XVIII ст.). Цей спрощений підхід, котрий панував у мистецтвознавців Франції, досить схематичний і не спирався на історичні закономірності та їх відбиток в реальності. Він ігнорував реальні зміни, переносив акцент на інші події, відсував в тінь важливість такого періоду, як революційний класицизм, унікального явища західноєвропейського мистецтва.

Реальна картина боротьби ідей і змін стилів була куди складнішою і багатоступінчастою:

- Перші десятиліття XVIII ст. – це академічний класицизм, вельми своєрідний і більш схожий на «бароковий» класицизм.

- Стилістичним напрямком передував період предрококо.

- Рококо (між академічним класицизмом XVII ст. та неокласицизмом кінця століття).

- Просвітництво, що розвинулось паралельно і синхронно з рококо.

- Класицизм кінця XVII ст. в співіснуванні з сентименталізмом, короткий за терміном революційний класицизм і нав'язаний мистецтву Франції (Наполеоном та його прибічниками-маршалами) ампір.

- Класицизм (і ампір) проіснував до 1830–1850-х рр. і співіснував із романтизмом.

Мистецтво рококо як таке зберігає аристократичний характер і обслуговує потреби привілейованих станів суспільства. Практично у всі періоди XVIII ст. історичний живопис головував в мистецьких пошуках. Усвідомлення значущості стилю рококо розтяглося на століття. Так, французький академічний словник від 1835 року обмежував існування рококо періодами правління королів Луї XV та початком правління Людовика XVI. Були означені в словнику лише галузі дизайну інтер'єрів, живопису, порцеляни і ужиткового мистецтва. Хоча вплив рококо був набагато більшим і охопив тодішню літературу, театр, музику, частково – архітектуру. Приблизно з того ж 1835 р. країни Європи пережили

нову хвилю рококо, котру назвали неорококо XIX ст. У меблярстві і в порцеляні стилістика неорококо утримала власні позиції і у XX ст.

У XX ст. стиль рококо був базисним стилем західноєвро-пейського мистецтва поряд з бароко та класицизмом.

Вважають, що живопис стилю рококо зародився у Франції. Культурні зв'язки сусідніх країн і панівна мода доби досить швидко зробили мистецтво рококо інтернаціональним, здебільшого при королівських дворах чи в аристократичних садибах. Стилiстику рококо мав живопис Франції, Італії, німецьких князівств, Австрії (і Чехії в її складі), Російської імперії, найменше Голландії, Португалії, Іспанії (ранішні твори Гойї).

Найкращі зразки живопису рококо дали Франція та Італія (Ватто і Розальба Кар'єра, Жак де Лажу молодший, Жіль-Марі Опенордт, Франсуа Буше, Вільям Хогарт, Франсіско Гойя та ін.).

Доба рококо має своїх видатних майстрів і серед скульпторів (Матьяш Бернард Браун, Пінзель та ін.).

Португалія. Палац Келуш і парк в стилі рококо

Романтизм – ідейний рух у літературі й мистецтві, що виникає наприкінці XVIII ст. у Німеччині, Великій Британії й Франції, поширився на початку XIX ст. у Російській імперії, Польщі й Австрії, а з середини XIX ст. охопив інші країни Європи, а також Північної та Південної Америки.

Філософський напрям романтизму, сформувавшись майже одночасно в Англії та Німеччині в другій половині 80-х років XVIII ст., постав як реакція на обмеженість класицизму і раціоналістичності Просвітництва, став реакцією чуття проти надто механічних соціальних теорій і надто тісної регламентації. Найбільшого розвитку він набув у Німеччині (А. Шлегель та Ф. Шлегель, Л. Тік, Ф. Гарденберг (Новаліс), Ф.-В.-Й. Шеллінг, Ф.-Д.-Е. Шлаєрмахер, Й.-Г. Гаман, Г. Гейне, Й.-В. Гете, Й.-Г. Гердер, Г.-Е. Лессінг, Й.-Ф. Шиллер, Ф. Г. Якобі).

Характерними ознаками романтизму є заперечення раціоналізму, відмова від суворої нормативності в художній творчості. Унікальним явищем французького і європейського романтизму став барельєф «Марсельєза» на Триумфальній арці в Парижі (скульптор – Франсуа Рюд). Засновником романтизму в живописі вважають іспанця Франсіско Гою.

Романтизм в інтер'єрі – зародився в кінці XVIII ст. у європейських країнах. Бере свій початок у будинках аристократів і знаті, чим і пояснюються такі риси стилю, як вигадливість ліній, поєднання легкості, стійкості та витонченості. Головним призначенням стилю романтизм в інтер'єрі є створення відокремленої, а саме інтимної обстановки. Характерними рисами виступають витонченість ліній, готичність форм прорізів, арки, дикий камінь, фольклорний декор.

В архітектурі романтизм не виробив єдиного стилю. Йдеться швидше про сукупність «романтичних» стилів, притаманних добі. В Британії це насамперед неоготика, на континенті – «романтичний історизм», неогрек,

неоренесанс та неовізантійський стиль. Певною мірою усі ці стилі всередині XIX ст. були переосмислені в дусі академізму, внаслідок чого перехід від романтизму до академізму відбувався менш конфліктно, аніж у живописі та літературі.

Вестмінстерський палац у Лондоні – найвідоміша в світі споруда в неоготичному стилі

Романський стиль – художній стиль в архітектурі, що панував у Європі (переважно західній) у X–XII ст., один із найважливіших етапів розвитку

середньовічної архітектури. Романський стиль вирізнявся масивністю і зовнішньою суворістю споруд, які зберігають оборонні, захисні функції. Найбільша увага приділялася спорудженню храмів-

фортець, монастирів-фортець, замків-фортець, що розташовували на підвищених ділянках місцевості.

Абатство Св. Віктора в Джензі, Італія

Романські храми, переважно монастирські, будували з великого тесаного каменю, у простих формах, із перевагою вертикальних або горизонтальних ліній, із дуже вузькими отворами дверей і вікон, із півциркульними арками.

Скульптури на площинах стін або поверхні капітелей мали рельєфну форму. В оформленні церков були популярними сюжети Страшного суду, біблійні сцени, скульптури.

Фігурні композиції мали різні масштаби; їхні розміри залежали від ієрархічної значущості того, хто зображений: найбільша фігура Христа, трохи менші – ангелів і апостолів, найменші – простих смертних. Фігури перебували у співвідношенні з архітектурними формами. Зображення всередині – більші, ніж ті, що вміщувались у кутках. На фризах фігури мали присадкуваті форми, на опорних частинах – подовжені.

У XII ст. уперше для декорування фасадів церков використовують скульптурні зображення. Для романської монументальної пластики характерні гігантські рельєфні композиції над порталами храмів. Сюжетами найчастіше були грізні пророцтва Апокаліпсиса і Страшного суду, що демонструють богословську схему ієрархічної структури світу. Центр композиції – величезна фігура Христа. У верхній частині – небо, у нижній – грішна земля; праворуч від Христа розташовані рай і праведники (добро), ліворуч – засуджені на вічні муки грішники, чорти й пекло (зло). Схеми виконання сюжету Страшного суду різні. Наприклад, у соборі Сент-Лазар в Отені поруч із грізним і величним образом Христа зображений майже гротескно-комедійний епізод зважування добрих і злих справ померлих, що супроводжується крутієм диявола й ангела, причому диявол поданий одночасно й страшним, і смішним.

Композиція суворо підпорядкована принципу ієрархії: у центрі величезна й нерухома фігура Христа, навколо неї – безліч фігур, що передають бурхливий рух. У романській пластичі поєднуються піднесене й повсякденне, грубо-тілесне

й абстрактно-гротескне.

У межах романського стилю розвивалися й монументальні живопис і скульптура. За художніми ознаками мистецтво цього періоду схематичне, умовне. Для романської композиції характерні простір, позбавлений глибини, різномасштабні фігури, різкі кольорові гами.

Унікальні місцеві особливості мав фресковий живопис романської доби в Каталонії. Схематизм композицій каталонські майстри поєднують з геометричними орнаментами, витокі яких в античному мистецтві і в ретельно розроблених мозаїках Візантії. Відсутність коштовних смальт в Каталонії компенсували яскравими фарбами.

Залишки каталонських фресок були знайдені в малих сакральних спорудах у Піренеях. В 1920-ті роки їх обережно зняли зі стін і перенесли в Барселону. На початку ХХІ століття їх експонують в окремих залах на штучно відтворених архітектурних поверхнях, що точно копіюють первісні романські форми в тодішніх інтер'єрах.

У Німеччині в цьому стилі побудовані собори в містах, розташованих на Рейні. Але найбільша кількість пам'ятників ХІ–ХІІ ст. – у Франції. У храмах Бургундії зроблено перші зміни конструкції склепінних перекриттів у типі базилікального храму. П'ятинефна монастирська церква в Клоні – найбільший храм того часу. Французькі архітектори розробляли конструкції, що збільшують обсяг внутрішніх приміщень, але при цьому забезпечують надійність склепінь. Жертвуючи верхнім світлом, у центральному нефі будівельники зводили так звані зальні церкви однакової або майже однакової висоти. Бічні нефи робили навіть двох'ярусними. Щоб полегшити склепіння центрального нефа, йому надавали стрілчастого перетину, вводили підпірні арки, що приймали основне навантаження, і верхнє склепіння прорізували вікнами.

На відміну від французького, німецьке романське мистецтво розвивалося менш послідовно. У період найвищого загострення боротьби між Імперією й Папством церковне мистецтво набуло в Німеччині рис суворого аскетизму. «Суворий стиль» можна побачити на численних дерев'яних розп'яттях ХІІ ст.

Рівні, рівнобіжні, суворі лінії складок одягу, такими ж паралелями намічені волосся, борода; Христос не страждаюча людина, а суворий і безпристрасний суддя, який перемиг смерть. Найвідомішим твором є «Розп'яття Імервальда» (назване на честь майстра).

На зміну романському стилю прийшла готика. Зміна стилів тривала майже 100 років.

Романський стиль міг прийти в Україну з Польщі, Угорщини й Чехії. Він найбільше втілений у спорудах Чернігова і Галича, у якому збереглася церква св. Пантелеймона (1194), де романські форми значно переважають візантійські. Портал із колонками, внутрішні різьблені фризи з аканту і плетінки близькі до подібних пам'яток Заходу. У будівлях Чернігова спостерігається романський вплив (Успенський собор Єлецького монастиря), хоча у своїй основі вони мають типові риси давньоруської візантики. Такі романські риси мали й інші споруди України: у Галичі (княжий собор Успення Богородиці в Крилосі), у Володимирі-Волинському та кілька церков-ротонд у Галичині, на Волині й Закарпатті. Цього не можна сказати про іконографію. Тільки в збережених мініатюрах Трірського Псалтиря з другої половини XI ст. помітні деякі романські риси, що й спонукало дослідників мистецтва вважати їх творами західно-українських майстрів.

Ростральная колона (від *лат.* Rostrum – ніс, дзьоб, ніс корабля) – окремо стоїть колона, прикрашена носами кораблів (рострами) або їх скульптурними зображеннями. Підводні тарани, оббиті міддю, в носовій частині корабля римляни також називали *рострами*.

Ростральна колона в Санкт-Петербурзі (1912 р.)

Ротонда – кругла в плані споруда (храм, мавзолей, павільйон, зал), перекрита куполом. По периметру часто розташована колонада.

Рубаний будинок – будинок повністю побудований із дерева: для стін використовувалися колоди з сосни, модрини, горіха, дубу, вкладених горизонтальними рядами, для влаштування покрівлі будівельники

застосовували легку ялину. Для будівництва стовбури дерев готувалися заздалегідь – з них здирали кору, залишаючи лише ділянки, які були необхідні для руху соків. Після 4–5 років стовбури досягали високого рівня просмолки, і восени або взимку зрубувалися. Бруси – акуратні гладкі колоди

обробляють ще на виробництві. Брус (який має два підвиди – пиляний і струганий) може мати як квадратний, круглий, так і прямокутний або Д-подібний перетин. А профільований матеріал

має також виступи і пази для з'єднань.

Як стіновий матеріал, деревина відома давно. Однак, її вважають досить важким будматеріалом для роботи. тому без професійної допомоги не обійтися.

Дерев'яний будинок уособлює собою здоров'я і затишок мешканців. У нього є й інші переваги: витрати на обігрів приміщень будуть нижче, ніж у цегляного будинку; показники теплопровідності – одні з найвищих; відсутність потреби у внутрішній і обробці фасаду; економність в порівнянні з цегляною будовою (сума буде значно нижче); екологічність; довговічність використання; естетичність дерев'яної споруди незрівнянна ні з чим іншим.

Руйнування в'язке – це руйнування, яке, як правило, проходить повільно та супроводжується пластичною деформацією

Руйнування крихке – це руйнування, як правило, раптове, без видимої деформації.

Руст (лат. *rusticus* – грубий, необроблений, сільськи», від *rūs* – село) – камінь з грубо обтесаною лицьовою поверхнею.

Рустика – рельєфне мурування або облицювання рустом.

Рельєфні мурування:

- *Рустування діамантове* – квадрати (прямокутники) мають форму чотиригранних пірамід. Часто застосовувалось в архітектурі ренесансу, бароко.

- *Рустування дощате, стрічкове, французьке* – декорування тинькованої стіни без-перервними горизонтальним лініями без вертикальних швів. Ширина стрічки має бути більша за ширину міжрустя.

- *Рустування квадрове* – виконане з призматичних блоків.

- *Рустування клинчасте* – завершення ніші чи прорізу (віконного, дверного) трапецієподібним замковим камінням, що фланкується меншим клинчастим камінням.

- *Рустування рване, природне* – зроблене з каменів різного розміру та форми з необробленою поверхнею.

Чорна кам'яниця у Львові

Рустика – в архітектурі рельєфна кладка або облицювання будівель прямокутним камінням (квадрами) з грубо обтесаною або опуклою лицьовою поверхнею (так званими рустами).

С

Садиба – житловий будинок та господарські будівлі з прилеглими до них садом і городом, що разом з ними є окремим господарством. Так називається і ділянка землі, що відводиться для забудови, під сад та місто.

Також садибою називалися адміністративно-громадські, виробничо-господарські та житлові будівлі колгоспу, радянського господарства тощо, зосереджені в одному місці.

Садово-паркове мистецтво (або садово-паркова архітектура) – мистецтво створення декоративних садів, парків, ділянок зелених насаджень, призначених для естетичного поліпшення краєвиду і для відпочинку населення.

Використовуються рослинність, рельєф та інші природні елементи як основні компоненти при створенні певних художніх образів, які змінюються внаслідок сезонної зміни вигляду живих будівельних матеріалів, котрими є декоративні і плодови рослини.

Типи садів:

Ісламські сади. Садовий дизайн та ісламська садова традиція почалися зі створення Парадісу в Давній Персії (Передня Азія). Розвиток тривав протягом століть та у різних культурах ісламських династій поширився на Центрально-Південну Азію, Близький Схід, Північну Африку та Іберійський півострів.

Маврський фонтан у дворіку Хенераліфе

Середземноморські сади: давньогрецькі та елліністичні сади; давньоримські сади; візантійський сад; іспанський сад.

Сади Відродження та формальні сади – формальний сад у перській та європейській традиції має прямолінійний та осьовий дизайн, а так само

формальні сади китайської та японської традицій є асиметричними (без осової симетрії) по суті.

Англійські натуралістичні та пейзажні сади – стиль англійського пейзажного саду практично знехтував традиціями більш ранніх англійських та європейських садів Відродження та бароко.

Сільський пейзажний сад – має неформальний дизайн і використовує традиційні матеріали, щільну посадку як декоративних так і їстівних рослин.

Декоративний город – це сезонно використовувана частина саду, відокремлена від інших частин з декоративними рослинами та галявинами. Більшість приватних городів є мініатюрними версіями історичних фермерських полів з квадратними чи прямокутними грядками, але декоративний город відрізняється від них і історією, і дизайном.

Регулярний декоративний город у Вілландрі, Франція

Шекспірівський сад – це тематичний сад, в якому вирощують рослини, що згадуються у роботах В. Шекспіра, але також можуть бути присутні рослини, що були типові для епохи Єлизавети, і не згадувались у Шекспіра.

Сад каменів – *альпінарій* – це тип саду, в якому широко використовуються валуни та каміння, а також рослини, характерні для скелястого чи альпійського середовища. Окремих вид маленького альпінарію у побуті називається альпійська гірка.

Східноазійські сади – японські та корейські сади, на формування яких спочатку вплинув китайський сад, можна побачити біля буддистських храмів та історичних пам'яток, приватних будинків, серед житлових кварталів та у міських парках.

Сад палацу Чхандоккун у Сеулі

Сучасний сад – набув поширення в Західній Європі в останнє десятиріччя, частково через зростання кількості сучасних міських будинків з маленькими ділянками, частково через культурний інтерес до сучасного дизайну.

Самонесучі стіни – див. **Внутрішні стіни**.

Саморегулівні організації у сфері архітектурної діяльності – неприбуткові добровільні об'єднання фізичних та юридичних осіб за відповідним напрямом підприємницької чи професійної діяльності, які в установленому порядку набули відповідного статусу.

В Україні можуть створюватися і діяти саморегулівні організації у сфері архітектурної діяльності. Діяльність самоврядних об'єднань у сфері архітектурної діяльності здійснюється на основі їх статутів, зареєстрованих в установленому порядку.

Неприбуткові добровільні об'єднання фізичних та юридичних осіб, що провадять підприємницьку та професійну діяльність, набувають статусу саморегулівних організацій з дня їх реєстрації центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері архітектури, яка здійснюється шляхом внесення інформації про таку організацію до Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва.

Саморегулівні організації у сфері архітектурної діяльності визначають правила і стандарти підприємницької та професійної діяльності, обов'язкові для виконання всіма членами таких організацій, а також передбачають механізм відшкодування збитків, завданих споживачам унаслідок надання членами саморегулівної організації товарів, виконання робіт (послуг) неналежної якості.

Саморегулівні організації у сфері архітектурної діяльності можуть на підставі делегованих повноважень проводити професійну атестацію виконавців робіт (послуг), пов'язаних із створенням об'єктів архітектури, та залучатися до ліцензування господарської діяльності членів саморегулівної організації.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері архітектури, визначає порядок реєстрації таких організацій.

Контроль за діяльністю саморегульованих організацій у сфері архітектурної діяльності здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері архітектури.

Сандрик – декоративна деталь над віконним або дверним отвором у вигляді карнизу або фронтона.

Санітарно-захисна зона (СЗЗ) – територія, розташована між промисловими підприємствами і найближчими житловими і громадськими та ін. непромисловими будівлями. Створюється для захисту населення від впливу несприятливих виробничих чинників (пил, газ, шум, вібрації тощо), величина яких на межі санітарно-захисної зони не повинна перевищувати гігієнічних нормативів, встановлених для населених місць.

Санітарно-захисна зона – територія навколо потенційно небезпечного підприємства, в межах якої заборонено проживання населення та ведення господарської діяльності, розміри якої встановлюються проектною документацією відповідно до державних нормативних документів. Санітарно-захисні зони створюються навколо об'єктів, які є джерелами виділення шкідливих речовин, запахів, підвищених рівнів шуму, вібрації, ультразвукових і електромагнітних хвиль, електронних полів, іонізуючих випромінювань тощо, з метою відокремлення таких об'єктів від територій житлової забудови.

У межах санітарно-захисних зон забороняється будівництво житлових об'єктів, об'єктів соціальної інфраструктури та інших об'єктів, пов'язаних з постійним перебуванням людей.

Ширина санітарно-захисної зони залежить від характеру і потужності виробництва, досконалості технологічних процесів, рівня несприятливих чинників, рози вітрів, застосування газо- і пилоочисних пристроїв, наявності протишумових, протівібраційних і інших захисних заходів. Згідно з санітарними нормами промислові підприємства, теплові й атомні електростанції, санітарно-технічні споруди й інші об'єкти розділені на п'ять класів: для об'єктів I класу ширина санітарно-захисної зони повинна бути не менше 1000 м, II – 500 м, III – 300 м, IV – 100 м, V – 50 м. Санітарно-захисні

зони шириною 1 000 м встановлені для підприємств із видобутку руд свинцю, миш'яку, марганцю, ртуті, природного газу; санітарно-захисні зони 500 м – для підприємств із видобутку кам., бурого та іншого вугілля, фосфоритів, апатитів, колчеданів, залізних і поліметалічних руд; санітарно-захисні зони 300 м – для підприємств із видобутку доломіту, магнетитів тощо, а також для гідрошахт, збагачувальних і брикетних фабрик. Санітарно-захисна зона 100 м рекомендується для підприємств з видобутку кам'яної солі, торфу фрезерним способом та ін. Територія санітарно-захисної зони повинна бути озеленена, що сприяє зменшенню атмосферних забруднень і зниженню рівня шуму.

В сільській місцевості санітарно-захисні зони встановлюють між житловою зоною сільських поселень і виробничими комплексами тваринництва і рослинництва залежно від їх крупності, спеціалізації, рівня технологічного оснащення для очистки повітря, ґрунтових вод тощо.

Правовий режим земель санітарно-захисних зон визначається законодавством України.

Санітарно-технічні прилади – пристрої, що забезпечують санітарний благоустрій житлових і суспільно-комунальних будівель, промислових підприємств. *За призначенням* розрізняють санітарно-технічні прилади *для гігієнічних цілей*, що встановлюються в умивальних, ваннах і душових приміщеннях – умивальники, ванни, душові піддони та ін.; розміщуються в туалетних і вбиральнях – унітази, пісуари, підлогові клозетні чаші; *для господарських потреб*, встановлюються в кухнях, буфетах, їдальнях та інших приміщеннях – кухонні раковини, мийки; *для спеціальних цілей* – питні фонтанчики, санітарно-технічні прилади лабораторій, дитячих та медичних установ, побутових приміщень виробництв, будівель.

Санітарно-технічні прилади виготовляють з кераміки (фаянсу, напівпорцеляни), пластмас (найбільш перспективні), сталеві емальовані, чавунні. Санітарно-технічні прилади забезпечуються санітарно-технічною (водорозбірної і змішувальної) арматурою, яка служить для подачі холодної і гарячої води: змішувачі для ванн, умивальників, душових, мийок, туалетні крани для

умивальників, водорозбірні крани для раковин.

Санітарний вузол – приміщення санітарно-гігієнічного призначення, які мають в своєму складі кабінку з унітазом та умивальником або частина житлового приміщення, в якій розміщені ванна та вбиральня. Санвузол може бути роздільним або суміщеним, коли він виконує функції ванни та

вбиральні.

Світлотінь – спостережуване на поверхні об'єкта розподілення освітленості, що створює шкалу яскравостей.

Світло в образотворчому мистецтві, фотографії та кінематографії є одним з основних образотворчих засобів: від умов освітлення залежить передача форми, об'єму, фактури об'єкта та глибини простору. Об'єкт візуально сприймається тільки тоді, коли він освітлений, тобто коли на його поверхні утворюється світлотінь через різну ступінь освітленості. Залежно від положення об'єкта по відношенню до джерела світла, виду (фактури), кольору його поверхні та інших факторів світлотінь буде мати ту чи іншу яскравість. Розрізняють такі елементи світлотіні:

- **світло** – поверхні, яскраво освітлені джерелом світла;
- **відблиск** – світлова пляма на яскраво освітленій опуклій чи пласкій глянцевої поверхні, коли на ній є ще й дзеркальне відбиття;
- **тінь** – неосвітлені або слабо освітлені ділянки об'єкта. Тіні на неосвітленій стороні об'єкту називаються власними, а такі тіні, що відкидаються об'єктом на інші поверхні – *падаючими*;
- **півтінь** – слабка тінь, що виникає, коли об'єкт освітлений кількома джерелами світла. Вона також утворюється на поверхні, зверненої до джерела світла під невеликим кутом;
- **рефлекс** – слабка світла пляма в області тіні, утворена промінням, відбитим від поруч розташованих об'єктів.

Сволок – головна балка, на яку спирається стеля в старій українській хаті.

У поперечному перерізі здебільшого мав форму прямокутника. Укладався на стіни по поздовжній осі хати. У житловому приміщенні був відкритим і зазвичай оздобленим розписами або різьбленням.

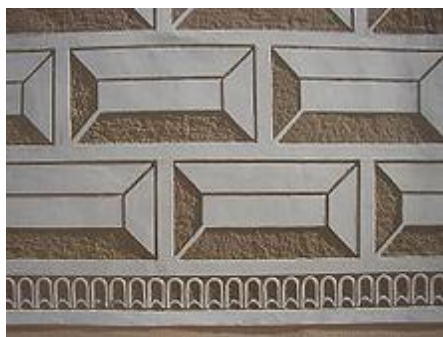
Сграфіто (італ. *sgraffito*) – техніка створення настінних зображень, перевагою яких є їх велика стійкість; техніка декорування керамічних виробів.

Назва походить від італійського слова *graffiare* («дряпати»).

В кераміці сграфіто має два значення – кераміка, малюнок на якій вирізаний гострим інструментом; кераміка, створена з червоної глини, покрита шаром рідкої білої глини, з вирізаним малюнком, в зелено-жовтій колірній гаммі. В Україні така кераміка відома як гуцульська кераміка.

Найпростіший випадок двоколірного сграфіто в архітектурі – нанесення на стіну одного шару вапна (штукатурки), що відрізняється за кольором від основи. Якщо в деяких місцях зіскрібати вапно то вийде двоколірний малюнок.

Для отримання багатобарвного сграфіто на стіну наносять декілька шарів вапна, що вирізняються за кольором (забарвлюють різними пігментами); потім

його зіскрібають на різну глибину, щоб оголити шар з потрібним кольором.

У техніці сграфіто розписані зовнішні стіни багатьох ренесансних садибних будинків Центральної Європи, зокрема, Літомишльський замок в Чехії та замок Красицьких у Польщі.

Двоколірне сграфіто, Брезніце (Чехія)

Науковці та майстри кераміки іноді сперечаються, чи можна вважати будь-яку кераміку з прорізнаним малюнком сграфіто. В такому випадку, своє коріння ця техніка братиме ще зі Давнього Єгипту. Грецькі майстри використовували сграфіто для декорування глиняного посуду. Видряпані малюнки можна зустріти також на керамічних виробах Давніх народів Латинської Америки – інків і майя. Більш традиційним визначенням сграфіто є таке:

Це керамічний виріб, покритий шаром рідкої глини, зазвичай білої, який покриває тіло виробу, зроблене з червоної глини. Малюнок вирізається, поки

виріб ще сирий, через білий шар глини, таким чином в прорізаних лініях видно темне тло виробу. Після першого випалу червона глина набуває цегляного кольору, має грубу, не надто міцну структуру. Далі його покривають фарбами, такими як оксид міді (зелений колір), заліза (жовтий) та марганцю (коричневий). Коли фарби нанесено, вироби покривають свинцевою глазур'ю та випалюють вдруге. Глазур під час випалу стає прозорою, через неї видно малюнок».

Така кераміка зародилась ще в Аббасидському халіфаті, на території сучасних Ірану, Персії, Іраку у IX ст. Найвідоміші центри виготовлення сграфіто – Нішапур, Басра, Зенджан, Гаррус (сучасне місто Біджар), Амол, Сарі, Самарканд, Керман.

У IX-XI ст. техніка *sgraffito* починає активно розвиватись, особливо Ірані та Персії, в період правління династії Буїдів (932-1055, Західна Персія та Ірак) та династії Саманідів (819-999 Середня Азія). Центрами виробництва кераміки стають Нішапур, Басра, Зенджан, Гаррус (сучасне місто Біджар), Амол, Сарі, Самарканд, Керман. Потім ця кераміка отримує широке поширення за династії Мамелюків та Сельджуків (1037-1194. Домінують зелені, жовті та коричневі кольори, основними формами є миски, тарілки, глечики. Малюнки різні – рослинні та геометричні орнаменти, тварини (зазвичай птахи), людські фігури. У XII-XIII ст. техніка *sgraffito* поширюється на Сирію, Кіпр та Візантійську Імперію.

«...Обидва методи оздоблення в візантійській кераміці були ісламського походження, натхненні коштовними металевими виробами. Візантійські гончарі також використовували декоративні мотиви ісламського світу. Деякі з них (наприклад, птахи чи так звані «Куфічні» написи) нагадували *sgraffito* Уаре з Ірану та Сирії. Це не дивно, адже торгівля керамікою була інтернаціональною в середні віки. Контакти між Візантією та ісламським світом були близькими, у Візантійській імперії навіть існували ісламські общини. Окрім того, на розкопках в Греції (Коринф), в Криму (Херсонес) і на Кіпрі (Нікосія) знайдені різні керамічні вироби ісламського походження».

У XIII-XVI ст. *sgraffito* розвивається в Італії, особливо в Падуї та Венеції.

Спочатку кераміка в цій техніці була доволі груба, її робили як дешевший аналог майоліки. Проте в XV столітті вироби стали більш довершеними, майстри почали більше уваги приділяти малюнкам та формі. Кольори залишаються тими ж – зелений, жовтий, коричневий. Окрім рослинних мотивів та тварин з'являються також зображення людей.

У XVI-XVII ст. долина Арно була найбільшим виробником sgraffito в Італії, кераміка звідти експортувалась в багато країн – Єгипет, Туреччину, Францію, Іспанію, Англію, Голандію, і навіть Америку.

З XVI ст. техніка поширюється в Німеччині (Баварія), а також у Франції (Бове). Далі, починаються експерименти з кольорами та матеріалами, і в XIX–XX ст. митці Арт-Нуво використовують цю техніку для оздоблення будинків.

Село – один із видів населених пунктів в Україні та деяких інших країнах, найменша адміністративно-територіальна одиниця. В українській мові термін «село» походить від слова «селитися» (село, поселення). Термін «село» часто вживають у розмовній мові також для позначення невеликих або середніх містечок з метою привернення уваги до їх малого розміру, відсутності інфраструктури тощо.

Селянський двір – це поняття включає в себе житло, господарські будівлі та прилеглий до них невеликий виробничий майданчик. Разом із садом та городом такий двір утворював садибу. Структура садиби, її поселення залежали від географічних, так і від соціально-економічних чинників.

Розвинута структура господарських занять, значна територія з неоднорідними кліматичними умовами спричинили формування в українців в декількох типів забудови дворів. В основі визначення того чи іншого типу забудови покладено характер приєднання господарських споруд двору до житла. Відповідно до цього на теренах України відомі три типи забудови дворів: *вільний, зімкнутий та замкнений*.

При *вільному типі забудови* двору житло та господарські будівлі розміщалися окремо один від одного. Вільно забудований двір побутував на території всієї України з найдавніших часів. Він відрізнявся простотою та пристосованістю до природно-кліматичних умов України. Відокремлені від житла господарські будівлі, особливо призначені для худоби, забезпечували дотримання елементарних санітарно-гігієнічних норм.

Відомо декілька варіантів вільно забудованого двору. В основі визначення будь-якого варіанту покладено розташування у дворі житла і господарських будівель: Г- та П-подібний.

При Г- подібному варіанті вільної забудови господарські приміщення розташовувалися під прямим кутом до житла. Побутували також варіанти, при яких усі будівлі розміщалися в один або два паралельних ряди: напроти житла розташовувалися в ряд господарські споруди, які могли бути як окремими, так і частковими або повністю зблокованими між собою. Для заможних верств українського селянства були характерними вільно збудовані двори із П-подібним, або периметральним, розташуванням житлових та господарських будівель.

Особливістю *зімкнутого типу забудови двору* полягала в тому, що житло та господарські будівлі блокувалися між собою і вкривалися спільним дахом. Відомо декілька варіантів цього типу однорядковий, Г- і П-подібний. Поєднуючи під спільним дахом найчастіше хату, сіни, комору, стайню, стодолу та деякі інші приміщення, дозволяв господареві у морозний чи дощовий день виконувати необхідні господарські роботи, практично не виходячи зі своєї хижі. Така компактна забудова сприяла утепленню житла та приміщень для худоби. Важливе значення цього типу забудови – економія земельних ділянок. Зімкнутий двір розвинувся з вільного типу забудови і був пристосований до господарювання у складних природно-кліматичних умовах

У *двір замкнутого типу забудови* можна було потрапити лише через ворота або хвіртку. Зовні такий двір нагадував фортецю. Замкнуті двори побутували на Поліссі, на Гуцульщині, Півдні України. У дворі замкнутого

типу житло, господарські приміщення та міцні високі огорожі, блокуючись між собою замикали з усіх боків подвір'я.

Крім названих типів забудови, існували ще й перехідні, наприклад, між вільним і зімкненим або вільним і замкненим.

Середньовічне мистецтво західного світу охоплює широкий спектр територій і часу, понад 1 000 років мистецтва в Європі, а часом і на Близькому Сході і в Північній Африці. Воно включає в себе основні художні напрямки та періоди, національне і регіональне мистецтво, жанри, відродження, прикладне мистецтво та самих митців.

Основні періоди і стилі у загальноприйнятій схемі включають в себе: пізні фази раннього християнського мистецтва, мистецтво періоду міграцій, візантійське мистецтво, острівне мистецтво, дороманське мистецтво, романське мистецтво і готичне мистецтво, та багато інших періодів в межах цих основних стилів. Крім того, кожний регіон, в основному в процесі становлення націй або культур, мав свій особливий художній стиль, наприклад, англо-саксонське мистецтво або скандинавське мистецтво.

Середньовічне мистецтво створювалось у багатьох мистецьких засобах, і праці, які вціліли у великій кількості, включають в себе скульптури, ілюміновані рукописи, вітражі, роботи по металу і мозаїки, всі з яких мають більш високу виживаність, ніж інші засоби, такі як фрески, роботи по дорогоцінним металам або текстиль, у тому числі і гобелени. Особливо на початку періоду, витвори так званого «прикладного мистецтва» і декоративно-ужиткового мистецтва, такі як вироби по металу, різьблення по слонової кістці, емаль і вишивка з використанням дорогоцінних металів, ймовірно цінувались більш високо, ніж живопис або монументальна скульптура.

Середньовічне мистецтво в Європі розвинулось з мистецької спадщини Римської імперії та іконографічних традицій ранньої християнської церкви. Історію середньовічного мистецтва можна розглядати як історію взаємодії між елементами класичного, ранньохристиянського і «варварського» мистецтва.

Крім формальних аспектів класицизму, існувала безперервна традиція

реалістичного зображення об'єктів, яка збереглися у візантійському мистецтві протягом усього періоду, у той час як на Заході вона періодично з'являється, поєднуючись і часом конкуруючи новими експресіоністськими можливостями, створеними в Західній Європі, і північною спадщиною енергійних декоративних елементів. Цей період завершився Відродженням, яке сприймалось його митцями як відновлення навичок і цінностей класичного мистецтва, а художня спадщина Середньовіччя була майже забута протягом кількох століть. З часів відродження інтересу і розуміння до мистецтва Середньовіччя в XIX ст., його сприймають як період визначних досягнень, який лежить в основі розвитку пізнішого Західного мистецтва.

У Середньовіччі спостерігалось зниження процвітання, стабільності та кількості населення (перша половина століття – близько до 800 р. н. е.), а потім досить стійкий період відкату внаслідок чорної смерті в середині XIV ст., яка, за оцінками, вбила не менше третини всього населення Європи. Багато регіонів не повернули колишню чисельність населення до XVII ст.

На початку середньовічного періоду найбільш значними творами мистецтва були дуже рідкісні і дорогі предмети, пов'язані зі світськими елітами, монастирями та великими храмами (головним чином створювались ченцями). До кінця Середньовіччя роботи значного художнього інтересу можна було знайти і у невеликих селах і значному числі буржуазних будинків в містах, а їх виробництво було в багатьох місцях важливою місцевою промисловістю, де митці з духовенства вже були винятком.

З вцілілих витворів мистецтва може скластися враження, що майже все середньовічне мистецтво було релігійним. Це далеко не так; хоча церква стала дуже багатою за Середньовіччя і часом була готова щедро витратити на мистецтво, було також багато світського мистецтва еквівалентної якості.

Більшість церков було перебудовано, найчастіше кілька разів, але середньовічні палаци і великі будинки були втрачені з набагато більшою швидкістю, і це також стосується їх оснащення і прикрас. Наприклад, в Англії церкви збереглися практично без змін з кожного століття, починаючи з сьомого,

і в значних кількостях для більш пізніх століть – лише одне місто Норвіч налічує 40 середньовічних церков – але з десятків королівських палаців не зберігся жоден, збудований раніше XI ст., і лише декілька залишилися з іншої частини періоду. Аналогічна ситуація склалася в більшості країн Європи, хоча папський палац у Авіньйоні XIV ст. зберігся практично без змін.

У середньовічному мистецтві використання цінних матеріалів було постійним; до кінця періоду, набагато більше, як правило, витрачалось на покупку матеріалів, ніж на оплату митцям. Золото використовувалось для предметів для церков і палаців, особистих прикрас і деталей одягу, і – закріплене до задньої частини скляної мозаїки – як суцільний фон для мозаїки, або використовувалось як сусальне золото для мініатюр в рукописах і живописі на дерев'яних панелях.

Середньовіччя не почалося і не закінчилося в якусь точну дату, так само як і не було одночасним у всіх регіонах західного світу, а те саме справджується і для його основних стилів і періодів.

Раннє християнське мистецтво, або більш загально мистецтво Пізньої Античності, охоплює період приблизно з 200 р.н. е. (до якого не збереглися зразки виразно християнського мистецтва) до повноцінного початку Візантійського стилю близько 500 р.н. е. Існують різні погляди щодо того, коли в цей час розпочався як період Середньовіччя взагалі, так і в історії мистецтв, але найчастіше їх розмішують наприкінці згаданих часових рамок. Протягом IVст. н. е. християнство перетворилось з переслідуваної популярної секти в офіційну релігію Римської імперії, адаптувавши римський стиль і часто іконографію і з популярного (народного), і з імперського мистецтва. Вцілілі праці християнського мистецтва початку періоду – переважно фрески поховань у популярних стилях з катакомб Риму, а до кінця періоду можна побачити ряд розкішних мозаїк у церквах, збудованих під патронатом Імперії.

Протягом цього періоду Пізнє давньоримське мистецтво пройшло через дивно «барочну» фазу, а потім практично відкинуло класичний стиль і давньогрецький реалізм на користь більш містичного та ієратичного стилю – і

цей процес розпочався задовго до того, як християнство стало основним впливом на імперське мистецтво. Впливи зі східних частин Римської імперії – Єгипту, Сирії та далі, а також широка «італійська» просторічна традиція, сприяли цьому процесу. Там де класичне мистецтво мало тенденцію показувати профіль, тепер фігури переважно фронтально дивилися на глядача, і це пізніше навіть надійшло відображення у монетах. Сильно занепала індивідуальність портретів, яка була ознакою давньоримського мистецтва, а анатомія фігур стала значно менш реалістичною. Зразки, з яких зокрема Північна Європа формувала своє уявлення про «римський» стиль, ймовірно майже всі праці Пізньої Античності, а різьблені саркофаги цього періоду можна знайти по всій колишній Римській імперії; ключовим елементом мистецтва all'antica Ренесансу стало бажання знайти «чистіші» класичні моделі.

Візантійське мистецтво – мистецтво грекомовної Візантійської імперії, яка утворилась після розпаду Римської імперії на Східну та Західну, та частково регіонів Італії від правлінням Візантії. Воно виникло у Пізню Античність близько 500 р.н. е. та досить швидко сформувало традицію, відмінну від католицької Європи, яка однак мала великий вплив на останню. У ранньому Середньовіччі, найкращі зразки візантійського мистецтва були ідеалом витонченості і техніки, який європейські митці намагалися відтворити. Під час Візантійського іконоборства 730–843 рр. більшість ікон були знищені; залишилось так мало, що будь-яке нове відкриття сьогодні надає нове розуміння періоду. Більшість вцілілих робіт – в Італії (напр. Римі та Равенні) або у Єгипті у монастирі святої Катерини.

З релігійних та культурних причин візантійське мистецтво було дуже консервативним, але зберегло неперервну традицію грецького реалізму, яка вступала в суперечку з сильним антиреалістичним та ієратичним імпульсом. Після відновлення створення ікон, між 843 та 1453 роками візантійська мистецька традиція продовжувалась з відносно невеликою кількістю змін, незважаючи, а може завдяки, повільному занепаду імперії. Можна відмітити відродження класичного стилю у роботах придворного мистецтва X ст., як

напр. Паризький псалтир, але й в цілому протягом всього періоду ілюмінавання манускриптів демонструє паралельне використання двох стилів, часто навіть одним митцем, – іконний (ієратичний) стиль для фігур в обрамлених мініатюрах та більш реалістичний стиль для маленьких сцен або фігур на полях тексту, доданих без рамки. Монументальна скульптура з людськими фігурами залишалась табу у візантійському мистецтві; виключення практично відсутні. А от невеликі різьблення по слоновій кістці були поширені (майже всі в іконному стилі), так само як і рельєфне прикрашання чаш та інших металевих предметів. У термінах якості матеріалу та праці митців, у Візантійській імперії було створена більшість найкращих зразків середньовічного мистецтва. Вважається, що придворні центри концентрувались довкола Константинополя, хоча деякі історики мистецтв піддають сумніву припущення, що всі предмети найвищої якості, але які не мають вказівки на місце виробництва, були створені у столиці імперії. Найвищим досягненням візантійського мистецтва є монументальні фрески і мозаїки куполів церков, більшість яких не збереглися внаслідок природних катастроф або перетворення церков у мечеті.

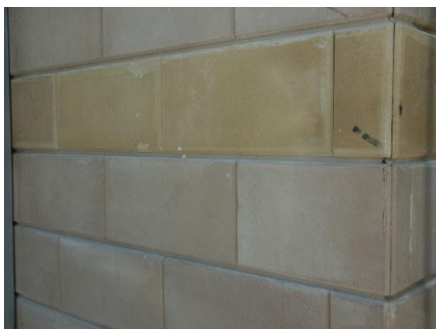
Візантійське мистецтво мало постійний вплив на західноєвропейське, а розкіш імператорського двора та монастирів, навіть на занепаді імперії, слугувала моделлю для західних правителів та релігійних та світських покровителів. Наприклад, текстилі з візантійського шовку, часто з плетеним або вишитим орнаментом з фігур людей та тварин, що було відблиском традицій значно більш далекого Сходу, були неперевершеними у християнському світі аж до падіння імперії. Їх виробляли, але ймовірно не повністю, імперські майстерні Константинополя, про які майже нічого не відомо. Про аналогічні майстерні для інших видів мистецтв відомо ще менше. Деякі декоративні мистецтва були менш розвинені, наприклад візантійська кераміка рідко піднімається вище рівня привабливого народного мистецтва, незважаючи на античний спадок та майбутні висоти османського періоду (наприклад, кераміки Ізнік).

Коптське мистецтво Єгипту пішло іншим шляхом; після того,

які Коптська православна церква виділилась всередині 5-го ст., вона більше ніколи не підтримувалась державою. В цьому мистецтві почали домінувати місцеві єгипетські впливи, які створили повністю нереалістичні фігури з завеликими очима майже в наївному стилі, які панують у пустому просторі. Це однак давало велику експресію та довело «східний» компонент візантійського мистецтва до логічного завершення. Коптське орнаментування використовувало складні геометричні елементи, які часто передвіщали ісламське мистецтво. Через надзвичайно добре збереження єгипетських поховань, ми краще знаємо про текстилі у небагатому Єгипті, ніж де-інде. Вони часто були рясно прикрашені орнаментами з патернів та фігур. Інші місцеві традиції у Вірменії, Сирії, Грузії тощо, в цілому показували менше витонченості, але часто більше рішучості, ніж мистецтво Константинополю, і деколи, особливо в архітектурі, мали вплив на західне мистецтво. Наприклад, фігуративна монументальна скульптура поза межами церков тут з'явилась на декілька століть раніше Західної Європи.

Силікатна цегла (біла) – цегла, яка складається із кварцового піску і вапна.

Виробництво силікатної цегли стало можливим після того, як було розроблено нові принципи виробництва будівельних матеріалів. В основі виробництва цегли закладено принцип автоклавного синтезу: одна складова кварцового піску, одна частина повітряного вапна і добавки. Далі все пресується сухим методом (таким чином створюється форма цегли) і проходить автоклавну обробку (дія водяної пари при температурі 170–200°C та тиску 8–12 атм.). До цієї суміші також іноді додаються різні пігменти, щоб отримати цеглу різних кольорів.

Силікатна цегла повинна мати деякі технічні характеристики: *межа міцності* силікатної цегли при стискуванні повинна бути не менша 15–20 МПа; *середня густина* не повинна бути меншою за 1300 кг/м³; *морозостійкість* –

кількість заморозок і розмерзань цегли, які гарантовано витримає силікатна цегла; температура використання – вона не повинна бути більшою 550 °С.

Символ – поетичний троп, що ґрунтується на умовному означенні якогось явища чи поняття через інше на підставі подібності. За допомогою нього поети прагнуть стисло і яскраво передати певну думку.

Перший організаційний осередок українського символізму був створений в Києві у 1918 р. Існування символістичного угруповання обмежалося періодом 1917–1919 рр. У порівнянні з європейським і російським символізмом український символізм був формально спізненим й епігонським напрямом. Характеристичною особливістю українського символізму було його осучаснення – намагання висловити з допомогою символістичних мотивів і засобів захоплене чи й заперечливе ставлення авторів до дореволюційної і революційної дійсності.

Українські образотворчі митці-символісти, як і їхні європейські попередники й сучасники, намагалися знайти синтезу кольорів і ліній, яка могла б висловити ідею.

Символізм (з грец. *Симболон* – ознака, прикмета, символ) – літературно-мистецький напрям кінця ХІХ – початку ХХ ст., основоположники якого, базуючись на ідеалістичній філософії Шопенгауера, «теорії несвідомого» Едуарда Гартмана і поглядах Фрідріха Ніцше, проголосили основою мистецької творчості символ – таємну ідею, приховану у глибині всіх навколишніх, а також і потойбічних явищ, що її можливо розкрити, збагнути й відобразити тільки за допомогою мистецтва, зокрема музики й поезії. Зумовлена цією установою поетика символізму вирізнялася глибоким культом «слова, як такого» («світ слова»), великою увагою до музичності, формальних пошуків, ускладнених образів й асоціацій, нахилом до таємничості, а то й містичності, що виявлявся особливо у використанні натяків і недомовок, у вживанні великих літер у деяких словах для підкреслення їх особливого значення тощо.

Символізм виник у Франції у 1880-х як реакція проти міщанства і позитивізму, зокрема проти поезії «Парнасців», натуралістичного роману й реалістичного театру. Основоположниками його були Поль Верлен і Стефан

Малларме та їхні тодішні чи й пізніші учні. Термін символізм вжив найперше і виклав програмово його позиції Жан Морєас. Згодом символізм поширився в інших країнах і став першою маніфестацією модернізму в світовій літературі й живописі.

Помітний вплив на художню практику декотрих художників мав саме символізм в літературі, де елементи програми руху висловлювали ясніше. Якщо літератори могли напускати атмосфери таємничості і прихованого змісту жонгливанням словами і змістами, приховуванням-підкресленням змісту при використанні заглавних літер тощо, в живопису створення таємності мало практику з сивої давнини. Символізм вдало використовували ще митці середньовіччя. Символами, натяками на певні явища і їх тлумачення в іншому значенні були повні мініатюри і картини митців Китаю чи Західної Європи. Змісту найстрашнішого і незображувального жаху в живопису Китаю набув білий квадрат. Розпалена попереднім розгляданням страхітливих малюнків уява вірян вбачала безодню страхітливого в тому білому полі і просто засліплювала їх через вдалу драматургію самого розглядання.

Символізмом вдало користувалась католицька церква в добу бароко задля поширення власного впливу. А суто релігійний живопис доби бароко ряснів елементами символізму.

Символізм в живописі другої половини XIX ст. відродився на тлі трагічних суспільних зсувів, революцій, воєн і нещасть, котрими рясніли політичні і економічні події. Живопис (і частково графіка) і до XIX ст. були здатні відобразити власними засобами будь-яку абстрактну ідею. Тому прихильники символізму в другій половині XIX ст. широко використовували тумани, вибухи яскравого світла, промені з прихованого джерела, нереальну, казкову архітектуру, несподівані ракурси, атмосферу утаємниченості і неясності навіть при зображенні побутових речей, свійських тварин тощо. Утаємниченість, нетутешність могли надати навіть зображенню фонтану, ораному полю або рідкісній речі, використати будь-який натяк на сновидіння, мрію, розхожі релігійні уподобання. У живопис символістів увійшли тумани, хмари, музичні

інструменти, зображення античних, язичницьких персонажів чи християнських янголів, незвичні ракурси. Найгіршим було те, що автори не залишали глядачам можливостей для розв'язування таємниць, змісти картин могли бути надзвичайно прихованими і незрозумілими навіть самим художникам. Все це лягало на хаос індивідуалізму і індивідуальних художніх манер, започаткованих з доби пізнього середньовіччя і відродження та маньєризму.

Символізм в європейському живописі мав своїх палких прихильників, серед яких були: Макс Клінгер, Німеччина; Джованні Болдіні, Франція; Арнольд Беклін, Швейцарія, Італія; Джованні Сегантіні; Ансельмо Буччі; Джуліо Арістід Сарторіо, Італія; Жан Дельвіль, Бельгія; Огюст Левек; Леон Фредерік; Моріс Дені, Франція; Хосе Кордеро Вільєгас, Іспанія.

Символізм – одна зі стильових течій модернізму, що виникла у Франції в 70-х рр. XIX ст., а в українській літературі поширилася на початку XX ст. Основною рисою символізму є те, що конкретний художній образ перетворюється на багатозначний символ.

Український символізм сформувався організаційно вже після того, як з кінця 1910-х рр. закінчився період активізації російського символізму. Початки українського символізму пов'язані з ранньою творчістю Павла Тичини, Якова Савченка, Олекси Слісаренка, Дмитра Загула, Володимира Ярошенка, Кліма Поліщука та ін.

Симетрія – властивість об'єкта відтворювати себе при певних змінах, перетвореннях чи трансформаціях, які називаються операціями симетрії. Розрізняють симетрію тіл, симетрію властивостей і симетрію відношень.

Симетрія – передусім геометричне поняття, однак воно застосовується також щодо негеометричних об'єктів у математиці загалом і в інших галузях науки та людської діяльності.

Відсутність симетрії називають *асиметрією*. З другого боку, термін *антисиметрія* описує своєрідний вид симетрії.

Симетрія – один з видів гармонійної композиції в архітектурі та мистецтві. Симетрія є одним з важливих засобів досягнення єдності і художньої виразності композиції в архітектурному проектуванні. Вона притаманна творам архітектури (властива споруді в цілому або її частині та окремим деталям) і декоративно-ужиткового мистецтва. Використовується також як основний прийом побудови бордюрів і орнаментів. Використовуються *дзеркальна, осьова, гвинтова, променево-гвинтова симетрії*.

Симетрія мавзолею Тадж Махал

Найпоширенішою в архітектурі є дзеркальна симетрія. Їй підпорядковані споруди Давнього Єгипту і храми античної Греції, амфітеатри, терми, базиліки і триумфальні арки римлян, палаци і церкви Ренесансу, так само як і численні споруди сучасної архітектури.

Синтез мистецтв – це органічне з'єднання різних мистецтв або видів мистецтва в художнє ціле, яке естетично організовує матеріальне і духовне середовище буття людини. Поняття має на увазі створення якісно нового художнього явища, що не зводиться до суми складових його компонентів. Їх ідейно-світоглядна, образна і композиційна єдність, спільність участі в художній організації простору і часу узгодженість масштабів, пропорцій, ритму породжують в мистецтві якість, здатні активізувати його сприйняття.

Синтез мистецтв традиційно осмислювався і розглядався в контексті метафізичних уявлень про «небесні» елементи або засади формотворення, які є певними атомами єднання різних видів мистецтв. Починаючи від сполучення ноти і кольору, а також кольору і лінії у В. Кандинського, звуку і кольору у О. Скрыбіна весь складний контекст можна уявити як своєрідний «елементаризм», більше того, як «позитивізм», тобто віднайдення певних природних, глибинних, незалежних від людини засад єднання і синтезування видів мистецтв.

Система автоматизованого проєктування або автоматизована система проєктування (АСП) САПР/САП (CAD) — автоматизована система, призначена для автоматизації технологічного процесу проєктування виробу, кінцевим результатом якого є комплект проєктно-конструкторської документації, достатньої для виготовлення та подальшої експлуатації об'єкта проєктування. Робота з САПР полягає у створенні геометричної моделі виробу (переважно двовимірної, рідше тривимірної, твердотільної), генерацію на основі цієї моделі конструкторської документації (креслень виробу, специфікацій тощо) і його наступний супровід.

Сільське поселення – населений пункт, що сформувався в основному на базі сільськогосподарського виробництва і має незначну кількість населення, де переважають невеликі житлові будівлі з присадибними ділянками. Сільські населені пункти – це села і хутори.

Склепіння, також звід, створ – перекриття криволінійних обрисів у перерізі. Склепіння перекривають переважно круглі, багатокутні, еліптичні в плані приміщення, і дозволяють перекривати значні простори без додаткових проміжних опор. Твірними формами служать різні криві, випуклі вгору. Від вертикального навантаження в купольних конструкціях виникають зусилля стиску, а також горизонтальний розпір на опорах. Якщо влаштовується кілька прилеглих одне до одного суміжних склепінь або поверх склепіння встановлюється перекриття, простори між склепіннями (чи між склепінням і перекриттям) називають *пазухами*.

Існують різні типи і види склепінь, серед яких найпоширеніші:

- *Склепіння балхі* – над прямокутними приміщеними, починається від кутів арками під кутом 45° «у ялинку».

- *Склепіння бочарне* – утворюється рухом пласкої кривої, формуючи перекриття двоякої кривини. Влаштовується над прямокутною ділянкою, маючи в поздовжньому і поперечному перетинах одноцентрові або коробові дуги.

- *Склепіння висхідне* – коробове або циліндричне півциркульне з нахиленими паралельними п'ятами.
- *Склепіння віяльне* – з нервюрами, які розходяться віялом з одного місця; спирається на кутові підпори, від яких віялом розходяться зігнуті лапасті.
- *Склепіння восьмилоткове* – над октогоном (восьмигранником), підіймається до вершини вісьмома сегментами.
- *Склепіння впарушене* – хрестове, у якого центральна частина помітно піднята у порівнянні з боковими.
- *Склепіння гвинтово-кільцеве* – має дугоподібний перетин, підтримуючи сходові марші із закругленим поворотом або гвинтові сходи.
- *Склепіння двоопукле* – влаштовується над чотирикутним в плані приміщенням. Отримує дугоподібні перетини різної кривини у поздовжньому і поперечному напрямках.
- *Склепіння дзеркальне* – зімкнуте із зрізаною верхньою площиною значних розмірів.
- *Склепіння зімкнуте еліптичне* – утворюється продовженням стін по еліптичній кривій.
- *Склепіння зімкнуте лучкове* – утворюється продовженням стін по кривій з невеликою стрілою підйому.
- *Склепіння зімкнуте параболічне* – утворюється продовженням стін по параболічній кривій.
- *Склепіння зімкнуте півциркульне* – утворюється продовженням стін по напівциркульній кривій.
- *Склепіння зімкнуте пласке* – див. *склепіння зімкнуте лучкове*.
- *Склепіння зірчасте* – нервюрне, збагачене тьєрсеронами. Складається з низки (понад чотирьох) запалубок, що вгорі сходяться своїми гострими вершинами. Може мати різне накреслення.
- *Склепіння з розпалубками* – існують різні види і варіанти з'єднання склепінь з розпалубками.
- *Склепіння клинчасте* – викладене з каменів клинчастої форми.

- *Склепіння кластер-тегельбе* – те саме, що і *склепіння зімкнуте*.
- *Склепіння коритне* – подібне до зімкнутого, але у вершині має широку пласку ділянку.
- *Склепіння коробове* – утворюється трицентровою кривою у поперечному перетині.
- *Склепіння купольне* – докладніше див. *купол*.
- *Склепіння лоткове* – утворюється системою півциркульних арок, між якими розміщені циліндричні.
- *Склепіння монастирське* – зімкнуте з розпалубками.
- *Склепіння мульден-тегельбе* – зімкнуте, криволінійні поверхні якого переходять у прямокутну горизонталь.
- *Склепіння напівлоткове* – коробове або півциркульне з торцевим лотком.
- *Склепіння нервюрне* – переважно хрестове, на каркасі з нервюр.
- *Склепіння-оболонка* – існує різних геометричних форм, в основному виконується із залізобетону.
- *Склепіння пазушне* – півциркульне з розпалубками.
- *Склепіння парусно-зімкнене* – різновид зімкнутих, де площини утворюють склепіння спарушеної форми.
- *Склепіння пелюсткове* – різновид сітчастих, утворювалось шляхом ускладненого перетину нервюр.
- *Склепіння повзуче* – різновид циліндричних, з п'ятами на різних рівнях.
- *Склепіння подвійне* – виконане з двох криволінійних оболонок, розміщених одна над одною і розділених вузьким простором.
- *Склепіння подвійноопукле* – те саме, що і *склепіння двоопукле*.
- *Склепіння пласке* – стріла підйому не перевищує 3-ї частини прольоту.
- *Склепіння сітчасте* – подібне до зірчастого, однак замість тьєрсеронів вживаються чотири сферичних паруси.
- *Склепіння стільникове* – із складним рисунком ребер (без нервюр) і пірамідальними заглибленнями.

- *Склепіння стрілчасте* – утворюється напрямними з великою стрілою підйому.
- *Склепіння ступінчасто-хрещате* – хрещате із ступінчастою поверхнею розпалубок.
- *Склепіння східчасте* – утворюється системою поперечних і поздовжніх арок, розташованих на різних рівнях.
- *Склепіння удаване (фальшиве)* – конструктивно утворюється поступовим напуском горизонтальних рядів мурування.
- *Склепіння у спіраль* – викладене по однаково спрямованим рівним дугам, що розходяться від центра.
- *Склепіння хрестове еліптичне* – різновид хрестових, де площини між ребрами еліптичної форми.
- *Склепіння хрестове лучкове* – різновид хрестових, де площини між ребрами пологої (лучкової) форми.
- *Склепіння хрестове параболічне* – різновид хрестових, де площини між ребрами параболічної форми.
- *Склепіння хрестове спарушене* – різновид хрестових, де площини між ребрами спарушеної (сферичної) форми.
- *Склепіння хрещате* – зімкнене склепіння, перерізане двома коробовими чи циліндричними із світловим барабаном.
- *Склепіння циліндричне еліптичне* – утворюється еліптичною кривою у поперечному розрізі.
- *Склепіння циліндричне лучкове* – утворюється кривою, що у поперечному розрізі менше півкола.
- *Склепіння циліндричне параболічне* – утворюється параболічною кривою у поперечному розрізі.
- *Склепіння циліндричне півциркульне* – утворюється сферичною кривою у півкола.
- *Склепіння циліндричне пласке* – те саме, що *циліндричне лучкове*.
- *Склепіння чарункове* – те саме, що і *стільникове*.

- *Склепіння четвертне* – у перетині складає чверть кола.
- *Склепіння шпигель-гевельбе* – зімкнуте, криволінійні поверхні якого переходять у круглу шелигу.

Поряд з виконаними з каміння або цегли має місце

- *Склепіння глечикове* – криволінійне перекриття з пустотілих керамічних трубок, які нагадують глечики, клиноподібних цеглин, порожнистих конусів тощо. Різновидом є склепіння з голосниками.

Деякі криволінійні перекриття отримали умовні назви, залежно від часу або місцевості, де вживались; наприклад:

- *Склепіння анжуйське (склепіння Пантагенетів)* – купольне перекриття стрілчастого абрису у сполученні з нервюрами.

- *Склепіння єзуїтське* – різновид зімкнутого; влаштовувалося над квадратним у плані приміщенням із спіранням чотирьох ребер на стики восьми розпалубок, що знаходилися на кутах.

- *Склепіння норманське* – те саме, що і *склепіння віяльне*.

- *Склепіння пруське* – низка однакових бочарних склепінь, розділених пониженими арками.

- *Склепіння п'ястівське* – тридільне.

- *Склепіння саксонське* – те саме, що і *склепіння бочарне*.

Скло художнє – вид декоративно-ужиткового мистецтва; художні вироби зі скла. Вироби зі скла декорують гравіруванням, різьбленням художнім, інкрустацією тощо. Сучасне скло художнє відзначається широким діапазоном стилістичних рішень. Особливе місце посідає гутне скло.

Скульптура – ліпка, пластика, вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємну, тривимірну форму і виконуються із твердих чи пластичних матеріалів. Скульптура зображує головним чином людину, рідше тварин, її головні жанри – портрет, історичні, побутові, символічні, алегоричні зображення, анімалістичний жанр. Художньо-виразні засоби скульптури – побудова об'ємної форми, пластичне моделювання (ліпка), розробка силуету, фактури, у деяких випадках також кольору.

За своєю формою розділяють два види скульптури: *круглу скульптуру* (статуя, група, статуетка, погруддя), яку можна розглядати з різних сторін, і *рельєф* (зображення розміщене на площині, зокрема барельєф).

Скульптурна композиція «Засновники Києва»

Скульптуру розрізняють і за призначенням: *монументальна* скульптура (пам'ятник, монумент) пов'язана з архітектурним середовищем, вирізняється значущістю ідей, високим рівнем узагальнення, великими розмірами; *монументально-декоративна* скульптура включає всі види оздоблення архітектурних споруд і комплексів (атланти, каріатиди, фризи, фронтонна, фонтанна, садово-паркова скульптура); *станкова* скульптура, не залежить від середовища, має розміри, близькі до природи чи менші, і конкретний поглиблений зміст. Залежно від того, як художник зображає людину, скульптура поділяється на *бюст* і *статую*. Зображення кількох об'єктів – це *фігурна група*, або багатофігурна композиція. Залежно від змісту скульптури визначаються її жанри: *портрет*, *тематична композиція*, *аніمالістичний жанр* (зображення тварин).

Трохи осторонь стоїть садово-паркова скульптура, яка слугує оздобленням садів, скверів, парків і має декоративний, меморіальний характер. Вона слугує також м'яким переходом від великого розміру будівель і рослин парку до масштабу звичайної людини.

Матеріали скульптури – метал, камінь, глина, дерево, гіпс, лід, сіль та інше. Методи обробки матеріалу – ліплення, висікання, лиття, кування, карбування тощо.

Смальта – кольорове непрозоре (заглушене) скло у вигляді невеликих кубиків або пластинок, застосовують для виготовлення мозаїк.

Сницарство – художня обробка дерева і карбування по металу, в тому числі наскрізне (ажурне), рельєфне та пласке різьблення, найчастіше із застосуванням позолоти і розфарбування; один із видів декоративно-ужиткового мистецтва, поширений в Україні.

Сницарі виготовляли прикрашені різьбленням меблі, карети, різні побутові речі, оформляли інтер'єри церковних, парадних приміщень.

Одним із найяскравіших символів розквіту національної культури доби українського відродження є багатоярусні барокові іконостаси, що за Гетьманщини зводилися у церквах та соборах України. Для Києва найвищий розквіт барокового мистецтва у спорудженні іконостасів припадає на період з останнього десятиліття XVII ст. до кінця 40-х рр. XVIII ст.

Царські врата. Різьблення Ігнатія Стобенського

Снігозатримувач (сніговловлююча решітка) – встановлюється в місцевості де випадає велика кількість снігу, закріплюються на даху будівель, що межують із тротуаром. Вони перешкоджають сповзанню снігової маси, виконують функцію теплоізоляції, розподілу снігу з даху рівномірно, щоб не було зайвого тиску на одну ділянку.

Сонячний колектор– пристрій для збору енергії випромінювання Сонця у видимому та інфрачервоному спектрі.

Сонячні колектори застосовують для опалення промислових і побутових приміщень, гарячого водопостачання виробничих процесів, побутових потреб. Найбільша кількість виробничих процесів, в яких

використовується тепла та гаряча вода (30-90°C), проходять у харчовій і текстильній промисловості, які таким чином мають найвищий потенціал для використання сонячних колекторів. *Типи сонячних колекторів:* плоский, вакуумний і сонячні колектори-концентратори.

Софіт – 1) частина декорації на сцені, що зображує стелю або небо; 2) освітлювальна арматура з декількома джерелами світла в одному рефлекторі; 3) видима знизу поверхня якої-небудь архітектурної деталі (дахового звису, слізниці в карнизи, архітрава в антаблементі, арки тощо), зазвичай художньо оброблена. Також так називають архітектурно оформлену поверхню стелі; 4) спеціальна панель, що призначена для підшивки різноманітних горизонтальних поверхонь. Софіти встановлюються між краєм даху й фасадом будинку або всередині приміщення.

Вони можуть бути виготовлені з різних матеріалів: алюміній – стійкий до корозії, легкий, не деформується під впливом температур; мідь – пожегобезпечний матеріал, відбиває сонячне світло, має ефектний зовнішній вигляд; вініл – має недорогу вартість, практичний, спроможний витримувати значні температурні перепади без втрати функціональності, не вицвітає на сонці; метал – має великий експлуатаційний термін, невибагливий в обслуговуванні.

Спальня, спочивальня, ложниця – кімната в квартирі або в іншому житлі у якій його мешканці сплять. У багатьох країнах будинок або квартиру в першу чергу характеризують кількістю спалень. Ієрархія спалень у будинку часто відповідає ієрархії в

сім'ї: головна спальня відводиться для глави сім'ї, дитяча – для дітей, гостьові – для гостей. У багатих будинках є спальні для прислуги. Подружжя може мати як загальні, так і роздільні спальні.

Спарений будинок – форма житла, яка займає місце в ряду між односімейним і блокованим будинком. Див. також **дуплекс, таунхаус**.

Спеціальне погодження – погодження щодо видів землекористування, використання нерухомості, які не відповідають переліку переважних та супутніх видів використання для зазначеної територіальної зони за зонінгом, але відносяться до допустимих. Спеціальні погодження передбачають відповідні погодження зі службами, перелік яких визначають органи місцевого самоврядування, та проведення громадських слухань.

Спільне Середовище Даних – з англ. *Common Data Environment (CDE)* – узгоджене джерело інформації для будь-якого проекту або об'єкту для збору, управління та поширення кожного інформаційного контейнера (даних) за допомогою керованого процесу. Термін CDE може одночасно розглядатись і як набір певних стандартів та протоколів, що регламентують способи організації, зберігання та найменування різних інформаційних контейнерів (даних), описують процеси їхнього обміну та циркуляції, а також і як певні програмні рішення, що забезпечують технічну реалізацію таких процесів.

Споруди – це будівельні системи, пов'язані з землею, які створені з будівельних матеріалів, напівфабрикатів, устаткування та обладнання в результаті виконання різних будівельно-монтажних робіт.

Наземні споруди, що мають приміщення для роботи, відпочинку, навчання і те що називаються *будинками*.

Будівлі технічного призначення, такі як мости, дамби, заводські труби, газопроводи та ін. відносяться до *споруд*.

Справний стан об'єкта – це такий стан об'єкта, за якого він виконує всі передбачені функції, при цьому на об'єкті регулярно здійснюються ремонтно-профілактичні роботи.

Сталактити, мукарни, сотове ссклепіння – в архітектурі, декоративні деталі у вигляді призматичних фігур, розташованих виступаючими один над іншим рядами (нагадують сталактити в печерах). Сталактити, характерні для середнь-овічної архітектури арабських країн, Ірану, Середньої Азії.

Зазвичай розташовуються на тропках, напівкуполами, склепіннях ніш, утворюють карнизи.

Фрагмент екстер'єру мавзолею

Тамерлана Гур-Емір (1404 р.) у Самарканді, Узбекистан

Станковий живопис, також **станкове малярство** – рід живопису, твори якого мають самостійне значення і сприймаються незалежно від оточення; живопис, створений на станку (мольберті). Твір станкового малярства (картина) створюється на нестационарній (на відміну від монументального малярства) і не на утилітарній (на відміну від декоративного живопису) поверхні.

Прилади для виконання станкового живопису

Статуя – твір об'ємної скульптури, що зображує людину або тварину (подеколи також міфологічні і/або фантастичні істоти) у повний зріст стоячи чи верхи; один з основних видів скульптури. Статуї мають тривимірний об'єм і, зазвичай, встановлюються на постаменті. Невеликі статуї, якими прикрашають інтер'єр, називають *статуетками*.

«Князь Святослав», Борис Крилов

Стела – вертикальна кам'яна плита (надгробок, меморіальна) з написом, рельєфним або живописним зображенням.

У Давній Греції стелами називались кам'яні або мармурові стовпи, які

служили або як надгробні пам'ятники, або як плити для вирізування державних документів, могли позначати межу. Надгробні стели бували або без прикрас, або з простим орнаментом, з присвятними написами, із зображеннями покійних у фарбах або рельєфі, групами або у вигляді окремих фігур. Стела найпростішого виду являє собою мармурову плиту або колону з візерунковим орнаментом по краях і написом; нерідко вирізувались зображення двох розеток. Як теми для рельєфних зображень бралися або епізоди повсякденного життя, або сцени передсмертного розставання, або бенкетні сцени.

Стереобат – ступінчаста основа храму або іншого монументального будинку.

Стилобат – платформа стереобата.

Стиль – у загальному значенні – сукупність характерних ознак, особливостей, властивих чому-небудь; у вузькому значенні – сукупність характерних рис літератури або мистецтва тієї чи іншої епохи або науки, а також сукупність ознак, які характеризують мистецтво певного народу, країни (*голландський, російський, український стиль; східний, західний стиль*).

Особливості різних стилів у архітектурі та орнаментиці слугували основою для особливої класифікації стилів і ордерів.

Стіна або **мур** – вертикальна огорожувальна конструкція, що відокремлює приміщення від навколишнього простору (зовнішня) або сусіднього приміщення (внутрішня).

За конструктивними ознаками розрізняють *масивні та каркасні стіни*. *Масивні стіни* служать для сприйняття навантаження від покрить і перекриттів будинків і передачі його фундаменту. Функцією масивних стін є також захист приміщень від зовнішніх атмосферних впливів. Масивні стіни бувають зовнішні та внутрішні, останні, крім сприйняття навантажень, слугують для поділу будинків на приміщення. Товщина масивних зовнішніх стін залежить від навантажень, що припадають на них, і кліматичних умов місця розташування будівлі. Товщину внутрішніх масивних стін визначають тільки з розрахунку на

міцність. Товщина цегляних масивних стін повинна бути кратною половині розміру цегли та може дорівнювати 25, 38, 51 і 64 см.

Каркасні стіни складаються з опорних елементів (колон, ригелів, обв'язок) і стінового заповнення. У цих стінах усе навантаження сприймає на себе каркас, а стінове заповнення служить тільки для підтримки певного температурно-вологісного режиму в приміщенні. Залізобетонні панелі для зовнішніх стін виготовляються товщиною 200–300 мм, для внутрішніх – 140–160 мм. Стіни можуть бути поділені за такими основними ознаками:

За характером статичної роботи: а) *несучі* - такі, що спираються на фундамент і сприймають навантаження від власної ваги, вітру, перекриттів та покриття (даху); б) *самонесучі* - такі, що сприймають навантаження від власної ваги стін усіх поверхів та вітру; в) *ненесучі (навісні)* - такі, що спираються на інші конструкції будівлі поверхово або навішені на каркас і навантажені тільки власною вагою та вітром. Використовуються тільки в каркасних будівлях.

За матеріалом: а) кам'яні (із штучного й природного каменю); б) дерев'яні; в) ґрунтові (з глиносирцевих матеріалів - саман тощо); г) із полімерних матеріалів (пластмас); д) сталеві.

За конструкцією і способом зведення: а) із дрібноштучних елементів (цегли, керамічних каменів, легкобетонних каменів, природного каменю); б) із великих блоків (бетонних, цегляних, природних порід); в) великопанельні; г) монолітні (легкий бетон, глинобитні та ін.).

За конструктивними ознаками (за структурою): а) однорідні (одношарові) або шаруваті; б) суцільні чи порожнисті.

За сприйняттям навантажень: а) *стіна опорна* – сприймає

навантаження від власної ваги, перекриттів, покриттів і передає його на фундаменти; б) *стіна самоопорна* – сприймає навантаження лише від власної ваги і передає його на фундаменти; в) *стіна тримальна* – сприймає навантаження

тільки від власної ваги і передає його на інші конструкції у межах одного поверху.

За роллю і положенням прийнято виділяти: *стіни цокові* – оточують простір під коробовим або напівциркульним склепінням, не сприймаючи зусиль розпору.

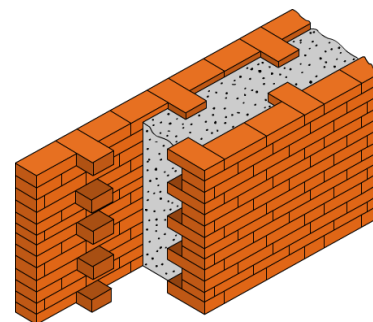
Споруда, яка має стіни округлої форми

Найбільшого поширення набули стіни: каркасні, навісні; великопанельні з утеплювальним шаром з керамзиту, мінераловатних плит, цементного фіброліту; великопанельні одношарові з легкого бетону; особливо капітальні, кам'яні (цегляні товщиною 2,5–3,5 цеглини) та великоблочні на складному чи цементному розчині; кам'яні звичайні (цегляні товщиною 2–2,5 цеглини); кам'яні полегшеної кладки з цегли, шлакоблоків, черепашнику; дерев'яні рублені та брущаті, дерев'яні збірно-щитові, каркасно-засипні; глинобитні, саманні, каркасно-комишитові.

Елементи стіни: балка, перев'язка, шов.

Стіна жорсткості – стіна, встановлена перпендикулярно до іншої стіни в якості опори для сприймання поперечних сил або для її стійкості.

Стіна полегшеної кладки – при зведенні зовнішніх стін в цілях економії цегли і зниження маси будівлі поряд з кладкою з легких кам'яних матеріалів застосовують полегшені кладки, в яких частина каменів замінюють легким бетоном, або засипками теплоізолюючими прошарками.

Стовп – розповсюджений архітектурний елемент вертикальної форми; тримальна частина опорної конструкції будинків і споруд; назва вежі, вертикально витягнутого будинку (наприклад, стовпуватий храм). Різновид стовпа – колона. Стовпи бувають дерев'яні, кам'яні, металеві.

Види стовпів:

- **Верстовий стовп** або **мальований стовп** – один із стовпів, які ставилися біля дороги на віддалі версти один від одного для визначення відстані між певними пунктами.

- **Вер'я, ворітниця** або **ушула** – стовп для навішування стулки воріт або кріплення дощок у паркані.

- **Колона** – частина архітектурної споруди у вигляді високого стовпа.

- **Ліхтарний стовп** – стовп для встановлення електричного або газового ліхтаря.

- **Паля** – стовп, забитий у ґрунт як опора для якої-небудь споруди.

- **Соха** – стовп з розвилиною, розсохою.

- **Стовп огорожі** – стовп для кріплення поперечних брусів паркану, плота, вориння. Стовп з пазом, у який вставляються дошки, також називався *ушула*.

- **Стовп ліній електропередачі** – дерев'яна чи бетонна стовпова опора ліній електропередачі

- **Стовп ліній зв'язку** – опора повітряної лінії зв'язку

В архітектурі храмів залежно від конструкції опори центрального барабана храми можуть бути двостовпові, чотиристовпові, шестистовпові і безстовпові. У перших трьох барабан встановлюється на 2, 4 чи 6 колонах («стовпах»), в останніх – барабан спирається через склепіння на зовнішні стіни; до безстовпових належать храми з простим перекриттям над стінами, шатрові й типу «восьмерик на четверику».

Стріха – солом'яна чи очеретяна покрівля. Стріхою також називають нижній край такої покрівлі, що нависає над стіною (він відомий і як *острішок*). Для покриття стріхи використовують очерет у горстках або солом'яні снопи в *кулях* – обмолочених снопах.

Стропила (крокви, кроквяна система) – несуча система скатного даху,

що складається з похилих кроквяних ніг, вертикальних стійок і похилих підкосів. При необхідності крокви «зв'язуються» внизу горизонтальними підкрок-

вяними балками. Крокви можна поділити на наслонні, висячі та висячі ферми зі шпалами.

Похилі крокви кінцями спираються на стіни будівлі, а середньою частиною (при прольоті між опорами більше 4,5 м) – на проміжні опори. Висячі ж крокви спираються тільки кінцями на стіни будівлі. Висячі крокви влаштовують в тому випадку, якщо відстань між опорами (протилежними зовнішніми стінами будівлі) не перевищує 6,5 м. Наявність додаткової опори дозволяє збільшити ширину, що перекривається кроквами, до 12 м, а двох опор – до 15 м.

Крокви складаються з: похилих кроквяних ніг, вертикальних стійок, похилих підкосів.

Опора крокв проводиться: в дерев'яних брущатих або рубаних будівлях – на верхні вінці; в каркасних – на верхню обв'язку; в кам'яних будинках – на мауэрлат (бруси товщиною 140–160 мм).

Мауэрлат може розташовуватися по всій довжині будівлі або підкладатись тільки під кроквяну ногу. У тому випадку, якщо кроквяні ноги в перетині мають невелику ширину, вони можуть з часом провиснути. Щоб уникнути цього, необхідно застосовувати спеціальну решітку, що складається зі стійки, підкосів і ригеля.

Для виготовлення стійок і підкосів використовують дошки шириною 150 мм і товщиною 25 мм або дерев'яні пластини, виготовлені з колоди, діаметром не менше 130 мм.

Для закріплення кроквяної ноги застосовується затягування, що зв'язує нижні кінці кроквяних ніг кожної крокви. При ковзанні по затягуванню

кроквяний кінець може порушити її цілісність. Щоб запобігти ковзанню, врубують кроквяну ногу в зтяжку зубом, шипом або тим і іншим одночасно. Крокви встановлюються на відстані 300-400 мм від краю.

Кобилка – відрізок дошки, подовжує нижній кінець кроквяної ноги для розташування на ньому схилу даху або суцільний обрешітки, що лежить на карнизі.

Нарожник – елемент покрівельної системи будинку, укорочена кроквяна нога, що підтримує ділянку ската між накосної кроквяної ногою і звисом даху.

Суб'єкти архітектурної діяльності – архітектори, інші особи, які беруть участь у підготовці і розробленні містобудівної документації, проектною документації для будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту будинків і споруд, благоустрою, ландшафтних та садово-паркових об'єктів, науково-дослідній і викладацькій роботі, замовники проектів та будівництва об'єктів архітектури, підрядники на виконання проектних і будівельних робіт, виробники будівельних матеріалів, виробів та конструкцій, власники і користувачі об'єктів архітектури, а також органи влади, що реалізують свої повноваження у сфері містобудування.

Суб'єкт містобудування є органи виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи.

Супутній вид використання території (земельної ділянки) – вид використання, який є дозволеним та необхідним для забезпечення функціонування переважного виду використання земельної ділянки (не потребує спеціального погодження).

Суха гіпсова штукатурка – це аркуш гіпсокартонний – обробний будівельний матеріал, що є аркушем, що складається з двох шарів будівельного паперу (картону) і сердечника з шару затверділого гіпсового тіста з наповнювачами. Призначається для опорядження та влаштування неопорних стін, перегородок, підвісних стель,

приміщень сухих і нормальних щодо умов експлуатації, вогнезахисту конструкцій, а також для виготовлення декоративних і звукопоглинальних виробів. Стандартна ширина аркуша – 120 см.

Сухарики – див. Дентікулами.

Схема зонування – картографічний матеріал, який відображає розташування і типи територіальних зон (підзон), що забезпечує визначення відповідних умов та обмежень в межах населеного пункту.

Схеми планування території на регіональному рівні – це планувальна документація, яка розробляється у розвиток Генеральної схеми планування території України та визначає принципові вирішення розвитку, планування, забудови, використання територій адміністративно-територіальних одиниць та їх окремих частин.

Сходи, рідше сходи – це споруда, пристосування з горизонтальних виступів або сходи, на які ступають, піднімаючись куди-небудь або спускаючись звідкись. Сходи можуть бути окремою спорудою, або конструктивним елементом будинку, споруди.

Сходи в багатоповерхових будинках служать для сполучення між поверхами, із приміщеннями, дахами будівель і споруд, обслуговування обладнання. З протипожежних міркувань сходи влаштовують в окремих приміщеннях – прогонах (*сходових клітках*). Сходи складаються з *маршів і майданчиків*. Залежно від числа маршів сходи бувають одно-, дво-, три-, і чотиримаршовими. Число маршів у сходах залежить від висоти поверху, кута нахилу і числа сходинок у марші. Найчастіше застосовують сходи дво- і тримаршові з кутом нахилу маршів 18–30. Марші, що розташовані між поверхами, називаються міжповерховими; марші для виходу на горище – *горищними*, для спуску в підвал – *підвальними*. У кам'яних будинках сходи роблять залізобетонними або сталевими. Матеріал сходів і стін, що огорожують прогони, має обиратися відповідно до ступеня вогнестійкості будинку. Залежно

від вогнестійкості будинку і його поверховості визначається також гранична відстань між прогонами: для вогнестійких будинків вона не має перевищувати 75–100 мм, для напівгорючих – 50–60 мм.

Схоплювання – це початок і кінець схоплювання цементу. За початок схоплювання приймається початок втрати рухливості (пластичності) цементним тістом, а кінець схоплювання характеризується деяким його затвердінням. Початок схоплювання портландцементу має наступати не раніше 45 хв., а закінчення – не пізніше 12 годин. Для будівельників необхідно знати терміни схоплювання цементу, так як застосовувати свіжоприготовлені бетони і розчини можна лише до початку схоплювання.

Т

Табернакль – 1) в католицьких храмах споруда для зберігання предметів релігійного поклоніння, часто багато прикрашений (розписом, скульптурними зображеннями). Його прообразом є Скинія з Ковчегом Заповіту; у багатьох європейських мовах – власне сама скринька зі Святими Дарами, тобто те, що в православній церкві називається дарохранильницею; 3) в архітектурі – характерна переважно для готичного церковного зодчества вежеподібна відкрита прибудова або архітектурно оформлена ніша, призначена для розміщення статуй.

Табернакль з Латеранської базилики з головами апостолів Петра та Павла

Табуларій (лат. *tabularium*) – державний архів у Давньому Римі, в якому зберігалися народні постанови та інші державні акти (лат. *tabulae publicae*).

Спочатку в Римі не існувало державного архіву, *tabulae* виставлялися на форумі або на Капітолії. У міру збільшення кількості табул були організовані різні Табуларії: *senatusconsulta* і *plebiscita* зберігалися в храмі Церери в долині між Палатином і Авентином поблизу *Circus Maximus*, фінансові акти – на Капітолійському пагорбі в храмі Сатурна, *foedera* – на Капітолії – в особливому Табуларії. Власне споруда державного архіву Давнього Риму або будинок для збереження міських архівів. Знаходиться з північного заходу пагорба Капітолію, на вершині якого знаходився Давній храм Юпітера Капітолійського. Фасад Табуляріуму – двоярусна ордерна аркада. Табуляріум – найбільш рання зі споруд, які збереглися до нашого часу, в яких була застосована система римської архітектурної чарунки. У 83 до н. е., під час міжусобних воєн Сулли, Капітолій

було пошкоджено пожежею, знищено ту частину храму Сатурна, в якому знаходився Табуларій.

Тамбур – в архітектурі та будівлі це:

1) прохідний простір між дверима в будівлях, спорудах, транспортних засобах (наприклад, вагонах), що слугує для захисту від проникнення холодного або гарячого повітря, атмосферних опадів, пилу, диму і запахів при вході до будинку, у сходову клітку чи інші приміщення; 2) циліндрична або багатогранна основа, яка підтримує купол будівлі – те саме що барабан.

Таунхаус (англ. *Townhouse* від *town* – невелике місто, селище і *house* – будівля) – малоповерховий житловий будинок або громадська будівля на кілька багаторівневих квартир, як правило, з ізольованими входами (тобто без загального під'їзду), що набув

поширення в європейських містах і передмістях на території забудови середньої щільності. Кожна квартира таунхауса в більшості випадків (але не обов'язково) має окремий вхід з вулиці, іноді гараж і невеликий палісадник. Незважаючи на деяку структурну схожість, не варто плутати таунхауси з блокованими будинками, оскільки під терміном «таунхаус» може розумітися як блокований, так і житловий будинок, що стоїть окремо.

На відміну від будинку-дуплексу, таунхауз (спарені будинки, «двійнята») є сукупністю двох чи більше будинків, що мають спільні бокові стіни.

Творчі спілки архітекторів – це об'єднання професійних архітекторів – Національна спілка архітекторів України, а також відповідно до законодавства можуть створюватися і діяти інші творчі спілки архітекторів та самоврядні об'єднання у сфері архітектурної діяльності. Діяльність творчих спілок архітекторів здійснюється на основі їх статутів,

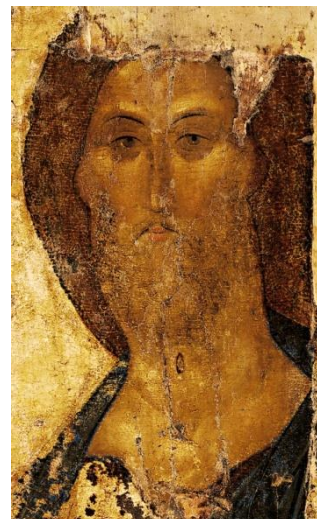
zareestrowanih v ustanovlenomu porjadku.

Тектоніка – архітектурно виражена структура будинку, співвідношення ваги та опори. Тектоніка є найважливішим елементом архітектурної композиції. Додавання тектонічної архітектурної форми відбувається значно пізніше, ніж виникає конструкція. Тектонічною вона стає в процесі художнього вдосконалення. Так, наприклад, найдавніша стійко-балочна система стала тектонічною лише в середині 1 тис. до н.е. в архітектурі античної Греції при формуванні системи ордерів (ордер (*грец.*) – порядок, лад). *Ордерна система* чітко розділила всі частини по їх конструктивній функції, надавши їм відповідну конструктивну форму. Основними елементами ордера є вертикальний елемент – *колона* і горизонтальний – *антаблемент*. Верхнім завершенням колони є *капітель*. Внизу вона має профільовану підставу – *базу* (крім доричного ордера). Антаблемент складається з трьох горизонтальних елементів. Це *архітрав* – несуча кам'яна балка, *фриз* – місце розташування поперечних балок, що виходять торцями (*тригліфами*) на фриз. Площині фриза між тригліфами називаються *метопами*. Часто фриз виконував роль декоративного пояса, покритого рельєфним декором. Верхній горизонтальний елемент, винесений за площину фасаду для організації водовідведення, називається *карниз*.

Темпера (італ. *tempera*, від *temperare*- змішувати фарби) – фарби, що готуються на основі сухих порошкових мінеральних пігментів і (або) їхніх синтетичних аналогів. Сполучною речовиною темперних фарб слугують емульсії – натуральні (розведений водою жовток цільного курячого яйця, сік рослин тощо) або штучні (полімери тощо).

Темпера на дерев'яній основі – ікона Спас із Звенигородського чину, Андрій Рубльов, XIV–XV ст.

Темперні фарби – одні із найдавніших (більше трьох тисяч років). До винайдення та поширення олійних фарб темперні фарби були основним матеріалом станкового живопису. Наприклад, знамениті розписи саркофагів

давньоєгипетських фараонів виконані темперними фарбами. У Московії техніка темперного живопису переважала в мистецтві аж до кінця XVII ст.

Промисловим способом виготовляються два види темпер: казеїн-олійна і полівінілацетатна (ПВА)

«Тепла підлога» – система з прокладеного у шарі підлоги нагрівального кабелю або водяної труби та терморегулятора з датчиком температури підлоги (датчика на проводі). Це дає змогу підтримувати постійну комфортну температуру підлоги, рівномірно обігрівати всю поверхню підлоги і забезпечувати оптимальний тепловий комфорт помешкання.

Електрокабелі, що формують систему обігріву

Термін «Тепла підлога» також помилково застосовують до системи «Опалення через поверхню підлоги», яка регулюється терморегулятором з датчиком температури повітря. Для такої системи температура підлоги завжди буде змінна і залежати від температури зовнішнього повітря – тобто неможливо підтримання постійної (комфортної) температури підлоги і система «Тепла підлога» нереалізуєма. У плані енергоспоживання «Опалення через поверхню підлоги» дозволяє заощадити до 10-15 % витрат на опалення. На відміну від інших опалювальних приладів, така система більш рівномірно прогріває приміщення. Системи «Тепла підлога» та «Опалення через поверхню підлоги» нормуються ДБН В.2.5-24-2012 «Електрична кабельна система опалення».

Теплий дах – це плаский дах, який є одним з основних елементів загального теплозахисту будівлі, застосування такого комплексного підходу забезпечує значну економію енергетичних ресурсів. Завдяки цьому знижуються загальні експлуатаційні витрати, крім того, оптимальні умови підвищують термін експлуатації будівлі, знижують ризик виникнення аварійних ситуацій.

Теплиця – конструкція зі стінами та дахом, зроблена з прозорого матеріалу, такого як скло, в яких вирощують рослини, які потребують регульованих кліматичних умов. Ці конструкції розміром від невеликих до

промислових приміщень. Мініатюрна теплиця відома як парник. Температура всередині теплиці за рахунок сонячного світла стає вищою, ніж температура навколишнього середовища назовні, захищаючи приміщення в холодну погоду.

Теплове розширення – зміна

геометричних розмірів (об'єму) тіла внаслідок зміни його температури. Ця властивість характерна для всіх речовин. Коли речовина нагрівається, її частинки починають інтенсивніше рухатися, що приводить до збільшення середніх відстаней між ними.

Теплова ізоляція (теплоізоляція) або термоізоляція – захист будинків, теплових промислових установок, холодильних камер, трубопроводів та інших об'єктів від небажаного теплообміну з навколишнім середовищем. Також термін може означати матеріали, що використовуються для зменшення теплопередачі між двома середовищами або комплекс заходів по їх використанню (див. *теплоізоляційні матеріали*).

Теплоізоляційні матеріали – матеріали, що відрізняються невеликою теплопровідністю. Використовуються для теплової ізоляції огорожувальних конструкцій будівель та інших споруд, промислового устаткування і трубопроводів. Одна з основних характеристик теплоізоляційних матеріалів – це їх висока пористість і, відповідно, мала середня густина і низька теплопровідність. Застосування теплоізоляційних матеріалів у будівництві дозволяє знизити масу конструкцій, зменшити споживання конструкційних будівельних матеріалів (бетон, цегла, деревина тощо).

Теплостійкість – здатність матеріалу зберігати експлуатаційні властивості (твердість, механічну жорсткість тощо) при підвищених температурах, а також, здатність матеріалу зберігати структурний і фазовий стан в діапазоні робочих температур.

Втрата твердості, жорсткості та інших механічних властивостей викликається плавленням кристалічних структур, або переходом аморфних тіл у

високоеластичний стан. Теплостійкість характеризує верхню межу діапазону температур, при якій матеріал може сприймати механічні навантаження без незворотних змін форми та розмірів.

Теракота – вид кераміки. Вироби з неглазурованої випаленої кольорової пористої глини. Застосовують в художніх, побутових і будівельних цілях (посуд, вази, скульптури, іграшки, лицювальну плитку та архітектурні деталі).

Теракота виготовляється з особливих малоусадкових сортів глини, які мають рівномірне забарвлення і відносно високу температуру плавлення (близько 1000°C), а після обпалювання набувають характерну фактуру (від грубозернистої до тонкозернистої, з суцільним чи частковим поліруванням) і колір (від чорного та червоно-коричневого до світлого кремового). Вироби формують способом пластичного формування, переважно набивкою в гіпсові форми. Якщо теракотовий виріб виготовлено з якісних глин без домішок крупних часток, то такий виріб можна відносити до тонкокерамічних виробів.

Дрібні теракотові вироби були розповсюджені практично в усіх неолітичних культурах. До винаходу паперу саме теракота була матеріалом для письма (уславлені клинописні таблички Месопотамії, серед яких найдавніша з відомих у світі абетка з 30 клинописних літер). З теракоти виготовляли скульптурні фігурки, саркофаги, статуї та групи Давньої Греції, Етрусків, Давнього Китаю, Давньої Індії та Америки, архітектурні деталі архаїчних давньогрецьких, етруських та давньоримських храмів. Яскравим прикладом давньої теракотової скульптури є відома теракотова армія китайської династії Цінь.

У Середньовіччі різна теракота застосовувалась в будівництві Середньої Азії, в італійських орнаментально-рельєфних архітектурних деталях та портретних бюстах епохи Відродження. На теренах України, а саме, в античних містах Причорномор'я знайдено теракоти, виготовлені місцевими майстрами для ужиткових (іграшки) та сакральних (ідоли, маски) цілей. Знахідки експедиції КФІА НАНУ 2007 р. поблизу гори Мітріда (Керч) можуть свідчити про існування тут театру, найдавнішого в нашій країні, де використовувались як

акторські теракотові маски, так і маріонетки. Виробництво архітектурної теракоти було відомо й з часів Київської Русі. З XV ст. теракота застосовувалась в декоративному оформленні фасадів будинків, з XVIII ст. – у скульптурних ескізах, бюстах тощо. Декоративна лицювальна теракота нашла широке застосування в радянському будівництві 1950-х рр.

Афродита, антична теракота II ст. до н.е. , Старий музей, Берлін

Терасні будівлі (житлові будинки терасного типу) – більш раціонально застосовувати при ухилі 20 % (з точки зору максимального збереження природного рельєфу, ґрунтового покриву; при будівництві – проведення мінімального обсягу земляних робіт; з архітектурної точки зору – забудова, яка відповідає масштабіві і комфортна людині).

Вільний огляд навколишньої місцевості – важлива перевага терасної забудови. Терасні будинки не порушують рельєф місцевості на відміну від звичайних прив'язаних багатоповерхових будівель. Безпосередній контакт житла з природою, наявність озелененої тераси створюють більш комфортний мікроклімат, умови для відпочинку на відкритому повітрі, задовольняють естетичні потреби людини. Будинки можна розташовувати на ділянках, які не допускають великого тиску на ґрунт. Переваги терасної забудови полягають у поєднанні багатоквартирних та індивідуальних будинків.

Територіальна зона – територія (у визначених межах) на схемі зонування, стосовно якої встановлені містобудівні регламенти.

Територіальна підзона – частина зони, в межах якої деякі умови та обмеження забудови земельних ділянок відрізняються від аналогічних показників територіальної зони, що пов'язане з відповідними планувальними обмеженнями.

Територія – це частина земної поверхні з повітряним простором та розташованими під нею надрами у визначених межах (кордонах), що має певне географічне положення, природні та створені в результаті діяльності людей умови і ресурси.

Терми, також **бальні** – громадські заклади для миття та водних процедур у Давньому Римі (аналог лазні в наш час). Термін *терми* зазвичай використовується для великих лазневих комплексів, в той час, як *бальні* являли собою заклади меншого розміру, публічні або приватні, що існували у великій кількості повсюди в Римській імперії.

Давньоримські лазні в м. Бат, Англія

Терраццо або **Венеціанський терраццо** – різновид безшовного мозаїчної підлоги. Створюється виключно з натуральних матеріалів, таких як вапно і його похідних (цемент) з додаванням каменів, мармуру, скла та інших матеріалів дрібних, середніх і великих фракцій. Традиції створення венеціанського терраццо передаються з покоління в покоління і зберігаються в сім'ях, об'єднаних Консорціумом майстрів-терраццєрів. Зовнішній вигляд венеціанського терраццо відображає тенденції сучасності: це і новомодні стилі, і традиційні класичні.

Серед класичних стилів популярний і ампір, і бароко, і рококо. Нерідко зустрічається використання і давньоримських мозаїчних рішень. Також популярний терраццо в класичному стилі часів архітектора Палладіо.

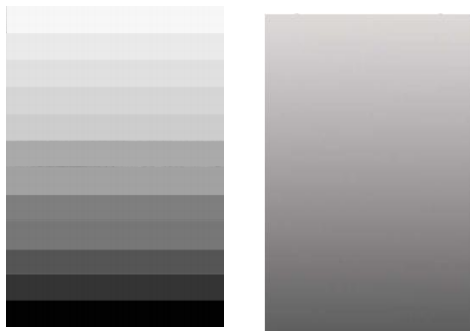

Все частіше використовують мінімалізм і модернізм. Можливі навіть рішення в стилі хай-тек із застосуванням скловолокна.

Сьогодні венеціанський терраццо часто використовують не тільки для підлог, а й для облицювання сходів, також роблять з нього стільниці та піддони для душових кабінок.

Венеціанський терраццо особливо вдале рішення для покриття підлог з підігрівом.

Техніка відмивання або тушевки – це світлотіньове моделювання зображення об'єкта або його деталей з дотриманням усіх закономірностей повітряної перспективи, точної конструктивної і

пластичної основи архітектурної форми. Відмивання тушшю – традиційний графічний прийом, який використовується архітекторами різних шкіл і напрямків з XVIII ст.

Техніки тушевки: а) шарова тушевка; б) размивна тушевка

Технічний нагляд – здійснення замовником контролю за дотриманням проектних рішень та вимог державних стандартів, будівельних норм і правил, а також контролю за якістю виконаних робіт та їх обсягами під час будівництва або зміни (у тому числі шляхом знесення) об'єкта містобудування.

Технічне оснащення будинку – це інженерні комунікації та технічні пристрої, необхідні для забезпечення санітарно-гігієнічних умов і безпечної експлуатації квартир (загальнобудинкові мережі тепло-, водо-, газо-, електропостачання, бойлерні, обладнання пожежної безпеки, вентиляційні канали та канали для димовидаляння; пристрої ліфтів, центральних розподільних щитів, елеваторних вузлів, а також елементи благоустрою території).

Технічний нагляд в будівництві – це комплекс контрольних-перевірочних заходів, що забезпечують виконання будівельно-монтажних або ремонтно-оздоблювальних робіт у повній відповідності з будівельними нормами та вимогами проекту будівництва, в задані терміни, в проектному обсязі і з високою якістю. Його ведення передбачено Порядком здійснення технічного нагляду під час будівництва об'єкта архітектури, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2007 № 903. Технічний нагляд забезпечує замовник (забудовник) протягом усього періоду будівництва об'єкта.

Технічний нагляд здійснюють особи, що мають виданий відповідно до законодавства архітектурно-будівельною атестаційною комісією кваліфікаційний сертифікат. Здійснення технічного нагляду особами, що працюють у проектних і

будівельних організаціях, які виконують роботи на підконтрольних об'єктах архітектури, не допускається.

Технічний стан об'єкта – це рівень відповідності конструктивних елементів та технологічних параметрів об'єкта вимогам нормативної та проектної документації.

Тимпан в архітектурі – трикутне поле фронтона з живописними або скульптурними оздобами.

Тимпан і архівольти, що його оточують. Страсбурзький собор, Франція

Тиснення – спосіб художньої обробки металу, шкіри, оксамиту та інших матеріалів видавлюванням зображень на їхній поверхні; відбиток зроблений цим способом.

Тінь – це темна область простору, закрита від джерела світла непрозорим об'єктом, проекція непрозорого об'єкта на освітлену площину. Тіні зазвичай добре видно при направленому джерелі світла. У випадку розсіяного світла тіні зникають. Розміри об'єкта, який відкидає тінь, повинні бути набагато більшими за довжину світлової хвилі. Якщо розміри предмета порівняні з довжиною світла або менші, світло огинає перешкоду завдяки явищу дифракції. Коли на предмет падає світло від джерела, яке можна вважати точковим, утворюється чітка тінь, а частково освітлену область (площини або простору) називають *півтіню*. У випадку, коли розміри джерела не точкові, а порівняні з розмірами предмета, який відкидає тінь, виникають напівтіні.

Тканини художні – ткані вироби, що відзначаються художністю орнаменталії, барвистістю кольорів і способом виготовлення; один із видів декоративно-ужиткового мистецтва. Орнаментують тканини художні за принципом ритмічного повторення (рапорту) за допомогою переплетення різних за кольором ниток основи і підкання або набивним способом, а також вишивкою. Візерунки тканини художньої складаються з геометричних, рослинних або тематичних орнаментних композицій.

Тон – елементи світлотіні у об'єкта та фотографічного зображення.

Відблиск являє собою найбільш яскравий тон, а тінь – найменш яскравий. Око людини розрізняє значну кількість тонів. Чим ширша шкала тонів, тим менше вони відрізняються за яскравістю один від одного, тим менше контрастним сприймається об'єкт; чим вона вузча, тем більшими будуть відмінності яскравостей між тонами, тим більш контрастним буде об'єкт. Фотографічне зображення має менше тонів, ніж об'єкт. Коли воно складається з 50 та більше тонів від білого до чорного, то сприймається як неконтрастне, м'яке, тому що відмінності між тонами будуть незначними.

Тонкостінні конструкції – будівельні конструкції, що їхні основні несучі елементи виготовлено з тонких листів або плит. Завдяки ефекту просторового перерозподілу зусиль від навантажень тонкостінні конструкції не зважаючи на малу товщину їх елементів характеризуються високою несучою здатністю.

Тонкостінні конструкції є водночас несучими й огорожувальними конструкціями будинків і споруд. Особливості тонкостінних конструкцій – економічність, висока несуча здатність, легкість і архітектурна виразність форм, найчастіше просторових.

Тонкостінними конструкціями є: *купи* – конструкції у вигляді опуклого покриття круглої, еліптичної, квадратної або багатокутної в плані споруди; *оболонки* – тверді тіла, що обмежені двома криволінійними поверхнями, відстань між якими мала у порівнянні з двома іншими його розмірами; *склепіння* –

перекриття криволінійних обрисів у перерізі; *мембрани* – гнучкі оболонки, що утримуються у заданому положенні різницею тисків між їх сторонами; *складки* – конструкції, що формуються з тонкостінних плоских елементів, жорстко скріплених між собою під різними кутами тощо.

Тонкостінна оболонкова конструкція будівлі Міжнародного аеропорту імені Джона Кеннеді

Тонкостінними роблять також деякі конструктивні елементи (наприклад, гнуті профілі металевих конструкцій). Тонкостінні конструкції виготовляють зі сталі (товщина листів до 2–6 мм – листові конструкції), залізобетону (приведена товщина плит – до 6–7 см), армоцементу, деревини (зокрема, клеєні конструкції) або пластмас.

Характерні особливості тонкостінних конструкції (легкість і економічність) зумовили їх поширення в будівництві, головним чином у великопрогонових покриттях будівель та у спорудах для зберігання рідин й сипких матеріалів (резервуари, бункери, силоси, вугільні башти тощо). Розрахунок тонкостінних конструкцій на міцність, стійкість і коливання – одне з найскладніших завдань будівельної механіки. У загальному випадку розрахунок тонкостінних конструкцій зводиться до розв’язання двовимірної задачі теорії пружності або теорії пластичності.

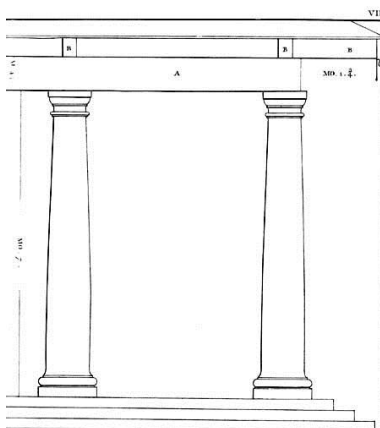

Торс – скульптурне зображення тулуба людини.

Торс богині Афродити з мпориона, II ст. до н.е.

Тосканський ордер – один з п’яти архітектурних ордерів, що виник у Давньому Римі на рубежі I ст. до н. е. Назва пов’язана з архітектурою етрусків (тусків). У грецькій системі ордерів відсутній, хоча схожий на простіший в деталях грецький доричний ордер, з яким його зближують форми і пропорції.

Фриз тосканського ордера позбавлений тригліфів і метоп. Відсутні мутули під виносною плитою карнизу. Стовбури колон, що мають більшу товщину, ніж доричні – гладкі, без канелюр. Гранично прості бази складаються лише з плінта та торуса. Висота колон дорівнює 7 нижнім діаметрам, або 14 модулям. На 1/3 висоти колона рівна, а вище вона звужується (таке звуження називається ентазисом) до капітелі на 1/5 нижнього діаметра.

Тосканський ордер, ілюстрація з Чотирьох книг про архітектуру Андреа Палладіо

Колону завершують простою круглою капітеллю. Фриз та архітрав гладкі. Колони тосканського ордеру частіше за все повністю обробляли штукатурки, іноді капітель готували ліпники і встановлювали її після обробки колони.

Правила побудови ордера викладені у Вітрувія в його трактаті «Про архітектуру», I ст. до н. е. Зовні будівлі тосканського ордера виглядали міцними і значними, тому символізували фізичну міць і силу та використовувалися, головним чином, як споруди господарського або військового (оборонного) призначення.

Точка роси чи **температура точки роси** – температура, при якій повітря досягає стану насиченості водяною парою при незмінному тиску і даному стані волого утримання. Це одна з основних характеристик вологості повітря. При відносній вологості повітря, меншій за 100 %, точка роси завжди є нижчою від фактичної температури. Чим нижчою є відносна вологість, тим точка роси більше різниться від фактичної температури. Коли відносна вологість становить 100 % (тобто при насиченні), точка роси збігається з фактичною температурою повітря. Досягнення точки роси – необхідна умова утворення роси.

Трапезна (від *грец.* стіл, страва) – простора невисока прибудова із західного боку християнського храму, що служила для богослужіння в зимовий час і суспільних потреб прихожан. Характерні для російської архітектури XVII–XVIII ст.

Трас – щільна світлозабарвлена пориста гірська порода. Трас належить до групи трахітових вулканічних туфів, гірська порода багата на аморфну кремнекислоту, нагадує пемзовий туф. Має здатність у тонкорозмеленому вигляді в суміші з гашеним вапном твердіти під водою. Використовують при виготовленні портландцементу, як гідравлічну добавку до цементів для морських

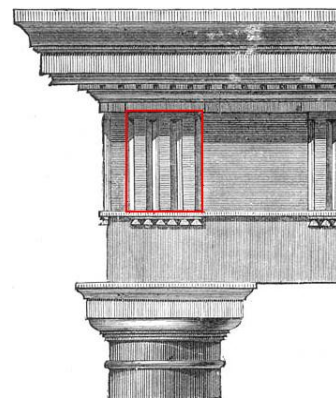
A B C D E F G споруд.
H I J K L M N
O P Q R S T U
V W X Y Z
1 2 3 4 5 6 7
8 9 0

Трафарет – багатозначний термін, який може мати наступні визначення: 1) Платівка з картону, целулоїду або металу, що в ній прорізано малюнок, літери чи цифри. За

допомогою трафарету розписують орнаментом стіни і стелі будинків, маркують тару і промислові вироби, роблять написи на креслениках тощо.

2) Пристосування для поліграфічного відтворення тексту чи ілюстрацій методом трафаретного друку. 3) У переносному розумінні – зразок, що його сліпо наслідують; шаблон, штамп. 4) Елемент шлюзу для збагачення корисних копалин. 5) На трафареті не має ніяких позначок на відміну від лекал (на леках позначають розмір, надсічки, назву та кількість деталей). Трафарет повинен бути з стійкого матеріалу, який витримує високу температуру і вологість праски.

Тригліф (від грец. тририсковий, з трьох рис; синонім – **трійчак**) – прямокутна, дещо витягнута по вертикалі плита з двома цілими, а по краях половинними жолобами. Зазвичай тригліфи розміщуються по осях колон та інтерколумніїв і на кінцях фриза на розі будинку. Тригліфи в камені зображають орнаментовані торці балок перекриття. Чергуючись із метопами, тригліфи утворюють фриз доричного ордеру.

Триптих (від грец. – складений втричі) – витвір мистецтва, який складається з трьох картин, барельєфів та інших художніх творів, об'єднаних спільною ідеєю (складень). Триптих є різновидом поліптиху, що позначає роботу

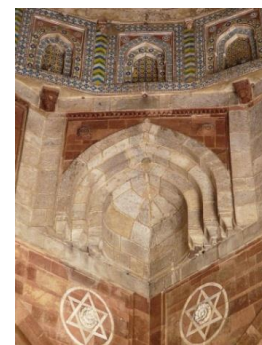

з безліччю панелей або картин. Роботу поділяють на три секції або три різьблені панелі, які висять разом та поруч. Середня робота як правило найбільша, а з боків розташовують дві менші, зазвичай рівні за розмірами.

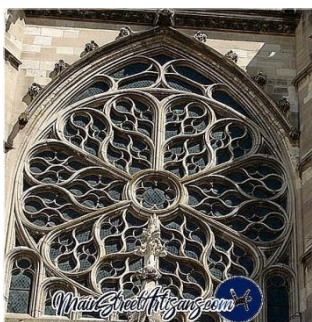
Флемальський майстер. «Благовіщення Мероде» (близько 1427 р.)

Форма триптиха прийшла з раннього християнського мистецтва і в Середньовіччі була популярним форматом для створення картин, які вішали біля вітваря.

Тромп – трикутні нішеподібні склепіння, що їх

застосовують як перехідні конструкції від квадратного у плані нижнього приміщення до круглого або багатокутного у плані верхнього приміщення. склепінчаста конструкція в формі частини конуса, зазвичай має вигляд східчастої ніші. Конструктивний елемент, що забезпечує перенесення навантаження і візуальний перехід від бані або верхнього восьмикутника до верхніх кутів квадратної (або близької до такої) кімнати. Іноді служить опорною конструкцією кутових куполів, еркерів тощо.

Тромп зазвичай використовується у храмовій архітектурі. Вважається, що тромп походить з Персії, згодом набувши поширення як у Європі, так і на Сході. В арабській архітектурі нерідко маскувався мукарнами. Технічно досконалішим рішенням розподілу навантаження є вітрило.

Троянда – готичне крупне вікно з перепльотами, що радіально сходяться.

Туш чорна – специфічна фарба, виготовлена із сажі. Туш буває рідка, концентрована і суха (у вигляді паличок або плиток). Чорна туш високої якості має густий чорний колір, легко сходить з пера або з рейсфедера. Існує також так звана кольорова туш (особливий різновид рідких фарб), що зазвичай вживається в якості живописного або графічного матеріалу, рідше для каліграфії.

У готовому до вживання вигляді є суспензією дрібно-дисперсних частинок сажі у воді. Для запобігання розшарування суспензії і закріплення результату застосовуються зв'язувальні речовини (шелак або, рідше, желатин).

Малюнок тушшю – портрет Бетховена, зроблений Енріко Карузо

Туш дозволяє при малюванні досягти чистих, яскравих кольорів. Із розведених водою фарб такої концентрації і прозорості кольору можна досягти хіба дуже якісною аквареллю.

Дуже важливою властивістю туші є те, що водою вона розводиться, але при повному висиханні водою майже не розмивається.

Тьерсерон – додаткова нервюра зірчастого або хрестового склепіння, яка з'єднує підпору з серединою лієрни. Крім того, існує неповний тьерсерон – нервюра, що з'єднує підпору з *контрлієрою*.

У

Урбанізація (від лат. *urbanus* – міський) – зростання значення міст у розвитку суспільства, яке супроводжується ростом і розвитком міських поселень, зростанням питомої ваги міського населення, поширенням міського способу життя в певному регіоні, країні, світі. Незважаючи на спільні риси, урбанізація в різних країнах і регіонах має певні відмінності, зокрема неоднакові рівні і темпи. За рівнем урбанізації всі країни світу можна поділити на три великі групи. Але найбільша різниця помітна між більш і менш розвинутими країнами. У розвинутих країнах рівень урбанізації в середньому становить 71%, а в країнах, що розвиваються, – 33%. Темпи урбанізації багато в чому залежать від її рівня. У наші дні міське населення в країнах, що розвиваються, зростає в 3 рази швидше, ніж у розвинутих.

Урбанізація хибна – зростання міського населення, що не супроводиться формуванням міського способу життя. За хибної урбанізації околиці величезних міст перетворюються на перенаселені центри з антисанітарними умовами, де люди живуть у наметах, картонних коробках, дерев'яних ящиках. Такі квартали є розсадниками хвороб і злочинності.

Урбанізм – напрямок у містобудуванні у ХХ ст., стверджує необхідність створення і розвитку великих міст.

Урбанізм новий (англ. *New Urbanism*) – це концепція упорядкування урбаністичного простору, що виникла на тлі критики розповзання передмість, що відстоює відродження невеликого компактного «пішохідного» міста або району, в протилежність «автомобільним» передмістям.

При одній назві урбанізм новий – це два дуже різних потоки ідей. Перший, європейський варіант, тісно пов'язаний із загальним трендом т. з. архітектури постмодернізму. Перебільшені або, навпаки, переменшені деталі, з'єднання різнорідного, розриви, які підкреслюють, що справа не в копіюванні старого, а в його експлуатації заради абсолютно нового ефекту – завдяки всьому цьому архітектуру постмодернізму легко впізнати. Американський варіант нового урбанізму – це прагнення сформувати повнокровні нові міста з пішохідною

доступністю всіх видів послуг – у теорії – місць прикладання праці.

«Конгрес нового урбанізму»(CNU)– організація, що поширює ідеали цієї концепції, визначає десять базових принципів нового урбанізму:

Загальні принципи: Пішохідна доступність. Більшість об'єктів обслуговування мають знаходитись в межах 10-хвилинної ходьби від будинку і роботи; вулиці проектується за принципом дружності до пішохода, а не автомобіля.

Поєднанність. Мережа взаємозв'язаних вулиць забезпечує перерозподіл транспорту і полегшує пересування пішки; вулиці ієрархічно структуровано (вузькі вулиці, бульвари, алеї); акцент на високій якості пішохідної мережі і громадських просторів для мінімізації використання автомобіля.

Багатофункціональність і різноманітність. Поєднання магазинів, контор, індивідуального житла та апартаментів в єдину структуру. Змішане використання на рівні мікрорайону (сусідства), кварталу, будівлі. Поєднання людей різного віку, рівня доходів, культур і рас.

Змішана забудова. Різноманітність типів, розмірів, цінового рівня будинків, розташованих поруч. Якість архітектури і міського планування. Робиться акцент на естетиці, комфортності міського середовища, створюється «відчуття місця»; архітектура набуває людського масштабу.

Традиційна структура сусідства. Відмінність між центром і периферією; громадські простори в центрі; якість громадських просторів; найвища щільність забудови в центрі міста; забудова стає менш щільною при віддаленні від нього.

Висока щільність забудови. Будівлі розташовуються ближче одна до одної для полегшення пішохідної доступності, ефективнішого використання ресурсів і послуг, створення зручнішого і приємнішого для життя середовища.

Екологічний транспорт. Мережа високоякісного транспорту, що з'єднує міста, селища і сусідства; доброзичливий до пішоходів простір, що передбачає широке використання велосипедів, роликів ковзанів тощо і пішохідних прогулянок для щоденних пересувань.

Сталий розвиток. Мінімальний вплив на довкілля забудови та її

використання; екологічно чисті технології, повага до довкілля й усвідомлення цінності природних систем.

Енергоефективність. Зменшення використання невідновлюваних джерел енергії; збільшення місцевого виробництва; створення умов для зменшення використання приватного автотранспорту.

Кілька простих і зрозумілих принципів характеризують новий урбанізм з достатньою повнотою. По-перше, переконаність у тому, що відносно висока щільність забудови – це благо, а не порок, так що ділянки повинні бути невеликими. По-друге, віра в те, що публічний простір важливіше, ніж приватний. Звідси прагнення поставити будинки фасадами по червоній лінії, відновивши почуття руху по вулиці, а не по дорозі, і, відповідно, відродження класичної американської тераси. Звідси ж відродження тротуару, відсутність якого шокує європейця, який опинився десь у лос-анджелеському Малібю. По-третє, досить суворий естетичний контроль над деталюванням фасадів, силуетом і навіть колористичним рішенням по кожній вулиці.

Реалізація. Першим втіленням цього підходу в Америці стало містечко Сісайд у Флориді, створений за проектом Андес Дюан і Елізабет Плейтер-Зайберк. Європейський приклад – місто Йаркіборг в Швеції, стилістично оформлене згідно з європейськими архітек-турними традиціями.

Ухил даху – це той чи інший ухил даху, який влаштовують залежно від кліматичних умов і матеріалу покрівлі. При великій кількості атмосферних опадів ухил даху роблять більш крутим і навпаки. Взагалі ухил коливається від 10 до 60 °. На круту покрівлю потрібно більше матеріалів. Відповідний нахил крокв і висоту коника визначають по косинці або математичним шляхом. При розрахунку кута нахилу покрівлі необхідно враховувати, що чим вища середньорічна температура і менше опадів, тим більш пологим можна будувати дах.

Якщо кількість опадів у місцевості, де знаходиться житловий будинок велика, то кут нахилу краще робити в 45°. При мінімальній кількості опадів скат даху можна зробити в 30°. При сильних і частих вітрах кут нахилу повинен мати

значення від 15° до 20° . Якщо ж вітрові навантаження невеликі, то краще зробити дах, кут нахилу якого становитиме від 35 до 40° . При куті у 10° є велика ймовірність зриву листів покриття через сильний вітер, який потраплятиме під стики. Не тільки опади можуть впливати на надійність покрівлі, але й сміття, яке накопичується від старого листа і хвої, — його слід періодично прибирати з даху (обслуговування конструкції).

Вид покрівельного покриття також регламентує кут ухилу даху.

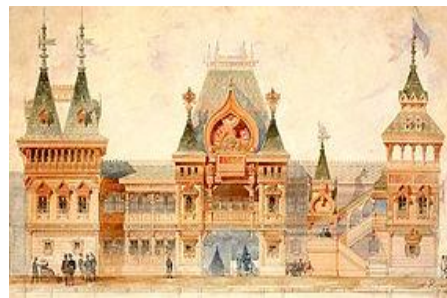
Рекомендований кут ската даху становить $20-45^{\circ}$. При збільшенні ухилу необхідно враховувати створення додаткових конструкцій для посилення всієї конструкції. А зменшення кута призведе до додаткових витрат матеріалів щодо забезпечення нормальної гідроізоляції даху будинку. Отже, ухвалення рішення про оптимальний кут ската даху залежить від природних умов, типу покрівельного матеріалу і виділеного на спорудження даху бюджету.

Ф

Фактура (лат. *factura* – оброблення, побудова) – це характер поверхні: гладкість, шорсткість, рельєфність. Фактурні показники несуть в собі певні риси композиційного засобу, хоча не так явно як, припустимо, ритм і колір. Фактурою художник завершує композицію. Фактура широко використовуються скульпторами, архітекторами, дизайнерами. Фактура у живописі та архітектурі – своєрідність художньої техніки.

Фасад – зовнішній вигляд певного боку або частини споруди. У українському зодстві традиційно називався **чоло** (звідси також і «причілок»).

Пропорції та декор фасаду зумовлені функціональним призначенням споруди, особливостями її просторового та конструктивного рішення. Вертикальні й горизонтальні членування, ритмічні чергування елементів, пропорційний лад – часто відображають характер просторового рішення інтер'єрів та конструктивні особливості, а образні характеристики посилюються вжитком декоративних елементів.

Фасад виконує дві основні функції: по-перше, він може служити наочним виразником тих просторів, які є позаду нього, бути наче обличчям (порівняй: чоло, чільце) будівлі, по-друге, він прикрашає будівлі. Фасад поособливому співвідноситься з усіма частинами будівлі, а також з навколишнім середовищем.

Для різних фасадів узвичаєно назви:

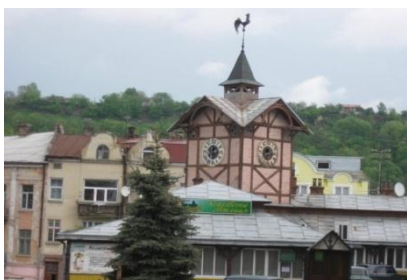
- залежно від їхнього значення – головний (чоловий), бічний (причілок) і задній,
- згідно з орієнтацією за сторонами світу – північний, південно-східний тощо,
- відносно розміщення – садовий, вуличний, дворовий, парковий тощо.

Крім того фасади можуть класифікуватися:

- залежно від матеріалу, з якого їх виконано (скляні, сталеві, бетонні тощо);

- залежно від конструкції (подвійний, фальш-фасад, що не має конструкційного навантаження, а слугує лише, щоб виконувати певні функції, наприклад, огороджувати від впливу кліматичних чинників)

Фахверк (нім. *fachwerk* – каркасна споруда) або **покліття** – кістяк (каркас) огороджувальної конструкції (переважно стіни) будинку, утворений звичайно з горизонтальних (*ригелів*) ы вертикальних (*стояків*) елементів та розкосів. Цей тип будівництва носить назву «пруський мур» або «пруське мурування».

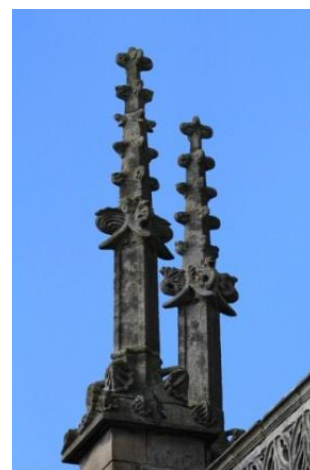
Простір між елементами фахверку заповнюють цеглою, каменем або іншим матеріалом. Фахверк, передаючи навантаження на основний каркас споруди, дає змогу полегшувати конструкцію стін.

Фахверкова вежа ратуші в Чорткові

З часів Середньовіччя й донині дерев'яні фахверкові споруди значно поширені у Західній, частково Центральній Європі та у Бразилії, куди фахверк потрапив завдяки німецьким переселенцям.

Подеколи фахверкові конструкції застосовували на території сучасної України. У сучасному будівництві фахверки є різновидом каркаса (переважно дерев'яного) малоповерхових споруд допоміжного або господарського призначення (наприклад, при зведенні теплиць).

Фіал – архітектурна деталь у вигляді високої пірамідки, фігурного шпилью. Є завершенням пінаклів, вимпергів, містилася по боках вікон і порталів. Грані фіалу прикрашені краббами, а вершина – флероном. Крім декоративного мав і конструктивне значення, зокрема, збільшував вагу контрфорса, щоб врівноважити силу розпору аркбутану. Фіал широко застосовувався у пізньороманській, готичній і ранньоренесансній архітектурі.

Церква Сен-Мало в Динане

Фільонка – архітектурний термін, яким позначають прямокутну (чи близької форми) вирівняну чи декоровану поверхню стіни, пілястри, обведену рамою, іноді трохи заглиблену. Внутрішню поверхню фільонки називають *полем*, воно може бути на рівні зі стіною чи нижче її. Площу фільонки прикрашають рельєфом, живописною чи орнаментальною композицією. Кути фільонок можуть виділяти розетками чи так званими *кнопками* – маленькими виступаючими кружками.

Іноді фільонками називають заглиблену поверхню не тільки прямокутної, а будь-якої форми (наприклад, кажуть про «фільонки складних геометричних форм» як одну з характерних рис сибірського бароко і про «восьмикутні фільонки»).

Флюати – солі, розчини яких застосовуються для просочення поверхні каменів, г. ч. вапняків, з метою запобігання їх вивітрюванню.

Захисна дія флюатів пояснюється утворенням нерозчинних у воді сполук, які відкладаються в порах поверхневого шару каменю

Фонтан (італ. – джерело, гейзер), **водограй** – струмінь води, який б'є вгору або витікає під тиском, а також спеціальний прилад, що забезпечує викидання води, і споруда, що його обрамляє.

Фонтан на привокзальній площі, Харків, 2009

Форт (від лат. *fortis* – «сильний, міцний») – окреме укріплення, що складається з однієї або кількох фортифікаційних споруд відкритого або закритого типу.

З XVIII до початку XX ст. форти створювалися як складова частина великої фортеці або польової укріпленої позиції. Форти відкритого типу мали 1–2 земляних вали, перед якими відривалися рови й улаштовувалися інші пере-

шкоди. За валами розміщалися артилерійські гармати й піхота. Звичайно такі форти займали площу 4–5 га й мали 20–50 гармат з обслугою й 150–500 осіб піхоти.

Форт Агри, Індія

Формат ІРС (IFC) – «базові галузеві класи» – модель даних, що призначена для опису архітектурних, конструктивних та будівельних даних об'єктів.

Це універсальний об'єктно-орієнтований формат даних з відкритою специфікацією, що не контролюється жодною компанією або групою компаній. Формат був розроблений і підтримується buildingSMART для спрощення взаємодії в будівельній галузі в рамках BIM – проєктів. Для передачі інформації найчастіше використо-вуються специфікації IFC2×3 (рідше ifcXML2×3) та IFC4.

Фортеця або твердиня – це укріплена фортифікаційна споруда з міцними капітальними спорудами, постійним гарнізоном, великим запасом провіанту та озброєння; призначена для протидії довго-тривалій облозі та перебування в круговій обороні. З винаходом нових видів озброєння і застосуванням нової тактики ведення бою значимість фортець як основних оборонних пунктів послабла.

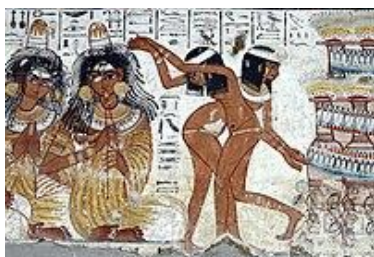
Зазвичай це територія, обнесена фортечним муром та/або куртиною з бійницями та зубцями. У комплекс споруд фортеці могли входити цитадель, муровані замки, з донжонами, фортечні вежі та бастіони. Також у фортецях будували церкви, а для гарнізону фортеці – казарми. Фортеці були добре захищені системою земляних укріплень (рів з водою, або без неї та вал). З розвитком військової справи і будівництво фортець змінювали обриси.

До перших фортець можна віднести земляні вали, ряди з частоколу, якими огороджувалися невеликі поселення. Деякі первісні фортеці влаштовувалися на пагорбах, пізніше перед фортечним муром з'являються рови з водою.

У середньовіччі набули поширення невеликі фортеці – замки, у яких

мешкали феодали. Замки служили захистом від набігів сусідів. У них знаходили притулок й селяни, що перебували в повинності у феодала. З кінцем феодальної роздрібленості роль замків знижується. Деякі замки перебудовують в палаци і вони втрачають своє оборонне значення.

Форум Римський – площа в центрі стародавнього Рима разом з прилеглими будівлями. Спочатку на ній розташовувався ринок, пізніше вона охопила коміції (замість народних зібрань), курію (замість засідань Сената) і придбала також політичні функції. Форум Рима, подібно форумам в інших давньоримських містах, служив центром суспільного життя, та з повсякденного спілкування людей. З часом тематичне спілкування еволюціонувало, і набуло всі ознаки того, що ми сьогодні називаємо «форумами»: форум як міжнародний конгрес і інтернет-форум.

Фреска – живопис на вологій штука-турці, одна з технік настінного малярства. Фресками називають також твір, виконаний у цій техніці.

Єгипетський стінопис, близько 1400 до н. е.

У XX ст. різні технології старовини пройшли перевірки, хімічний аналіз і аналіз складових речовин, детально перевірені за письмовими чи архівними записами. У полі ретельних досліджень була і технологія фресок, як «по вологому», так і «по сухому».

Якщо прийняти техніку фрески «по вологому» з використанням вапна за стандарт, то далеко не всі стародавні стінописи слід вважати суто фресками. Це довів у своїй книзі «Матеріали і ремесла Стародавнього Єгипту» єгиптолог з Британії А. Лукас. Єгипетська цивілізація в період XXX-XI ст. до н. е. не знала вапна. Використання вапна розпочалося приблизно з VI ст. до н. е. за доби Птолемеїв і привнесена греками.

Але вапно було відоме в Ассирії, Вавилонії, в Фінікії. Суміш вапна з розмеленою на порошок цеглою використовували для створення вологостійких замазок при створенні акведуків чи гідротехнічних споруд. Входило вапно і в

суміш з гіпсом при тинькуванні споруд.

Високоякісні вапняні суміші використовували в житлових і палацових спорудах егейської культури, які були ґрунтами для стінописів, датованих ХХХ–ХІІ ст. до н. е. Але навіть їх умовно відносять до фресок як «по вологому». Карбонізації розписів сприяли домішки ґрунту, а не вапно, що не входило до складу фарб.

Є значні розбіжності з стінописами Староданього Риму, які мають значні відмінності від уславлених фресок доби італійського Відродження. За висновками Е. Бергер технологія італійських майстрів відрізняється від технології давньоримської. Тої ж думки дотримувався і відомий радянський технолог Д.І. Киплик. За висновками технологів, не було єдиної стандартної техніки фрески «по вологому» на вапнякових ґрунтах водними фарбами, які відрізнялись відсотком вмісту оксиду кальція. Але безумовно, що ця технологія зародилася в глибинах античної культури і була розповсюджена на всю територію. Розбіжності в технологіях, однак, не стали в заваді при створенні стінописів високої мистецької якості і в Стародавньому Єгипті, і на острові Крит, і в Стародавній Греції, про, що свідчать археологічні знахідки в відповідних регіонах.

Існує сухіша (al secco) та вологіша (al fresco) технологія написання фрески. Написання фресок al secco є не досить складним, тому що робота над такою фрескою може тривати не один день. Вапняну воду та пігмент наносять разом. Але повторне зволоження ґрунту веде до його псування. При написанні al fresco пігменти чи фарби наносяться на вологу штукатурку, яку попередньо (перед накладанням пігменту) зволожують вапняковою водою. При нанесенні пігмент змішується з вапняковою водою і він стає вапняковою фарбою. При засиханні виникає однорідний ґрунт в поєднанні з малюнком. Більшість художників витрачали на роботу над значними фресками від 5 років, але чим довше майстер працює над шедевром, тим нижча його якість, адже ґрунт від вологи починає кришитись.

Нам досі невідомі всі секрети технології фресок у Помпеях. Увагу

привертають як їх збереженість, так і яскраві фарби, які багатші, ніж кольорові гамми грецьких художників попередньої доби. Лише дещо підказали описи в творах Плінія Старшого та Вітрувія, дещо – залишки горщиків з фарбами, знайдені в Помпеях. За припущеннями, це комбінації темпери з енкавстиком. Поверхню стіни ґрунтували, найстаранніше готували поверхневий шар з мармуровим чи алебастр-ровим порошком для блиску і зміцнення ґрунту (основи). Поверхню шліфували, робили стінопис, який ретельно захищали шаром прозорого віску з рослинною олією. Віск сплавляли з фарбами маленькими смолоскипами і посудом з жаринами, а потім додатково шліфували чистим полотном.

У межах романського стилю розвивалися й монументальні жи-вопис і скульптура. За художніми ознаками мистецтво цього періоду схематичне, умовне. Для романської композиції характерні простір, позбавлений глибини, різномасштабні фігури, різкі кольорові гами.

Унікальні місцеві особливості мав фресковий живопис роман-ської доби в Каталонії. Схематизм композицій каталонські майстри поєднують з геометричними орнаментами, виток яких у античному мистецтві і в ретельно розроблених мозаїках Візантії. Відсутність коштовних смальт в Каталонії компенсували яскравими фарбами. На збагачення художніх образів працюють як спроби відтворити шати з коштовних тканин, так і широкі, різнокольорові смуги на тлі. Зроблені перші спроби надати індивідуальних рис і образам святих, що подані з застиглими очима, але вони вже розрізняються зачісками, чорним чи сивим волоссям. Поряд з безбородими юнаками – сиві чоловіки. Найшанованіших святих супроводжують написи (Апостол Вартоломей, Євангеліст Матвій, Св. Петро). За вказівкою атрибутів можна розпізнати шанованих святих і без написів (Апостола Петра подають з ключами, які той отримав від Христа). Серед біблійних персонажів – і серафіми з крилами замість тіл, і жертвовні багатоокі тварини (віл, ягня). Біблійні сюжети на фресках доповнені притчами, які стануть сюжетами для скульптурних композицій доби готики у Франції.

Залишки каталонських фресок були знайдені в малих сакральних спорудах

у Піренеях. У 1920-ті роки їх обережно зняли зі стін і перенесли в Барселону. На початку ХХІ ст. їх експонують в окремих залах на штучно відтворених архітектурних поверхнях, що точно копіюють первісні романські форми в тодішніх інтер'єрах.

На етапі раннього відродження надзвичайного поширення отримав фресковий живопис. Більшість італійських художників цього періоду – саме фрескісти. Реформи фрескового живопису, розпочаті Джотто, стають школою для поколінь італійських митців. Фресками прикрашали як церкви, так і палаци, церковні і домашні каплиці, сус-пільно значущі споруди, як фасади, так і інтер'єри. Сюжети – Старий Заповіт (Створення Адама), сцени життя і страсті Христові (Благо-віщення, Таємна вечеря, Поцілунок Юди, Розп'яття, Оплакування Христа), танок смерти, алегорії (Алегорія мудрого правління), міфічні персонажі (Геракл, Сивіли), батальні сцени («Перемога імператора Костянтина над Максенцієм»), фіксація подій папського двору («Заснування Ватиканської бібліотеки папою Сикстом IV»), значущі події дрібних герцогських дворів тощо.

Серед найбільш значущих фрескові цикли:

– Мазаччо (Каплиця Бранкаччі, «Диво з динарієм», «Вигнання з раю Адама і Єви», Флоренція);

Мазаччо «Диво з динарієм»

- Паоло Учелло («Створення Адама», «Гріхопадіння», «Історія Ноя»);
- Лука Сіньореллі («Страшний суд», собор, Орв'єто);
- Андреа дель Кастаньйо («Вілла Пандольфіні», Ланьяя);

Андреа дель Кастаньйо, «Таємна вечеря»

– П'єтро Перуджино (Сикстин-ська каплиця, «Христос передає ключі від рая Апостолу Петру»);

– Франческо дель Косса (фрески палаццо Скіфанойя, «Місяці року», Феррара);

– Леонардо да Вінчі («Темна вечеря», Мілан) та багато інших.

Фрески буддизму. Техніку фрески знали та використовували і в Азії. Особливо відомі фрески доби буддизму, що збереглися в Індії та Китаї. Окрім релігійної тематики зустрічаються і світські зображення (стінописи в Сигірії, Шрі Ланка). Мало фресок створено і збережено в Японії. Цікавим зразком релігійних фресок є зображення бога Ями з пантеону індуїзму.

В Україні фреска відома з IV ст. до н. е. в спорудах Північного Причорномор'я, у грецьких колоніях й у скіфів. Фресками прикрашено житлові будинки, громадські споруди та гробниці. Найцікавіші фрески з I ст. до Христа знайдено при розкопках гробниці Деметри в Керчі (сцени міфу про викрадення Кори – дочки Деметри – Плутоном). З того часу з Керчі походить також фреска на кам'яному саркофазі зі зображенням роботи маляра (тепер у ленінградському Ермітажі).

Фрески XI-XII ст. У Київській державі основним видом внутрішнього мистецтва оформлення храмів була фреска. Тільки в XI- на початку XII ст. храми мали окрім фрески мозаїку, якою прикрашали центральну частину, а фресковий розпис покривав усі бокові апсиди, склепіння, стовпи та стіни бокових нав, а часом стовпи арки, галереї, ніші, портали назовні. Поєднання мозаїки і фрески – особливість київського церковного мистецтва, у Візантії воно не практикувалося. Гармонію між фрескою і мозаїками досягано однаковими домінуючими кольорами. Найвизначнішими зразками цієї системи оздоблення є собор св. Софії в Києві (1037) і Михайлівський-Золотоверхий (поч. XII ст.; знищений більшо-виками); другу мистецьку школу творили майстри Успенського собору Києво-Печерського монастиря (XI ст., знищений під час другої світової війни).

Від середини XII ст. фреска майже цілковито витиснула мозаїку. Найповніший комплекс фрески того часу зберігся в Кирилівській церкві в Києві.

На них помітно вплив мистецтва Балканів. На відміну від інтелектуально витончених фресків св. Софії, Кирилівські фрески передають риси місцевого типу. Кольорит фрески яскравий, переважають теплі тони вохри та бронзовочервоної фарби. Склепіння і стіни, покриті численними сценами, дають новий тип декорації.

Фрески XIV–XV ст. На підставі збережених фрагментів фресків XIV ст. можна ствердити, що їх техніка була майже тотожна з технікою фрески Київської держави. З XIV–XV ст. порівняно добре збереглися фрески в костьолах Польщі, на Сандомирській, Серадській і Краківській землях, які розмальовували українські майстри з Галичини й Волині. З великої кількості цих робіт збереглися фрески в замковій каплиці св. Трійці в Любліні (1418), виконані групою майстрів, очоленою майстром Андрієм, у катедрі Сандомиру (1430-ті рр.), у колегіальному костьолі у Вислиці (XIV ст.; майстер Гайль) та в Кракові в каплиці св. Хреста на Вавелі (1470). У всіх цих костьолах фрески уміло вкомпоновані в готичні інтер'єри. Українські майстри зуміли поєднати малярство базоване на візантійських традиціях з готичною архітектурою.

Поширення дерев'яного будівництва церков і вживання олійної малярської техніки у настінних декораціях будов світського характеру загальмували розвиток фресок. Але на початку XX ст. були спроби відтворити техніку фрескових розписів в Київському Художньому Інституті в студії М. Бойчука:

– Т. Бойчук, К. Гвоздик, А. Іванова, О. Мизін, О. Павленко, І. Падалка, М. Рокицький, В. Седляр, М. Шехтіман брали участь у багатьох розписах у Києві, застосовуючи стародавню техніку й наслідуючи композиції народних картин та ікон 17-18 ст. Серед їхніх робіт – цикл розписів Селянського санаторію в Одесі, у Межи-гірському технікумі (В. Седляр, О. Павленко), клубу та їдальні Дитячого містечка в Києві, розпис клубів у с. Каторжиному та в Красноставі, в Одесі розписи Будинку преси, клубу Держполітуправління, Східної торгової палати, конференцзалу в будинку Академії Наук у Києві, Червонозаводського театру в Харкові.

Фриз (від лат. – прикраса) – назва елемента декоративного елемента у

вигляді широкої смуги, вживаного в архітектурі і столярстві.

У класичних архітектурних ордерах фризом називається середня частина класичного антаблемента, яка розташована між архітравом і карнизом. У доричному ордері це – чергування метоп і тригліфів, в іонічному та коринфському – стрічка *фризу* залишається гладенькою або прикрашається рельєфними композиціями.

Фризом також називають витягнуту по горизонталі скульптурну чи живописну ком-позицію, яка прикрашає стіну (частіше її верхню частину) або підлогу, слово також вживається для позначення стрічкової орнаментальної композиції.

Теракотовий фриз собору в Пітерборо

Залежно від виконання виділяють:

- *Фриз алмазний* – орнаментальна прикраса, виконана у вигляді гранованих кубиків.
- *Фриз аркатурний* – орнаментальна прикраса, виконана у вигляді багатьох арок.
- *Фриз випуклий* – у перетині має випуклу форму, внаслідок чого поверхня із скульптурним рельєфом відзначається багатством світлотіні. Бере початок у Давньому Римі, коли прагнули до пишності і соковитості пластичних форм.
- *Фриз городчастий* – орнаментована стрічка, нижня частина якої вирішена у вигляді висячих зубців таким чином, що вони вписуються між однаковими рівнобедреними трикутниками, якщо їх умовно накреслити на поверхні стіни.

Фронтон, начілок – передня сто-рона, чоло – звичайно трикутне завершення фасаду будівлі, портика, колона-ди, що з боків обмежене двома схилами даху й карнизом при основі. Внутрішнє поле цієї частини називається *полем фронтона* або тимпаном.

У середині фронтона утворюється поле тимпана. Розрізняють за формою і характером побудови такі види:

Фронтон вигризений або *фронтон розірваний* – у вигляді тільки двох крайніх частин, залишків трикутного чи лучкового. Виконують, щоб досягти декоративного ефекту.

Фронтон кілюватий – у вигляді перевернутого кіля корабля, характерний для дерев'яного теслярства Російської Півночі.

Фронтон лучковий – з дугоподібними профільованими завершенням над горизонтальним карнизом.

Фронтон напівкруглий – з півциркульним завершенням.

Фронтон перерваний – дві крайні частини в середині перервані тільки відсутністю частини горизонтального карнизу. Також має назву – напівфронтон.

Фронтон розкріпований – з вертикально висунутими частинами.

Фронтон самцовий – безпосереднє продовження стіни в дерев'яних зрубах. Назва умовна, бо це – щипець (фронтон, що в ньому відсутній горизонтальний карниз, називається *щипець*.)

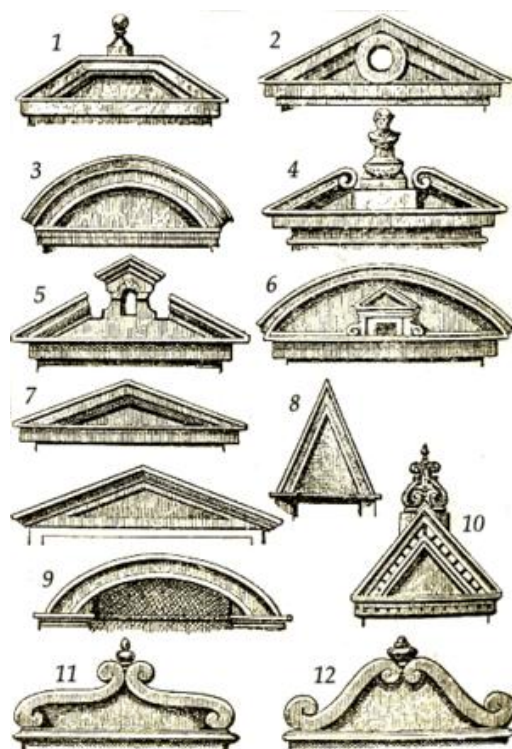
Фронтон ступінчастий – у вигляді сходинок, що поступово меншають догори у своїх розмірах.

Фронтон трикутний – у вигляді рівнобічного трикутника.

Фронтон «шийний» – бокові частини творено плавними волютами, що сходяться догори; внаслідок цього загальна форма нагадує верх плечей і шию людини чи тварини.

Фронтонний звисок – похилий край покрівлі над стіною будинку.

Форми сільських поселень українців розвивалися під впливом особливостей географічного середовища, етнічних традицій, умов соціально-

економічного розвитку, господарських занять населення, державного законодавства.

Для поселень українців найбільш характерні безсистемна, рядова, кругова, ланцюгова, вулична та комбінована форми.

Найбільш типовими для України були такі *форми поселень*:

- **безсистемна**: її поява пов'язана з колонізацією нових земель і відсутністю регламентації щодо планування. Безсистемні поселення характерні для Гуцульщини. Їхньому виникненню у цьому етногра-фічному районі сприяли складність гірського рельєфу та провідна роль скотарства в структурі господарських занять гуцулів. Селянські двори у такому поселенні розташовані на значній відстані один від одного і розсіяні по гірській долині та схилах навколишніх гір;

- давньою за походженням і широко розповсюдженою в Україні є також **рядова** форма поселення, для якої характерним є розташування дворів у ряд і їхня орієнтація в одному напрямі: уздовж берега водойми або дороги. Рядові поселення були двох видів: однорядовими та багаторядовими;

- глибокі слов'янські корені має **кругова** форма поселення українців. При такому типі планування садиби розташовувалися най-частіше навколо площі з церквою і цвинтарем або ж навколо ставу. Кругові поселення українців знаходилися переважно на мисах та в луках рік, а найбільшого поширення набули в передстеповій оборонній зоні. Кругову конфігурацію мали також давні східнослов'янські городища та козацькі табори, споруджені з возів;

- при **ланцюговій** формі поселення селянські двори розташовувались вздовж дороги чи річки. Сусідні двори або невеликі їх групи, що склалися з двох – трьох господарств, могли знаходитися як поруч, так і на певній відстані один від одного. Конфігурація ланцюгівки залежала від форми русла річки чи дороги;

- поширеними на території всієї України були поселення **вуличної** форми. Вони являли собою два ряди будинків, фасади яких звернені до дороги й утворюють вулицю. Відомі однувуличні, багатовуличні та квартално-вуличні

населені пункти;

- поселення **комбінованої** форми поєднували різні типи планування. Так, у рівнинних районах України найчастіше траплялися безсистемно-вуличні поселення, в Карпатах – рядоволанцюгові та безсистемнорядові.

З метою вивчення планування поселень слід брати до уваги їхню забудову. Можна виділити кілька типів забудови: розсіяну, гніздову, скупчену та комбіновану.

Безсистемне планування сільських поселень одне з найдавніших та найпоширеніших на Україні. Залежно від типу поселення можна виділити два варіанти безсистемних поселень: з розсіяно-гніздовою забудовою та зі скупченою.

Перший варіант побутує на Гуцульщині. Селянські двори у такому поселенні розташовані на значній відстані один від одного. Безсистемно скупчені поселення побутували практично у всіх регіонах України. Особливістю цього варіанта було хаотичне скупчення дворів, що найбільш характерне для північних регіонів Чернігівщини, Київщини, деяких місцевостей Полісся.

Давні за походженням села з регулярним типом забудови. Її специфічною рисою є розташування дворів у ряд з однаковою орієнтацією вздовж берегів рік, річок або озер. Рядові поселення могли бути однорядові та багаторядові і характерні для території всієї України.

Пов'язаний з метою оборони від різних нападів. Ці поселення були здебільшого у передстеповій зоні України. До старих типів поселень належить і кругова форма сільських поселень українців.

Фуд-корт (англ. *food court*) або **ресторанний дворик** – зона харчування у торговому центрі, готелі, аеропорті, на вок-залі або, в деяких випадках, окремій будівлі, де відвідувачам пропонують послуги відразу кілька підприємств харчування, що мають загальний зал

для харчування. У деяких університетах та школах ресторани дворики можуть доповнювати або замінити традиційні кафетерії.

Фундамент – частина будівлі чи споруди, переважно підземна, яка сприймає навантаження від споруди і передає їх на основу, складену

грунтами (природну) чи штучну. Фундаменти бувають *безперервними* – по периметру всіх стін, або *переривчастими* – у вигляді окремих стовпів і залізобетонних подушок, проміжки між якими засипають ґрунтом.

Фундаменти є підземною конструкцією, що безпосередньо стикається з основою і передає на неї навантаження від будинку (споруди). Глибина закладення фундаменту повинна відповідати глибині залягання того шару ґрунту, що приймається за природну основу. Як матеріал для фундаменту найчастіше застосовують бутовий камінь, бутобетон, бетон і залізобетон. За конструктивним рішенням фундаменти розділяють на *стовпчасті, стрічкові, суцільні і пальові*.

Функціоналізм – 1) архітектурний принцип, за яким певна споруда формується під впливом функції, яка повинна заповнити цю споруду. Функціоналізм найчастіше розуміють в архітектурі та дизайні як відхід від суто естетичних принципів формотворення, що призводить до інтерпретування форми як виразника функціонального призначення споруди чи іншого об'єкта. Це популярно трактується так: краса в архітектурі та дизайні є результатом функціональності; 2) термін, що позначає архітектуру ХХ ст. до появи постмодернізму та деконструктивізму, тотожний із раціоналізмом, а також синонімічний із поняттями «модернізм» та «інтернаціональний стиль».

Фуст – ствол, стрижень колони. Має легке стоншення доверху, а в середньої частині незначне стовщення – ентазис.

Х

Хата – тип житлової будівлі в українському, білоруському і російському (в південних областях) селі. Українські хати часто мали й господарські приміщення. Бувають хати рублені (зруб), глинобитні або кам'яні; мають солом'яні дахи, покрівлю з гонту тощо. Іноді їх оздоблюють декоративними розписами.

Херсонес Таврійський (у перекладі з дав.-гр. означає «півострів», за візантійського часу – Херсон, у давньоруських джерелах – Корсунь) – антична візантійська місто-держава в південно-західній частині Криму (Севастопольська міськрада). 23 червня 2013 р. на 37-й сесії Комітету Світової спадщини ЮНЕСКО, що проходила у Камбоджі, Херсонес Таврійський і його хора (сільськогосподарська місцевість) були включені до списку світової спадщини ЮНЕСКО.

Руїни Херсонеса

Достеменно дата заснування Херсонеса Таврійського не встановлена. Протягом майже всього ХХ ст. загальноприйнятою вважалася дата заснування 422-421 рр. до н. е. греками-дорійцями з Гераклеї Понтійської разом із беотійцями за знаменням Дельфійського оракула як грецький поліс на північному узбережжі Чорного моря і за античної доби став важливим торговельним, ремісничим і політичним центром південно-західного узбережжя Таврики. Херсонес розміщений між Карантинною та Пісочною бухтами в межах сучасного міста Севастополя. Проте найдавніші археологічні знахідки в Херсонесі – уламки чорнофігурної кераміки – датуються рубежем третьої і четвертої чверті VI століттям до н. е., що надало дослідникам аргументів для передатування заснування міста, про що досі точаться дискусії. За свідченням Страбона, поряд з Херсонесом Таврійським розташовувалося інше місто, яке Страбон називає Давній Херсонес, і яке в науковій літературі отримало найменування «Страбонів». Херсонес Таврійський є одним із найяскравіших прикладів планування міста античного архітектора Гіпподама, в основу якого

покладена система поздовжніх і поперечних вулиць, які перетинаються під прямим кутом, утворюючи квартали – інсули.

Херувим – декоративна прикраса у вигляді дитячої особи, іноді з крилами. Широко застосовувалася в архітектурі бароко.

Хмарочос (зрідка **хмародер**, **небосяг**, **хмародряп**) – високий будинок житлового, офісного або адміністративного призначення. Загально визначених критеріїв, що визначають хмарочос, не існує. Мінімальна висота хмарочоса коливається у рамках приблизно 100–150 м. Кількість поверхів і зовнішній вигляд теж впливають на визначення хмарочоса.

Визначення хмарочоса постійно змінюють, наприклад, наприкінці ХІХ ст., хмарочосами називали будинки, починаючи з шести поверхів.

У той час поняття «хмарочос» більше стосувалося сталеві-каркасної технології конс-трукції, ніж висоти. Зараз воно інколи залежить від країни розташування. Коли будинок на 15 поверхів є найбільшою спорудою у країні, його можуть називати хмарочосом. В Україні діють більш загальноєвропейські стандарти, де будинок на 25 або менше поверхів є звичайною висоткою, а не хмарочосом.

Вежа федерація в Москві, найвищий хмарочос у Європі

Холодна покрівля виступає найкращим вибором для дачі, лазні, павільйону або альтанки, гаража, ресторану, котеджу для бази відпочинку та інших споруд. Усі будинки з бруса з нежитловими горищами можна покрити холодною покрівлею, що дійсно дозволяє економити значні кошти. Дачний будиночок або житловий заміський котедж, у якому не планується наявність мансарди, точно так само не вимагає проведення утеплення даху.

Хора – сільськогосподарська округа древньогрецького міста-держави.

Хори в архітектурі – верхня відкрита галерея або балкон всередині церкви.

Храм – архітектурна споруда, призначена для здійснення богослужінь і релігійних обрядів.

Слово «храм» запозичено з церковнослов'янської (у якій воно мало значення «будинок, будівля, житло, дім»), де воно відповідає давньоруському «хороми» – формі зі східнослов'янським повноголоссям, що й досі збереглося в українській мові. У зв'язку з тим, що слово «храм» у значенні «дім» вживалося здебільшого у релігійних текстах, воно набуло значення «Божий дім, церква».

Типи храмів та історія їх розвитку обумовлені, окрім культових вимог, та загальним розвитком архітектури й будівельної техніки у різних народів у різних

країнах. Архітектура храмів (святині, християнської церкви, мусульманської мечеті, юдейської синагоги, буддійського храму) історично видозмінюва-лося відповідно до розвитку зодчества в різних країнах і набувала яскраву національну своєрідність.

Храм Гефеста, грецький храм у Афінах 449 р до н.е

Хрестоцвіт – це декоративна стилізована квітка з однією чи двома парами горизонтальних хрестоподібних відгалужень. Мала розповсюдження в готичній архітектурі, увінчувала фіали, пінаклі, башти, щипці та інші частини споруди. У зворотному положенні прикріплялась на перетині нервюр у склепіннях.

Хрещальня – спеціальне приміщення в храмі або окрема будівля для виконання обряду хрещення.

Хутір – вид сільського поселення, господарство (подвір'я) з належною до нього землею; мале сільське, часто однодвірне поселення поза селом.

Ц

Цемент (від лат. *caementum* – щєбінь, бите каміння) – загальна назва мінеральних в'язучих порошкоподібних матеріалів, які після затворення їх водою, з рідкого або тістоподібного стану переходять у твердий каменеподібний стан при звичайній температурі та їх використовують для зв'язування з іншими матеріалами. Тонкоподрібнений порошок, який при змішуванні з водою або водними розчинами спершу тужавіє, а потім твердне, утворюючи разом з наповнювачами бетон. Цемент одержують шляхом випалювання при високих температурах (900–1500 °С) різноманітної сировини – гіпсу, вапняку, глини, металургійного і паливного шлаків, золи, шлаків.

До цементів відносять велику групу гідравлічних речовин, головною складовою частиною яких є силікати кальцію і алюмінати кальцію, які утворюють в результаті випалу до спікання сировинної суміші належного складу. До цементів належать: портландцемент, пуцоланові цементи, романцемент, шлакові цементи тощо.

Один з основних будівельних матеріалів, в'язучий засіб при виготовленні бетону.

Центральне опалення – це система опалення, за допомогою якої тепло йде в різні пункти із загальної котельні **Система централізованого теплопостачання** – сукупність джерел теплової енергії потужністю понад 20 Гкал/год, магістральних та місцевих (розподільчих) теплових мереж. Обслуговується теплосервісною організацією.

У централізованій системі теплопостачання тепло виробляється в якомусь центрі, наприклад, в центральній котельній, передається теплоносію, а теплоносій, після переміщення трубопроводами, передає тепло нагрівальним приладам, встановленим в окремих помешканнях. Теплоносій, віддавши тепло через нагрівальні прилади повітрю по-мешкання, повертається трубопроводами до котла, де його знов нагрівають і він продовжує свій шлях. Як теплоносій у системах централізованого теплопостачання зазвичай використовують воду або пар.

Церква – культова споруда, будинок, де відбуваються релігійні відправи.

Циклопічна кладка, також **кіклопічна кладка** – спосіб кладки із величезних необкатаних та необроблених каменів неправильної форми, як правило, на глиняному розчині із заповненням проміжків між ними дрібнішими каменями. Характерна для мікенської архітектури бронзової доби. Зустрічають переважно в Середземномор'ї.

У сучасному вжитку циклопічною кладкою називають спосіб укладання необробленого каміння на товстий шар цементу, подібно до мозаїчної кладки, із постійною товщиною шва.

Заїжджий двір Херсонесу Таврійського, Україна

Циклопічні споруди, кіклопічні споруди – кладки з великих кам'яних брил оборонного, культового, побутового призначення; містять і мегалітичні споруди.

Цитадель (італ. *Citadella* – маленьке місто): 1) окрема фортифікаційна споруда; 2) центральне укріплення фортеці, міста, яке під час оборони вважалось останнім опорним пунктом.

У багатьох випадках цитадель містилася всередині населеного пункту, але інколи на лінії оборонної межі або поруч із селищем. Спочатку вміщувала палаци правителів, культові й адміністративні будівлі, згодом використовувалась для воїнського гарнізону. Цитадель вважалась найбільшою вежею.

Цитадель була найукріпленіша центральна частина фортеці або міста (у Стародавній Греції – акрополь, у Стародавньому Римі – капітолій, на Русі – дитинець).

Цоколь (від італ., буквально – черевик на дерев'яній підшві) – нижня частина зовнішньої стіни будинку, споруди, пам'ятника або колони, що лежить на фундаменті. Цоколь зазвичай дещо виступає. Його оформлюють рустом, профілями, декоративним оздобленням.

Ч

Часовня – див. **Каплиця**

Чеканка або карбування – технологічний процес виготовлення малюнка, написи, зображення, що полягає у вибиванні на пластині певного рельєфу. Один з видів декоративно-прикладного мистецтва.

Червона лінія – визначена в містобудівній документації відносно пунктів геодезичної мережі межа існуючих та запроектованих вулиць, доріг, майданів, які відмежовують території мікрорайонів, кварталів та території іншого призначення.

Червона лінія позначає землі загального користування, які призначені для прокладки інженерних і транспортних комунікацій, пішо-хідних зв'язків, впорядкування, озеленення й освітлення вулиць тощо.

Червоні лінії можуть бути визначені на підставі генеральних планів міст. В умовах старої забудови збільшення розмірів вулиць у червоних лініях можливе тільки коли здійснюється реконструкція забудови.

Черепиця, також дахівка – вид будівельних покрівельних матеріалів, що має вигляд випалених глиняних і цементових жолобчастих пластинок або плиток.

Дахівка є пористим матеріалом, котрий активно дихає, пропускає водяну пару і не протікає, хоча поглинає воду. За відсутності опадів вона швидко висихає. При технологічній обробці глини з відповідним мінералогічним і гранулометричним складом отримують структуру кераміки з потрібною орієнтацією зерен та допустимим діаметром пор. Це забезпечує морозостійкість черепиці. Висока морозостійкість дає змогу використовувати керамічну дахівку за будь-яких кліматичних умов. Вона вогнетривка, тобто не горить, на відміну від більшості покрівельних матеріалів, надзвичайно стійка до агресивних (кислотного, лужного або загазованого) середовищ, а також до ультрафіолетового випромінювання, що забезпечує сталий колір покриття.

«Чорна підлога» – це настил між підлогою і несучими балками перекриття для засипки (теплозвукоізоляції).

Ш

Шатер, шатрове покриття – 1) великий переносний намет, головним чином у кочових народів; 2) завершення центричних будівель (храмів, дзвіниць, веж, ганків) у вигляді високої чотири-гранної, восьмигранної або багатогранної піраміди. Поширена в російській кам'яній архітектурі з XVI ст. Цегляні шатри складали з

похилих рядів або горизонтальних рядів цегли з напуском, дерев'яні – напуском вінців, зменшуючися відносно довжини сторін. У культових спорудах намет зазвичай увінчувався цибулевидною главою, у цвільній і військовій – дозорною вишкою, флюгером.

Мініатюра з музею в Вальденбурзі, фрагмент

Шамот – випалена (до спікання) вогнетривка глина або каолін. Ступінь спікання шамоту характеризується водопоглинанням, яке становить від 2–3 % до 8–10 %, для низьковипаленого шамоту – 20 %. Одержують шамот обпалюванням (переважно при температурі 1300—1500 °С) у обертових, шахтних або інших печах вихідної сировини у вигляді природних грудок або штучно виготовлених брикетів.

Після подрібнення шамот використовують у виробництві вогнетривких матеріалів як компонент для зменшення пластичності і усадки шамотних мас і як заповнювач для жаростійких бетонів. Шамотні вогнетриви (високоглиноземисті та інші) використовують для мурування стін і склепінь печей, ними обмуровують топки, димоходи, шви сполучень азбестоцементних труб на трасах тепло- і димовідведення, тощо.

Шви будівельних конструкцій – спеціальне конструктивне поділ у будівництві однієї цільної будівельної конструкції – будівлі або споруди – складної геометричної або дуже витягнутої форми на кілька простих будівельних конструкцій по висоті або довжині, частково або повністю – від фундаментів до даху включно. Створення швів в будівельних конструкціях викликано тим, що коливання температури, нерівномірне осідання окремих частин конструкцій, усадка

бетону (в бетонних і залізобетонних спорудах), крен і розгойдування від зовнішніх впливів будівель і споруд (вітер, сейсміка тощо). Викликають появу тріщин, що призводить в подальшому до сильних деформацій конструкцій і їх руйнування.

Розділяють такі види швів:

Деформаційний шов – запланований розрив в будівельних конструкціях.

Температурний шов – забезпечує можливість кожному елементу конструкцій вільно подовжуватися, зменшуватися або переміщатися по відношенню до іншого при сильних перепадах температури, наприклад, при проектуванні печей, камінів та ін.

Сейсмічний шов (або сейсмошов) – забезпечує можливість кожному елементу конструкцій вільно переміщатися по відношенню до іншого при розгойдуванні окремих конструкцій будівель в різні боки, не деформуючи і не руйнуючи всю споруду в цілому.

Осадочний шов – служить для зменшення або запобігання виникненню зсувних напружень внаслідок різних осад.

Робочий шов – створюється, коли при зведенні будівлі або споруди необхідна технологічна перерва виробництва будівельних конструкцій.

Помилковий шов – створюється для приховування робочих швів, наприклад, створюється загальний фон зі спеціальним візерунком в підлогах або на фасадах.

Зазвичай будівельні шви розташовуються на відстані 15–120 м один від одного в залежності від величини коливань температури, тиску води або вітру, типу ґрунтів, обсягу матеріалу і конструктивних типів будівель і споруд.

Часто конструктивні будівельні шви об'єднують в один, наприклад, у температурно-деформаційний шов.

Ширинка – різновид кесона; поширений в російській архітек-турі XVI–XVII ст. елемент декору у вигляді квадратної заглибини в стіні, всередині якої іноді містилися кахлі або різьблене оздоблення. Застосовувався для зовнішньої обробки плоских частин кам'яних будівель (фасадів, устоїв ворітних арок, пілястр, парпетів кріпосних стін). Особливо часто ширинки застосовувалися в оздобленні дзвіниць, де іноді всю прямокутну основу

верхнього восьмерика і нижній парапет суцільно покривали ширинками. Мотив ширинки зближує цей вид декору з фільонкою, бо ширинка є перспективною прямокутною рамкою, з повторюваним мотивом.

Архітектори часто зосереджували на обробці ширинками свою винахідливість. Рамку виготовляли з тесаного каменю або лекальної цегли; найпростіший профіль являв собою прямокутний виступ, найскладніший – четвертний вал з жолобком.

Заглибина залишалася гладкою або заповнювалася білокам'яною пробкою, для невеликих ширинок на пробці витісувалася крихітна балясина або розетка, у великих ширинках для обробки використовувалися кахлі або пробка обкладалася цеглою з нескладним опуклим зображенням.

Фрагмент Святих воріт (1688 р.) Ризоположенського монастиря в Суздалі. Ширинки з кахлями поміщені у вигляді пояса по верхньому краю, парами і окремо – нижче на пілонах

Шпунт – поздовжній виступ (гребінь), який входить у відповідну йому за формою та розмірами заглибину (паз, його також називають шпунтом) в з'єднаннях дощок, брусів, паль тощо.

Штрих – коротка лінія, яка є одним з основних елементів рисунка олівцем і пером, техніки офорту, креслення.

Штук – це вапняно-піщана маса, яка призначена для фінішного затирання поверхні, як в середині приміщень так і на зовні. Після повного висихання, на поверхню наноситься вапняна фарба. Фарба та штук є однорідними матеріалами, які мають хорошу взаємодію між собою, що не викликає побічних реакцій.

Штучні споруди – інженерні споруди, призначені для руху транспортних засобів і пішоходів через природні та інші перешкоди, а також сталого функціонування автомобільної дороги (мости, шляхо-проводи, естакади, віадуки, тунелі, наземні та підземні пішохідні переходи, наплавні мости та поромні переправи, розв'язки доріг, підпірні стінки, галереї, уловлювальні з'їзди, снігозахисні споруди, протилавинні і протисельові споруди тощо).

Щ

Щільність житлового фонду – це відношення сумарної загальної площі квартир у житлових будинках до площі території відповідної територіальної одиниці.

Щільність забудови – це відношення площі під будівлями, включаючи виступаючі та нависаючі конструкції, до загальної площі земельної ділянки.

Щільність (густота) населення – рівень заселеності певної території; кількість постійного населення, що проживає на одиниці площі (як правило, в розрахунку на один квадратний кілометр). При обчисленні щільності населення інколи виключається незаселена територія, а також великі внутрішні водні простори.

Застосовуються показники щільності окремо сільського і місько-го населення. Густота населення дуже нерівномірна по континентах, країнах і частинах країн залежно від характеру розселення людей, щільності і розмірів поселень. У великих містах і на урбанізованих територіях вона, як правило, набагато вища, ніж в сільській місцевості. Тому цей показник якого-небудь району в цілому є середньою з рівнів заселеності окремих частин цього району, зваженою за величиною їхніх територій.

Щипець – верхня частина стіни за формою трикутника між скатами покрівлі, не відокремлена карнизом.

Щипець катедри Нідаросдомен у Тронхеймі (Норвегія)

Ю

Юрта – тип переносного житла кочовиків. Становить куполоподібний каркас із жердин, вкритий повстю, тканинами або шкурами. У центрі купола – димовий отвір. Бувають юрти конусоподібні та напівсферичні.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Як називають систему заходів з освоєння, використання, відновлення й охорони природного середовища?
2. Який документ визначає мету, обсяги, порядок, умови, місце і терміни науково-технічної діяльності, звітність і відповідальність за її виконання?
3. Назвіть основний документ для зведення майбутньої будівлі чи архітектурного комплексу і його склад.
4. Які основні види (способи) проєкцій застосовують в архітектурному проєктуванні?
5. Які будівлі античності оформлювали колонадою?
6. Яку висоту нормують для приміщень будівель різного призначення:
  - житлових (житлові кімнати, цокольні приміщення, котельні та теплові вузли);
  - громадських:
    - торговельні центри (зали роздрібної торгівлі; складські, транзитні та стаціонарні комунікації, обслуговуючі приміщення);
    - школи (класні кімнати, коридори);
    - дитячі сади (ігрові, кімнати персоналу);
    - культурно-освітні заклади (кінозали, фойє, обслуговуючі приміщення).
7. Назвіть основні архітектурно-конструктивні елементи будівлі.
8. Які засоби застосовують для досягнення гармонійної цілісності композиції архітектурної споруди та архітектурного ансамбля?
9. Назвіть найбільш відомі архітектурні об'єкти (комплекси), де застосовані симетрія й асиметрія.
10. Які основні композиційні прийоми використовують під час проєктування архітектурного комплексу?
11. Значення ритму в архітектурі. Наведіть приклади.
12. Назвіть конструктивні елементи покрівлі. Поясніть їх призначення.

13. Що являють собою архітектурний розріз, його призначення та графічне зображення?
14. Яким трьом основним критеріям повинен відповідати архітектурний об'єкт?
15. Наведіть історичну хронологію стилів у світовій архітектурі.
16. Розкрийте поняття «сучасна архітектура».
17. Охарактеризуйте особливості використання світла та кольору в сучасній архітектурі.
18. Окресліть сучасні стильові напрями української архітектури.
19. Які сучасні та історично відомі стилі застосовують у новітній світовій архітектурі?
20. Наведіть приклади застосування сучасних матеріалів і технологій в архітектурі України.
21. Наведіть характерні ознаки будівельних конструкцій з металу, залізобетону і скла. У чому полягають їхні переваги та недоліки?
22. Що являють собою внутрішні та зовнішні інженерні комунікації?
23. Розкрийте сутність, роль і значення терміна «розселення населення».
24. Які контрольно-перевірятьні заходи передбачено технічними наглядами в будівництві?
25. Назвіть п'ять загальновідомих архітектурних ордерів та їхні основні ознаки і відмінності.
26. Який зв'язок має архітектурне рішення з технічним оснащенням будівлі?
27. У чому полягає різниця між поняттями «будівля» і «споруда»? Наведіть приклади.
28. Основні відмінності архітектурних стилів «барокко» і «рококо».
29. Застосування арочних конструкцій у минулому та сучасній архітектурі.
30. Які питання вирішує архітектурний проект? Назвіть його складові.
31. Види будівель за призначенням.
32. Що називають поверхом?

33. Які основні експлуатаційні вимоги висувають до будівель?
34. Які температури враховують під час розрахунку конструкцій будівлі?
35. Що характеризує «роза вітрів»?
36. Дайте визначення понять, які характеризують будівлі: «міцність», «стійкість», «довговічність».
37. На які класи поділяють будівлі за «капітальністю»?
38. На які основні частини поділяють будівлі?
39. Назвіть основні види робіт на будівництві та їх послідовність.
40. Що є основою індустріалізації будівництва?
41. Які елементи і деталі будівель називають типовими?
42. Що дає індустріалізація будівництва?
43. Які документи містять опис стандартних деталей і конструкцій, їх розміри, якість, технічні умови виготовлення тощо?
44. Яким є розмір основного модуля?
45. Де застосовують укрупнений модуль?
46. Із якою метою і в яких випадках застосовують дробовий модуль?
47. У чому полягає відмінність номінальних, конструктивних і натуральних розмірів?
48. Дайте визначення конструктивного і координаційного розміру.
49. Що визначає, де і в яких випадках застосовується модульна координація розмірів у будівництві?
50. Із яких стадій складається проектування?
51. Мета проектного завдання.
52. Що входить до складу проектного завдання?
53. Дайте визначення понять «проект», «робоча документація», «робочий проект».
54. Що входить до комплексу робочих креслень?
55. Склад робочого проекту.
56. «Типовий проект», його мета і завдання.
57. Мета застосування індивідуального проектування.

58. Назвіть основні масштаби зображення на кресленнях.
59. Де застосовують на кресленнях лінії тієї чи іншої товщини?
60. Дайте визначення понять: «нове будівництво», «розширення діючих потужностей», «техніка переоснащення», «реконструкція».
61. Який документ необхідний для початку будівельних робіт?
62. Які роботи слід виконати до початку зведення будівельних споруд?
63. Який порядок погодження проекту?
64. Які документи надають для одержання дозволу на виконання будівельних робіт?
65. Що вважають самовільним будівництвом і на які види робіт не потрібен дозвіл на їх виконання?
66. Мета проекту виробництва робіт (ПВР).
67. Чи є обов'язковим включення актів на приховані роботи? Якщо так, назвіть їх.
68. Що відображають технологічні карти?
69. З якою метою складають будівельний генеральний план?
70. Назвіть тимчасові споруди, які наносять на генеральний будівельний план.
71. Хто керує роботами на будівельному майданчику?
72. Назвіть основні характеристики земельної ділянки, що відповідають вимогам будівництва.
73. На якій експозиції схилу ділянки бажано розташовувати житловий будинок?
74. Чи обов'язково під час розміщення будинку враховувати панівні вітри? Якщо так, то в якому випадку і як?
75. Що називають протипожежними і санітарними розривами? Наведіть приклади.
76. Що означають «червона лінія» і «лінія забудови»?
77. Чи можна порушувати протипожежні розриви? Якщо так, то в якому випадку?

78. Чим відрізняються «типові» та «індивідуальні» проекти?
79. На які проекти слід звертати увагу при малому і великому розмірах земельної ділянки?
80. У чому полягає сутність прив'язування типового проекту до місцевих умов будівництва?
81. З якою метою здійснюють звільнення території майданчика?
82. Дайте визначення термінів «природні» та «штучні будівельні матеріали». Наведіть приклади.
83. Наведіть приклади вивержених, осадових і метаморфічних гірських порід. Назвіть сфери їх застосування.
84. Чи можна в будівництві застосовувати матеріали в їх первинному вигляді і після відповідної обробки?
85. Які матеріали відносять до керамічних виробів?
86. Де в будівництві застосовують лісові матеріали?
87. Які властивості металевих виробів сприяють їхньому застосуванню в будівництві?
88. Де в будівництві застосовують гідроізоляційні і теплоізоляційні матеріали?
89. Дайте характеристику і назвіть сфери застосування в будівництві таких матеріалів, як бутовий камінь, булижний камінь, гравій, щебінь.
90. Які матеріали відносять до групи «в'язучі речовини»?
91. Якими основними властивостями характеризуються будівельні матеріали?
92. Що означає міцність і твердість матеріалів?
93. Що називають зношуванням матеріалів?
94. Наведіть приклади штучних обпалених матеріалів.
95. Які вироби з необпалених кам'яних матеріалів використовують для мурування стін?
96. Які властивості бетону і сталі використовують у залізобетонних виробках?

97. Які вимоги висувають до фундаментів?
98. Яким матеріалам надають перевагу, застосовуючи їх для фундаментів?
99. Призначення цоколя як одного з конструктивних елементів будівлі.
100. З якою метою споруджують виступний цоколь?
101. Які переваги має западаючий цоколь?
102. У яких випадках застосовують високий цоколь?
103. Призначення відмостки.
104. Яке призначення мають зовнішні та внутрішні стіни будівлі?
105. Назвіть основні елементи стін і дайте їхню характеристику.
106. Переваги та недоліки стін із саману, природного каменю, саманної стіни з облицюваннями.
107. Назвіть стіни з каркасною конструкцією та дайте їхню характеристику.
108. Яких умов слід дотримуватися, підбираючи колоди для зрубу?
109. З чого починають рубання стін із колод?
110. Особливості зведення житлових будівель.
111. Чи дозволяє монолітне будівництво зменшити трудові затрати і розміри будівельного майданчика та підвищити продуктивність праці?
112. Які елементи має віконний блок?
113. Назвіть варіанти відкриття вікон.
114. Як поділяються вікна за архітектурними рисунками?
115. Назвіть види одномаршових сходів.
116. Недоліки і переваги гвинтових сходів.
117. Чи слід враховувати висоту стелі першого поверху (рівень підлоги другого поверху) під час проектування сходів? Якщо так, то чому?
118. Охарактеризуйте значущість інженерного обладнання будівлі.
119. З якою метою здійснюють технічний огляд будинків?
120. Що означає поточний і капітальний ремонт інженерного обладнання будинку?

Навчальний посібник має на меті допомогти здобувачам-архітекторам у самостійній роботі під час вивчення ряду навчальних дисциплін спеціальності 191 «Архітектура та містобудування»:

1. Історія архітектури, містобудування, мистецтв та дизайну.
2. Архітектурна графіка.
3. Архітектурна композиція.
4. Архітектурно-містобудівне законодавство.
5. Ландшафтна архітектура.
6. Архітектурне проектування.
7. Рисунок, живопис, скульптура.
8. Архітектурні стилі.
9. Планування території населених пунктів.
10. Сучасні матеріали та технології будівництва.
11. Сучасні архітектурно-будівельні конструкції.
12. Типологія будівель і споруд.
13. Реконструкція будівель і споруд.
14. Інженерний благоустрій територій і транспорту.
15. Декоративно-прикладне мистецтво.
16. Архітектурна ергономіка.
17. Архітектурні стилі.
18. Історія дизайну.
19. Основи передпроектного аналізу в архітектурі (функціонування, планування, композиція).
20. Інтер'єрний дизайн.
21. Основи дизайну архітектурного середовища.
22. Основи реконструкції історичної забудови.
23. Архітектурна екологія.
24. Інклюзивне архітектурне середовище.
25. Безбар'єрне архітектурно-містобудівне середовище.
26. Комп'ютерне проектування в архітектурі та інтер'єрному дизайні.

27. Комп'ютерне проектування в ландшафтній архітектурі.
28. Комп'ютерне проектування в архітектурі та будівництві.
29. Програмні засоби проектування об'єктів архітектури та інтер'єрного дизайну.
30. Програмні засоби проектування об'єктів ландшафтної архітектури.
31. Програмні засоби проектування об'єктів архітектури та будівництва.
32. Малі архітектурні форми в інтер'єрному дизайні.
33. Малі архітектурні форми в ландшафтній архітектурі.
34. Архітектура та будівництво малих архітектурних форм.
35. Дизайн житлових будівель.
36. Архітектура та інтер'єрний дизайн житлових будівель.
37. Архітектура та будівництво житлових будівель.
38. Архітектура та інтер'єрний дизайн будівель громадських закладів.
39. Дизайн будівель громадських закладів.
40. Архітектура та будівництво будівель громадських закладів.
41. Архітектура та інтер'єрний дизайн виробничих будівель.
42. Дизайн виробничих будівель.
43. Архітектура та будівництво виробничих будівель.
44. Методи та методики проектування в архітектурі та інтер'єрному дизайні.
45. Методи та методики ландшафтної архітектури та дизайну.
46. Методи та методики проектування в архітектурі та будівництві.
47. Теорія архітектури.
48. Теорія дизайну.
49. Теорія містобудування.
50. Архітектура та інтер'єрний дизайн.
51. Ландшафтна архітектура та дизайн.
52. Архітектура та будівництво.
53. Архітектура сільських населених пунктів.
54. Архітектура будівель та споруд тваринницьких комплексів.
55. Архітектура будівель та споруд рослинницьких комплексів.

56. Архітектура закладів культури та освіти.
57. Архітектура садових та рекреаційних об'єктів.
58. Архітектура закладів торгівлі та громадського харчування.
59. Архітектура індивідуальної садибної забудови.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Большая советская энциклопедия: в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров – 3-е изд.. – Москва, 1969 – 1978.
2. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
3. Основи будівельної справи: навч. посіб. У 2 ч. Ч. 1. Основи будівництва, будівельні матеріали та їх застосування / О.Б. Гопцій, В.В. Масленнікова, І.В. Черевко, Ю.М. Біла. – Харків: ХНАУ, 2018. – 125 с.
4. Основи будівельної справи: навч. посіб. У 2 ч. Ч. 2. Основні елементи будівель та їх облаштування / О.Б. Гопцій, В.В. Масленнікова, І.В. Черевко, Ю.М. Біла. – Харків: ХНАУ, 2018. – 108 с.
5. Проектування шляхів місцевого значення: посібник до виконання розрахунково-графічних робіт / В.В. Масленнікова, О.Б. Гопцій; Харків. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків, 2009. – 76 с.
6. Словник архітектурних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.shram.kiev.ua/work/architectural-terms-dictionary.shtml>.
7. Словник архітектурних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studopedia.org/2-96771.html>.
8. Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури / Р.А. Шмиг, В.М. Боярчук, І.М. Добрянський, В.М. Барабаш; за заг. ред. Р.А. Шмига. Львів, 2011. – 222 с.
9. Українсько-російський словник термінів будівництва й архітектури / С.С. Жуковський, Р.І. Кінаш, Л. М. Полюга та ін. – Львів: Ліга-Прес, 2007. – 488 с. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор.; 12 см. – Систем. вимоги: ОС Windows 98/2000/NT/XP/Vista/7/8. – (Термінографічна серія СловоСвіт; № 13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_vocab_SS13.htm.

Навчальне видання

**Гопцій Олександр Борисович
Масленнікова Вікторія Вікторівна
Анопрієнко Тетяна Володимирівна**

АРХІТЕКТУРНЕ ПРОЄКТУВАННЯ

Термінологічний словник

Редактор Н. Г. Войчук
Коректор І. О. Бутильська
Комп'ютерний набір і верстка: В. В. Масленнікова, Т. В. Анопрієнко

Підпис. до друку 28.05.2021. Формат 60×84/16. Гарнітура Таймс.
Друк офсетний. Обсяг: 21,85 ум. друк. арк., 24 обл.-вид. арк.
Тираж 100. Замовлення

Виробник – редакційно-видавничий відділ Харківського національного
аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. 62483, Харківська обл.,
п/в «Докучаєвське-2», навчальне містечко ХНАУ, тел. 99-72-70.
E-mail: office@knu.kharkov.ua

Виготовлювач – дільниця оперативного друку ХНАУ